

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2000'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KOLEKTİF ŞİDDET TÜRÜ OLARAK
LİNÇ**

DOKTORA TEZİ

Diler BULUT

Sosyoloji Anabilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Meral ÖZBEK

ŞUBAT 2023

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**2000'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KOLEKTİF ŞİDDET TÜRÜ OLARAK
LİNÇ**

DOKTORA TEZİ

Diler BULUT

Sosyoloji Anabilim Dalı
Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı:
Prof. Dr. Meral ÖZBEK

ŞUBAT 2023

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının başlama hikayesi eskiye, bu hale gelmesi ise yakın bir zamana dayanıyor. Bu süreç bana, doktora yapmanın sadece o tezi yazmaktan ibaret olmadığını öğretti. Birçok insanla, onların varlığı ve desteğiyle bugüne ulaştı. Kimi zaman tüm kafa karışıklıklarım konunun ağırlığı ve kasvetiyle buluşsa da bu yolu onlarla yürüdüğüm için kendimi şanslı hissettiğim bazı insanlar hep etrafımdaydı.

Çalışmanın tamamlanmasında birçok ismin katkısı bulunmaktadır. Öncelikle doktora süresince her zaman desteğini hissettiğim, değerli tez danışmanım Prof. Dr. Meral Özbek'e çok teşekkür ederim. Yüksek lisans tezimi yazarken kendisiyle çalışma imkanı bulmamla başlayan süreci bugüne taşıdığım için kendimi şanslı hissediyorum. Tez izleme komitemde yer almayı kabul ederek ilk günden bugüne bilgisiyle, eleştirileriyle ve önerileriyle ufkumu genişleten Prof. Dr. Alev Özkazanç'a da ne kadar teşekkür etsem az. Dostane tavrıyla beni yüreklendiren, her zaman destekleyen ve yeni fikirler veren Dr. Öğr. Üyesi Ebru Aykut'a da teşekkürü borç bilirim. Değerli hocam, her tez jürimin daimi üyesi Doç. Dr. Derya Fırat'a konuyu daha geniş bir perspektiften bakma imkanı veren katkıları için çok teşekkür ederim.

Tez çalışmama başlarken öneri ve fikirlerine başvurduğum Tanıl Bora'ya, tezi yapılabilir kılan, kaynaklara erişimimi kolaylaştıran gazeteci İsmail Saymaz ve Burak Şefkat'e, avukatlar Mehmet Altuntaş'a, Yılmaz Talay'a, Hadi Cin'e, Hatem Göksoy'a ve Eylem Yıldız'a destek ve katkıları için teşekkür ederim. Hukuki süreçlere dair fikrine başvurduğum Dr. Öznur Sevdiren'e de desteği için teşekkür ederim.

Her koşulda hep yanımda olan aileme çok teşekkür ederim. Bana hep inanıp güvendikleri için minnettarım. Bu süreçte benden desteğini hiç esirgemeyen, dostluğunu her daim hissettiğim meslektaşım, arkadaşım Ergin Karataban'a ayrı bir teşekkür borçluyum. Fikirlerimi sabırla dinledi ve yazma sürecinde eleştirileriyle tezin bu hale gelmesine büyük katkı sundu. Geç tanışıklığı tez yazma yoldaşlığına

çevirdiğimiz Ayşe Berna Uçarol'a da teşekkür ederim. Yıllar önce yaptığımız sohbetlerde tezin konusuna dair ilk fikirleri paylaştığımız arkadaşım Onur Bircan'a, kaynaklara ulaşmada bana aracılık eden, işimi kolaylaştıran Adem Erkoçak'a da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT.....	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı	4
1.2. Çalışmanın Kapsamı	19
2. YÖNTEM.....	22
2.1. Niceliksel Analizle Linç Evrenine Bakmak.....	22
2.2. Linç Analiz Etmek: Nitel Bir Araştırmanın Konusu Olarak Linç.....	23
2.3. İçerik Analizi Yöntemi ve Verilerin Analizi	29
2.4. Yöntemsel Sınırlılıklar	31
3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	34
3.1. Şiddet, Devlet ve Kitle	34
3.1.1. Modern devlet ve onun kurucu harcı şiddet	36
3.1.2. Uygarlık süreci ve şiddet	39
3.1.3. Ulus devlet ve milliyetçilik.....	42
3.1.3.1. Ulus devletlerin kuruluşu.....	42
3.1.3.2. Habitus, milli habitus ve linç	44
3.1.4. Modern çağın kitesini anlamak.....	50
3.1.4.1. Kalabalıklar olarak kitle	53
3.1.4.2. Çokluk olarak kitle	56
3.2. Kolektif Bir Şiddet Biçimi Olarak Linci Anlamak.....	58
3.2.1. Lynch'ten lince kavramın kökenleri.....	60

3.2.2. Linç tarihine kısa bir bakış	69
3.2.3. Kitle sınıflamaları içinde lincin yeri	72
3.2.4. Lince dair kuramsal tartışmalar	78
4. 2000'Lİ YILLARIN TÜRKİYE'SİNDE LİNCİN TEZAHÜRLERİ	86
4.1. Neoliberal Dönemin "Yeni Türkiye"si	86
4.1.1. 1990'ların mirası, savaşa kurulan toplumsal düzen.....	88
4.1.2. Olağanüstü hal ile yönetmek, krizle yükselen şiddet	95
4.2. Türkiye'de Linç Mevzuatı ve Cezasızlık	102
5. LİNCİ ANALİZ ETMEK: OLAYLAR, DAVALAR VE TARAFLAR.....	106
5.1. 2000-2014 yılları arasında yaşanan linç eylemlerinin niceliksel analizi .	106
5.2. Linci Mahkemeye Taşımak, Davaların Anatomisi.....	115
5.2.1. Selendi davası	118
5.2.2. Kırşehir davası	121
5.2.3. İzmir davası.....	126
5.2.4. Köpekli Adam davası.....	127
5.2.5. Muğla davası.....	128
5.3. Sanıklar Açısından "Linç"	132
5.3.1. Kendini değerlendirme.....	133
5.3.1.1. Suçlu olarak değerlendirme: Duygusal yatırımlar şiddetli sonuçlar.	134
5.3.1.2. Suçsuzluk olarak değerlendirme: Münferit olaylara meşru tepkiler	140
5.3.2. Linç eylemini değerlendirme	143
5.3.2.1. Olaya dair değerlendirme: Yürüyüşe katılmak.....	143
5.3.2.2. Mağdura dair değerlendirme: Tanışıklıktan düşmanlığa	146
5.3.3. Sanığın eylemini gerekçelendirmesi.....	148
5.3.3.1. Sorumluluğu inkar	149
5.3.3.2. Resmi makamları arkasına alma	150
5.3.3.3. Zararın reddedilmesi	152
5.3.3.4. Karşı Tarafı suçlama	153
5.3.3.5. Duygularına kapılma.....	156
5.3.3.6. Olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama	158
5.3.3.7. Kutsal değerleri koruma iddiası	159

5.4. Mağdurlar Açısından “Linç”	163
5.4.1. Kendini değerlendirme	164
5.4.1.1. “Benim ciğerime vurdular, patladı”	164
5.4.1.2. Adaletle bırakmak	165
5.4.2. Linç eylemini değerlendirme	168
5.4.2.1. Lince linç diyebilmek	168
5.4.2.2. Katli görev bilmek: Vatandaştan hassas vatandaşa	171
5.4.3. Linçten toplumsal bütünsel değerlendirme	175
5.4.3.1. Yargılama sürecini adaletsiz bulma	176
5.4.3.2. Cezaları yetersiz bulma	177
5.4.3.3. Zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme	177
5.4.3.4. Ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma	179
5.4.3.5. Devlet görevlilerini suçlama, sorumlu tutma	182
6. SONUÇLAR VE TARTIŞMA	185
KAYNAKÇA	203
EKLER	219
Ek 1. Demografik form	219
Ek 2. Sanıklara Dair Kategori ve Tema Tablosu	220
Ek 3. Mağdurlara Dair Kategori ve Tema Tablosu	222
ÖZGEÇMİŞ	223

KISALTMALAR

AB :	Avrupa Birliği
ABD :	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
BDP:	Barış ve Demokrasi Partisi
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CMK:	Ceza Muhakemeleri Kanunu
HDP:	Halkların Demokrasi Partisi
İHD :	İnsan Hakları Derneği
KKK:	Ku Klux Klan
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
NAACP:	National Association for the Advancement of Colored People
Project HAL:	Historical American Lynching Data Collection Project
SPSS:	Statistical Package for the Social Sciences
TCK:	Türk Ceza Kanunu
TİHV:	Türkiye İnsan Hakları Vakfı
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 5.1: Linç Eylemlerinin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2014).....	106
Tablo 5.2: Linç Eylemlerinin Bölgelere Göre Dağılımı (2000-2014)	109
Tablo 5.3: Linç Kategorilerinin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2014).	110
Tablo 5.4: Tetikleyen Olaya Göre Linç Eylemlerinin Dağılımı (2000-2014)	111
Tablo 5.5: Linç Eylemlerine Katılanların Kimlik Tanımı (2000-2014).....	112
Tablo 5.6: Linç Eylemlerinin Maruz Kalanların Kimlik Tanımı (2000-2014)	112
Tablo 5.7: Linç Eylemlerine Müdahale Biçimleri (2000-2014)	113
Tablo 5.8: Linç Eylemlerinin Hukuki Sonuçları (2000-2014).....	114

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 5.1: Selendi’de linç kalabalığı	119
Şekil 5.2: Gül Kitabevi’nin yakılması	122
Şekil 5.3: Kırşehir’de linç eylemlerinde hasar verilen işyeri.....	123
Şekil 5.4: Kırşehir linç haritası	125
Şekil 5.5: Atatürk büstünün öptürülmesi	129

2000'LERDEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE KOLEKTİF ŞİDDET TÜRÜ OLARAK LİNÇ

ÖZET

Linç, bir kolektif şiddet biçimi olarak kitlenin hızlı bir biçimde hüküm vermesi ve bu hükmü hemen o anda uygulaması, “suçlu” olduğunu düşündüğü kişi ya da kişileri cezalandırması olarak tanımlanabilir. Ortada ne mahkeme ne de hakim vardır. Belki suç bile yoktur. Hukukun yokluğuyla karakterize olan bu şiddet eylemi kitlenin adalet iddiasını taşımaktadır. Linç, bir bakıma devlet hukukuna bir karşı çıkış, onun yetersizliğine karşı ivedi bir hak teslimi, kendi adaletini yaratma fikrinin bir yansıması olarak anlaşılabilir. Ancak bu pratikte de böyle midir? Yoksa tam tersine linç, devletin resmi dili, söylemi ve hukuk sistemi, temel kurumları aracılığıyla biçimlendirilen, gündelik kanaatlerin, zihniyet yapılarının ve duyarlılıkların üretildiği ve düzenlendiği, bu düzenlemenin bir yönetim stratejisi ile kime, ne zaman yöneleceğinin tayin edildiği bir alanın parçasını mı oluşturmaktadır?

Cumhuriyet'in kuruluşundan 2000'li yıllara kadar gelen dönem bu çerçevede ele alındığında kolektif şiddet ve linç pratikleri çeşitli etnik, siyasi ya da dinsel azınlıklara yönelmiş bir dizi toplumsal olayda kendini göstermektedir. Buna 1990' lı yıllarda Kürt coğrafyasında sürmüş olan yoğun çatışma döneminin ağır şiddet biçimlerinin ve insan hakları ihlallerinin mirası da eklenmektedir. 2000'li yıllar ise Türkiye'de neo-liberal iktidar yapısı ve ondan türeyen güvenlik devleti anlayışının gündelik yaşama yayıldığı, farklı şiddet ve baskı mekanizmalarını doğurduğu ya da mevcut mekanizmaları beslediği, hukuk devleti ile sivil toplum anlayışının muğlaklaştığı bir dönem olarak kendini göstermektedir. Bu yıllar aynı zamanda linç eylemlerinde belirgin bir artışın

olduğu yıllardır. Bu alışmada, Türkiye'de 2000'li yıllarda gerçekleşmiş olan linç eylemlerini şiddet, kolektif şiddet ve şiddet kullanımında devletin konumu ile hukukun rolü ekseninde ortaya koymak, milliyetçilik ideolojisi ile ilişkini tartişmak, kitlenin şiddetini anlamak ve bu linç eylemlerinin altında yatan dinamikleri analiz etmek hedeflenmektedir. Bu analizi de beş linç davası üzerinden yapmaktadır. Nitel araştırma yöntemi ile tarafların beyanları içerik analizine tabi tutulmuştur. Lincin taraflarının kendilerini, linç eylemini ve eylemin sebeplerini nasıl ortaya koydukları anlaşılmaya çalışmış, lincin toplumsal dayanakları lincin taraflarıyla tartişılmıştır.

Anahtar kelimeler: linç, kitle, şiddet, hukuk, neo-liberalizm, milliyetçilik

LYNCH AS A FORM OF COLLECTIVE VIOLENCE IN TURKEY SINCE 2000S

ABSTRACT

Lynch, as a mechanism of justice and punishment, can be defined as an execution by mass with a quick judgement, and punishing the person or persons that the mass considers to be “guilty”. There is neither a court nor a judge. There may not be even a crime. This act of brutality, which is characterized by the absence of law, contains the claim of justice of the mass. Lynch can be understood as a defiance to the state law, and establishing a right immediately against the inadequacy of the state law, and it is a reflection of the creation of one’s own justice. But is this the case in practice? Or, on the contrary, is lynch formalized through the state’s official language, official discourse, legal system and the main institutions of the state? Does it constitute a part of an area where everyday opinions, mental structures and sensitivities are produced and regulated, and this regulation is determined to whom and when will it run by a management strategy?

When the period from the foundation of the Republic to the 2000s is considered within this theoretical framework, the practices of collective violence and lynching manifest themselves in a series of social events directed against various ethnic, political or religious minorities. The legacy of severe forms of violence and human rights violations in the period of intense conflict in the Kurdish geography in 1990s is added to this. The 2000s can be seen as a period, in which neoliberalisation and the concept of security derived from neoliberalism spread to daily life and created different mechanisms of violence and oppression or fed the existing mechanisms in Turkey. The constitutional state and the perspective of civil society is ambiguous and there is also a significant increase in the number of lynchings in this period.

In this study, lynchings in Turkey in the 2000s are evaluated in the context of violence, collective violence and the role of the state and of law in the use of violence. The relationship between lynch and the ideology of nationalism is also discussed. The study aims to understand the violence of the mass, and to analyze the dynamics underlying these lynchings. The analysis includes five lynching cases. The statements of the parties in these cases generate data, and content analysis method is used for data analysis in this study which is based on the qualitative research methods. The main purpose is to understand how the parties of lynching present themselves, the action itself and its reasons. Social bases of the lynch are discussed within the context of both sides of the lynching.

Keywords: lynch, mass, violence, law, neoliberalism, nationalism

1.GİRİŞ

Kolektif bir şiddet biçimi olarak linç, suçlu olduğuna hükmettiği kişinin cezasını da kendi veren, adaleti hemen o anda, orada sağlama iddiasında olan kitlenin yasa dışı uygulamasıdır, yargısız infazdır. Konu ele alınırken linç kitlesi kamuoyunda ya da medyada çoğu zaman, kolektif davranışın etkisinde kontrolsüz bir “güruh”, uygarlaşma sürecini tamamlayamamış bir “sürü” ya da siyasal bir amaç etrafında yönlendirilen bir “araç” olarak ele alınmıştır. Linç resmi söylemde ise sıklıkla mazur görülmüş; vatandaşın hassasiyetiyle ve anlık öfkesiyle açıklanan “bir seferlik” ve “kendiliğinden” kitle eylemleri olarak tanımlanmıştır. Lince uğrayanlar mevcut iktidarın ya da resmi söylemin dışında kalan, ten rengi, dili, etnik kökeni, mezhebi, cinsiyet kimliği, inancı ya da politik görüşü sebebiyle çoğunluğa dahil olmayan, yabancı ve bir biçimde suçlu kabul edilen kişi ya da gruplar olarak ortaya çıkmaktadır. Linç, bu haliyle bir sosyal kontrol aracı, bir düzen sağlayıcı olarak iş görmektedir. Aslında linçler, mevcut hukuk sistemini yok sayan, düzene alternatif bir adalet anlayışı ortaya koyan yasa dışı eylem biçimleridir. Ancak çoğu zaman alternatif bir hukuk düzeni, yeni bir iktidar alanı kurmak yerine mevcut iktidara eklenen, onunla örtüşen bir şiddet formu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu ortaklığın neye dayandığı ise toplumsal ve siyasal yaşamı kuran “biz” fikri ile yakından ilgilidir.

Bu araştırmanın çıkış noktasını günümüz Türkiye'sinde lincin toplumsal yaşamdaki işlevini tartışma çabası oluşturmuştur. Şiddetin kolektif bir biçimde ortaya çıktığı bu halini, bu şiddetin toplumsal yaşamın içindeki yıkıcı etkilerini ve kurucu yönünü, kimlere ne biçimlerde yöneldiğini ele almıştır. Aynı zamanda lincin toplumu toplum yapan temel kabullerle ilişkisini ele almayı hedefleyen bu çalışmada, konuya toplumun farklı unsurlarının demokratik bir biçimde nasıl bir arada yaşayabileceğini problematize eden bir perspektifle yaklaşmıştır. Bu bakımdan duygulardan hukuki süreçlere milliyetçilikten neo-liberalizme söylemlerden politikalara kadar lincin toplumsal yaşamdaki yansımalarına odaklanılmıştır.

Konuya iki linç hikayesi ile başlamak istiyorum.

Danimarka'da küçük bir kasabada tek başına yaşayan anaokulu öğretmeni kırklı yaşlarındaki Lucas, çevresi tarafından sevilen biridir. Yakın arkadaşı Theo'nun beş yaşındaki kızı Clara, Lucas'ın öğrencilerindedir. Clara'nın, öğretmenin onu taciz ettiğine dair net olmayan şeyler söylemesinin ardından bu söylentiler hızla yayılır. Lucas, kasaba halkının gözünde artık bir 'çocuk tacizcisi'dir. Bu aşamada küçük kızın söylediklerinin gerçek olup olmamasının bir önemi yoktur. O, bir suçludur, işinden uzaklaştırılır ve dışlanır. Bir süre sonra çocuğu taciz etmediği anlaşılır. Ancak Lucas hala şüphelidir. Aklanmış olsa da maruz kaldığı dışlanma şiddete dönüşür; köpeği öldürülür, evi taşlanır, oğluyla alışverişe gittiği markette hemen hepsi tanıdığı kişiler tarafından hakarete uğrar, alışveriş yapması engellenir, dövülür, kovulur. Olayların üzerinden geçen bir yılın ardından Lucas için hayat normalleşmeye başlar. Arkadaşlarıyla gittiği bir avda uzaktan ona yönlendirilen bir tüfek görülür. Görünmeyen kişi, Lucas'a ateş eder ama onu vuramaz. Lucas, etrafına bakınsa da kimin ateş ettiğini göremez. Tüfeğini tekrar dolduran saldırgan gözden kaybolur. Lucas artık ormanlık arazinin ortasında açık bir hedefdir. O bir avdır ve avlanacaktır.¹

¹ 2012 tarihli Danimarka yapımı, yönetmeliğini Thomas Vinterberg'in üstlendiği Jagten (The Hunt) isimli Türkiye'de Onur Savaşı olarak gösterilen film.

Park yeri sebebiyle Uzman Çavuş B.K ile Diyarbakırlı olduğu öğrenilen N.D.B arasında çıkan tartışma “-PKK’lılar jandarma dövüyor.” söylentisiyle büyümüş kitlenin kişiye ve ailesine saldırması üzerine jandarma aileyi jandarma aracına bindirmiştir. Toplanan kalabalık jandarmadan araçta da şiddet görmeye devam eden aileye yönelik “-Onları bize verin” talebinde bulunmuştur. Aile karakolda işkence gördüğü, jandarmalar ise kendilerinin de yaralandığını iddiasıyla şikayetçi olmuştur. Halktan 73 kişinin “tanık” ifadesi alınmış, tanıklar ifadelerinde Uzman Çavuş’un sözlerine benzer biçimde, ailenin jandarmaya saldırıp küftüklerini, “-Kahrolsun asker, yaşasın PKK” diye bağırdıklarını ve halkı, askeri linç etmeye çağırdıkları söylemişlerdir. Aile adliyeye sevk edilirken ve sağlık muayenesi için hastaneye götürüldükleri anda da olaylar sürmüş, ailenin çevresini yaklaşık 1500 kişi sarmıştır. Görevi yaptırmamak için direnme, kasten yaralama ve Terörle Mücadele Kanunu’na muhalefet suçlarından yargılanan, kısa süre tutuklu kalan ve cezaevinde de şiddete maruz kaldıklarını iddia eden aile üyeleri, savunmalarında PKK ile ilgili olmadıklarını, “Kürt değil Arap” olduklarını söylemişlerdir. Savcı ilçede halkın galeyana geldiğini belirtmiş, olayların daha da büyüyebileceği endişesiyle dosyanın üzerine “Dikkat kaçarlar” notunu iliştiyerek dosyayı başka bir savcılığa yollamıştır. Üç yıl süren yargılama sonunda jandarmalar herhangi bir yargılamaya maruz kalmazken, aile üyeleri görevi yaptırmamak için direnme suçundan altı ay yirmi gün hapis cezasına çarptırılmış, duruşmalardaki iyi halleri sebebiyle hüküm ertelenmiştir.²

Linç hukuksuz ve yıkıcı bir kolektif şiddet biçimidir. Maruz kalanın hayatını olumsuz anlamda etkileyen bu eylem, şiddet uygulayan kitle açısından haklı gerekçelere dayandırılan meşru bir eylem olarak tanımlanmaktadır. Yukarıda değinilen biri kurmaca biri gerçek iki olayda da linç, tekinsiz ve tehlikeli bir arenada maruz kalınan çıplak şiddetin adıdır. Linç, modern zamanların avıdır. Siyahlar, hastalar, Amerikan yerlileri, fakirler, illegaller, suçlular, Yahudiler, yabancılar modern çağın av haline gelmiş insanlarıdır (Chamayou, 2012). Yukarıda değinilen iki olayın kahramanları da bu grubun parçasıdır; Lucas ve Diyarbakırlı aile de birer avdır. Av, vahşi doğanın hayatta kalma kuralıdır, toplumsal yaşamın kuralı ise hukukla kurulan yazılı yasadır. Modern demokratik hukuk devleti, devlet aygıtının şiddet kullanma yetkisini anayasal güvence ile sınırlayan, bunu ihlalinin önleyecek ve cezalandıracak bir yapı öngörür.

² Olay 2013 yılında İzmir’de yaşanmıştır (Saymaz,2013).

Çeşitli organlar ve mekanizmalarla da bunu güvence altına alır. Böyle bir yapıda lincin, “ilkel zamanların hukuksuz ve barbar” kitle eylemi olarak varsayılır. Linç değerlendirilirken de sıklıkla şu formül işletilir: bu “barbar” şiddet eylemini “tek seferlik”, bir bakıma “gerekçeli” ve yine de “olmaması gereken” bir kitle eylemi olarak adlandırmak. Bu adlandırma beraberinde birkaç soruyu akıllara getirir. Linç, modern çağda hala nasıl var olabilir? Lincin medeniyetle ve hukuk devletiyle ne bağı olabilir? Bu sorular linci anlamak açısından önem taşıyan, bu çalışmanın da yanıtını aradığı sorulardır. Çünkü hukuksuz bir şiddet eylemini, eylemin icracısı kitleyi, kitleyi harekete geçiren ortak kabulleri, şiddete uğrayanın kimliğini ve toplumsal konumunu modern zaman içinde onun kurumları etrafında değerlendirme imkanı tanır.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Amacı

Linç eyleminin lince kalkışan kitlenin kendinden olmayana, düşman, suçlu, yabancı gördüğüne yönelttiği, herhangi bir yargılama olmadan hüküm verip bu hükmü hemen o anda şiddet kullanarak uyguladığı bir eylem olduğuna değindik. Ancak linç farklı biçimlerde ortaya çıkabilir: sıklıkla kaba fiziksel şiddet kullanımını şeklindedir; yakarak, asarak, taşıyarak ya da darpla kurbanın canına kasteder. Kimi zaman da cezalandırma yöntemi, suçlu gördüğünü fiziksel ya da psikolojik olarak yaralamak, ona gözdağı vermek, onu korkutmak, itibarsızlaştırmak, sindirmek, susturmak, yerinden etmek gibi yollarla kurbanının yaşamını düzenlemek ve denetlemek biçiminde olabilmektedir. Lincin günümüz dünyasında söylemsel düzeyde artan bir diğer tezahürü de medya ve özellikle internet tabanlı teknolojiler yoluyla yaygınlaşan sosyal medya ve onun araçları kullanılarak yapılan sanal linçlerdir.

Linç, uygulayıcısı olan kitleleri, suçu ve suçluyu tespit edip cezayı hemen veren, bu yolla “adaleti” tesis eden bir aktör konumuna taşır. Bir kolektif kimlik aracı olarak da iş gören linç; insanların ve kolektivitelerin kendilerini onun içine yerleştirdikleri bir eylem alanı olarak varlık gösterir. Bu kolektif kimlik, şiddetin icracısını çoğunluğun adına konuşan, iktidarın, devletin, milletin yararına kamu düzenini sağlamak için harekete geçen “vatandaş” statüsüne taşır. Bu haliyle hiyerarşik olarak kendini üste yerleştiren bir kompozisyonda ötekini suçlu, düşman, yabancı, azınlık, kirli, sapık, terörist olarak konumlandırıp şiddetini meşru kılar. Bu bakımdan linç, hakim siyasi ideoloji ile kolaylıkla eklemenebilen çoğunluğun, azınlığa yönelttiği şiddet olarak da

betimlenebilir. Çoğunluğun etnik ya da ulus temelli örgütlendiği modern devlet yapısında ise milliyetçilik ideolojisi önemli ve yaygın bir anlayış olarak benimsenmiştir. Bu bağ, linç ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi de tartışmaya açacak bir nitelik taşır.

Bu çalışma, lincin devletin kurucu ilke ve kabulleriyle ortaklaştığı ya da ayrıştığı noktalara, hakim ideolojik anlayışla bağına ve arkasına aldığı politik anlatıya, kitleyi aktive eden müşterek duygulara ve kitlenin şiddet olarak ortaya çıkan eylemine odaklanıyor. Bunu da yasal sürece yansıyan bir suç olarak hukuk ve adaletle ilişkisi etrafında dava dosyaları üzerinden, neoliberal iktidar anlayışının hüküm sürdüğü 2000’li yıllar ve sonrasını çalışmanın kapsamı ve sınırı olarak kabul ediyor.

Çalışma, iki tarafın varlığı üzerine inşa ediliyor. Bir tarafta lince maruz kalanlar diğer yanda linç edenler. Lince maruz kalanların kimliği, linç ardından yaşadıkları süreçler ve onları şiddetin nesnesi haline getiren kabullerin neler olduğu gibi tartışma konuları bu çalışmanın bir boyutunu oluşturuyor. Lince kalkışan kitlenin niteliği, eyleminin altında yatan dinamikler ve motivasyonlar, eylemi gerekçelendirme biçimleri ve linç eylemi ardından yaşadıkları da failin bakış açısından ele alınıyor.

Elbette bu çalışma linci anlamak için sadece bu iki tarafın varlığını sorunsallaştırmıyor. Bunun iki sebebi var. İlki, böylesi bir ikili ayırım, lince maruz kalanlar ve linç edenlerin sabit ve değişmez grup ya da kimlikler olduğu varsayımına yol açma riski barındırmaktadır. Oysa linç, fiilen ya da ideolojik olarak çoğunluk olanın kendinden olmayana yönelttiği kitle şiddeti olarak düşünüldüğünde linç eden ve lince maruz kalan, tarihsel ve toplumsal koşullar ile değişebilmekte; dün linç edilen, yarın linç eden kalabalıklar içinde var olabilmektedir. Mevcut düzeni ve onun kurallarını bozan, çoğunluk gibi yaşayıp davranmayan, düzene tehdit oluşturan, düzenin düşmanı her kimse ona yönelebilmektedir. İkinci sebep ise linçi ele alırken sadece bu ikili ayırma dayanmanın linçi de içine alan toplumsal zemini göz ardı etme tehlikesi barındırmasıdır. Oysa herhangi bir linç eyleminde, iki temel tarafın varlığı kesindir ve bu tarafların linçlere zemin hazırlayan tarihsel toplumsal zeminden soyutlanarak ele alınması mümkün değildir. Bu çerçevede lince zemin hazırlayan toplumsallığın tartışmaya açılması da lincin meşruiyetini ve lince olanak sağlayan mekanizmaları görünür kılarak tartışma şansı tanıyabilir. Ayrıca bu bağlam lincin tüm rıza, norm ve uzlaşma mekanizmalarıyla bağını ve beraber yaşama pratiklerinde

yarattığı etkiyi de ele alma imkanı vermektedir. Bu bakımdan, iki tarafı bir araya getiren, lince yol açan ortam ve/veya linci kolaylaştıran söylem ve kabullerin dayandığı tarihsel, politik ve toplumsal alan, kurulan iş birlikleri ve linç sonucu elde edilen kimlik ve varoluş da bu çalışmanın ana ilgi odağını oluşturmaktadır.

Bu ilgiler etrafında linci ele almak için birtakım araçlara gereksinim vardır. Bu araçlar, linç dinamiğini anlamaya ve lince dair sıklıkla tekrar edilen kalıp yargıların ötesine geçmeye de imkan verebilir. Bu niyetle ikili bir analiz yapılmış, ilk olarak lincin 2000’li yıllarda ne sıklıkta gerçekleştiğini, kime yöneldiğini ve kimlerin linç ettiğini anlamaya yönelik gazete araması yöntemiyle konu ele alınmıştır. Niceliksel bu çalışmanın bulguları aynı zamanda niteliksel çalışmanın içeriğini ve hangi yıllarla bilgi elede edileceğini saptamaya yardımcı olmuştur. Nicel çalışma ile erişilen evren, nitel çalışma ile yorumlanmış ve içeriden bir değerlendirme imkanı olmuştur. Linci ele almak için tarafların bir araya geldiği ve kendilerini ifade ettiği bir zemin bulmak amacıyla bu çalışmanın seçtiği yol, yargıya yansımış dava örneklerini ele almaktır. Bu yöntem, lincin taraflarının konuşmasına imkan vermenin yanında “Şiddet hangi şartlarda konuşulabilir ve sorgulanabilir?” sorusuna yanıt aramak için de seçilmiştir. Davalar, lincin saiklerini görünür kılmamanın yanında, yargı sürecini ortaya koyması açısından da önemlidir. Mahkeme ve yargıçların bu süreçte iki tarafı bir araya getiren bağımsız ve tarafsız bir üst mercii olarak bulunması biçimindeki ideal yapının gerçekleşme mesafesi de bu sorgulamaya konu olmaktadır. Bu süreç sadece mahkeme salonu ile de sınırlanamaz. Eylem öncesi ve sonrasındaki tüm süreçler, bu süreçlerde resmi makamların (mülki idare, kolluk kuvvetleri) rolü ve tavrı da belirleyicidir. Bu çerçevede 2000’li yıllarda gerçekleşmiş, yasal sürece yansımış, linç niteliği taşıyan ve yargılama sürecinin tamamlandığı beş dava seçilmiştir. Bu beş davaya konu olan olaylardan ilki, 2010 yılında Manisa, Selendi’de Romanlar’a yönelmiş linç eylemidir. İkinci olay 2014 yılında İzmir’de Kobane Protestoları sırasında yaşanmış, bir kişi silahla vurulmuş ardından yaralı haldeyken kitle tarafından linç edilmiş, olaydan birkaç gün sonra hayatını kaybetmiştir. Üçüncü olay, 2015 yılında Teröre Lanet Mitingleri kapsamında Kırşehir’de düzenlenen protestoların lince dönüşmesiyle yaşanmıştır. Gül Kitabevi’nin ateşe verilmesiyle başlayan olaylar, yedi ayrı işletmeye ve HDP’nin parti binasına linç saldırılarını kapsamaktadır. Dördüncü olay İstanbul Beyazıt’ta 2015 yılında yaşanmıştır. Aynı mahallede yaşadığı kişiler tarafından linç edilen şahsın yanında bulunan köpeği de linç esnasında bıçaklanarak öldürülmüştür.

Bu olay doğrudan politik bir gerekçe olmadan yapılmış bir linç olması sebebiyle diğerlerinden nitelik açısında farklı olan tek olaydır. Davaya konu olan son olay ise yine 2015 yılında Muğla'nın Seydikemer ilçesinde gerçekleşmiştir. Kürt olduğu bilinen ve PKK sempatanlığı yaptığı iddia edilen mağdur, ilçede şehit cenazesinin olduğu gün toplanan kalabalık tarafından evinden zorla alınarak linç edilmek üzere bir meydana götürülmüş, meydandaki Atatürk büstü öptürülmüş ve kişi darp edilmiştir.

Çalışma anılan linç olaylarının incelenmesinde dava dosyalarının analizine dayanan bir araştırma yöntemi seçmiştir. Ancak bu yönteme odaklanmak yaşanmış bir linç eylemini gerçekte sadece hukuki bir boyutu olduğunu söylemek anlamına gelmez. Bu bakımdan linç giden yolun çok aşamalı ve geçişli olduğu; sokaktan, medyadan ve tüm iletişim araçlarından, güvenlik güçlerinin söylem ve yaklaşımlarından, siyasi iradenin konuya dair tutumlarından başlayıp süren bir çizgi içinde gündelik siyasal ve kültürel konum alışların, duyguların etkisinde oluştuğunu kabul etmeyi gerektirir. Dolayısıyla, lincin taraflarını hukuk dairesi önünde buluşturan; burada dile getirdikleri söylemleri ele alan bu çalışma, incelenen davaların imkan verdiği sınırlı veriyle çalıştığı için ve mahkeme önünde tarafların söylemlerine odaklandığı için eksik sayılmalı; konunun anılan diğer boyutlarının sunduğu bilgiyle desteklenmesi gerekmektedir.

Yine de bu kısıtlılığa rağmen çalışmanın linci ele alırken bu yolu seçmiş olmasının çeşitli avantajları vardır. Bu yöntemle, linç fenomeni, lincin taraflarınca konuşuluyor olacaktır. Çalışmanın özellikle failin şiddete başvurmasına dair onunla konuşmaya odaklanıyor olması önemlidir. J. Sémelin'in soykırımı anlamaya yönelik sorusuna benzer bir biçimde failerin böylesi bir şiddeti uygulamaya nasıl gelebildikleri ve yaptıkları işe nasıl bir anlam yükledikleri yani nasıl meşrulaştırdıklarını anlamaktır. (Sémelin, 2011, s. 15). Anlama işi dava dosyaları üzerinden tarafların söylemlerini karşılıklı konuşurma biçiminde yapılmıştır. Bu konuşma işinde, bugüne kadar yeterince üstünde durulmayan linç kitlelerinin eğilimleri, alışkanlıkları ve hissettikleri ile bunların toplamının linçte nasıl ifade bulduğu tartışılabilir. Çünkü artan linçlere dair yapılan akademik çalışmaların neredeyse hiçbirinde, linci anlamaya yönelik analizlerde lincin taraflarına ve onların bakış açılarına, değerlendirmelerine ve motivasyonlarına yer verildiğine rastlanmamıştır. Popülist söylem linç hadiselerini kitlenin bir "anlık" kontrolden çıkması olarak değerlendirmekte, linç kitlerinin duygularını ve motivasyonlarını bu tepkilere sıkıştırarak önemsizleştirmektedir. Bu

çerçevede linci anlamaya yönelik girişimler de duygular ve zihniyet yapılarına dikkat etmediğinden büyük ölçüde eksik kalmıştır. Bu çalışma, linci ele alırken duyguları, alışkanlıkları ve şiddetin nasıl gerekçelendirildiğini de işin içine katmakta, analize lincin taraflarını dahil etmektedir. Linç üzerine yapılan kavramsal üretimlerin dayandığı milliyetçilik ile neoliberal güvenlik anlayışı olarak tanımlanabilecek iki ana boyuta ek olarak lincin kitleyle, kitlelerin duygu ve motivasyonlarıyla bağına odaklanmaktadır. Burada kolektif şiddetin bir türü olarak linç ele alınırken milliyetçiliğin nasıl bir işlevi olduğu, şiddetin kurucu rolünün linçte nasıl kendini ortaya koyduğu ve her bir linç eyleminde iktidarla kitleler arasında kurulan karşılıklı ilişkinin rıza, uzlaşma ve normlarla bağı da tartışmaya dahil edilmektedir.

Çalışma boyunca linç ele alınırken, lincin taraflarının linci nasıl değerlendirdiği ve kendilerini nasıl konumlandığı anlamaya çalışılmaktadır. Sanıklar açısından, gösterdikleri şiddet eylemine dair kültürel, toplumsal, siyasal dayanakların neler olduğu araştırılırken; mağdurlar açısından maruz kaldıkları şiddete ve buna sebep olduğunu düşündükleri toplumsal, kültürel, siyasal arka plan ve bileşenlere bakılarak bu şiddetin dayandığı ayrımcılık biçimleri kendi söylemleri aracılığıyla açığa çıkarılmıştır. Niteliksel araştırma yönteminin uygulandığı bu çalışmada, yazılı dokümanların incelenmesi yoluyla tarafların beyanlarına ulaşılmış, dava dosyası tutanakları üzerinden araştırma yapılmış ve kişilerin mahkeme salonunda ilk ağızdan aktardıkları kolektif şiddet deneyimleri üzerinde durularak elde edilen nitel veri, içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu çalışma ile hedeflenen, linci ele alırken lincin nasıl değerlendirildiğine dair temsillerle sınırlı kalmadan ve nicel-temelli değerlendirmelerin ötesine geçerek, lincin taraflarına ve onun söylemlerine ulaşmak ve bu yolla sanık ve mağdurların tutumlarını ve bakış açılarını da içine alan bir yaklaşımla kolektif şiddetin dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu amaçla, mağdur ve sanıklara dair dava dosyalarından elde edilen kimi bilgiler araştırmanın çerçevesi etrafında derlenmiş ve bir demografik form oluşturulmuş, araştırmanın soruları belli başlıklar çevresinde kümelenmiştir: Katılımcıların (sanık ve mağdur) demografik bilgileri, Kimlik (Kendisini nasıl konumlandığı ve sosyal konumu ile karşısındakine dair değerlendirmeleri), Eylem (linç eylemine dair görüşleri), Toplum tahayyülü (siyasi tutumlar ve değerler, şiddet eyleminin dayanakları) ve Linçle ortaya çıkan temel zihinsel kavram haritası (devlet, millet, şiddet ve mağduriyet) ekseninde değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışma sonucu ortaya çıkan tematik analiz, lince dair üçüncü bölümde ortaya konan teorik arka planla ve 2000’li yıllarda Türkiye’sinde linci ele alan dördüncü bölümle ilişkili düşünülmüştür. Lincin milliyetçiliği içinde alan bir kitle tepkisi olarak adlandırılması lince dair saptamanın ilkidir. Bu saptamaya eşlik eden ikinci önerme ise lincin bir çatışma takipçisi bir kriz ardılı kitle tepkisi olduğudur. Bu durumun 2000’li yılların Türkiye’si üzerinde ele alınması, linç gibi “şiddet” içeren kitle eylemleri ile şiddet içermeyen kimi kitle eylemleri ile birlikte düşünülmüş, linç bir olağanüstü hal semptomu olarak ele alınmıştır. Ancak ona geçmeden önce takip eden bölümde lincin dünyada ve Türkiye’de nasıl ele alındığına değinilmiş, linç evreninin nelerden oluştuğu görünür kılınmaya çalışılmıştır.

Linç gibi ağır ve yıkıcı bir şiddet biçimini yukarıda belirtilen çerçevede ele alma isteğinin altında yatan sebep, araştırmacının linci anlama niyetine ve uzun zamana yayılmış bir ilgisidir. Ancak diğer kolektif şiddet türleri gibi linci ele almak da güçtür. Bunun yanında konunun hangi yöntemle ele alınacağı ve konuya nasıl yaklaşılacağı da araştırmacı açısından diğer bir güçlüktür. Zira bu çalışmada linç daha içeriden bir bakışla ele alınmak isteniyordu. Niteliksel bir çalışma ile taraflara ve onların söylemlerine ulaşma gayreti de bu istekten türetildi. Ancak bu bakış, eşitsiz ve yıkıcı bir şiddete ve onun taraflarına mesafeli bir tutumla yaklaşmayı gerektiriyordu. Bu noktada soykırım ve katliam üzerine çalışan J. Sémelin’in uyarılarına kulak vermekte fayda var. Ona göre araştırmacının konuyu ele alırken neyle karşı karşıya kalılabileceğini bilmesi gerekir aksi halde araştırmacının anlamaya yönelik çabaları konunun korkutuculuğu karşısında boşa gidebilir, duygular düşünceleri yaralayabilir. (2011, s.20). Bu bakımdan vahşi, barbar ve acımasız olarak adlandırılacak bu tür şiddet eylemlerini anlama çabası, özellikle faili de işin içine katma aşamasında araştırmacının dil seçimi ve yaklaşımını belirlemiştir. Yargıdan uzak bir anlama için konuya olabildiğince nesnel yaklaşmış, çalışmada nitel analizin yapıldığı beşinci bölümünde ortaya konulanlar da bu şekilde kaleme alınmıştır. Bu bölümde tarafların söylemleri yoruma olabildiğince kapalı bir biçimde olduğu gibi aktarılmıştır. Olası yanlışlıklar teknik bir dil kullanılarak aşılmaya çalışılmıştır.

Lincin ele alınışı, farklı perspektifler

Dünyada linçle ilgili akademik üretimin büyük kısmı tarihçiler tarafından yapılmaktadır. Özellikle bir linç ülkesi olarak da kabul edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin Güney eyaletlerinde beyazların siyahlara yönelttiği ırkçı ve ayrımcı uygulamaların önemli bir parçasını oluşturan bu linçlere dair kapsamlı ve dönemsel çalışmalar öne çıkmaktadır. Bunun sebeplerinden biri kuşkusuz Amerika'da siyahların hakları için çalışan National Association for the Advancement of Colored People (NAACP) örgütü ve yine bu alanda faaliyet gösteren Tuskegee Enstitüsü gibi kurumların, Project HAL: Historical American Lynching data collection project gibi oluşumların uzun süredir bu alanda kayıt tutması, gerçekleşen linç eylemleri ile geniş bir veri bankasının bulunmasıdır. Neredeyse hiçbir ülkede olmayan bu durum, akademik üretiminin niceliksel çokluğuna, çeşitliliğine ve tarihsel çalışma yapılabilmesine imkan tanımıştır (Cutler, 1905; Waldrep, 2006; Tolnay ve Beck, 1995; Brundage, 1983). Linç konusunun, ABD dışında da farklı ülkelerde çeşitli disiplinler tarafından ele alındığı görülmektedir. Le Bon'la başlayan modern psikoloji geleneği, galeyana gelen her türşü kalabalık olarak ele aldığı kitlelerin yıkıcı potansiyelini varsayar ve bunun psikolojik dayanaklarını işler. Linci kitle araştırmaları perspektifinden değerlendiren kimi tezlerin yanında, Waldrep (2006) gibi lincin, günümüzde farklı ülkelerdeki tezahür şekilleri üzerine çalışma yürütenler mevcuttur. Berg gibi tarihçiler de linci ABD'ye has bir sorun olmaktan öte devlet, şiddet ve kitle arasında ilişkiyle anlamaya çalışan bir perspektifte çalışmalar yürütmektedir (Berg, 2011). Latin Amerika ülkelerinin linç deneyimlerini tartışan, neoliberal politikaların damga vurduğu bir çağda şiddetin dönüşümünü konu edinen linci anlama çabaları da yeni bir akademik üretim hattı oluşturmaktadır. Ayrıca Kıta Avrupası ve Amerika dışındaki ülkelerde de linç konusunu ele alan çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Godoy, 2003; Goldstein, 2005; Steenkamp, 2005).

Türkiye'de sosyal bilimler alanında doğrudan linç üzerine ya da kolektif şiddet ve linç düşüncesinden hareketle yapılan araştırmalar belirli bir çeşitlilik arz etmekte birlikte akademik araştırmalarda daha çok alan çalışmasının ağırlığı bulunmaktadır. Son yıllarda internet, sosyal medya üzerinden yapılan sanal linçlere dair çalışmaların yoğunluğu göze çarpmaktadır. Bu araştırmalar genel olarak iletişim ve sosyoloji disiplinleri içinden ortaya konmuş, Türkiye'de lincin toplumsal tarihiyle ve temel

dinamikleriyle ilişkili olabilecek çalışmalar ise son derece sınırlı kalmıştır. Lince dair akademik üretimler ilgisini 2000’li yıllarla birlikte artan linç eylemlerinden almaktadır. Ne oldu da 2000’li yıllarla birlikte linç eylemlerinde belirgin bir artış oldu? Bu soru temel alınıp buna yanıt arama çabaları etrafında sosyoloji, siyaset bilimi, iletişim ve hukuk gibi farklı disiplinlerde üretimler yapılmıştır.

Doğrudan linç üzerine hazırlanan on altı yüksek lisans çalışması bulunmaktadır. İki sosyoloji alanında, dördü gazetecilik, sekizi iletişim bilimleri ve ikisi hukuk alanında, kalan biri ise siyaset bilimi alanında üretilmiştir.³ (Özgür, 2007; Yılmaz, 2012; Baki, 2013; Gürsel, 2014; Yılmaz, 2018; Aloğlu, 2018; Aksöz, 2019; Arı, 2019; Karakış, 2020 Ercan, 2020; Sağlam, 2021; Okur, 2021; Korkmaz, 2021; Nisbet, 2021; Karataş, 2022; Deniz, 2022; Akpınar, 2022; Parlak, 2022). Çalışmaların içeriğine ve linci hangi çerçevede ele aldıklarına bakıldığında, sosyoloji alanında bulunan iki tez çalışmasından ilkinde, linç olgusu milliyetçi ideoloji ekseninde gazete haberleri üzerinden ele alınmakta ve söylem analizi yöntemiyle incelenmektedir (Gürsel, 2014). İkinci çalışma, Bourdieu'nun “simgesel şiddeti” ve Collins'in “şiddet tüneli” kavramsallaştırmalarından hareketle, “Linç sosyolojik bir olay mıdır?” sorusunu yine sosyal medya ve gazete haberlerinden seçilmiş iki örnek olay incelemesi ile tartışmıştır (Aloğlu, 2018). Siyaset bilimi alanında yapılmış tek çalışma, linç eylemlerinin dönemselsel analizinin yapıldığı, 1991-2011 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşen linç eylemlerinin incelendiği bir araştırmadır (Baki, 2013). Hukuk alanında yazılmış iki tez çalışmasından biri Türkiye’de linci hukuki açıdan ele alırken (Yılmaz, 2012) diğer çalışma nefret söylemi ile linç ilişkisi üzerine yazılmıştır (Karakış, 2020). Geri kalan tez çalışmalarının, iletişim bilimleri alanında ağırlıklı olarak, linç eylemlerinin yazılı ve görsel basında temsil edilmesine (Özgür, 2007; Yılmaz, 2018; Deniz, 2022) ve sosyal medyada linç kültürüne (Aksöz, 2019; Ercan, 2020; Korkmaz, 2021; Nisbet, 2021; Karataş, 2022) odaklandığı söylenebilir. Sosyal medya üzerinden bu temsillerin belli bir grup açısından nasıl alımlandığına odaklanan çalışmalar ise, Suriyeli sığınmacılara yönelik yazılı basındaki temsillere (Arı, 2019), gençler üzerine (Okur, 2021) ve gençlerin bakış açısından sosyal medya linçlerinin (Sağlam, 2021; Parlak, 2022) kavramsallaştırılmasına yönelik çalışmalardır. Dijital aktivizm ile linç ilişkisini,

³ Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Ulusal Tez Merkezi internet sitesinden Aralık 2022 tarihine kadar yapılan tezler taranarak elde edilmiştir.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp#top2>

hayvan hakları üzerine bir değerlendirmeyele ele alan çalışma da bu kapsamda değerlendirilebilir (Akpınar, 2022). Bu konudaki tek doktora çalışması 2022 yılında yapılmıştır. Çalışma, Sosyal medyada linç kültürü: Twitter'da örnek olay incelemesi başlığını taşımaktadır (Kutlu, 2022). Kutlu, çalışmasında sosyal medya kullanılarak gerçekleştirilen linç olaylarının nasıl inşa edildiğini ortaya koymaya ve linç kültürünün yapı taşlarını anlamaya odaklanmıştır. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi ve göstergebilimsel teknik çerçevesinde vaka çalışması üzerinden yapılmıştır. Lincin, sosyal medyada bir kültüre dönüştüğü tespiti çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Türkiye'de kolektif şiddet ve linç konusuyla ilgili literatür ele alınıp değerlendirildiğinde; daha çok akademi dışı üretimlerin ne çıktığı görülmektedir. Bu alanda akademi dışı üretim ağrılığının Tanıl Bora'nın çalışmalarından oluştuğu belirtilmelidir. Bora'nın 2000'li yıllar itibarıyla yapmaya başladığı linç üzerine çalışmaları nc niteliktedir; konuya ilgisi ve üretimleri akademik ilginin lince yönelmesine yol açmış, problemi görülür ve tartışılır kılmıştır. Bora, Nazi Almanyası, 6-7 Eylül, Gezi Olayları gibi toplumsal olaylarda linçlerin izini sürmüş, hem teorik hem de pratik örnekler üzerinden lincin toplumu toplum olma vasfından çıkaran yönlerini ortaya koymuştur. Linci bir insanlık dışı eylem olarak adlandıran Bora'nın iddiası, lincin siyasal-toplumsal vasatın son derece olağan bir sevk ve idare tekniği olarak gerekli görüldüğünde devreye soktuğu bir araç olarak var olduğu ve kolaylıkla faşizme meyledebilecek bir durum yarattığıdır. (Bora, 2014, s. 63)

Türkiye'de genel olarak linçle ilişkili araştırmalara baktığımızda ise karşımıza iki temel boyut ne çıkmaktadır. İlk boyut, Bora'nın da içinde olduğu lincin milliyetçilik kaynaklı bir kitle tepkisi olarak anlaşılması ve yakın Türkiye tarihinin bu çerçevede okunabileceği varsayımına dayanan yaygın bakıştır. Bu boyut, devletin kurucu ilkeleri ve özünü oluşturana, Türklük- Müslümanlık ekseninde kurulduğu varsayılan çoğunluk kabulünü varsaymıştır. şiddetin farklı formlarıyla çoğunluk dışında kalan her tür dini, etnik, politik, cinsel ya da kültürel gruba yöneldiğini; yöneldiği grubun kimliği ve şiddetin biçimi dönemsel olarak farklılaşsa da şiddetin varlığını hep koruduğu savunulmuştur. Linç de bu şiddet formlarından biri olarak kabul edilmiş; Türkiye Devleti'nin kitleyi sevk ve idare tekniklerinin en dehşet verici olanı kabul edilmiştir (Bora, 2014). Bu bakış açısından değerlendirildiğinde linç, egemen ulusun varlığına dayanan, milliyetçiliğin ana argümanı olan "türdeş toplum yaratma" anlayışının

toplumsal hayata yayılmasının, kabul ettirilmesinin bir yansıması olarak düşünülebilir; toplumun inşasında yapıcı, pozitif bir etki yaratmak yerine yıkıcılığı ile öne çıkan bir kitle eylemi olarak. Gellner'in belirttiği gibi "...türdeş bir etnik birimin var olabilmesi, ancak aynı ulustan olmayanların öldürülmesi, ülkeden sürülmesi ya da asimile edilmesiyle mümkündür. Farklı ulusların bu kadere razı olmaları gönülsüzlükleri, ulusçu ilkenin barışçıl bir şekilde uygulanmasını zorlaştırabilir" (2008, s.72-73). Milliyetçilik ideolojisinin de ana dayanaklarından olan bu kabul, toplumu homojenleştirmek için yapılacakları ortaya koyarken linç kitlesi ile azınlıkta olan ötekini karşı karşıya getirmekte; ilişkiyi de azınlık aleyhine negatif bir yerden kurmaktadır.

Milliyetçilik, egemenlik kavramı ile yakından ilgilidir. Schmitt, devletin ve egemenliğin kurulmasında egemenin "sınırsız" bir yetki ile donatılması gerektiğini ileri sürmektedir. Olağanüstü hale karar verme ve hukuku askıya alabilme, bu yetkinin en belirgin yönüdür (Schmitt, 2016, s.13). Bora, Schmitt'in egemenlik teorisini linçle ilişkilendirerek düşünür ve lincin bu türden bir egemenlik yansıması olduğunun savunur (Bora, 2014, s.45-6). Burada kastedilen, her linç eyleminde egemenin kendi gücünü askıya alıp tüm gücü linç kitlesine devretmesi değildir. Egemenin karar verme yetisi; linç eylemlerinde bu eylemlerin oluşma koşullarının örtülü veya açık yaratılması, kimlerin linç maruz kalacağına işaretlenmesi, linç eylemlerine ne zaman ve nasıl müdahale edileceği, bu eylemlerin nasıl yargılanacağı gibi birçok konu egemenin kontrolü altındadır. Linç eylemleri sırasında hukukun askıya alındığı bir ortamda linç modern demokratik hukukun tali yollarından biri olarak iş görmektedir. Burada bahsedilen, olağanüstü olanın olağan hale geldiği ve gerektiğinde başvurulacak bir yol olarak kullanılabilmesidir. Modern hukukun aslında izin vermeyeceği, onunla çelişen linç hukuku, hukukun yokluğudur. Varlığı ile sürekli ve kalıcı bir olağanüstü hal ortamını genelgeçer hale getirir. Bunun çeşitli formlarını tanımlayan Bora, mesela Gezi Parkı eylemleri ve sonrasında yaşanan şiddet için "aşağıdan olağanüstü hal" tabirini kullanmıştır (Bora, 2014, s.81).

Bu formülasyonda linç kitleleri sıklıkla kontrolsüz biçimde bir araya gelmiş kişiler olarak betimlenir; "güruh", "sürü" gibi tanımlamalarla adlandırılır. Şiddetin anonimleşmesi olarak adlandırılan bu durum, linç kitlelerini, olaydan sorumlu tek tek kişiler olarak değil, kimliği belirsiz ve eylem için bir araya gelmiş bir kalabalık olarak konumlandırır (Bora, 2014, 10). Bu hal, linç kitlesine dair bir belirsizlik oluşturarak

kitleyi oluşturan bireyleri rahatlatmakta, bu vahşette kimin sorumlu olduğunun belli olmadığı bir sahipsiz alan yaratmaktadır. Lincin icracısının bu anonim hali, bir yanıla şiddeti normalleştirirken diğer yanıla “bizden olmayana yönelik kültürel bir pratik, bir linç kültürü yaratmakta; bunların bütünü de linç rejimi oluşturmaktadır” (Bora, 2014, s.67). Bir toplum pratiği olarak lincin normalleştirilip ara ara ortaya çıkan anlaşılabilir nedenlere dayanan, kabul edilebilir olaylar olarak doğallaştırılmalarına ve bunun hangi kamusal ve idari pratiklerle yürütüldüğüne değinen Bora, örneğin Nazi Almanyası ile karşılaştırmalı analizlerle linci ele almaktadır. Linç bu haliyle bir kriz idaresi ve olağanüstü hal yöntemidir. Bu rejimin Cumhuriyet’in kuruluşundan bugüne, -hatta Osmanlı İmparatorluğu’nda da örnekleri olan- kıyım ve yok etme girişimlerinin, asimilasyon politikalarının çoğuna eşlik ettiği savunulmuştur. Coğrafyayı Türkleştirme olarak adlandırılabilir bu girişimde özellikle azınlıklara yönelik şiddet biçimleri, kimi zaman soykırıma varan ve iskan siyasetini de içeren bir biçimde linç var etmiştir. Cumhuriyet tarihi boyunca 6-7 Eylül olayları, 1978’te Maraş’ta, 1980’de Çorum’da Alevi’lere yönelik kitlesel kıyım ve 1993 yılında Sivas’ta Madımak Oteli’nin yakılması linç örnekleri olarak zikredilmiştir (Belge, 2006; Paker, 2007; Bora, 2014). 2000’li yıllarda ağırlıklı olarak Kürtlere yönelen şiddet toplumsal yaşamın adeta sıradan bir parçası olarak sıklıkla linç eylemlerine yol açmıştır. Son yıllarda ise Suriyelilere yönelik linç eylemleri öne çıkmaktadır.

2000’li yıllarda artış göstermiş olan linçlerin, zamanın sistem anlayışının, neoliberalizmin bir yansıması olarak değerlendirilebileceği ve yaşamın güvenlik temelli örgütlenişinin şiddeti de sivilleşirmiş olduğu kabulü, linci konu edinen bu çalışmanın ele aldığı diğer bir boyuttur. Zeynep Gambetti, savaş deneyimlemiş toplumların, linç pratiklerinin normalleşmesi açısından uygun bir toplumsal ortam yarattığını öne sürmekte, sıcak savaşın olmadığı dönemlerde, linç eylemlerinin bir tür “savaş taklidi” gibi ortaya çıkacağını, şiddetin bir norm haline geleceğini ve kültürel bir pratik oluşturacağını söylemektedir (Gambetti, 2007, s.5). Türkiye’de otuz yılı aşan iç savaş deneyimi, bu şiddetin azaldığı dönemlerde farklı bir boyut kazanmakta ve yerini halka yayılmış eylemler olarak linçlere bırakmaktadır. Şiddet tekeli elinde bulunduran devlet, şiddet kullanma gücünü sivil gruplara devretmektedir.

“Şiddetin taşeronlaşması” olarak ifade edilebilecek bu dönüşüm, devlet toplum ilişkisinin yapı taşlarını yeniden düzenliyordu. Devlet şiddet tekeli artık elinde tutmadığı gibi, insan haklarını ihlal etme tekeli de artık yalnızca devlette değil,

toplumsal aktörlerde idi. Devlet iktidarının karşısında erdemli ve eleştirel bir alan açtığına inanılan sivil toplum, devletin bir kolu olma misyonunu üstlenmişti (Gambetti, 2009, s.159).

Bu görüşe göre modern bir kavram olarak linç, şiddetin neoliberal iktidar yapısına içkin olduğu savıyla temellendirilmektedir (Gambetti, 2009, 146). Foucault'un iktidara dair yaptığı sınıflamadan türeyen yönetimsellik ilkesiyle yakından ilişkili bu görüş, iktidar yapısının bu denetime dayalı işleyişinde şiddeti de zaman zaman devreye sokulan bir araç olarak kodlamaktadır. Foucault'un üçlü sınıflamasında egemenlikle tanımlanan ilk kip, yasağa dayanır ve onu ihlal eden kişiyi cezalandırır. Normun tesisi ve gözetim, kontrol, ayrıştırma ve sınıflama yoluyla ve okul, hapisane, hastane gibi kurumların yardımıyla uysal bedenler yaratılması anlayışına dayanan ikinci disiplin kipi, itaat ve cezalandırmadan ziyade normun tek tek bireylerde içselleştirilmesi ilkesini esas almaktadır. Nüfusu hedef alan üçüncü iktidar kipi ise güvenlidir. Norma değil güvenlik tekniğine dayanan bu iktidar biçimi, riski tamamen yok etmek yerine riskin varlığını kabul etmektedir. Riskin yok edilmesinden ziyade onun yönetimini temel almaktadır. Yaşam, toplumsal ve ekonomik olarak kabul edilebilir sınırlar dahilinde tutulan her tür olasılığın hesaplanması ve dengelenmesine dayanmaktadır. Foucault'un hayatın kendisini nüfus üzerinden düzenlemeyi amaçlayan biyopolitika adını verdiği unsur da bu iktidar kipinden türer (Foucault, 2013).

Güvenliğe dayalı bu yeni yönetim anlayışı, düzenlenebilir, kontrol edilebilir uysal bedenler yerine nüfusun belli bir kısmını gözden çıkarmayı da içine alan bir dengeye dayanır. Disiplin toplumunun egemenlik- itaat ilişkisi biyopolitika çağında tahakküm-boyun eğdirme ikiliğinin teşvik ettiği boyun eğdirme tekniklerine dönüşmüştür (Foucault, 2011). Bu teknikler yok edilebilir bedenleri de nüfus içinde kabul edilebilir kılmaktadır. İrkçılığın da modern devlet işleyişine içkin bir mesele olduğuna vurgu yapan Foucault, ırkçılığı, yaşaması gerekenle ölmesi gereken arasındaki kesinti diye tanımlamaktadır. Biyopolitika, toplumun ortak faydası adına bazılarını siyasetin dışına çıkararak, savunmasız ve haklardan yoksun bırakmaktadır. Linç eylemleri bu tür bir korunmasızlığa maruz kalanları şiddetle karşı karşıya getirmektedir. Nüfusun dengelenmesi için gözden çıkarılabilen kitleler ırkçılıkla inşa edilen ağda, şiddet biçimleri farklılaşsa da birliğe kasteden içimizdeki yabancıya gönderme yapmaktadır.

Gambetti, lincin bu güvenlikçi anlayışın bir tezahürü olduğunu, tek başına milliyetçilik ideolojisinin bir sonucu olarak değerlendirilemeyeceğini, neoliberal dönemin devlet

ve sivil toplumda yarattığı değişimlerin şiddet deneyimi ile eklemlenip lince alan açtığını savunmuştur. Bu bakımdan bu artışın Türkiye'ye özgü olmadığı, Güney Afrika, Peü, Sri Lanka gibi demokratikleşmemiş ülkelerin pek çoğunda bu tür linç eylemlerinin varlığına dikkat çekmiştir (Gambetti, 2007, 2009). Gambetti'nin analizi son yıllarda artan linç eylemlerini açıklamaya yönelik bir girişimdir. Bir kriz semptomu olarak toplumsalın tepkisi, sivilin iradesi olarak ortaya çıkan linç, Kürtler üzerinden yapılmış bir analize dayandırılarak açıklanır.

Her iki bakış açısının ortaklaştığı konular, lincin Türkiye'de nasıl ele alındığını ortaya koymak açısından önemlidir. İlk ortaklık, lincin varlığında, her tekrar edişinde, siyasal iktidarın ve onun kabullerinin, lince kalkışan kitle ya da grupla bir yakınlık, duygudaşlık içinde olduğu, bu yakınlığın türlü şekillerde kendini gösterdiği yönündedir. Yakınlık, kimi kez siyasal iktidarın linci "münferit" bir olay olarak değerlendirmesiyle, çatışan taraflar arasında "sıradan" bir tartışmaya indirgemesiyle, lince kalkışanı anlamaya açık "gerekçelendirme"leriyle, lince maruz kalanı "suçlulaştırma" yaklaşımı ve söylemiyle, yine linçe maruz kalana olay esnasında etkin, vaktinde ve yeterli müdahalede bulunmadığı saptamasında da görünür olmaktadır. Bir örneği yakın zamandan verilebilir. 2008 yılında İstanbul Okmeydanı'nda DTP'lilerin protesto yürüyüşüne pompalı tüfeklerle saldıran insanları savunmak için dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, "Eğer siz vatandaşın mağazasının camlarını indirirseniz, vatandaşın hayatına kast ederseniz, hayatına kastettiğiniz vatandaş kalkıp da eğer elinde böyle bir tedbiri, böyle bir imkanı varsa, o da kendini savunma yoluna gidecektir" demiştir (Bora, 2014, s.15). Linç edeni anlamaya yönelik bu empatik tutum lincin bir adli soruşturmanın konusu olduğu ve hukuk dairesine dahil edildiği anda da sürmektedir. Adil, zamanında, etkin ve yeterli yargılama ve cezalandırma pratiklerinin sağlanmadığı, bu bakımdan lince maruz kalanın adalet arayışının yasalar karşısında da karşılanmayıp çoğu kez linç edenin cezasızlık pratikleriyle desteklendiği bir yapının linci mümkün kıldığı varsayımında ortaklaşmışlardır.

2000'li yıllar söz konusu olduğunda, yapılan çalışmalar, lincin ağırlıklı olarak Kürtlere yönelen bir kolektif şiddet davranışı olduğu yönünde ortaklaşmaktadır. Bu kabul, politik linç eylemleri söz konusu olduğunda doğru bir tespittir. Bu dönem yaşanan linçlerin tamamının esas olarak Kürt sorunuyla ilgili olduğu, doğrudan bir kitle olarak Kürtleri hedef aldığı bu çalışmalarda belirtilmektedir (Sancar, 2010). Kürt göstereni altında çoğunluk dışında kalan grupların etnik ve dinsel-mezhepsel toplulukların,

Alevi, Ermeni, Roman ve son zamanlarda Suriyelilerin, politik olarak muhalif olanların ve solcuların, LGBTİ bireylerin lince maruz kaldığı saptaması yapılmıştır (Gambetti, 2007, 2009; Belge, 2006; Paker, 2007; Bora, 2008, Baki, 2013).

Her iki bakış açısının ortaklaştığı bir diğer nokta ise; linç eylemlerinin niteliğine dair sınıflamanın bir tarafına ağırlık vermeleridir. Sınıflama, linci politik ve adi linç olarak ayırmakta, eyleme geçme motivasyonuna göre bir ayrıma gitmektedir (Özgür, 2007; Baki, 2013). Politik linçleri odağına alan kuramsal tartışmalar, lincin siyasi alanı belirlemedeki etkisine vurgu yapmakta, milliyetçilik ya da neoliberalizmin yansıması olarak ele almakta ancak gündelik yaşamın sıradan şiddet pratikleri arasında hatırı sayılır yer eden linç eylemlerinin çokluğunu görmemektedir. Politik linçlerin odağında Kürtlerin olduğu savı doğru olsa da bu değerlendirme eksiktir. Çünkü bu saptama linç eylemlerinin büyük bir kısmını göz ardı etmektedir. 2000'li yılların sonlarında gerçekleşen linç eylemlerini analiz eden yakın zamanda yapılmış çalışmalar, politik olmayan linç eylemlerinin sayıca politik linç eylemleriyle neredeyse eşit olduğunu ortaya koymaktadır (Baki,2013). Bu tespit, lince dair akademi ve akademi dışı üretimlerin, ağırlıklı olarak politik linçleri odağına almasıyla açıklanabilir. Ancak akademik üretimlerin yarıya yakın kısmı bu konuya neredeyse kördür. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. İlki, bu tür linç eylemlerinin politik linç eylemlerine kıyasla daha kısa süreli olması ve daha çok örgütsüz-plansız linçler biçiminde gerçekleşmesidir. İkinci sebep ise görünürlüktür. Bu tür linç olaylarına dair bilgi ve belgeye ulaşma güçlük, bu tür linçlerin, politik linçler kadar yoğun bir biçimde medya ve kamuoyu ilgisi görememesiyle de ilgilidir. Bu sebeplerden konuya dair akademik tartışma ve üretimler kısıtlı kalmaktadır. Oysa linç evreninin büyük bir kısmı, gündelik yaşamın içindeki sıradan olaylardan kaynağını almaktadır (Baki, 2013; Bkz. bu çalışma dördüncü bölüm). 2000'li yıllar ve sonrasında odağa alan linç analizleri, politik bir niyetle yapılmamış linç eylemlerinin, toplam linç eylemlerinin yarısına yakını oluşturduğunu göstermektedir. Bu saptama, lincin ele alınışında daha kapsayıcı bir yaklaşımın gerekliliğinin altını çizmektedir. Baştaki tanımda belirtildiği üzere lincin dışlayıcı bir cezalandırma pratiği olduğu kabul edilirse, hangi sebebe dayandığı ve kime yöneldiği önem arz etse de tüm linç eylemlerinde benzer bir mekanizmanın işleyişine tanık oluruz. Bu mekanizma, çoğunluk olanın kendi gibi olmayana yönelttiği bir şiddet ve cezalandırma aracı olarak linci var etmekte, farklı biçimlerde ortaya çıksa dahi etnisite, politika, din ya da ahlak anlayışındaki homojenleşme talebi

ile şekillenmektedir. Yıkıcılığı ve yarattığı olumsuz etki ise farklı linç türleri olsa da benzerlikler taşımaktadır. Toplum tarafından kabul edilemeyecek davranışın faili olan ya da faili olduğu düşünülen kişi - ki bu davranış tecavüz, taciz, hırsızlık gibi suçlardır- linç eyleminin mağduru olmaktadır. Bu durum iki linç eylemi saikinin çoğu zaman bir arada tutulmasına ya da birbirinin içine geçirilmesine yol açmaktadır. Suçlu olmak linç girişimlerinin her türünün ana zeminini oluşturmaktadır. Bir kız çocuğuna tecavüz ettiği ileri sürülen Ermeni Terzi Ohannes'ten (Aykut, 2011) “mahallelinin kızına tacizde buldukları” düşünülen Kürt işçiye uzanan çizgide şiddetin gerekçesi haline gelen adi suç, linç eylemlerinin ana karakterini oluşturmanın yanında meşrulaştırıcı bir işlev de görmektedir.

Bu ortaklık zeminine son yıllarda eklenen halka ise sosyal medya ve internet üzerinden yapılan siber zorbalık, sembolik şiddet olarak da adlandırılan sanal linçlerdir. Yeni Medya olarak tanımlanan bu ortamlardan doğabilecek olası riskler; nefret söylemi, mahremiyetin ihlali, dijital (siber) gözetim, kişisel verilerin korunmasının / gizliliğin ihlali, dildeki dönüşüm ve sanal linçler biçiminde ortaya konmaktadır (Kutlu, 2022). Bora lincin ciddiyeti ve yarattığı yıkıcı sonuçlar sebebiyle her şeye linç denilmesini eleştirir, sosyal medya üzerinden çok sık dile getirilen lince maruz kalma hallerinin konuyu basitleştirdiğini savunur (Bora, 2014). Bu alanda son yıllarda yapılan tartışmalar, yeni kamusal alanlar olarak kabul edilen sosyal medya mecralarının, kamusal alan niteliğini ne oranda taşıdığı tartışmaları üzerinde yürütülmektedir. Toplumsal ve kolektif üretim sürecinin bütünü kamusal alan olarak tanımlanır. (Özbek, 2004, s. 43-48). Her türlü yaşantıdan elde edilen tecrübeyle gelişen iletişim, içinde hem eleştirel akıl yürütmenin, bilginin, normun, kural ve prosedürlerin hem de ortak duyuşsal algılama, ifade, duygu, beğeni, boyun eğiş, itiraz, isyan, çatışma, anlaşma, yenilgi, tanıma, dayanışma, hatırlama ve öğrenme süreçlerini içerir. Bunların bütünü ise kültürü oluşturur (Özbek, 2004, s. 444-446). Böyle bir kapsayıcılığın sosyal medyaya taşınması beraberinde ifade özgürlüğünün sınırlarını, bunların kişinin hayatında yarattığı etkileri tartışmaya açmaktadır. Bu tartışmalarda sanal linçlerin, kamusal alanı olumsuz yönde dönüştürdüğüne dair değerlendirmeler öne çıkmaktadır (Direk, 2019).

1.2.Çalışmanın Kapsamı

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Girişte çalışmanın konusu, amacı ve kapsamı anlatılmıştır. Bu kısımda lincin Türkiye’de sosyal bilimler literatüründe nasıl ele alındığına odaklanılmış, linci konu edinen araştırmalara yer verilmiştir.

İkinci Bölüm çalışmanın araştırma yöntemine ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak çalışmanın ana sorularını anlamaya yönelik “ön çalışma” niteliğinde değerlendirilebilecek olan 2000’li yıllarda gerçekleşmiş linç eylemlerinin nasıl analiz edildiğine değinilmiştir. Niceliksel araştırma yönteminin uygulandığı, gazete taraması yöntemi veri toplama tekniği olarak kullanıldığı ilk kısımda, linç eylemlerinin ne sıklıkta gerçekleştiği, zamansal ve mekansal dağılımları, eylemin temel dayanakları ve şiddetin tarafları ve sonuçlarının irdelenmiştir. Ardından linç davalarının analiz edildiği kısma yer verilmiştir. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı ve verilerin içerik analizi ile çözümlendiği bu çalışmanın ikinci bölümünün ikinci alt başlığı Linç Analiz Etmek: Nitel Bir Araştırmanın Konusu Olarak Linç olarak seçilmiştir. Bu bölümde, niceliksel çalışma ile elde edilen bilgilerden referans alınarak araştırma örnekleminin nasıl ve neden seçildiğine, katılımcıların niteliklerine, kullanılan dokümanların analiz yöntemine değinilmiştir. Çalışmanın bu biçimde yapılıyor olmasının nedenleri, belgelerin incelenmesinde esas alınan ölçütlere ve yöntemden kaynaklanan bazı sınırlılıklar da yine bu bölümün son kısmında ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü, kitle, şiddet ve devlet arasındaki ilişkiyi ele alan kuramsal tartışmalara ayrılmıştır. Linç ile milliyetçilik ideolojisinin bağı, şiddet eylemlerinde kitlenin yeri gibi konulara odaklanılmaktadır. Bu bölümün ilk alt başlığı da buradan türetilmiştir. Modern zamanlarda şiddetin sınırı ve biçimini tayin eden devletlerin kolektif şiddetle ilişkisi irdelenmiştir. Uygarlık süreci olarak tanımlanan, şiddetin toplumsal yaşamda düzenlenmesi ve belli kurumlara devredilmesi ile kurulmaya çalışılan, şiddetten arınmış bir toplum idealinin açmazlarına değinilmiştir. Kitlenin toplumsal yaşamdaki belirleyici rolü, kitlenin çeşitli yönleri üzerinde durulmuş, farklı kitle kuramları tartışılmıştır. Bu bölümün üçüncü alt başlığında milliyetçilik ile linç ilişkisi ele alınmıştır. Modern ulus devletlerin kuruluşu ile toplumsal yaşamın düzenlenmesine türdeş toplum yaratma idealinin linçle bağlantısı, devletlerin kitleyi milliyetçi ideoloji ile nasıl harekete geçirdiği, kolektif bir şiddet olarak lincin köklü geleneğe sahip olan milli kimlik anlatısıyla ilişkisi problem edilmiştir. Bunu yaparken

özellikle linç kitlelerinin söylemlerine ve duygularına odaklanılmıştır. Şiddetin kolektif icrasının duygularla, zihniyet kalıplarıyla nasıl bir araya geldiği ve bu bir araya gelişin ne ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir “bizlik” bilincinin yansıması olarak lincin hakim siyasi iktidar ve ideolojiyle ilişkisi ve toplumsal yaşamı düzenlemedeki rolü irdelenmiştir. Linçle kurulan ve/ya varlığı güvence altına alınan temel kabullerin, anlayışların, içselleştirilmiş eğilimlerin, yani bir nevi habitusun niteliği ele alınarak milli bir habitusun parçası olarak linçten bahsedilebilir mi sorusuna yanıt aranmıştır.

Üçüncü bölümün ikinci kısmı doğrudan linç konusuna ayrılmıştır. İlk olarak, linç kavramının kökenleri ele alınmış ve lincin tarihine de değinilmiştir. Ardından lincin kolektif şiddet eylemleri sınıflamasındaki yeri, diğer eylem biçimlerinden ayrılan yönleri, eylemin niteliği ve yol açtığı sonuçlar, lincin bir kitle eylemi olarak kitle sınıflamalarında nereye konulduğu ortaya konmuştur. Bu alt bölümün son başlığı olan “Lince dair tartışmalar” kısmında modern devletin şiddet biçimlerinden biri olarak lincin sebepleri sorgulanmıştır. Ek olarak lincin bir kitlesel katliam biçimi olarak diğer kitlesel şiddet pratikleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Burada kolektif şiddet biçimlerinin bir ortaka dinamiği olabilir mi sorusuna yanıt aranmıştır.

Dördüncü bölümde Türkiye’de toplumsal hafıza ve siyasi tarihinin özellikle son yirmi yılına hakim olan politik süreci ve toplumsal dönüşümü konu edilmiştir. 2000’li yıllara odaklanarak ilk olarak, neoliberalizm çağında şiddet ve lincin görünümüne odaklanılmıştır. Neoliberal politikaların artan güvenlik ihtiyacı, terör tanımına getirilen geniş kapsamlı yeni form ve aslında artıyormuş gibi gözükken hak ve özgürlükler vurgusuna rağmen ülkelerin katılaştıran ceza-adalet sistemi uygulamaları ile linç vakalarının ilişkisi var mı, varsa bu artışın sebepleri nelerdir gibi sorulara yanıt aranmıştır. Türkiye’nin 1980’li yıllardan 2000’lere kadar gelen dönemde neoliberal ekonomi anlayışının ve siyasal alanın düzenlenişine dair politikaların toplumsal yaşamda yarattığı dönüşümler tartışılmıştır. Özellikle 1990’lı yılların ülkenin bir bölümünde yoğunlaşmış ağır şiddet ve çatışma halinin 2000’li yıllara etkisi tartışılmıştır. Bu dönemin Türkiye üzerinden belirleyici bir özelliği ise olağanüstü hal ile karakterize olan yönetim şeklinin toplumsal yaşam ve şiddet biçimleri ile ilişkisi ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünün ikinci alt başlığında ise hukuki yönüyle linç üzerinde durulmuş, müstakil bir linç suçunun yasalarca tanımlanmadığı Türk Ceza Hukuku mevzuatı ele alınmıştır. Ağır hak ihlallerinin yasal süreçte etkin olarak

sorgulanmaması, sorumluların hesap vermemesi olarak tanımlanabilecek olan hukuki veya idari herhangi bir mekanizmanın hiç işletilmemesine ya da etkin işletilmemesine dayanan cezasızlığın linç eylemlerinde nasıl ortaya çıkabildiğine bu bölümde yer verilmiştir.

Çalışmanın Linci Analiz Etmek: Olaylar, Davalar ve Taraflar başlıklı beşinci bölümünde ise iki farklı analize sırasıyla yer verilmiştir. İlk olarak 2000’li yıllarda gerçekleşmiş linç eylemlerinin niceliksel analizine yer verilmiştir. Bu analiz, linçin 2000’li yıllarda Türkiye’de artmakta olduğu tespitinin doğrular nitelikte sonuçlara elde etmenin yanında, lincin tarafları ve gerekçelerine dair kimi bilgilere erişme imkanı da sunmuştur. Bu bilgilerden hareketle daha ayrıntılı ve kapsamlı bir yaklaşımla linci ele almaya yönelik niteliksel analizle elde edilen bilgiler paylaşılmıştır. Ele alınan beş davaya konu olan linç eylemlerinin neler olduğuna değinilmiştir. Selendi, Kırşehir, İzmir, Köpekli Adam ve Muğla’da yaşanan beş linç davasının içerikleri, davaların ve bu davaların taraflarının özellikleri ve söylemleri ele alınmıştır. Sanık ve mağdur biçiminde iki alt bölümde değerlendirilen veriler, kendi içinde de çeşitli alt başlıklara ayrılarak incelenmiştir. Bu bölümde linç, tarafların dilinden kendilerini, süreci ve lincin sebeplerini ortaya koydukları bir çerçevede değerlendirilmiştir.

Sonuç ve tartışmaya ayrılan son bölümde ise dava dosyaları ile yapılan analizin çalışmanın soruları ve ele almak istediği çerçeve ile ilişkisi ele alınmış ve lincin tarafları ve bu tarafların linci nasıl ele aldıkları üzerine değerlendirme yapılmıştır. 2000’li yılların linç açısından ayırıcı özellikleri ortaya konulmuş ve bütünsel bir linç mekanizmasına dair değerlendirmelere de yine bu bölümde yer verilmiştir.

2. YÖNTEM

Türkiye’de lincin kültürel, siyasal ve toplumsal tezahürlerinin yaşanmış linç olayları üzerinden ele alındığı bu çalışmada, birbirini takip eden biri niceliksel diğeri niteliksel iki ayrı araştırma gerçekleştirilmiştir, konuya dair veriler bu iki araştırmadan hareketle oluşturulmuştur. Nitel-nicel araştırma yöntemleri birarada kullanıldığı karma yöntem çalışmanın seçtiği yoldur. Bu yolla çeşitli veri toplama-analiz etme yöntemleri bir araya getirilebilmekte ve farklı kuramsal çerçevelerden yararlanılabilmektedir (Glesne, 2011). Bu kabulle ilk olarak 2000-2014 yılları arasında Türkiye’de gerçekleşmiş linç eylemlerinin bir sayımının yapıldığı nicel araştırma yapılmıştır. Bu çalışma, bir önceki bölümde değinilen Türkiye’de yaşanan linçlerin 2000’li yılların ortaları itibarıyla belirgin bir artış gösterdiğine dair saptamayı sorgulamış; bu yıllarda gerçekleşmiş çalışmaların niceliksel artışın yanında linçlere dair belli özellikler de ortaya konmuştur. Ardından daha kapsamlı bir ikinci analizle linç tartışılmış, nicel çalışmayla ortaya konan linç evreni nitel çalışma ile derinleştirilmeye çalışılmıştır. Bu ikinci çalışmada 2000’li yıllarda gerçekleşmiş beş linç davası incelenmiş, mahkeme tutanaklarının niteliksel analizi ile lincin taraflarına ve onların ifadelerine yer verilmiştir. Yapılan niteliksel araştırmanın örnekleme İstanbul, İzmir, Manisa, Muğla ve Kırşehir’de görülmüş davalardır.

2.1. Niceliksel Analiz: 2000 li Yıllarıda Yaşanan Linç Eylemleri

Sosyal bilimlerde kullanılan bir yöntem olarak niceliksel araştırma ile olgu ve olaylar nesnelleştirilerek gözlemlenebilir, ölçülebilir ve sayısal olarak ifade edilebilir bir hale dönüştürülür. Bunu yapmak için de geniş çaplı örneklemlerden nicel veri toplanır ve bu veriler çeşitli araçlarla istatistiksel olarak çözümlenir. Sonucunda elde edilen bulgular genellenir. Nicel araştırmalar, belirlenmiş bir varsayımı sınamak amacıyla yapılır.

Bu çalışmanın bu bölümdeki temel varsayımı, 2000'li yıllar linç eylemlerinde belirgin bir artış olduğudur. Bunu anlamaya yönelik sorgulama için dokümanlar incelenmiş, gazete taraması ile bu varsayımın doğruluğu sorgulanmıştır. Araştırmada ayrıca linç eylemlerinin temel motivasyonları ve tarafları, zamansal ve mekansal dağılımları ve eylemin yasal sonuçları da irdelenmiştir.

2.2. Linç analiz etmek: Nitel bir araştırmanın konusu olarak linç

Bu çalışmada Türkiye'de lincin kültürel, siyasal ve toplumsal tezahürlerinin mahkemeye yansımış linç davaları çerçevesinde analiz edilmiştir. Mahkeme salonunda linç eylemine dair dile getirilenler ve yargılamadaki tüm söylemler, suça dair bir savunma ya da mahkemede verilen ifadeler olmaktan öteye giderek, linci anlamaya yönelik inceleme alternatif bir aracı olarak görülmüştür. Bu çalışma, seçilen linç davalarının incelenmesinde, nitel araştırma yönteminin kullanıldığı, içerik analiziyle verilerin analiz edildiği bir çalışmadır. Çalışmanın bu bölümünde, araştırma örnekleminin nasıl seçildiğine, katılımcıların niteliklerine, kullanılan yöntem ve teknikler ile bulguların analiz yöntemine değinilmiştir.

İçerik analizi yöntemi, nitel araştırmanın alt türlerinden biridir. Kümbetoğlu'na göre nitel araştırma, “insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için yapılan bir eylemdir” (2008, s. 47). Derinlemesine betimleme yoluyla elde edilen verileri yorumlamayı hedefleyen araştırmacı bu yöntemle aynı zamanda aktörlerin perspektifini anlama imkanına erişebilir (Yıldırım ve Şimsek, 2003, s.29).

Kolektif şiddetin bir türü olarak linci anlamaya odaklanan bu çalışma, şiddetin üzerine konuşulabilirliğin güçlüğü sebebiyle, yaşanırken şiddetli, hareketli ve gürültülü olsa da sonrasında olan biten hakkında sessiz, çoğu zaman dilsiz kalınan bu konuyu taraflarıyla konuşulabilir kılmayı hedeflemekteydi. Daha doğrusu linç üzerine üçüncü kişilerin konuşmasından ziyade, konuşma işini, olayların sonrasında eylem içinde sanık ya da mağdur olarak bulunan kişilerle gerçekleştirmeyi amaçlıyordu. Bu amaçla konuşmanın izi linç eylemleri sonrası davaların görüldüğü mahkeme salonlarında

sürülmüş; kolektif şiddeti şiddetin taraflarıyla ele alan niteliksel bir çalışma yapılması hedeflenmiş olsa da sonuçta araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yazılı dokümanların incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Literatürde ikincil kaynakların incelenmesi diye de kullanılan bu yöntem, doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda kullanılan bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesi yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.140).

Bailey (1982) bu yöntemin kişi ve kuruma doğrudan ulaşma imkanı olmadığı hallerde, yani kolay ulaşılamayacak öznelerle çalışırken fayda sağlayan bir yöntem olduğuna değinmiştir. Katılımcılarla fiziksel, davranışsal ve duygusal etkileşimin olmadığı, bu sebeple herhangi bir tepkisellikle karşılaşılmayacak bir yöntem, bu iki niteliğiyle araştırmacıya avantaj sağlamaktadır (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.143). Mahkeme tutanaklarının incelendiği bu çalışmanın yöntemini de konunun konuşulabilmesi açısından kişi ve kuruma doğrudan ulaşma imkanının olmaması belirlemiştir. Şöyle ki araştırma problemine uygun sahanın seçilmesi ve verinin hangi yöntemle elde edilebileceğine dair kimi sorunlar yaşanmıştır. Bu sınırlılık, bundan önce de değinildiği gibi araştırma probleminin niteliğiyle doğrudan ilişkilidir. Şiddet içeren bir eylemin özellikle eyleyicileriyle doğrudan konuşulabilmek, bunun da yasal sürece yansımış ve sonucunda bir yaptırımla karşılaşma ihtimali olan katılımcılar tarafından yapılması bir hayli güçlük barındırmaktadır. Nitekim çalışmaya başlarken, dava dosyalarının incelenmesi yanı sıra linci birçok bileşeni kapsayacak biçimde ele alma niyetiyle yola çıkılmış, bu amaçla lincin tüm taraflarıyla özellikle, sanıkla konuşmak ya da bir biçimde onu da çalışmaya dahil etmek istenmiş, en azından davalardan birinin odak dava olarak seçilmesi ve bu davanın tüm tarafları ile açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşme yapılması planlanmıştı. Ancak bu çaba aşağıda değinilecek çeşitli engellerden dolayı mümkün olmamıştır.

Bu amaçla ilk olarak 2000-20014 yılları arasında Türkiye’de yaşanan linç eylemleri gazete taraması yöntemiyle taranmıştır. Tarama sonucu elde edilen bulgular linç evrenine dair bilgi ve bulgu sağlamıştır. Bu çalışma sonucu, linci tüm tarafları ve bileşenleriyle ele almaya imkan tanıyacak alanın mahkeme süreci ve davalar olduğuna karar verilmiştir. Mahkeme salonu, lincin taraflarını bir araya getirmesi bakımından önemli bir mecradır. Bir diğer özelliği, üçüncü bir taraf olarak kamuyu, devleti de işin içine katan bir yer olmasıdır.

Niceliksel ilk çalışmanın ve bu araştırmanın evreni 2000’li yıllardan bugüne Türkiye’de yaşanmış ve yargıya yansımış linç eylemleridir. Araştırılan konunun en iyi şekilde açıklanmasına olanak tanıyacak ve araştırma probleminin çözümüne en iyi katkıyı sunacak örneklerle ulaşılmaya yönelik oluşturulan bu çalışmanın örnekleme, yargıya yansımış linç niteliği taşıyan ve yargılama süreci tamamlanmış davaların arasından seçilmiştir. Örneklem, seçimi gelişigüzel yapılan bir işlem olmaktan öte yanlılığa yol açmayacak şekilde temsil yeteneği taşıması ve güven verecek büyüklükte yani yeterli olması gereken, bu iki temel özelliği barındıran bir araçtır. (Güven, 2001, s.140). Bu örnekleme tipinde amaca yönelik örneklem seçilerek ve çalışılan konuda daha fazla bilgi toplanabilecek taraf ve kaynaklarla çalışılması hedeflenmiştir. Amaca yönelik örneklem, odaklanılan konuyla ilgili örneklemin nasıl seçileceğine dair çalışma yapılması ve örneklemin önceden düşünülüp belirlenmesi anlamına gelir. (Punch, 2016). Ancak bu belirlenme, katı bir yöntemsel uygulamayı ifade etmemektedir. Tam tersi, bu esnek yapı, ele alınan araştırma problemine dair “olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlı olur.” (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.27) . Zira nitel çalışmanın araştırmacıya sağladığı esneklik ve dinamik çalışma imkanı yeni bilgilerin erişimini olanaklı kılan keşfedici bir yaklaşıma da izin verir.

Lince dair veriye ulaşmanın güçlüğü göz önüne alındığında çeşitli veri setleri ve yöntemlerin bir arada kullanılması gerek veriye ulaşmada gerek verileri analiz ederken çalışma açısından neredeyse bir gereklilik olmuştur. Yazılı materyallerin çözümlenmesini içeren doküman incelemesi, çalışmada dava dosyalarının incelenmesi şeklinde olmuştur. Dokümanları farklı başlıklar altında sınıflamak ve nitel çalışmada kullanmak mümkündür. Mektup, günlük gibi kişisel dokümanların, film, fotoğraf gibi görsel belgelerin araştırma nesnesi olarak kabul edilebileceği gibi kamusal dokümanlar adı verilen devlet arşivleri, polis ve mahkeme kayıtları, gazete, dergi arşivleri ve benzeri belgeler de bu kapsamda incelenebilir belgelerdir (Kümbetoğlu, 2008, s.150). Bu dokümanlar ele alınıp incelenirken belli aşamaların izlenmesi ve doküman analizinin belli bir plan içinde gerçekleşmesi önemlidir. Merriam (2009) doküman analizi yapılırken olması gereken dört aşamayı şu şekilde sıralamıştır; uygun dokümanları bulma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, kodlama ve kataloglama konusunda bir sistematik oluşturma ve veri analizi yapma (içerik analizi yapma). Burada belirtilen farklı aşamalardan hareketle, dokümanın derinlemesine bir nitel analizi mümkün kılan bir araç olması gözetilmektedir.

Bu çalışmada bugüne kadar lince dair yapılan çalışmalarda kullanılmayan bir belge türü olarak mahkeme tutanakları, araştırmanın ana materyali olarak kullanılmıştır. Dava dosyası ile kastedilen ise ele alınan beş farklı davaya dair ulaşılabilir her tür dokümanı kapsamaktadır. Bu dokümanlar bazı davalarda mahkeme sürecine dair ve onunla sınırlı iken bazı davalarda ise mahkeme sürecine gelene dek yapılmış her tür işlemi kapsayan ve kolluk tarafından (polis ve jandarma) oluşturulmuş yazılı belgeler, ifadeler ve tutanakları kapsamaktadır. Ek olarak yine bazı davaların iç hukuk ve uluslararası hukuk kapsamında üst mahkemelere taşınması amacıyla yapılmış başvurulara dair belgeler de dokümanların bir kısmını oluşturmuştur.

Analiz edilmek üzere seçilen davaların, araştırma evrenini temsil edecek nitelik taşımasına önem verilmiştir. Seçilen bu beş dava belli kriterler gözetilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Bu kriterlerden ilki, yaşanan olayın linç niteliği taşıyor olmasıdır. Bu ayrım hem linci diğer kolektif şiddet türlerinden hem de görece eşit iki tarafın karşılıklı birbirine zarar verdiği çatışma halleri ya da tek taraflı bireysel nitelik taşıyan şiddet girişimlerinden ayrı biçimde ele alan bir bakışla yapılmıştır. Bu bakımdan seçilen beş dava farklı motivasyon ve kapsamaları olsa da hepsi birer linç örneğidir. İkinci kriter, zaman ve mekanla ilgilidir. Çalışmaya dahil edilmiş tüm davalar, 2000’li yıllarda gerçekleşen linç olaylarını kapsamaktadır. Linç evreninin tüm ülkeye yayıldığı ancak belli bölgelerde daha yoğun yaşandığı bilinmektedir. Buna göre, örneklem oluşturulurken Ege Bölgesi’nden iki linç olayına yer verilmiş; Marmara, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinden birer linç olayının dahil edilmesi yeterli görülmüştür. Böylece, beş farklı olay, dört farklı bölgeden seçilmiştir. Yasal sürece dahil olmuş, linç niteliği taşıyan davalar seçilirken gözetilen bir diğer kriter ise bu davaların tamamlanmış olmasıdır. Zira sürecin bütününlü anlama imkanı ancak bu yolla mümkün olacaktır. Ele alınan tüm davalarda mahkeme sürecinin tamamlanıp karara bağlanmış olması, linç mağduru ve linç failinin süreç içinde dile getirdiği bütün söylemlerinin toplumsal, siyasal ve özellikle hukuki düzlemde değerlendirilmesini olanaklı hale getirecektir. Böylelikle karar vericinin tutumunun ve linç taraflarıyla ilişkisinin de görünür hale getirilebileceği düşünülmektedir.

Son kriter ise seçilen linç eylemlerinin çeşitli linç örneklerini temsil etmesidir. Bu beş dava da bu çeşitlilikte seçilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada linç, öldürme eylemi ile sonuçlanıp sonuçlanmasa da kolektif bir şiddet pratiği olarak kabul edilmiştir. Bu açıdan ele alınan beş olaydan biri olan İzmir Davası'nın farkı, linç sonucu ölümle sonuçlanmış olamasıdır. Diğer dört davaya konu olan olaylar saldırıya maruz kalanların hayatta kaldığı, ancak çeşitli zararlar gördüğü linçler olarak öne çıkmıştır. Linçlerin failer açısından hangi motivasyonlara dayanılarak yapıldığı konusu da başka bir kriter olarak değerlendirilmiştir. Selendi, Kırşehir, İzmir ve Muğla'da gerçekleşen dört linç eylemi politik motivasyonludur, davaya konu olan olaylar etnik ya da politik sebeplere dayandırılarak gerçekleşmiştir. İstanbul Beyazıt'ta gerçekleşen Köpekli Adam adı verilen tek dava ise nitelik bakımından diğerlerinden ayrılır. Bu linç, herhangi bir politik saike dayanmayan bir sebeple gündelik yaşamda gerçekleşmiş "adi" denen bir linç eylemidir. Bu son davanın tek temsille dahi çalışmada yer verilmiş olmasına dikkat edilmiştir. Ön çalışmanın önemli bir sonucu olarak değerlendirilen linçlerin sadece politik nitelikli olarak değerlendirilemeyeceği saptaması, bu tür bir linci çalışmaya dahil etmedeki ısrarının ana sebebidir. Çalışma evreninin temsili açısından bu örneğin –tek bir dava dahi olsa- gerekli olduğu düşünülmüştür.

Seçilen bu beş davanın bir diğer özelliği de davalardan üçünün çok katılımlı ve büyük kitlesellikler barındıran nitelikte olması, diğerlerinin ise daha küçük kapsamlı ve daha az katılımlı davalar olmasıdır. Özellikle, Kırşehir'de yaşanan ve bir dizi linç içine alan süreç ile Selendi'de yaşanan, linçe kalkışan ve maruz kalanlar açısından büyük kitlesellik barındıran süreç, yargılama sürecinde de verinin çeşitlenmesine imkan tanımış, çok sayıda katılımcıya ve görüşe yer verilmesine sebep olmuştur. İzmir'de ölümle sonuçlanan linç davasında mahkemede az sayıda kişinin taraf olduğu görülse de o olayda yoğun bir kitleselliğin olduğu belirtilmelidir. Daha küçük kapsamlı diğer davalar ise süreç ve sonuçları itibarıyla daha derinlikli bilginin alınmasına imkan sağlamıştır. Muğla'da bir kişinin hedef alındığı linç ile İstanbul'daki yine bir kişinin şiddete maruz kaldığı Köpekli Adam davaları bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu kriterler etrafında analiz edilmek istenen konuyla ilgili veriye ulaşmak oldukça zorlu ve zaman alıcı olmuştur. Çalışmanın hangi yöntemle yapılacağı ve bilgi toplama kaynaklarının nasıl tespit edilip o kaynaklara nasıl ulaşılacağı bu zaman alan mesainin parçasıdır. Bu çalışma açısından linçleri dava sürecinde bulmak ve onlara dair dokümanlara ulaşmak çeşitli araçlarla olanaklı olmuştur. Bilgi kaynağına ulaşmadaki

güçlük, hangi kaynağa nasıl ulaşılmak istendiği ile yakından ilişkilidir. Bu beş davaya erişmek için çeşitli yollar denenmiş, resmi makamlardan mahkeme tutanaklarını talep etme yolu yerine, sivil aracı ve kaynaklardan bilgiye erişmek istenmiştir. Bu yönde bu alanda haber yapan gazetecilerden yardım istenmiştir. Veriye erişme konusunda önemli bir kaynak olan gazeteciler ile yüz yüze ve iletişim araçları vasıtasıyla yapılan görüşmeler sonucu kimi davaların tüm dokümanlarına erişme imkanı olmuştur. Ancak kimi etik kaygılarla erişilen bu yazılı veri kullanılmadan önce konunun taraflarının bilgilendirilerek onaylarının alınması gerekli görülmüştür. Bu yönde dava avukatlarına ulaşılmış, onlarla telefon görüşmesi yapılarak ve/veya elektronik posta yoluyla iletişim kurulmuş, araştırmanın amacı anlatılmış, çalışmaya konu olan dokümanlar incelenmeden önce taraflardan sözlü bir şekilde onay alınarak çalışma başlatılmıştır. Bu yolla erişilen bir dava dosyasının tarafları aracılığıyla diğer birkaç davaya ve onun verisine ulaşmaya çalışılmış ve çalışmanın amacına uygun davaya ve kaynaklara nasıl erişilebileceği konusunda avukatlardan yardım istenmiştir. Çalışma kapsamında bu yolla kimi dava dosyalarına ulaşılmıştır. Ele alınan beş davanın dördü ki bunlar Selendi, Kırşehir, İzmir ve Muğla davalarıdır, haber niteliği taşıyan ve medyada çeşitli biçimlerde yer bulmuş davalar olması sebebiyle kaynaklara erişimde yukarıda izlenen yollar izlenmiştir. Bu davalardan eylemin niteliği ve ele alınış tarzı bakımından da ayrılan son dava olan Köpekli Adam davasında ise araştırmacının kişisel çabaları neticesinde, davada sanık olarak yargılanan kişilerden birine ulaşılmış ve onun bilgisi ve onayı ile bu dava çalışmaya dahil edilmiştir. Bu son davanın en güç erişilen dava olduğu da belirtilmelidir. Bu noktada ele alınan beş davanın özellikle mağdur tarafında avukatların bilgi ve belgelere erişimde aracılık ettiği söylenmelidir. Bazı davalarda mağdurlardan çalışmaya dahil edilmelerine dair sözlü onay alındığı vurgulanmalıdır. Muğla'da yaşanmış linç davasında ise her iki tarafın yasal temsilcilerinden sözlü onay alınmış ve kişilere araştırmanın kapsamına dair bilgi verilmiştir. Gerek dokümanlara ulaşırken gerek dokümanların kullanım amacına dair bilgilendirme yapılırken ve onay alınırken gözetilen hassasiyet dokümanların veri halinde dönüştürülüp kullanılması aşamasında da sürdürülmüştür. Çalışmada gizliliğe dikkat edilmiş ve dokümanlarda adı geçen kişiler açısından paylaşılması sorun yaratabilecek kişisel bilgilerin kullanılmamasına dikkat edilmiştir. Burada bu sorunu aşmaya yönelik izlenen yol bir alt başlık olan içerik analizi yöntemi ve verilerin analizi kısmında anlatılmıştır.

Bu çalışmada verinin niteliği ele alındığında dokümanların incelenmesi, ikincil kaynakların araştırmanın nesnesi olması, birebir görüşme olarak ele alınabilir. Bu kapsamda her bir dava dosyası, sürece dahil olan her bir katılımcı ifadeleri ile görüşme kapsamında katılımcılardan edinilen bilgilere benzer biçimde ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Davaların tarafı olan sanık ve mağdurlar birer katılımcı olarak değerlendirilmiştir. Ayrı ayrı beş davadan toplam 298 kişi katılımcıdır. Bu katılımcıların 187'si sanık statüsündeki katılımcılarken 111 tanesi ise mağdur statüsündedir. Dava dosyalarından edinilen bilgilerden hareketle, katılımcılar için erişilen verileri kullanan demografik form (Bkz. Ek-1: Demografik Form) oluşturulmuş, mahkeme ifadeleri aracılığıyla da kapsamlı diğer veriler toplanmış ve bu veriler de içerik analizine tabi tutularak değerlendirilmiştir.

2.3. İçerik Analizi Yöntemi ve Verilerin Analizi

Yazılı dokümanların incelenmesinde en sık kullanılan, adına sistematik analiz de denilen bu yöntemde, betimsel analizle elde edilen kimi bilgiler daha ayrıntılı hale getirilir ve ardından da yorumlama işlemi yapılır (Kümbetoğlu, 2008). Buradaki hedef, elde edilen bulguları, düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Araştırma sonunda temaların ilişkilendirilmesi, anlamlandırılması ve ileriye yönelik tahminlerin sunulması da araştırmacının amaçlarından sayılabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2003, s.167).

Bu çalışmada iki aşamalı bir değerlendirme yapılmış, davalara dair tüm dokümanlar incelemeye alınmıştır. Araştırmacı bir sınıflama yapmadan önce, elde ettiği dokümanları nasıl kullanması gerektiğini belirlemek ve elindeki malzemeye daha yakından bakabilmek amacıyla, tüm davalara dair dokümanları tekrar okumuştur. Bu okuma işi veriyle çalışırken zaman zaman tekrar edilmiştir. Birden fazla okuma araştırmacının temaları oluşturması, ilişkiselliği kurması açısından gereklidir (Yıldırım, Şimşek, 2003; Kümbetoğlu, 2008). Bu okuma işinin tekrarlı yapılmasında dokümanların niteliği de belirleyici olmuştur. Belgeler, mahkeme salonu gibi resmi bir kurumda verilen ifadeleri kapsamaktadır. Oraya özgü o dilin anlaşılması açısından okuma işi yinelenmiştir. Beş farklı linç eylemine dair dokümanlar farklı zamanlarda edinilmiş olduğundan ilk doküman okumasından sonra elde edilen verilerin nasıl ele alınacağına dair ilk izlenim ve fikir, sonraki dava tutanaklarını ele alırken yaklaşım

tarzını etkilemiştir. Farklı davalar ve katılımcılar arasında yapılan karşılaştırmalı analiz, araştırmacıya elde edilen ham verilerden kategoriler oluşturmayı ve bu kategorilerin benzer ve farklı yönlerini sürekli karşılaştırma imkanı tanır. Beş dava dosyası dava bazında belli niteliklerine göre ele alınmış ve davalarda taraf olarak bulunan her bir kişi katılımcı olarak kabul edilmiştir. Veriyi analiz ederken ilk aşamada katılımcılara dair demografik bilgiler ve yargılamanın sonuçları ele alınmıştır. Bu veriler oluşturulan demografik forma aktarılmış ve olabildiğince sistematize edilmiştir. İkinci aşama içerik analizinin yapıldığı kısmı oluşturmaktadır.

İçerik analizinin ilk aşaması verilerin kodlanmasıdır. Kodlama, temaların oluşturulması ve bağlantıların kurulması için ilk adımdır. Kod, eldeki veriyi temsil ya da “tercüme etmek” suretiyle örüntüler saptamak, kategoriler üretmek üzere üretilmiş yapılardır. Saldana’ya göre “Kodlama, bir şeyi sistematik bir düzen içerisine koymak, bir şeyi sistemin ya da sınıflandırmanın parçası haline getirmek, kategorize etmek demektir” (2022, s.9). Tekrar tekrar okuma işi kodlamanın ayrılmaz parçasıdır. İkinci döngü analizi olarak adlandırılan iş, ilk kodlama döngüsünden elde edilen kodlamanın ardından kategorik, tematik, kavramsal ve/veya kuramsal bir düzenlemeye ulaşmaktır (Saldana, 2022, s.12). Analiz, verilerden kodlara, kodlardan kategorilere ulaşmayı oradan kimi temalar yani kavramlar üreterek araştırma sorunlarına ilişkin iddia ya da kuram oluşturmayı hedefler. Kodlama konusunda temel tanımlayıcı kategoriler oluşturulmasına dikkat edilmiştir. Çünkü bu, araştırmacının analiz ve yorumlama sürecinde bilgiye kolay ulaşabilmesinde kolaylık sağlayacak bir unsurdur (Merriam, 2009). Bu çalışma kapsamında veri analize tabi tutulurken bir sözcük, cümle ya da paragraf analiz birimi olarak kullanılmıştır. Katılımcıların dile getirdiklerinde ortaklaşan ya da benzerlik oluşturan görüşler kategoriler ve alt kategorilere yönelik oluşturulan tablolara yansıtılmış; bazı durumlarda temalar kendi içinde alt birimlere de ayrılarak değerlendirilmiştir. (Bkz. Ek-2: Sanıklar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu ve Ek-3: Mağdurlar İçin Oluşturulan Kategori Tablosu).

Bu çalışmada katılımcı olarak kabul edilen 298 kişi ikili bir ayrıma tabi tutulmuş ve her bir grup için ayrı ayrı analiz yapılmıştır. İlk grup linç eylemine katıldığı iddiasıyla yargılanan sanıklar ve ikinci grup linçe maruz kalan mağdurlardır. İki ayrı okuma ve analiz sonrası sanıklar için 3, mağdurlar için de yine 3 kategori olacak şekilde toplamda 6 kategori oluşturulmuştur. Bu kategorilerle bağlantılı 20 tema ve 34 alt tema üretilmiştir. Bu işlemin ardından bulgular oluşturulurken kişilerin kategori ve temaya

uygun ifadeleri, kavram ya da cümle şeklinde olduğu haliyle alınıp kullanılmıştır. Dokümanlarla çalışıldığı tüm zamanlarda gizliliğe önem verilmiştir. Bu özen, çalışma konusuyla ve çalışmanın sahasıyla yakında ilgilidir. Dava dosyaları ve tutanaklar incelendiğinden, bir nevi yargılama sürecine tanıklık edildiğinden kimi zaman kişisel suçlama ve iddialar da bulgularda yer almıştır. Bunun önüne geçebilmek için bu tür içerikler metinlerden çıkarılmıştır.

2.4. Yöntemsel Sınırlılıklar

Nitel araştırmalarda farklı yöntemsel yaklaşımlar kullanılsa da sosyal olguları konu eden bu araştırmaların aynı biçimde tekrar edilmesinin mümkün olmaması yapılan çalışmaların geçerliğinin sorgulanmasına yol açar. Ayrıca malzemesi insan olan bu çalışmalarda insan davranışının değişken doğası da hesaba katılmalıdır. Bu çalışmanın da bu sınırlamalardan etkilendiği belirtilmelidir. Ancak yazılı dokümanlarla yürütülmüş bu çalışma, görüşme ve gözlem gibi veri toplama yöntemlerine kıyasla farklı bir veri kaynağıyla çalışmaktadır. Araştırmacı ele aldığı veriye ulaştığında o veri artık değişmez, sabit bir veri niteliğindedir. Veri tekrar ele alındığından da aynı malzemeyle karşılaşılacağı için bu noktada farklılık veriyi yorumlamada ortaya çıkacaktır. Diğer yandan çalışmanın ele aldığı konuyu hangi araçları kullanarak analiz etmesi gerektiğine dair seçim yapılırken Bu kısımda önceden bahsedilen ön çalışmanın fayda sağladığı belirtilmelidir. Bu ön çalışma geçerliği artırmaya yarayacak bir araç olmuştur. Linç analiz edilirken neye gereksinim olduğu ve bu ihtiyacın hangi yolla giderileceğini göstermesi açısından etkilidir. Bir taraf olarak devleti konuya dahil etmek ve lincin taraflarının söylemlerine ulaşmak açısından dava dosyalarının analiz için kullanılması çalışmanın geçerliliğini artıracak bir unsur olarak düşünülmüştür.

Nitel çalışmalarda geçerlik gibi üzerinde durulması gereken bir diğer konu, güvenilirliktir. Araştırmanın temel aşamaları, araştırmacının araştırmadaki konumu ve yaklaşımı konusunda ayrıntılı bir bilgi verilmesi güvenilirlik açısından gereklidir. Le Compte ve Goetz'in (1982), iç güvenilirliği sağlamaya yönelik önerdiği bazı stratejiler araştırmacının daha sonra yapacağı yorum ve açıklamalara temel teşkil etmesi açısından önemlidir. Burada araştırmacının elde ettiği veriler betimsel bir yaklaşımla doğrudan, herhangi bir yorum yapılmadan alıntılar yapılarak okuyucuyla paylaşılır. (Akt. Yıldırım ve Şimşek, 2003, s. 83). Bu sayede görüşme çözümlemelerinde yer alan

kelimelere, ifadelere, kullanılan dile, diyalogların yapısına ve özelliklerine, kullanılan sembolik anlatımlara ve benzetmelere dayanarak tanımlayıcı bir analiz yapılabilir (Kümbetoğlu, 2008). Çalışma bu biçimde oluşturulmuştur. Her tema ve alt temada ortaya konan bulgu, katılımcıların beyanına birebir sadık kalınarak aktarılmıştır. Aynı tema, benzer biçimlerde de olsa da farklı davalar ve katılımcılar tarafından dile getirildiği için temanın altında tek tek paylaşılmıştır.

Çalışmayı ana sorunsallarıyla ele almak için seçilen yöntem, konuyla ve konuya dair bilgiye erişimle yakından ilişkilidir. Bu bakımdan güncel, halen aktif bir yaptırımı olan ve katılımcıların gündelik yaşamını etkileyecek nitelikte bir olay ve dava süreci, çalışmanın şiddetin taraflarıyla şiddeti ele alma çabasını sınırlayan bir unsur olmuştur. Bu sınırlamaya lincin tüm taraflarına, öznelerine ulaşmaya dair güçlük de eklenince veriye ulaşmada kullanılacak yöntem revize edilmiştir. Ele alınan beş davadan birinin odak dava olarak seçilmesi ve bu davanın taraflarıyla yüz yüze görüşmeler yapmaya yönelik araştırmacının ısrarlı girişimleri sonuçsuz kalmıştır. Görüşme yapmak mümkün olmayınca araştırma ikincil kaynaklarla sınırlandırılmıştır. Doküman incelemesi yöntemi, kolay ulaşılmayacak öznelere ulaşma imkanı tanıyan yazılı dokümanlarla çalışıldığından tepkiselliğin olmadığı kaynaklar olmanın yanında kaynağın niteliği itibarıyla kısmen organize edilmiş ve gözden geçirilmiş olduğundan araştırma açısından tercih edilmiştir. Ancak seçilen yöntemin belli kısıtlılıkları da mevcuttur. Bailey'in eksiklik diye tanımladığı bu durumda araştırmacı araştırdığı olaya bizzat tanıklık etme imkanı olmadığından elde ettiği kaynaklara güvenmek zorundadır. (Bailey, 1982, akt. Yıldırım ve Şimşek, 2003). Kaynağın ikincil karakteri araştırmacıya aktarılanla yetinme zorunluluğu getirmektedir.

Çalışma açısından en temel sınırlılık ise araştırmanın kaynakları olan yazılı dokümanların üretildiği yerin doğasıyla yakından ilgilidir. Mahkeme salonu araştırmanın mekanıdır. Bu bakımında tüm katılımcılar açısından mahkemede konuşuyor olmanın getirdiği dezavantajlar, daha az ceza alma ya da aklanma çabası v.s. gibi riskler “yasal” bir durum içinde olan özneler açısından tam/dürüst/açık olamama gibi sorunları akla getirmektedir. Bu risk özellikle suç failleri için geçerliiyken mağdur kategorisinde değerlendirilen katılımcılar açısından da mahkeme salonu kendini ifade edebilme ve mağduriyetini kanıtlama gayreti içinde olduğu mekanlar olarak kısıtlayıcı bir yapı oluşturmaktadır. Mahkeme salonunda bulunuyor olmanın veriyi ele alırken yarattığı son risk özellikle katılımcıların bir kısmı için

geçerlidir. Failler, dava süresince ifadeleri ele alıp kullanılan kişiler olarak suç keskinleşmemiş kişilerdir, kimisi beraat etmiş, kimisi çeşitli cezalar almışlardır. Bu bakımdan bu kişilere dair herhangi bir etiketleme riskine karşı hiç bir gerçek isim kullanılmamıştır. Burada kişilerin mahremiyeti gözetilmiştir. Bu husus mağdurlar için de kısmen geçerlidir. Özellikle az sayıda mağdurun olduğu davalarda mağdurun kimliğine dair açıklık, bu kişilerin sözlü onayı alınarak aşılmıştır. Kişiler kendileri ve/veya yasal temsilcileri yoluyla mahkeme tutanaklarının ve kendi beyanlarının araştırma kapsamında kullanılmasına izin vermişlerdir.

Çalışmanın son yöntemsel kısıtlılığı ise evrene uygun örneklem seçiminde yaşanmıştır. Ele alınan beş davadan biri diğerleriyle nitelik bakımından farklıdır. Politik olmayan bir sebeple gerçekleşen tek bir dava araştırmaya dahil edilmiştir. Bu nitelikte linçlerin sayıca az olmadığı bilgisi, bu kapsamdaki bir linç olayını çalışmada kullanma isteğini tetiklemiştir. Örneklemin, evreni temsil edebilecek yeterlikte olabilmesi için tek bir örnekle temsil edilse dahi bu tür bir davaya yer verme çabası da araştırmacının, çalışma için gözettiğı bir unsur olmuştur.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Şiddet, devlet ve hukuk

İnsanlar arası ilişkilerin varoluşsal olarak şiddet potansiyeli barındırdığı varsayımı, şiddetin her tür toplumsal kurum ve ideolojinin, iktidarın, yasanın, gündelik yaşamın, ilişkilerin, duyguların ve bir arada yaşama pratiklerinin özünde var olduğu iddiasına dayanmaktadır. Şiddet, bu haliyle yaşamsal açıdan kurucu bir unsurdur. Öte yandan şiddet, gündelik yaşamda barındırdığı olumsuz anlam ve çağrışımlarıyla, yarattığı sonuçlarıyla insanlar arası her tür ilişkiden arındırılması gereken bir sorun olarak da ele alınmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddet, etnik çatışmalar, savaşlar, soykırımlar, tecavüzler, linçler, yağma ve cinayetler, terörist saldırılar gibi çeşitli biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu şiddet formlarının bazıları doğrudan fiziksel bir saldırıyı içeren şiddet örnekleriyken herhangi bir fiziksel saldırı olmaksızın kendini gösteren duygusal ve simgesel şiddet eylemleri de her tür sosyal ilişkide farklı derecelerde mevcuttur. Şiddetin yarattığı etki o denli belirleyicidir ki Buffaci' ye göre, "bugün yaşayan herkesin doğrudan ya da dolaylı olarak, bir tür şiddete maruz kalacağına dair kesin bir tahminde bulunulabilir" (2018, s.69).

Şiddetin insan yaşamını düzenlemedeki vazgeçilmezliği, insanı diğer canlılardan ayıran bir özellik olarak görülebilir. Bu düzenleme çok organize, planlı, üretken, sürekli gelişmeye açık ve sonuçları itibarıyla son derece yıkıcı olabilmektedir. İnsan dışındaki canlı türler söz konusu olduğunda saldırganlık davranışı olarak tanımlanacak bu tür davranışların altında yatan çeşitli sebepler sıralanabilir. Bu sebeplerin içgüdüsel olabileceği, canını, kendi yaşadığı bölgeyi koruma amacı taşıyabileceği, çiftleşme rekabetiyle tetiklendiği, doğada hayvan türleri arasındaki hiyerarşiden kaynağını aldığı

ya da kendine saldıran herhangi bir türe karşı kendini ya da türünü savunma amaçlı olabileceği söylenebilir (Lorenz, 2008; Fromm,1985). Bu bakımdan saldırganlık, yaşamsal bir harekettir, insan doğasının bir parçasıdır. Ancak insan söz konusu olduğunda saldırgan davranışın form değiştirdiği iddia edilebilir. İnsanı diğer türlerden, hayvandan ayıran en temel davranış, yaşamsal bir tehdit altında olmadığı halde kendi türüne saldırmasıdır. “İnsanda benzersiz olan yön, öldürme ve işkence etme tepkileriyle yönlendirilebilmesi, böyle yapmaktan da büyük haz duymasındır; insan, biyolojik olsun, ekonomik olsun, hiçbir akla yatar kazancı olmaksızın kendi türünü öldüren ve yıkan bir varlık olabilen tek hayvandır.” (Lorenz, 2008, s.377). Bu saldırı da çeşitli araçlar kullanılarak yapılmaktadır. Çağa ve çağın getirdiği teknolojilere bağlı olarak gelişen bir dizi şiddet aracı ve tertibatı, saldırgan davranışı hayvanların yaşamsal savunma halinden öteye taşımaktadır. Gerçi insan türü diğer türlere kıyasla çeşitli araçları icat edip şiddet için kullansa da herhangi bir araç olmadan kaba kuvvetle yapılan şiddeti de hala korumaktadır. Örneğin yakarak, döverek, asarak çeşitli biçimlerde linç gibi bir kolektif şiddet formunu kullanmayı, en ham haliyle fiziksel şiddeti şiddet araçları repertuarında muhafaza etmeyi sürdürmektedir.

Şiddetin sınırlarını ve içeriğini belirleyen icra, imge ve temsillerin bütünü, toplumsal ve tarihsel süreçlerin etkisiyle inşa olmuş, tüm toplumsal yaşamı da belirlemiştir. Bu açıdan bakıldığında bugünün toplumu şiddet ve bir kolektif şiddet biçimi olarak linç üzerinden anlamaya yönelik bu çalışmada “lincin modern devletin ve onun kurumlarının bir ürünü" olduğu ileri sürülerek bunu temel alan bir dönemselleştirme yapılacaktır. Şiddeti ve özelinde linci modernleşmenin merkezine koyarak tartışmak, onu modern toplumu kuran kurumlarla ve pratiklerle birlikte düşünmeye yönelik ilişkisel bir yaklaşım geliştirmeyi gerektirmektedir. Bu merkeze koyma çabası kuşkusuz şiddetin modernleşme ile hayatımıza girdiğini savunmak anlamına gelmez. Var olan şiddetin formunun ve düzenlenişinin, kurumların var oluşu ve örgütlenişinin, egemenlik ve iktidar ilişkilerinin, devletin pozisyonunun, devletin dışında kalan kitlelerin vatandaş olarak tanımlanışının, bir kurum olarak hukukun yapılandırılışının modernleşme ile kurulduğu kabulüne dayanmaktadır. Zira modern devlet denilen yeni örgütlenme biçimi, ardılı olduğu devlet yapılarından farklı olarak; rasyonel temellere dayanan, merkezileşmeyi ve bürokrasiyi esas alan, sınırları belli bir coğrafyaya bağlı bir yapıdır. Bu yapı, şiddetin de yaşam içinde yeni bir formda düzenlenmesini ve

devletin şiddete ve onun araçlarına etkin müdahalesini de öngörmektedir. Şiddetten uzak bir toplumsal yaşam idealinin bir uygarlaşma ölçütü olarak görülmesi de yine bu kabul etrafında şekillenmiştir. Uygarlaşma, şiddetin toplumsal yaşamdan olabildiğince uzaklaştırılmasına dayanan bir modern düzenleme işidir. Şiddetin belirleyici rolü o kadar etkilidir ki kimi toplumları “modern” kılmakta, bazılarının “az gelişmiş”, “uygarlaşmamış”, “ilkel” ya da “demokratikleşmemiş” olarak nitelendirilmesinde belirleyici bir değişken olmaktadır. Bu bölümde şiddetin, devlet ve hukukla bağlantısı ele alınacaktır. Modern ve modernite kavramlarının içeriğine, modern devletin kurucu özüne, şiddet kullanma yetkisine, uygarlaşma ölçütü olarak şiddetin konumuna ve kitlenin nasıl tanımlandığına sırasıyla yer verilmiştir. Ayrıca şiddete dair tanımlama ve sınıflamalara da değinilmiştir.

3.1.1.Modern devlet ve onun kurucu harcı olarak şiddet

En genel anlamıyla modern, kelime olarak şimdiki zamanla ilişkili olan, aynı döneme ait olan, asri anlamındadır. Latin kökü modo, hemen şimdi anlamına gelen kelimedenden türetilen modernus doğrudan zamanımıza ait olan ve aynı döneme ait olan anlamlarında kullanılmıştır (Williams, 2006, s. 251-3). Modern devlet, modernitenin bilimsel bilgiye dayanan, rasyonel düşüncüyü temel alan perspektifinin yönetim alanına yansımaları olarak tarif edilebilir. Tekeli (2004) Batı'dan kaynağını alan büyük bir dönüştürücü güç olarak modernite, akla ve bilime dayanması bakımından Aydınlanma'nın çocuğudur demektedir ve modernite projesinin dört boyutuna değinmektedir. Buna göre, kapitalizm, sanayileşme ve teknolojinin, ücretli emeğin, liberal mülkiyet anlayışının kurumsallaştığı ekonomik boyut birinci boyutu oluştururken; akla dayanan evrensellik anlayışı ile bilgide, sanatta ve ahlakta dönüşümlerin oluşturduğu farklılaşma ikinci boyutu oluşturmaktadır. Üçüncü boyut yeni bir bireyin doğuşunu ele almaktadır. Bu birey, geleneksel toplum bağlarından kurtulmuş, kendi aklı ile kendini yöneten yeni tip bir bireydir. Eğitimli, bir mekâna sabit kalmayan, tarihsel gelişim içinde kendini yerleştirebilen, modern toplumun yurttaşıdır. Dördüncü boyut ise bu eksenlere dayanan kurumsal boyuttur ki bu da ulus-devlet olma ve demokratik süreçlere dayanma olarak ifade edilebilir. Bu dört boyutun birlikteliği ile oluşan modern toplum ise kapitalizmin doğuşu ve ardından Sanayi Devrimi ile kendini göstermektedir. Akılcılık ya da bireycilik felsefesine dayanan

modern toplum, özü itibarıyla kapitalizm öncesi üretim tarzları ve sosyal anlamda dine dayalı geleneksel yapıların, kurumların karşısında konumlanan bir toplum türü olarak ortaya çıkmaktadır.

Şiddet, eskiden olduğu gibi bugün de yaşamın belirleyici unsuru olmasının yanında siyasetin özü olarak da değerlendirilmektedir. İlk insandan bugüne şiddetin insan topluluklarının yaşamında belirleyici unsur oluşu tartışılmaz bir gerçek olsa da modern devletin varlığı, şiddeti tanımlamada bir milat oluşturmaktadır. Özellikle 17.yüzyılda tartışılmaya başlanan, modern hukuk ve devletin nasıl kurulduğuna ve temel dinamiğinin ne olduğuna dair sorular, insanın özündeki yıkıcılığa odaklanmakta; yeni devlet ve onun kurumlarını şiddetin sınırları dahilinde ele almaktadır. İnsanın doğal durumu olarak tanımlanan ve diğer türlerle benzerliğine de işaret eden ilksel hal, yaşamsal bir saldırganlık ve yıkıcılık fikrine dayanmaktadır. Bu yıkıcılığın düzenlenmesi fikri de aslında modern kurumların temelini atılmasıdır (Hobbes, 2007; Rousseau, 2016). Modern öncesi dönemlerde devletin şiddet üzerinde hakimiyeti zayıfken, modern devletin gelişimiyle birlikte bu hakimiyet de güçlenmiştir.

Hobbes' un doğal durum dediği ve toplum durumunun karşısına konduğu bu ilk hal, eşitlik fikrini esas almakta; insanın insanla çatışmasının kaçınılmazlığına vurgu yapmakta ve bunu güvensizlik ilkesine dayandırmaktadır. Hobbes'a göre devletin olmadığı doğa durumu, kimsenin güvende olmadığı bir savaş durumudur (Hobbes, 2007). Bunu aşmanın yolu, herkesin bütün kudret ve güçlerini tek bir kişiye veya heyete devretmesidir. Bu devir işlemi ile ortaya çıkan güç ise devlettir. Onun karşına konulan toplum durumu ise sözleşme ile barış halinin sürekli kılınmasını amaç edinmektedir. Sözleşme, Hobbes'a göre, karşılıklı hak devridir (Hobbes, 2007, s.99). Bu yolla insanlar arası ilişkiler düzenlenmekte, modern devlet oluşmakta ve yeni bir toplumsal düzen kurulmaktadır. Bu düzen, 16. yüzyıldan 17. yüzyıla geçişte yeni bir forma bürünmüştür. Sabitlik, değişmezlik ve dönüşmezlikle karakterize edilen tabii ve ilahi kabul edilen feodal ve erken modern düzen artık yeni devlet yapısıyla birlikte dönüşüme uğramış ve ilahi olmaktan çıkıp gayri tabii, insan yapımı olarak algılanmaya; toplumsal düzen de artık politik bir inşa olarak görülmeye başlanmıştır. (Neocleous, 2013, s.41-45). Bir kurgu olarak modern devlet, güvenlik isteğine dayalı sosyal sözleşmeye dayanır, soyut ve yapay bir model öngörür. Toplum üyeleri doğal durumda sahip oldukları güçlerini, bunu kullanmaya yetkili kıldıkları devlete

sözleşme ile verir ve sonucunda yeni bir devlet modeli yaratılmış olur. Bu, rızaya dayalı bir modeldir: “Açık rıza yoksa Yasa da yoktur.” (Akal, 2014, s.97). Bu formülasyonda devlet ortak faydayı gözetmekle yükümlü bir kurum haline döner; fiziksel bir düzen kurulur; bu düzen kargaşa, anarşi, iç savaşın tersi bir haldir (Bourdieu, 2012, s.18-9).

İnsanın doğal durumu etrafında sahip olduğu haklar ve insanın özüne dair görüşler, toplumsal yaşamın bu yeni formunda bir dizi kural, kısıtlama ve yeni kurumu da beraberinde getirmiştir. Bu kurumlardan biri sözleşmeyle var olan, şiddeti düzenleme işini üstlenen, neyin şiddet olduğunu tayin eden ve kendi şiddetini bu kapsamın haricinde tutan yeni bir devlet türü, modern devlettir. 19. yüzyılda modern devletlerin kurumsal yapısı oluşmaya başlamıştır. Kendisinden önce var olmuş devletsiz toplumlardan ve kutsallaştırılmış siyasi iktidardan farklı olarak, güçler ayrılığı ilkesi etrafında örgütlenen modern devlette yasayı yapan ile uygulayan farklı organlardır. Şiddeti tekeline alan bu yeni yapı merkezileşmeye dayanmaktadır. Kendisinden önceki devlet tiplerinden farklı olarak tüm yetki ve sorumluluk tek bir iktidar odağında toplanmaktadır. O halde modern devleti tanımlayan nitelikler, onu önceki devlet biçimlerinden ayıran hukuksal, rasyonel kabullere ve bununla şekillenen fiziksel düzenlemelere dayanmaktadır. Modern devletin iskeleti, meşru şiddet tekolidir. İdari merkezileşme ve örgütlenme bağlamında bürokrasi yoluyla da devlet rasyonel bir nitelik kazanır (Arendt, 1997, s. 48-50). Rasyonalite, beraberinde yasallığın kaynağının dinden koparılmasına, kilisenin etkinliğinin azalmasına ve halkın tebaa olmaktan çıkıp yurttaş statüsüne geçişine, hukukun da bunların düzenleyicisi ve güvencesi konumuna taşınmasına dayanmaktadır.

Max Weber modern devleti kendine özgü araçları ve işlevleri çerçevesinde ele almakta; devleti şiddet kullanma yetkisi etrafında tanımlamaktadır. Böyle bir yapı içinde şiddet, devletin sahip olduğu olağan ya da tek araç olmasa da şiddet kullanımı devlete özgü bir araçtır. Şiddet tekelinin tek ve mutlak sahibi devlettir, bu hakkı başka kurumlara ya da bireylere devretme hakkı yalnızca ona tanınmaktadır. Polis ve ordu ise bu gücün devredildiği modern kurumlardır. Modern devlet, bu iki örgütsel yapıyla kendi şiddet araçlarını inşa etmiş olur. Weber’in modern devleti için bir diğer gereklilik ise belli bir toprak parçasıdır, devlet bu biçimde var olur (Weber, 1993). Özetle, şiddet araçlarının kontrolü; sınırları belli bir coğrafya üzerinde başarılı bir biçimde bu

araçların tekel altına alınması anlamına gelir. Şiddet tekeli, modern devlete özgüdür (Giddens, 2004, s.63).

Meşruiyet tartışması, devlet ve onun yetkilendirdiği kurumların dışında uygulanan her tür şiddet eyleminin gayri meşru olduğuna vurgu yapmaktadır. Bir hak ihlali olarak şiddet, Arendt'in de belirttiği üzere, yasadışılık içermekte ve yasanın varlığına atıfta bulunmaktadır (Arendt, 2009). Şiddet araçlarının devlet tarafından tekel altına alınması ile meşru fiziksel güç kullanma hakkı devletle sınırlanmakta; buna ek olarak şiddetin toplumsal alandan uzaklaştırılması hedeflenmektedir. Bu mekanizma hem bir baskıyı hem de rızayı aynı anda oluşturabilmektedir. Bireysel yaşamlar sınırlanırken, yine bireysel yaşamların güvenlik altında olması aynı sınırlamalar dâhilinde garanti altına alınmış olur, en azından hedeflenen budur.

3.1.2. Uygarlık süreci ve şiddet

Şiddet araçlarının devlet tekeline devredilmesinin, bu gücü kullanma yetkisi olmayanları şiddetten uzak tutacağı varsayılmaktadır. Bu durum ise uygarlaşma olarak adlandırılmaktadır. Uygarlaşma ya da medeniyet süreci “insan doğasının denetim altına alınması” süreci olarak da tanımlanmaktadır (Öncü, 2000). Civilization kelimesinden gelen uygarlık, bir sürece gönderme yapar ve tarihsel olarak çeşitli anlamlar kazanmıştır.⁴

Devletin şiddet tekeline sahip olması konusunda Weber'le hemfikir olan Elias, şiddetin toplumsal ilişkilerden arındırılmasını. Elias, iki ciltlik *Uygarlık Süreci* isimli eserinde

⁴ İngilizce civilize (uygarlaştırmak) sözcüğünün kökeni Latince'den gelen civildir. Civil sözcüğü 14. yüzyıldan bu yana kullanılsa da 16. yüzyılda terbiyeli ve eğitilmiş anlamlarını kazanmıştır. 17. ve 18. yüzyıllarda düzenli bir toplumun tanımlanmasına yönelik civility (kibarlık) kavramı yaygınlaşmış, barbarlığın karşıtı anlamındaki bu kullanım, toplumsal düzen durumunu süreçten daha fazla vurgulanmıştır. Civilization ise 19. yüzyılda yaygın biçimde artık hem durumu hem de süreci anlatmak için kullanılmıştır. Kavram bu formunda, sekülerizm ve ileriye dönük gelişme vurgusuyla Aydınlanma'nın genel ruhunu yansıtmakta; beri yandan modern olanı da anlatmaktadır. Kibarlık anlamına ek olarak toplumsal düzen ve düzenli bilginin vurgulandığı modern anlamına doğru evrilmiştir. Bu değişim, bilginin gelişmesi ve yayılması, batıl inançların zayıflaması, davranışların yumuşaması, savaş ve kişisel çatışmanın gerilemesi, gücünün zayıf üzerindeki zorbalığının giderek kısıtlanması gibi olumlu çağrışımları da beraberinde getirmiştir. Diğer yandan kavram olumsuz çağrışımları da içinde barındırmaktadır. Bağımsızlığın yitimi, yapay gereksinimlerin yaratılması, dar mekanik anlayış, tekdüzelik, eşitsizlik ve yoksulluk gibi sonuçları da olmuştur. Sonuçları olumlu ya da olumsuz olsun, sözcük bütün bir modern toplumsal süreci anlatan bir kavram haline gelmiştir. Hala vahşilik ve barbarlıkla karşıt olarak da anlaşılan civilization, Williams'a göre, artık büyük oranda yansız bir içeriğe bürünmüş, herhangi bir toplumsal düzen ya da yaşama biçimini anlatır hale gelmiştir (Williams, 2006, s. 70-73).

Batılı tekil bireylerin, özellikle seküler üst sınıfların sıradan, gündelik alışkanlıklarının aşamalı olarak nasıl bir değişime uğradığını ele almaktadır. Bugün Batılı insanın uygar ve tipik özellikleri olarak değerlendirilen davranışların sonradan edinildiğini savunan Elias uzun bir tarihsel süreçte bu değişimleri araştırmıştır; sofrada adabından, kadın-erkek davranışlarına, duygu denetimine, şiddet ve saldırganlığın ifade biçimlerinden, devletin oluşumuna, tüketim biçimlerinden zihniyet yapılarına geniş bir aralıkta insan var oluşunun dinamiğini sorgulamıştır (Elias, 2005)

Elias'ın teorisinin temeli, insan doğasının denetimine ve bedenler üzerinde disiplin kurulması fikrine dayanır. Uygarlaşma disiplin ile mümkün olur ve bir anlamıyla da duyguların kontrol edilmesinin öğrenilmesidir. Freud'un fikirleri Elias'ın uygarlaşma süreci analizinin dayanağını oluşturmaktadır (Öncü, 2010, s.10). Freud'un uygarlık olarak adını koyduğu şey, insanı hayvanlardan ayıran, hem insanı doğadan korumak hem de insanlar arası ilişkileri düzenlemek amacı taşıyan eylem ve düzenlemelerin toplamından oluşur (Freud, 2011, s.48). Orta Çağ'ın insanı duygularını ifade etmekte, bedensel ihtiyaçlarını gidermekte görece özgürdür. Bu insanın evreninin sınırı ise ait olduğu cemaatin gücüne dayanır. Bu güç büyük oranda fiziksel bir güçtür. Süreç, bireyselleşme ile değişime uğramış, disiplin ise bunu mümkün kılmıştır. Benliğin özünü oluşturan kültür ile içselleştirilen, çocukluktan yetişkinliğe taşınan kimi dürtülerin düzenlenmesi işi, bir sınırlamayı da işaret eder; insanların cinsellik kadar saldırganlık eğilimlerinden de fedakarlık etmelerini gerektirmektedir. Bireyin gücünün yerine topluluğun gücünün geçirilmesi olarak uygarlık, bireyin "kaba kuvvet" olarak damgalanan gücünü dışlarken topluluğun gücünü bir "hak" olarak ortaya çıkarır (Freud, 2011). Freud'un ego, süper ego ve id arasında kurduğu benlik yapılanması içinde süper egonun dıştan gelen baskısının kişinin kendi üzerinde uyguladığı bir baskı ve zorlama mekanizmasına dönüşmesi bu süreci karakterize etmektedir (Öncü, 2000, s. 11). Elias'a göre modern batılı insan bu kontrolü kurmuş insandır. Uygarlaşma süreci de insan davranışı ve hissiyatının spesifik bir yönde değişmesidir (Elias 2005, s.11). Bu değişim, Avrupa aristokrasisinin burjuvalaşması, sonra da bu dönüşümün topluma yayılması olarak da değerlendirilebilir. Bu dönüşüm, güvenlikten uzak ve tehlikeye açık yaşamı, serbest ve bireysel şiddetin pasifize edilmesi yoluyla daha güvenli hale getirmektedir.

Şiddet tekelinin devlete devri, toplumun uygarlaşma sürecinin başlangıcı olduğundan, şiddetin tekeli iktidara veren bir toplum, devletin elindeki bu şiddeti meşru gördüğü

için barış ve huzur içinde yaşayacaktır. Uygarlaşma düzeyini toplumun pasifize edilmesi ve şiddetten arındırılmasıyla doğru orantılı ele alan Elias için önemli olan, şiddet tekelinin bu yıkıcı ve yapıcı iki işlevi arasındaki dengenin sağlanmasıdır. Şiddet tekelinin bu dengeleyici gücü, hem toplumsal olarak hem de bireysel olarak pasifleşmeyi sağlar. “Toplumsal pasifikasyon”, bireylerin toplumsal ilişkilerinde ne kadar ağır tahrik altında olurlarsa olsunlar, şiddet eyleminde bulunarak karşılık verme girişiminde bulunmayacaklarını anlatır (Elias, 2007). Bu anlamda uygarlaşma, şiddetin toplumsal hayattan tasfiye edilmesi, toplumun şiddetten arındırılması ile anılan bir proje olarak algılanmış olur. Şiddetin kullanımı ve bunun bireyler ve toplumlar üzerinde iyileştirici işlevine dair kabuller bu haliyle, modern-öncesi dönemle modern dönem arasındaki fark olarak da ortaya konmaktadır.

Şiddetin çağ açıp kapayan, kısacası tarih yazan karakteri, 20. yüzyıla dair tanımlamaların da başat unsurudur. 20. yüzyıl, “şiddetin uzun soluklu yüzyılı” (Bufacci, 2018, s. 69), “savaş ve devrimlerin ortak paydası olan şiddetin yüzyılı” (Arendt, 2014, s.9), “Birinci Dünya Savaşı ile başlayıp 1991’de Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla biten kısa yüzyıl” (Hobsbawm, 2007, s.10) olarak tanımlanmaktadır. Savaşların, soykırımların, kitlesel ölümlerin, toplama kamplarının ve nükleer patlamaların çağı, savaşla ilintili ölümlerin yanında sağ kalanların maruz kaldığı her tür kayıp ve travma deneyimi ile geri dönüşsüz bir etki yaratmaktadır. Modern devletlerin sınırları yeniden çizilmekte, modern hukuk kurumları ve uygulamalarının her tür kitlesel kıyım ve imhaya beraber nasıl var olmayı sürdürebildiği de sorgulanmaktadır. Modernliğin uygarlaşma demek olduğu, toplumların şiddetten uzaklaşarak ilerlediği görüşü tartışmalı bir sav olmaktadır. Soykırım deneyimleri ve bilhassa Holocaust, modernitenin ideal toplum mitine karşı bir turnusol kağıdıdır. Modern devletin serüveni ve yaşanan acı deneyimler, bu tehdidin sadece teorik bir ihtimal olmadığını göstermektedir (Sancar, 2001, s. 36).

Uygarlığa dair eleştiri, Bauman’ın *Modernite ve Holocaust* kitabının ana temasıdır. Hobbesçu pespektifin uygarlığın insanda kalmış marazi doğal eğilimleri kontrol altına almada başarısız olduğuna dair kabulünü eleştiren Bauman, bu tespit üzerinden kitlesel kıyımları değerlendirir: Henüz tam ve yeterince uygar olunamadığından soykırım yaşanmıştır. Bu haliyle soykırım, ilerlemenin normalde doğru giden yolundan bir sapmadır, şeklindeki çizgisel ilerlemeci tarih anlayışının eleştirisini yapan Bauman (1997,s. 31-32) soykırım gibi deneyimlerin bir sapma olarak değerlendirilmesinin

temel uygarlık sayılıtısına içkin bir durum olduğunu, bu kabulün ise yarattığı şiddeti önemsizleştirme riski barındırdığını savunur.

Ancak Holocaust ne bir sapma ne de olamamışlık halidir, modern uygarlığın kendisi zaten soykırma yol açmak zorundadır. Holocaust, modernliğe özgü kültürel eğilimler ve teknik başarıların oluşturduğu bağlam dışında anlaşılması güç bir modern fenomendir. Rasyonalitenin taşıyıcısı uygarlaşma süreci de bu bakımdan iki ucu olan bir kavramsallaştırmadır. Bir yandan toplumsal varlığın insani ve yasal gelişimini yeni kurumlarla destekler, diğer yandan sınırsız şiddet kullanımının rasyonelleştirilmesini kolaylaştırır ki bu şiddet ahlaki hesaplardan ya da etik normlardan yoksundur (Swaan, 2019 ,s.58). Bauman'a göre,

Modern uygarlığın şiddet içermeyen karakteri tam bir yanılsamadır. Daha doğrusu onun, kendini kandırma ve kendini ilahlaştırmasının; kısacası onun meşrulaştırıcı mitinin ayrılmaz bir parçasıdır. Uygarlığımızın şiddeti, onun insanlıkdışı, alçaltıcı ve ahlakdışı niteliğinden ötürü ortadan kaldırdığı doğru değildir. [...] Uygarlaşma sürecinde gerçekte olan şey, şiddetin daha etkili biçimde yeniden düzenlenmesi ve şiddete yeni alanlar açılmasıdır. Şiddetin varlığına son verilmemiş yalnızca gözden uzaklaştırılmıştır (Bauman, 1997, s.131).

Uygarlık ile şiddet arasındaki ilişki modern çağın önemli bir şiddet formu olan lincin de bu çerçevede düşünülmesine yol açar. Lincin bu modern hali soykırma benzer bir çerçevede uygarlaşma adına yapılan müdahalelerin yetersiz olduğu tespitinin yanında, temel bir soruyu da gündeme getirir, modernleşme fikrinin temel argümanı olan ilerlemeci anlayışının şiddeti düzenleme ve toplumdaki arındırma varsayımının da geçersiz kılınmaktadır. Bu bakımdan modern bir kavram olan lincin, hangi dinamiklerle var olduğu, enelerle ilişkili olduğu tartışma gerektirir. Modernleşme fikrine eşlik eden tarihsel bir diğer uğrak de ulus-devletlerin kuruluşu ve milliyetçilik anlayışının gelişmesidir. Alt bölümde bu ilişkinin nasıl kurulduğuna değinilmiş, milliyetçilik ile linç arasındaki ilişkiyi tartışmaya yönelik bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır

3.1.3. Ulus devlet ve milliyetçilik

3.1.3.1. Ulus devletlerin kuruluşu

Modern devletin oluşumu, imparatorlukların yerini alan yeni bir devlet örgütlenmesi tipi de doğurmuştur: ulus devlet. Bu model, 18. yüzyıl ve sonrasında Avrupa'da

gelişen, hanedana ya da kiliseye değil millet egemenliğine dayanan, Sanayi Devrimi'ni de içine alan endüstrileşme, kapitalist üretim tarzı ve bilimsel gelişmeler ile siyasal ve kültürel yaşamı de etkilemiş bir örgütlenmedir. 19. yüzyılın büyük kısmında yeni bir olgu olarak kendini gösterir, daha çok liberal ve radikal hareketlerle ve Fransız Devrimi ile eş tutulmaktadır (Hobsbawm, 2005, s.160). Milliyet, ulus devlet, milliyetçilik, milli kimlik gibi kavramlar temel karakteristiklerini modernlikten alırlar (Hobsbawm, 2006, s.29). Bugün milliyetçiliğin modern bir olgu olduğuna dair kabulde çoğunluk uzlaşıyor olsa da tarihsel olarak 20.yüzyılın ortalarına dek ulusların ezelden beri var olduğuna, aile ya da insan vücudu gibi doğal bir şey olduğuna, etnik kimliğin tarihi ve toplumsal koşullardan bağımsız ve somut bir varlığı olduğuna dair anlayışın yaygınlığına vurgu yapılmıştır (Yaşlı, 2008, s.14). Modernistler ise milletleri ve milliyetçiliği her zaman var olmuş, doğal bir olgu olarak değerlendirmek yerine milliyetçiliğin sosyolojik bir gereklilik olarak ortaya çıktığını, tarihsel, ekonomik dönüşümlerle gelişen bir inşa, bir kurgu olduğunu belirtirler.

Tilly, 18. ve 19. yüzyılları milletleştirme dönemi olarak adlandırır ve devletlerin nüfusu ve sermayeyi etkin yöneterek yeni bir idari ve askeri yapılandırma kurduğunu belirtir. Devletler, bir yandan milli nüfuslarından kitlesel ordular kurmakta diğer yandan egemenlerin silahlı kuvvetlerini ve mali araçlarını da doğrudan devletin idari yapısına katarak bu süreci etkileştirmektedir (Tilly, 2001, s. 63). Birinci Dünya Savaşı'nı kapsayan dönemi milliyetçiliğin şekillendiği ve doruğa ulaştığı dönem olarak adlandıran Hobsbawm, milliyetçiliğin 1880-1914 yılları arasında dikkat çekici bir sıçrama yaptığını ve içeriğinin siyasi ve ideolojik bir dönüşüm geçirdiğini, belli bir topluluk adına bağımsız bir devlet kurmayı talep eden ve milli bir dava amacı güden bütün hareketler için kullanılmaya başlandığını ifade etmektedir. Bu çağda dilde, toplumsal yaşamda ve kurumlarda ulus temelli bir yeni yaklaşım da geliştirilmeye başlanmıştır. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla girerken bir dizi olgu ile milliyetçilik bir dönüşüme uğramıştır. Bir ideoloji olarak milliyetçilik ve vatanseverliğin, en uç ifadesi iki savaş arası faşizm deneyimlerinde kendini gösterecek olan siyasi sağ tarafından sahiplenilen bir milliyetçilik anlayışdır (Hobsbawm, 2005, s.159-161).

20. yüzyılla birlikte artık imparatorlukların yerini ulus devletler almaya başlamıştır. Rus, İngiliz, Alman olduğunu keşfeden topluluklar birer ulus-devlet yapılanması oluşturmuştur. Anderson, milliyetçiliği yaratılmış bir ideal, milleti de bir "hayali cemaat" biçiminde tasvir eder. Kültürel bir yaratım, iletişim ve ulaşım araçlarının

gelişmesi, kapitalist yayıncılık anlayışındaki dönüşümler ile dilde ve iktidarda tekleşmeye yol açmıştır (1995, s.59). Bu icadın bir diğer boyutu geleneklerin icat edilmesidir (Hobsbawm, 2006). Ulusal nitelikte sembollerin üretilmesi, ölü dillerin yeniden canlandırılması, geçmişe dayalı bir takım saf özelliklerin öne çıkartılması ve kimi özelliklerin çarpıtılması pahasına kültürlerin millete dönüştürülmesi bu icadın parçasıdır. Bu yaklaşımda, milletten doğan bir milliyetçilik anlayışı reddedilir. Tam tersine milliyetçilik milleti oluşturur görüşü savunulur. (Hobsbawm, 2006, s.24).

Bir icat ya da değil milliyetçiliği tanımlarken farklı türde milliyetçilikler de tanımlanmıştır: Teritoryal ve etnik milliyetçilik şeklinde yapılan ikili ayırmda söz edilebilir. (Smith, 2004). Bu ayırmda kıstas Aydınlanma olduğunu belirtir. Etnik ve dinsel içerikten bağımsız özgür iradeye sahip yurttaşların birliği olarak teritoryal milliyetçilik, herkese eşit bir biçimde uygulanacak, keyfilikten ve şahsılıktan uzak bir hukuku varsayar (Aydın, 2008, s.38). Bu ulus devlet formunun yurttaşı da eski kutsalların yerine bayrak, marş gibi dünyevi kutsallara bağlı, askerlik yapma, vergi ve oy verme gibi yükümlülüklerle tabi kişiler olmaktadır. Etnik milliyetçilik ise Aydınlanma'ya, Fransız Pozitivizmi ve İngiliz Rasyonalizmi'ne karşı etnik temelli, kan bağı esasına dayalı bir milliyetçilik anlayışına yaslanır, görkemli çağ anlatıları ile özgün bir etnik kimlik kurgusu oluşturur (Yaşlı, 2008, s. 24-26). Bu ikinci anlayış, milliyetçilik ile ırkçılık arasındaki yolu da kısaltmaktadır. ırkçılık ve milliyetçilik arasında zorunlu bir ilişki olmasa da Hobsbawm, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren akademik üretimlerin ırk temelli yapılması ve halkların toplu coğrafi göçleriyle iki kavram arasında ilişkinin arttığını, 19. yüzyılın sonrasında ise iki sözcüğün eşanlamlı olarak kullanımının yaygınlaştığını ve sıklıkla birbiriyle ilişkili olarak düşünüldüğünü vurgulamıştır (Hobsbawm, 2005, s.130-133).

3.1.3.2. Habitus, milli habitus ve linç

Milliyetçilik, ister etnisiteye ya da ırka ister teritoryal devlete ya da yurttaşlık esasına dayandığı varsayılın, üyesi olan kişiye bir kimlik kazandırması açısından önemlidir. Milli kimlik, üyesi olunan milletle bir yakınlık, ona karşı aidiyet hissetmek ve milletin güvenliği ve refahına dair hissiyata sahip olmakla karakterize olur. Milliyetçilik de dil ve sembollere, milli emel ve iradenin geliştirilmesine yönelik görüşlere, kültürel öğretilere dayanan bir toplumsal ve siyasal harekettir (Smith, 2004, s.119).

İçinde olanın özdeşleşebileceği işaretler, aşına olacağı semboller ile milli bir kimlik kurulur. Sembollerle tanımlanan bu milli kimlik formu, katı bir ideolojik kabulün ötesinde bireyi ve onun gündelik yaşamını da içine alan, onu millete ait hissettiren bir kültürel evren yaratır. Öyle ki semboller, ulusların kişileşmesi ve kurumsal ile gündelik olan arasında bir ilişkinin kurulmasına yarar. Semboller milli bir kimlik kurmanın aracı olurken, kitleler de yaptıkları duygusal yatırımlarla kendi kolektif kimliklerini inşa ederler (Tokdoğan, 2018, s. 41). Bayraklar, marşlar, anıtlar, resmi kutlamalar bir anlam, hissiyat ve değer üretirken ona dahil olana bir kimlik de vermektedir (Smith, 2004). Buradaki ilişkide modern ulus devletinin iktidar kanadı, gerçekleri icat etme ayrıcalığına, bu sembolleri dolaşıma sokarak artık vatandaşı olan kitlelere benimsetme gücüne sahiptir. Ancak bahsettiğimiz ilişkinin her zaman katı ve baskıcı olduğundan söz edilemez. Kitleler kolektif kimlik kurmanın bir aracı olan bu sembolleri, gönüllü olarak benimseyip kullanabilirler.

O halde kitlenin vatandaşa ya da millete dönüşümünde, içinde kendini de inşa ettiği bir yaratım alanı olan, söylemleri, duyguları, sembolleri, geçmişi ve alışkanlıkları içine alan bir yeni biçimden bahsedilebilir. Bir tür habitus olarak nitelendirilebilecek bu biçim, milli yönüyle öne çıkar. Habitus, Bourdieu ile hatırlanan bir kavramdır. Kısaca içselleştirilmiş yatkınlıklar olarak tanımlanabilir. Sosyalleşme sürecinin başından bu yana kazanılan deneyimlere, bu deneyimlerden yöntemler üretmeye veya belirlemeye yarayan bir ilkedir. Değişen şartlara adaptasyonu ve belli görevleri yerine getirmeyi sağlayan, karakter ve eğilim kazanılmasına yol açan bir niteliği de vardır (Tatlıcan ve Çeğin, 2007, s.317). Habitus, toplumsal algılama, düşünme ve davranma biçimlerinin bireyler tarafından içselleştirilmesidir. Bourdieu, habitusu yaş ve cinsiyet gibi toplumsal iyelikleri de içine alan bedene işlemiş toplumsal yapılar olarak tanımlar. “Makul” davranışın pratik bilgisi, adına zihinsel yapı, sembolik biçim ya da sınıflandırıcı biçimler denilebilecek kalıpları ve bilincin ve söylemin ötesinde işleyen tarihsel algı ve değerlendirme kalıplarının yaşama geçirilmesine yarar (Bourdieu, 2021,s. 553-4). Habitus, pratikleri ve pratiklerin algısını örgütleyen yönüyle yapılandıran bir yapıyken diğer yandan yapılandırılmış bir yapıdır. Toplumsal sınıflara bölünmenin içselleştirilmesinin ürünü olarak toplumsal dünyanın algılamasını düzenleyen, mantık sınıflamasına bölme ilkesinin kendisidir (Bourdieu, 2021, s.227).

Bourdieu'nün sınıf temelli ele aldığı kendi kavramları olan kültürel sermaye, pratik, sembolik şiddet ve alan ile ilişkili olarak düşündüğü habitus kavramını Elias milli karakterine vurgu yapacak şekilde ele alır. İkisinin de habitusu tanımlarken ortak noktası habitusun değişim ve etkileşim niteliğine sahip olmasıdır (Türk, 2011, s. 208). Elias, kavramı uygarlık süreci olarak tanımladığı, içinde gündelik yaşam pratiklerinin, alışkanlıkların, duyguların ve disiplinin olduğu bir yeni modern dönüşüm etrafında Alman ulusuna ve devlet deneyimine özgü bir kavram olarak ele almıştır. Elias'ın insanın doğasına dair değerlendirmeleri, habitus kavramının da temelini oluşturur. Ona göre sosyal bir varlık olan insan, toplum içinde ve insanlarla kurduğu ilişkiler sonucunda edindiği sosyal habitus ve second nature (ikinci doğa) ile var olur. Sosyal hayat ise ilişkiler aracılığıyla anlaşılır (Topuzkanamış,2013: 140). Bu bakımdan milli habitus sürece odaklı ve dinamik bir nitelik taşır; sosyal yapı, davranış ve karakter üçlüsü “somutlaşmış sosyal öğrenme”yi oluşturur ve sonucunda bir milli habitus oluşur. O milletin her bir bireyinin habitusu, ulusun habitusu ve kaderidir, ulusun değişimine paralel olarak o da değişir. Ancak aradaki ilişki tek taraflı değildir, karşılıklı işler; milli habitus, hem kurulan hem kuran bir pratik olarak var olur. Ben-biz dengesinde bir bireyselleşme ve ulusun parçası yurttaş olarak tanımlanma, milli habitusun bireyi anlamlandırma biçimidir (Türk, 2011: 206-207). Özetle, Elias'ın milli habitusu devletlerin oluşumunda etkilidir, duyguların denetimine, sosyalleşmeye, bir bizlik bilincine ve kendine has pratiklere dayanır.

Milli kimliğin pratiğe dayalı bir kategori olduğunu vurgulayan Heaney, süreç odaklı ve ilişkiselliği temel alan bakış açısıyla, kavramı açıklamak için işin içine duyguları⁵

⁵ Duyguları bir analiz aracı olarak görmek ya da onu merkeze koyan çalışmalar yapmak sosyal bilimler alanında görece yeni olsa da yakın zamanda bu tür çalışmaların artmakta olduğu vurgulanmalıdır (Barbalet, 2006; Turner,2007; Heaney, 2013; Ahmed, 2004; Tokdoğan, 2018; Yardımcı, 2022). Duygular, devlet aklına karşı kitlenin sahip olduğu, onlara has nitelik olarak tanımlanmıştır. Modern batılı düşüncenin yansıması olan ikiliklerin bir biçimi olarak duygu-akıl karşıtlığında kavranan duygular bu ikiliğin üretken ve açıklanmaya değer olmayan tarafına kodlanmıştır. Kamusal değil özel, rasyonel değil irrasyonel, düzen değil kaos, zihin değil beden olarak tanımlanmıştır (Heaney, 2013, s.244). Bu haliyle akla ve çıkara dayanan siyasetin karşısında konumlandırılmıştır. Bunun sebebi, “duyguların daha içedönük, bireysel ve aktarılamayan bir boyutta algılanmasıdır” (Yardımcı, 2022, s.31). 17. yüzyılda Spinoza'nın erken duygu analizlerinin öncülediği bakış ve onun, uzun bir aradan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısında tekrar gündeme gelmesi ve tartışılması, modern devletin kurgulanışına dair tartışmaların da getirdiği bir mirastan doğmuştur (Aytaç, 2011). Psikanalizde, post yapısalcı feminist teoride, bedeni odağa alan çalışmalarda, queer çalışmalarında, kültürel çalışmalar v.b. alanlardaki üretimler (Tokdoğan, 2018, s.28) bu katı ikilik yerine duyguları büyük anlatıların, kamusal alana dair konuların, toplumsal hareketlerin konusu haline getirmiştir.

da dahil eder. Milli kimlik yerine milli habitus kavramını kullanmayı önerir. Milli kimliklerin inşa edilmesi sürecinde duygulara yeterince yer verilmediğini söyleyen Heaney'e göre duygular habitus açısından belirleyicidir (Heaney, 2013, s.251). Aklın karşısına duyguyu koyan klasik modernist bakış açısının duyguyu, kötü ve mantıksız değerlendirme eğilimi yerine duyguları sosyal bilimlerin analiz birimi olarak düşünmeye odaklanan bu perspektif, katılana kolektif bir kimlik kazandıran, ona bir aidiyet veren bir alan olarak habitusu öne sürer. Milli habitus, duygusal, bilişsel ve sembolik unsurların bir bileşimi olarak ortaya çıkan, siyasi ve psikolojik olanın somutlaştığı bir sosyal alanı anlatır (Heaney, 2013, s.257). Burada katılmış bir milli kimlik tanımından öte tarihsel ve ilişkisel bağlantıları olan bir kavram olarak habitus, hem bireyi oluşturan hem de bireyin eylemlerini yapılandıran bir nitelik taşımaktadır. Bourdieu ve Elias habitus'u ele alırken nasıl ki kavramı ulusu oluşturan bireylerin duygusal durumlarından ayrı düşünmüyorsa (Türk, 2011, s 208) Heaney de benzer bir çerçevede konuyu değerlendirir.

Bireyi, duygularını yadsımadan kabul eden ve bu unsuru milli meselelerle, toplumsal konularla ilişkilendiren bu bakış, yukarıdan aşağı verilen bir milli kimlik ya da vatandaşlık perspektifi yerine aşağıdan yukarıya da inşa edilebilen, ilişkisel bir yeni hali anlatmaktadır. Bu hal kitle ile devlet arasındaki ilişkinin bir başka biçimde anlatımı olarak düşünülebilir. Bu düşünme biçiminde kitle, kolektif şiddet eyleminin faili olarak hem kendini milli bir çerçevede vatandaşlık zemininde kurmakta hem de devletin ona atfettiği çerçevede kimliğini kazanmakta ve böylece kendini tanımlamaktadır.

Türkiye'de ulus devletin kuruluşu ve milliyetçiliğin gelişimi düşünüldüğünde, buradaki ilişkinin özgün olduğu iddia edilebilir. Aynı dönem ve formasyona sahip ülkelerin milliyetçilikleri ile kıyaslandığında kendine has yeni bir milliyetçilik olduğu (Yaşlı, 2008, s.60) varsayılsa da 19. yüzyılın son çeyreğiyle birlikte ortaya çıkan milliyetçilik, farklılıklar barındırır da Avrupa imparatorluklarının gecikmiş bir tekrarıdır (Bora 1999, s.15). Geniş bir coğrafyaya yayılmış imparatorluktan sınırları belli ve ulus temelli bu yeni yapılanmaya geçişte milliyetçilik, bir millet yaratma sürecinin ideolojisini oluşturur. Bu yaratma işi aynı zamanda ayıklama, ayırma, dışlama pratiklerini de içine alan bir şekilde işlemiştir. Böylesi bir yeni devlet formu, dönüşümün bir parçasını da milli bir kimlik oluşumuna ayırmıştır. O halde kolektiflere

yönelik bir dizi politika, sembol, işaret, dil, duygulanımı içine alan yeni bir politika, kitlenin millete dönüştürülmesi amacını taşır.

Kitleden bir halk, dahası millet yaratılması, kitlenin tekinsiz, yıkıcı ve bozguncu halinden çıkartılması çabası, ulus devlet olma süreçlerinden ve modernleşme fikrinden ayrı düşünülemez. 19. yüzyıl ile başlayan ulus-devletlerin gelişimi de bunun bir yansımasıdır. Le Bon ile başlatılan ve modern siyasetin anahtarı olarak kabul edilen kitle ve onun psikolojisini anlama girişimleri, kitleyi son derece etkili ve vazgeçilmez bir güç olarak tanımlarken, kitlenin içine aldığı bireyleri kolektif bir bilinç dışına sevk eden, onları akılsız kılan yönüyle de öne çıkmaktadır. Modern liderlik de kitle açısından belirleyici bir fenomendir. Lider, çocuksu ve kadınsı özelliklerle tanımlanan kitleye telkinle, güdülenmeyle ve tekrarlarla yaklaşmalı; bir dizi kontrol aracını kullanarak onu yönetmeyi becermelidir. Milliyetçilik ideolojisinin, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde, toplumsal seferberlik sağlanması ve nüfus gücünün düzenlenmesinde baskın ideoloji oluşu, II. Abdülhamit ve onu takip eden Cumhuriyet'in kurucu kadrosunu oluşturan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin de temel dayanağıdır. Öyle ki Le Bon'un 1895 yılında yayımlanan eseri, kısa sayılabilecek bir süre sonra 1924 yılında Abdullah Cevdet tarafından İlm-i Ruh-i İctimai adıyla çevrilmiş, kitle psikolojisi için "cumhur ruhu" ifadesi kullanılmıştır. Şükrü Hanioglu, Le Bon'un isminin Türk siyasi ve sosyal düşüncesine etkisine vurgu yapmış ve bu etkinin, 20. yüzyılın başından itibaren Osmanlı aydınları ve cumhuriyeti kuracak kadroların toplum görüşü üzerinde son derece belirleyici olduğunu savunmuştur. Le Bon'un bu daemonik cumhur ruhu anlayışının İkinci Dünya Savaşı sonrasında faşizmin ve nasyonal sosyalizmin düşünce kaynakları arasında yer aldığını, bu görüşün Geç Osmanlı dönemi muhalif aydınlarının ön-cumhuriyetçi ve ön-demokratik tasavvurlarına iyi uyduğunu söylemiştir (Hanioglu, 2006).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde, Le Boncu bu anlayış etrafında kurulmaya çalışılan kitle, yönetilmesi gereken, olgunlaşmamış ve olumsuz duyguların sahibi kişilerin toplamı olarak tanımlanmıştır. Bu kabul, korkunun, öfkenin, heyecan ve coşkunun idaresinin önemine işaret edip, toplumsal hareketlerin ve devlet dışı kolektiflerin davranışlarının yıkıcı potansiyeline vurgu yapmaktadır. Akli temsil eden devletin karşısında duygularla eyleyen kitle ikiliği bu şablonu oluşturur. Bu ikili yapıda korku da iki farklı bağlamda anlaşılır. İlk korku, kitleden duyulan bir korkuya

ve beraberinde onu yönetmeye yönelik bir eğilime işaret eder. Modernleşme ile kitleye yüklenen olumsuz anlamın özünü de bu korku oluşturur. İkinci korku kitlenin kendi korkusudur. Kendini korumaya yönelik kurguladığı, bir dış ile tanımlanan, bozulma, dağılma ve bölünme endişeleriyle dolu, hassasiyetlerle beslenip pekiştirilen, başka duyguların da eşlik ettiği, bir arada tutan korku. . Bu ikinci korkunun milli karakterinin yüksek olduğu ve devlet ile paylaşılan, ortaklıklar kurulabilen bir bağlamı olduğu ileri sürülebilir. Bu korkuyu destekleyen, pekiştiren politikalar da bu alanın bir parçasını oluşturur. Her iki korku ise tek taraflı ve birbirinden bağımsız olmaktan ziyade birbirini besleyen bir mekanizma olarak işlemektedir. Zaman zaman çatışan ve ayrışan yönleri olsa da çoğu zaman aralarında bir uzlaşma olduğu iddia edilebilir.

Bu ikili ilişkiyi nefret duygusu üzerinden ele alan Sara Ahmed, benzer bir bağlamda ötekenden nefret etmeyi, kendini sevmenin bir yolu olarak tarif etmektedir. “Birlikte nefret ediyoruz ve bu bizi bir araya getiriyor” (Ahmed, 2004-b, 60) şeklinde bir “biz” olma hali duygular etrafında kurulmaktadır. Ahmed, birinden korkmak ve ona karşı kendini savunmak perspektifinin, öteki olanla kurulan ilişkide önemli bir belirleyici olduğunu, aynı zamanda söylemi ve söylemle birlikte iktidarı da kuran işleve de sahip olduğunu savunur (Ahmed, 2004-a). Bir dizi idare tekniği ile kitleyi kontrol altında tutmak, onu daha az tehlikeli hale getirmek, kendi rejiminin bekasını pekiştiren destek mekanizmaları olarak örgütlemek, kitleye bir aidiyet hissini verirken aynı zamanda iktidara “öteki”ni kontrol edip hizaya getirme imkânı da vermektedir. Bu bakımdan gerek Türkiye’de gerekse dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleşmiş olan linç eylemleri düşünüldüğünde, bu hadiselerin büyük çoğunluğunun hakim ideolojik söylem ve onun kurumlarıyla bir karşıtlıktan ziyade söylem ve eylemde bir ortaklaşma içinde olduğu görülmektedir.

Kolektif bir şiddet eylemi olarak linç, kitleye atfedilen bu olumsuz niteliklerin neredeyse hepsine ev sahipliği yapmaktadır. Ancak linç kitlesinin iradeden yoksun, duygularına kapılan kontrolsüz hali, linci görüş alanından uzaklaştırmaya dönük bir söylemi beraberinde getirir. Linçte ortaya çıkan duygular aşağılık, eksik ve olumsuz doğasıyla sahiplenilecek duygular değildir. Bu kontrolsüz duyguların karşısında ise rasyonel aklın kurallarıyla eyleyen bir devlet otoritesi ve siyaset alanı bulunur. Bu tür olaylarda devletin dahli ve sorumluluğunun kısıtlı olduğu ileri sürülür. Bu şiddet olayları kendiliğinden gelişen ve bir şekilde sönmülenen anlık olaylar olarak

görülürken çoğu zaman dini, milli, geleneksel hassasiyetlere dokunulmasına karşı verilen bir tepki şeklinde gerekçelendirilir. Bu gerekçelendirme hali ise eylemi haklı görmenin, meşrulaştırmanın temel dinamiğini oluşturur. Böylelikle linç kitlesi duygular alanına hapsedilirken duyguların devletle ve çoğunluğun fikriyle, biz olanla ortaklaştığı zemin reddedilir. Duyguların kimliği kurucu rolü yadsınır.

Bu çalışma, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu ideolojisi olan milliyetçiliğin, linç gibi kitlesel eylemlerdeki rolüne odaklanmaktadır. Milliyetçiliğin bahsedilen bu rolü, duyguların da işin içine katıldığı ve milli bir habitusla lincin ilişkilendirildiği bir perspektiften ele alınacaktır. O halde milli hassasiyetlerle sokağa dökülen öfkeli kitlenin şiddeti olarak linç, kitleyi de sorgulanması gereken bir unsur olarak gündeme getirmektedir. Takip eden bölümde bu konuya yer verilmiş, modern çağın kitlesinin nitelikleri ele alınmış ve farklı kitle kuramları ortaya konulmuştur.

3.1.4. Modern çağın kitlesini anlamak

Baudrillard, *Sessiz Yiğınların Gölgesinde*'de kitleyi “(...) geleneksel hiçbir pratiğe ve teoriye, belki de genel olarak hiçbir pratiğe ve teoriye indirgenemeyen bir olgu” olarak tanımlar ve tüm olumsuz çağrışımları içine alacak şekilde tasvir eder. Ona göre kitle, toplumsalı emen, “politik demagojinin leitmotividir.” Ancak tüm bu karmaşık ve çok anlamlı yapısıyla kitle bir yandan da modernliğin belirgin bir fenomenidir (1991, s. 8-9).

Linç, kitlesel şiddetin bir türü olarak, devlete ve onun şiddetle sağladığı adaletine ister bir alternatif biçiminde, ister onunla işbirliği içinde ortak düşmana, yabancıya yönelen bir şiddet biçiminde algılsın lince kalkışan kitleyi böyle davranmaya iten motivasyonlar ve kitlenin toplumsal yaşamdaki yeri anlaşılmayı beklemektedir. Lincin icracısı kitlenin niteliğine dair sorular bu çalışmanın ele aldığı önemli başlıklardan biridir. Bu bölümde kitlenin niteliğine dair tartışmalar ele alınmıştır. Tarihsel olarak kitleye yüklenen anlamlar, kitlenin toplumsal yaşamda nasıl bir rolü olduğu, 19. yüzyılın klasik kitlesi ile 20. yüzyılın farklı kitle tanımlamaları ve aralarındaki farklara değinilmiştir.

Grup, kalabalık, çoğunluk, çokluk, yığın, topluluk gibi çeşitli adlar alan kitle, çok çeşitli roller ve işlevlerle tanımlanmaktadır. Kitleler, kimi zaman yönetilmesi gereken tehlike unsurları olarak, devletlerin mevcudiyetini olanaklı kılan çoğunluklar olarak, egemenliğin dayandığı halklar olarak ya da bir direniş veya muhalefet odağı olarak var olan insan gruplarıdır. Bu haliyle kitle, gizemli ama aynı zamanda evrensel bir olgudur (Canetti,2012, s.17). Kitlenin anlaşılması için birden çok insan arasında kurulan her tür ilişkinin izi sürülmelidir. İktidar ilişkilerinin, sosyal ilişki ve kurumlarda, ailede, farklı sınıflarda, cinsiyet ilişkilerinde, kent yaşamında, halk ve ulus olma hallerinde, bir arada yaşama pratiklerinde ya da uygarlaşma sürecinde etkisi araştırılmak istendiğinde insan çoklukları, kalabalıklar görmezden gelinemez bir değişkendir. İnsanların ait oldukları farklı gruplaşmalara devletle ilişkilerinde ödev/hak, tabiyet/egemenlik gibi formlarda yaklaşırken kuşkusuz kalabalık yine devrededir (Aytaç, 2011).

Hem çok yaygın kullanılan hem de çeşitli anlamları olan kitle, İngilizce’de farklı kelimelerle anlatılmaktadır. Mass olarak kitle, yoğrulabilen ya da kalıba dökülebilen malzeme kütlesi (massa) anlamından evrilerek biçimsiz ve ayırt edilemeyen şey ve yoğun bir kütle anlamlarında kullanılmıştır. Çok sayıda şey ya da insanı anlatmak için kullanılır. 15. yüzyılda bir dizi anlamı karşılamak üzere yaygın olarak kullanılan kelimenin insan topluluklarını anlatmak için kullanılan hali, 19. yüzyıl ile birlikte sıklıkla kelimenin ikinci anlamından türeyen toplumsal bir anlamı içine alarak gelişmiştir. Tek bir insan gibi hareket edebilen insanların toplu halde hareket ettiklerinde amaçlarına ulaşabileceği anlamı yerleşmiştir. Hem niceliksel çokluğa hem de bu çokluğun oluşturacağı güce de atıf yapan bir birlik fikrini imleyen kelime, alt, cahil, dengesiz anlamında mob’u⁶ anlatmak için ve olumlu anlamıyla toplumsal bir güç olarak insan topluluğunu anlatmak için de kullanılmıştır. (Williams, 2006; Oxford İngilizce Sözlük)

Bu bakımdan kitle kavramı daha önce farklı biçimlerde tartışılmış olsa da 19. yüzyıldan itibaren kalabalık fenomenini “kitle” ya da “grup” adıyla merkeze alan ve bunu derinleştiren sistematik bir tartışma alanının doğduğu belirtilmelidir (Aytaç, 2011, s. 15). Bu çağ, çoğu düşünür açısından “kitleler çağı” olarak nitelenmiştir.

⁶ Mob kelimesi sıklıkla linç kelimesiyle birlikte, linç kitlesinin tanımlamada kullanılmaktadır. Burada kitlenin olumsuz yönüne atıfla seçilen bu kelime, içinde şiddet barındıran çoğunluk davranışı olarak anlaşılmalıdır.

Kitleye dair değerlendirmeler başta sosyolojinin, siyaset biliminin, sosyal psikolojinin, iktisadın, tarihin, hukukun, kriminolojinin olmak üzere çeşitli bilim dallarının ve felsefi tartişmaların konusu olmuştur. Kitleye dair tartişmalar 20. yuzyılda da devam etmiştir. Bir yandan toplumsal duzlemde değişimin aktoru olarak devrimci bir nitelikte tanımlanan kitle, diğer yandan tekinsiz bir şiddet kaynağı, akıldan yoksun, sapkın ve gözü dönmüş kalabalıklar, kontrolsüz eylemlerin sorumlusu gruplar olarak da adlandırılmıştır. Bu bakımdan kitlenin eylemi, içinde barındırdığı şiddet ve yıkıcılık potansiyeli ile toplumsal duzen ve onun yasalarına, değer ve ilkelerine bir karşı çıkış ya da tehdit olarak ya da mevcut duzene bir alternatif olarak görülmüştür. Bu potansiyelin anlaşılabilmesi için kitlenin eyleminin niteliği, şiddet içerip içermediği, ne amaçla yapıldığı, kaç kişiden oluştuğu ve kime yöneldiği gibi sorulara yanıtlar aranması önemlidir.

Halk, çoğunluk vs. anlamlarındaki kitle, egemenin bakış açasından, istikrarın sürdürülebilmesi için yönetilebilir, denetim ve kontrol altında tutulabilir olmalıdır ki bu da ciddi bir çaba gerektirmektedir. Bu yönetilme hali de yine kitleye olumsuz anlamlarının baskın olduğu bu perspektiften, tekinsiz kalabalıklar olarak bakan bir anlayışın yansımasıdır. Kitleye dair içinde güvensizlik ve endişe barındıran bu negatif bakışın karşısında kitlenin özgürleştirici, değiştirici gücüne atıf yapan bir bakış da mevcuttur. Hatta kitle, politik konum alışlara göre iyi ya da kötü olarak değerlendirilmiştir. Williams, kitle kelimesinin muhafazakar düşüncede büyük ölçüde bir aşağılama sözü iken, sosyalist düşüncede olumlu bir terim olarak kullanıldığına değinmiştir (Williams, 2006, s. 232). Ancak kitle sadece direnme pratikleri, devrimci karşı çıkışlar ya da duzeni protesto için meydana çikmayıp güçlü karizmatik liderlerin önderlik ettiği devasa mitinglerde, kitle gösterilerinde, kitle seferberliğinin bir parçası olarak da boy göstermiştir (Çelebi, 2014). Kitleye dair tanımlamalar büyük oranda Avrupa merkezlidir ve tarihsel, sosyolojik deneyimler etrafında tanımlanmıştır. Kitlenin işlevine dair tartişmalar Avrupa'da baş göstermiş faşizm deneyimlerinin önemli taşıyıcısı olarak kitleyi işaret etmiştir. İşpanya İç Savaşı ve Franco'nun faşist rejimi içinde, İkinci Dünya Savaşı öncesi yayımladığı kitabında Ortega Y Gasset, Avrupa'nın kamusal yaşamında en önemli olgunun kitlelerin topluma tümüyle hakim olması olduğunu savunmuştur. Vasat insan olarak tanımladığı kitle insanının akıl almaz ruh haline sahip olduğunu söyleyen Gasset, büyük çaba ve uğraşlarla ayakta duran bir icat ve yapılandırma olarak uygarlığın kitle tarafından doğalmış gibi

algılanmasını eleştirir. Aşağı ve ahlak yoksunu doğası gereği kitleler uygarlığın sunduğu birçok aygıtı kullanmayı öğrenmişse de uygarlığın ilkelerinden bihaberdir (Gasset, 2017).

Kitleye dair kuramsal tartışmalar, İkinci Dünya Savaşı ertesinde önemini büyük ölçüde yitirmiş, edebiyat ve sanatta, felsefe ve sosyal bilimlerde revaçtan düşmüş; sosyal psikolojide tüketici davranışları, rasyonel olmayan beklentilerin doğası ile sınırlanmıştır. Çelebi, bunda faşizme kitlesel desteğin korkunç bir insani maliyeti olmasının yanında, halkların, en azından bir bölümünün, faşizme ve nasyonal sosyalizme moral ve siyasal bir meşruiyet sağlamasının etkili olduğunu savunmuştur. Siyaset kuramında ulus, halk, temsil, izleyiciler, kamuoyu ve kamusalılık, kitle tartışmalarını ikame etmeye başlamıştır (Çelebi, 2014, s. 11-12). Bu çağın kitlesi daha çok büyük ancak fiziksel olarak bir arada olmayan kalabalıklar, sayıca çokluklar olarak tanımlama eğilimindeyken siyasette, ticaret ve kültürde birçok operasyon için çok önemli olan çok sayıda insan ve onunla uğraşma yöntemlerini anlatmak için kullanılmaktadır. (Williams, 2006, s. 237)

3.1.4.1. Kalabalıklar olarak kitle

1789 Fransız Devrimi'nden 1871 Paris Komünü'ne giden yolda yükselen sosyalizm, endüstrileşme ve kentleşmenin sebep olduğu devrimci atmosferde yeni bir özne olarak kalabalıklar tarih sahnesine çıkmış (Borch, 2017, s. 74); devasa nüfus artışı ve kentlerin hızla büyümesi kitleyi var etmiştir (Canetti, 2012, s. 21). Kitleyi tanımlamaya dair kuramcıların ele aldığı temel sorunsal, kitle davranışı diye tanımlanabilecek, bireysel davranıştan farklılık gösteren, kitleye özgü özelliklerin var olup olmadığıdır. Le Bon, Freud ve Canetti, kitleye dair değerlendirmelerinde birey ve grup arasındaki ilişkilerden, uluslaşma süreçlerine, büyük savaşlara, göç deneyimlerine ve toplumsal hareketlilik dalgalarına maruz kalmış insanların kitle olarak etkileme ve etkilenme hallerini yorumlamışlardır. Kitlenin tekinsizliği, telkine yatkınlığı ve kontrolden çıkabilir hali, kitle ruhunun bulaşıcılığı, kolektif bilinçdışı ve liderin kitle içindeki pozisyonu gibi kavram setleri, kalabalığın kitleye dönüşümünde bu kuramcıların başvurduğu anahtar kavramlardır. Halk egemenliğine dayanan demokrasi fikri de yine kitle ve onun seçimleri olmadan düşünülemez. Bu bakımdan kitlenin belirlediği yeni

sosyal düzen ve iktidar biçimleri kitleye dair tanımlamaları da biçimlendirmiştir. Kitle seçen, belirleyen konumuyla kamuoyu oluşturmak, piyasayı etkilemek, iktidarı tayin etmek ya da mevcut iktidarları devirmek görevini üstelenebilir (Aytaç, 2011). Bu rol, kitlenin yönetimini ve buna dair tartışmaları da beraberinde getirmiş, kitleyi de hep güncel kılmıştır.

Kitleye dair tartışmalara günümüzde dahi atıf yapılan en önemli kaynak Le Bon'dur. Le Bon, 19. yüzyılın sonunda kalem aldığı *Kalabalıkların Psikolojisi* kitabında, kalabalıkları, irrasyonel, tutarsız, duygusal, kadınsı vb. özellikler ile tanımlar. Le Bon kitlenin, insanlığı uygarlaşma yolundan çıkararak yıkıcılığını tanımlamış bu da Fietkau'nun Le Bon'u "kitle korkusu kuramcısı" olarak nitelenmesine yol açmıştır (Fietkau'dan Akt. Çelebi,2014, s. 34). Le Bon, rastgele bir şekilde bir araya gelen bireyler topluluğu olarak kitlenin denetimi konusunda esaslı çareyi, kalabalıkların özdeşleştiği karizmatik bir liderde bulmuştur. Telkine yatkın kitle bir lider etrafında toplanır, adeta bir sürü gibi hareket eder, tek başına olduğundan farklı bir ruha bürünür. Kitle, ona katılan bireye kolektif bir bilinç aşılar. Le Bon'un kitlesi üç temel mekanizmayı işleterek var olur, bunlar; bulaşma, telkine yatkınlık ve anonimlik. Bir kolektif bilinçdışı hali bireysel sorumluluk da olmayınca Le Bon'a göre kitle, ilkel, alçak ve korkunç olarak görünür. Bireysel farklılıkları bastıran bu hal, bireyin kitle ile başkalaşır ve tek başına sahip olduğunun zıddı bir karaktere bürünmesine yol açabilir. Kitle içinde birey, bir tür robotlaşma yaşar. Yaşadığı bu kapılma hali ise bir büyülenmedir. Kitle içinde birey isimsiz, sorumsuz ve içgüdülerine teslim olmuş bir haldedir (Le Bon, 2014).

Le Bon'un kitle konusundaki görüşlerini, ondan yaklaşık otuz yıl sonra geliştiren ve etkili şekilde kullanan Freud'tur. Freud, Le Bon'un görüşlerini bilinçdışı ve dürtü kuramı ile ilişkilendirmiştir. İki yapay kitle dediği kilise ve orduyu inceleyen Freud, lider tarafından aynı şekilde sevilme isteğinin tüm kitleyi kuşatan, onu tanımlayan bir özellik olduğunu savunmuştur. (Freud, 2014, s. 76). Dolayısıyla bireyleri bir kitleyle bütünleştiren bağın libidinal bir doğasının olduğu kanısındadır (Kayaoğlu, 2003). İnsanın duygu, düşünce ve davranışlarının altında bilinçdışını gören Freud, kitle içinde bireylerin bireysel farklılıkları ne olursa olsun kolektifin içinde her yönüyle eşitlendiğini, bu eşitlenmenin bir alt bilinç düzeyinde olduğunu savunmuştur. Le Bon'la kitle açısından bir liderin önemi konusunda hemfikir olan Freud, Le Bon'un

telkin, G. Tarde'nin öykünme (taklit) dediği telkinin kitle açısından belirleyici rolüne vurgu yapar (Freud, 2014, s.33). Le Bon'un kitlede telkinle yönlendirilip içgüdüleriyle hareket eden bireyin hipnotik halini, teorisiyle bağlantılı düşünerek hipnozu grup sürecine uyarladığında hipnotizmacının yerini grup liderinin aldığını savunmuştur (Freud, 2014, s.66). Kitle lider tarafından yönetilen bir sürü gibi tasvir edilmektedir; halinden memnun bir sürü olarak.

Uygarlığın Huzursuzluğu'nda insanların, arzu ve dürtülerinden vazgeçmek istememelerine karşın uygarlığın yasaklamalarının toplum halinde medeni bir şekilde yaşamak için gerekli olduğunu savunan Freud (2011)' a göre, "Uygarlık insan içgüdülerinin sürekli boyun eğdirilişi üzerine dayanır." (s. 6). Modern dünyanın bireyleri, birlikte yaşamlarını devam ettirebilmek için dürtülerini bastırmak, arzularından vazgeçmek ya da onları kısıtlamak zorunda kalmıştır. Saldırganlık gibi ilksel dürtüleri bastırma, kitle içinde yaşamakla hatta onun içinde büsbütün kaybolmakla mümkündür. Kitle içinde insan bir nevi ilkel doğasına dönmektedir. Bu dönüş bir yandan uygarlık fikriyle bir karşıtlık oluştururken diğer yandan kitlenin olumsuz nitelikleri sebebiyle onun idaresinde de çeşitli yollar bulunması gerekliliğini gündeme getirmektedir. Çözüm, dürtü kontrolü zayıf, eğitimsiz ve tembel kitlenin idaresinin bir azınlığa devredilmesi şeklindedir (Freud, 2014, s. 76).

İradeden, bilinçli ve özerk kişilikten, kendi olmaktan yoksun bireylerin toplamı olarak kitle, eyleme geçtiğinde işi aşırıya kaçırabilir. Telkine açıktır, kolaylıkla etkilenir ve kitlenin, liderin coşkusuna veya vaadine kapılır. Bu hal onu bir tehlike unsuru haline getirir. Le Bon'un kitlesi bu nitelikleriyle kitleye dair ikili ayrımın negatif kutbunda yer almaktadır. Freud ve Le Bon'un kitleye dair bakışlarında benzerlikler olsa da temel ayrım, Le Bon'un birey ve kitleyi birbirinin zıddı biçimde betimlemesi; Freud'un bir karşıtlıktan ziyade kitleyi anlamak için bireyi incelemeyi temel almak gerektiğini düşünmesi ve bireyin diğer bireylerle ilişkisini toplumsal konumuyla ele almasıdır (Çelebi, 2014).

Canetti de kitlenin yıkıcılığı, değiştirici gücü olduğu konusunda Le Bon ve Freud ile hemfikirdir. Kitlenin daima büyümek istemesi, yoğunluğu sevmesi ve bir yöne gereksinim duyması kitleyi tanımlayan niteliklerdir. O halde kitle bir amaca ihtiyaç duymaktadır. Deşarj ise kitleyi tanımlamadaki önemli bir diğer unsurdur. Liderin belirleyiciliği etrafında farklı kitle sınıflamaları yaptıysa da Canetti'ye göre kitle

mutlaka olumsuz değildir. Klasik kitle kuramcılarında da bu yönüyle ayrılır. Kitlenin, içinde barındırdığını varsaydığı eşitlik fikri kitlenin her zaman ona kapılan bilinçsiz bireylerin toplamı olmadığı kabulüne dayanır. Değişime yönelik potansiyeli ve özgürleşmeyi seçecek imkanları da kendi içinde barındırmaktadır. Canetti, kitleye dair tanımlamalarını, kitlenin iktidarla bağı etrafında tartışır (Canetti, 2012).

Kitleye dair ortaya konan ve kalabalığın psikolojisini odağa alan bu teorilerin 1960 ve 1970'li yıllarda kimi eleştirilere maruz kaldığı belirtilmelidir. Eleştiriler iki temel hat üzerinden yapılmaktadır. İlk hat, kalabalıkların davranışlarının irrasyonelliğine yapılan vurguya yöneliktir. Oysa kitlenin tüm eylemleri irrasyonel olarak tanımlanamaz, adaletsizliğe, belli sorunlara karşı da örgütlenip karşı çıkış sergileyen kitleler mevcuttur. İkinci eleştiri ise telkinin kitleyi açıklamadaki önemli işlevine dairdir. Özne oluşu reddeden bu bakış, kitleyi açıklamada ve onu analiz etmede yetersiz kalmaktadır. (Borch, 2017, s.76). Bu tartışmalar yeni bir kitle anlayışını da beraberinde getirmiştir. Aşağıda ele alınacak ikinci kitle klasik kitlenin bu negatif çağrışım yüklü anlamına karşı bir vaat olarak öne çıkmıştır.

3.1.4.2. Çokluk olarak kitle

Kitleye atfedilen bu olumsuz anlam, kitleyi kontrolsüz ve tekinsiz bir varoluş olarak bir tehdit unsuru haline getirmektedir. Kime ve niye tehdit oluşturduğuyorsa kitleden türeyen hareketlerde aranmalıdır. Son dönemlerde, 20. yüzyılın sonu ve özellikle 21. yüzyıl ile birlikte kitlenin değiştirici gücüne atıflar, kitle, halk, kalabalık tanımları yerine çokluk tabiri ile karşılanmakta, kimi zaman çokluk ile halk arasındaki farklılık ortaya konmaktadır (Hardt ve Negri, 2004; Bull, 2017). Klasik kitle kuramlarının eksikliğine dair en temel vurgu, bu kuramların kalabalıkların içsel dinamiklerine açıklık getirmedeki yetersizlikleri üzerine yapılmıştır. (Borch, 2017, s.77). Gezi Parkı Eylemleri, Arap Baharı, Occupy Wall Street gibi örneklerle bu hareketler kimi zaman devrimci ya da demokratik kitle hareketleri olarak değerlendirilip bir ülkede siyasal iktidarın kurulmasına ya da yıkılmasına, hükümetlerin devrilmesine ve tüm toplumun büyük oranda ve geri dönülemez bir biçimde dönüşümüne, küresel kapitalizme ve onun yarattığı ekonomik, ekolojik, siyasal ve cinsel sorunlara karşı örgütlü bir sınıf ya

da kitle yerine daha heterojen çokluklar tarafından üstlenilen mücadele olarak değerlendirilmiştir.

Negri ve Hardt, (2001) eşitlik ve özgürlük fikrine dayanan, açık ve kapsayıcı bir küresel toplum talebiyle sürekli savaş hali içinde olan küresel yeni düzeni, ulus üstü kurumlar, küresel kapitalist korporasyonlarla oluşturulmuş yeni egemenlik biçimini “İmparatorluk” olarak tanımlamıştır. Ona karşı küreselleşmenin sunduğu sınırsız etkileşimle var olan yeni zamanların kitlesi olarak çokluk, “sermayenin idaresi altında çalışan ve bu nedenle de sermayenin idaresini reddeden sınıf olma potansiyelini taşıyan herkes”tir (2004, s.120). Bu haliyle çokluğun halktan da kitleden da ayrıldığı, halkın özdeşliğe ya da birliğe dayalı hali (2004, s. 12), egemenlik için kurulu bir sentez oluşu, çokluğun çeşitli irade ve eylemlerinden bağımsız ve sıklıkla onlarla çatışma halinde olan tek bir irade ve eylem ortaya koyar. Ulus, çokluğun halk haline getirilmiş halidir (2001, s.123-4). Karşıtlığın, 17. yüzyılın siyasi mücadelelerinde burjuva devletin çokluğu bastırmasıyla şekillendiğini savunan Paolo Virno, kaybeden çokluk ile halkın birbirini dışlayan unsurlar olduğunu, “Eğer halk varsa çokluk yoktur; çokluk varsa halk yoktur.” şeklinde ifade etmiştir (2012,s. 21-3). Kitleyi de çokluktan ve halktan ayıran Negri ve Hardt ayrımı şu şekilde koyar. “Kitlelerin özü farksızlıktır: Tüm farklar kitle içinde massedilip yok edilir. Nüfusun tüm renkleri griye döner. Söz konusu kitleler, sadece ayrımsız türdeş bir birliktelik oluşturduğu için beraber hareket edebilir. Oysa çoklukta toplumsal farklar korunur.” (2004, s.12).

Kitle hareketleri kimi zaman şiddetsiz, pasif, hiyerarşik olmayan, farklılığa vurgu yapan ya da sivil bir değişimi hedefleyen olumlu çağrışımları ile tanımlansa da kitle hala ve büyük oranda yıkıcı eylemle tanımlanan bir varoluş sergilemektedir. Birinin ölümüne, bir grubun ya da topluluğun yerinden edilmesine, kişisel ve toplumsal travmalara açık bir dizi eylemlilik içermekte ve yıkıcılığı, yarattığı devrimci dönüşümden ya da bu dönüşüm olasılığından daha belirleyici olmaktadır. Günümüz kalabalıklarının çokluk olarak adlandırılan görüş, kitlenin gizli ve tekinsiz yönünü göz ardı etme eğilimindedir. Kitlenin, içine aldığı bireyi adeta otomatize edip değiştiren ve bozan yapısı, bireysel sorumluluğu azaltarak şiddeti normalleştirme riski yaratmaktadır. Akılla değil duyguyla hareket eden, bilincini kolektif bilince devreden ve kitle tarafından kapılan, yutulan bireylerin, kolektif şiddetin temel dinamiği olduğu varsayımı bu teorilerin ana zeminini oluşturur.

Bu çalışma, neoliberalizm çağında, 2000'li yıllarda gerçekleşen linç eylemlerini ele alıp değerlendirmektedir; bir bakıma kitlenin değil çokluğun çağındadır. Ancak 19.yüzyılın klasik kitle tanımının linci anlamaya yönelik çabalarda daha sıklıkla başvurulan bir kaynak olduğu belirtilmelidir. Kitlenin akıldan yoksun doğası, duygularına kapılıp gitme hali, bilinçsiz ve iradesiz oluşu gibi negatif unsurların bazıları günümüz linç kitlelerini tarif ederken de geçerlidir. Bu bakımdan linç ele alınırken klasik kitlenin varsayımları yadsınmamış, kitlenin bu biçimde tanımlanmasının sebepleri sorgulanmıştır. Ek olarak halk/kitle ile herkes/çokluk arasındaki ilişkide bir seçim yapılırsa, bu çalışma tercihini halk/kitle'den yana yapacaktır. Çünkü linç hukuk devletini varsayan modern çağın bir fenomenidir. Bir devlet ile birlikte var edilebilen, vatandaşlık bağıyla o devlete, onun yasalarına bağlı olan kişiler ve onların toplamı olarak tanımlanan kitle kavramı ön planda tutulmuştur. Çalışmanın ana çerçevesi içinde linç konusu, bir kitle eylemi olarak yukarıda bağlam dahilinde değerlendirilmiş ve çalışma boyunca bu bağlamın korunmasına dikkat edilmiştir. Takip eden bölümde kitlenin, devletin, yasanın ve ihlalin bir araya geldiği bir fenomen olarak linç çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır.

3.2. Kolektif Bir Şiddet Biçimi Olarak Linci Anlamak

Linç bir şiddet eylemi olarak sosyal bilimlerin birçok farklı disiplininin ilgisini çekmektedir. Kitle, grup, gruba aidiyet, uyum, saldırganlık, güruh gibi kavram setlerini içine alan psikolojik ve sosyal psikolojik anlama girişimleri bu ilginin bir boyutunu oluşturmaktadır. Şiddeti ilkel zamanların ya da modern olamamış toplulukların davranışı olarak okuyan bazı antropolojik çalışmalar da bulunmaktadır. Toplumu ve yine kitleyi anlamaya çalışan ve bunu iktidarla ve gündelik yaşamla ilişkilendiren sosyolojik yaklaşımlar, şiddetin toplumsal yaşamın içinde olduğu varsayımına dayanmakta ve şiddet konusunu sapma, norm, rıza, uzlaşma, otorite, baskı ve direniş gibi kavramlarla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Şiddetin suç ve ceza çerçevesinde ele alındığı, devlet mekanizması, yargı sistemi, hak ve adalet gibi kavramların tartışmaya açıldığı siyasi, hukuki ve felsefi açıklamalar da şiddete ve lince dair tartışmaların farklı bir boyutunu oluşturmaktadır.

Şiddet, bir insana bile isteye fiziksel bir zarar vermek olarak tanımlanmaktadır (Riches, 1998, s. 15). Yakın, yüz yüze ilişkilerde öfke ve saldırganlığın ifadesi olarak

fiziki zor kullanımının olduğu özel Şiddet, siyasal bir amacı olmaması nedeniyle siyasal Şiddetten ayrılır. Kendi içinde yasal ve yasal olmayan biçiminde ikiye ayrılan siyasal Şiddet ise bireyleri değil siyasal kurum ve yapıları hedef alır. Siyasal Şiddetin bu şekilde ayrıştırılması, toplumsal ilişkilerde gözlemlenen bireysel Şiddetten dinsel ve etnik çatışmalara, gerilla hareketlerine, iç savaşıa veya devlet teröründen, askeri müdahalelere, uluslararası savaşılara kadar çok geniş bir Şiddet eylem repertuarı sunar. Şiddetin fiziksel olduğu kadar sözel, cinsel, ekonomik, kültürel ya da psikolojik yönleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda Michaud Şiddeti “Karşılıklı ilişkiler ortamında, taraflardan birinin veya birkaçının doğrudan veya dolaylı/toplu veya dağmık olarak, diğerlerinin bedensel bütünlüğüne veya törel (ahlaki, manevi) bütünlüğüne, mallarına veya simgesel ve kültürel değerlerine oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranması” şeklinde tanımlamıştır (1991, s. 11). Buna göre, kişiler arası Şiddetten, kişinin kendisine yönelik Őiddetinden ve kolektif Şiddet türlerinden söz etmek mümkündür. Bu sınıflandırmada Şiddet, özel (bireysel) Şiddet ve kolektif Şiddet olarak ikiye ayrılmaktadır. Özel Şiddet cürümsel (ölümcül, bedensel, cinsel) ve cürümsel olmayan (intihar, kaza) Şiddeti kapsarken; kolektif Şiddet ise grup (grupun kendi içinde, karşı gruba, iktidara ya da bireylere yönelik Şiddeti), devlet (iktidarın birey ve gruplara yönelik devlet terörü ve endüstriyel Şiddeti) ve uluslararası Şiddeti (savaş) içermektedir (Artun, 1996).

Şiddet bireysel ve kolektif Şiddet biçiminde sınıflandırılıp ele alındığında, iki Şiddet biçiminin farklı sonuçlara yol açabildiği görülmektedir. Yaşamı her tür biçimiyle kuşatan Şiddetin bireysel düzeyde ortaya çıkan formları, iki kişi arasındaki çatışmanın çözümü olarak kullanılan, yıkıcı ve tahribat yaratan eylemleri kapsamaktadır. Bunun karşına konumlanan kolektif Şiddet ise bir sınır aşımını ifade etmektedir: Şiddet kamusal alana yayılmaktadır. Sofsky bu durumu, “Özel hayatı koruyan duvarlar dahil tüm engeller tuzla buz olur. Olay yeri artık mahrem bir ev veya avlu değil sokaktır, lokantadır, kilisedir, pazar yeri veya açık alanlardır” (2009,s.39) diye tanımlamaktadır. Kamusal alana yayılan, görünürleşen kolektif Şiddet, Şiddet faillerinin sayıca çokluğu ile de karakterize olmaktadır. Bu tür Şiddet eylemleri, organize ya da organize olmayan biçimde biraraya gelen kalabalıkların çoğu kez tehlikeli sonuçlara yol açan Şiddet eylemleridir. Kolektif Şiddetin icracısı kimdir sorusuna verilebilecek yanıt geniş bir kapsayıcılık içerir. Bu alanda profesyonel çeteler, kabileler, etnik gruplar, toplumsal sınıflar ve devletlere kadar uzanan bir çeşitlilikten söz edilebilir. İsyancı grupların, linç

gurürlarının, spor fanatiklerinin ve toplumsal değışimi hedefleyen sokak hareketlerinin eylemleri de bu kapsamda değeriendirilebilir. Geri dönüşsüz bir değışim ve yıkıcılık bu tür şiddetin karakteridir. Kolektif şiddetin yarattığı tahribatın boyutunun ve kapsamının bireysel şiddete kıyasla daha etkili olduğu da belirtilmelidir (Tilly, 2010).

Linç, bir kolektif şiddet türü olarak kitlenin varlığıyla var olan, çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bir eylemdir. Bu bölümün tamamı bu yıkıcı şiddeti anlamaya ayrılmıştır. Başlarken linç kavramı üzerinde durulmuş, sıklıkla birbirine karıştıran diğer şiddet türleri ile lincin ayırıcı özellikleri ortaya konulmuştur. Ardından modern zamanların bir şiddet biçimi olarak lincin özellikle Amerika'dan kaynağını alan tarihine değinilmiştir. Lincin kitle sınıflamaları içindeki yeri ve farklı linç türleri de yine bu bölümün üçüncü alt başlığı altında ortaya konmuştur. Son olarak linç dair tartışmalara değinilmiş, linçte ortaya çıkan şiddetin toplumsal dayanakları sorgulanmıştır.

3.2.1. "Lynch'ten linç'e", kavramın kökenleri

*Halk hep bir ağızdan: Kanına kan! Yürüyelim! Bulalım hepsini! Yakalım!
Verin ateşi! Öldürün! Gebertin! Bir tekini bile sağ
bırakmayalım hainlerin!*

Antonius: Durun, yurttaşlarım!

Birinci Yurttaş: Susun! Antonius'u dinleyin!

İkinci Yurttaş: Dinleyelim! Ardından gidelim! Uğrunda ölelim!

....

Antonius: Şimdi bırak yürüsün.

Bir kez ayaklandın ya, ey Hinç,

Dilediğin yere git artık!

....

Üçüncü Yurttaş: Adını söyle, yalansız.

Cinna: Yalansız adım Cinna.

Birinci Yurttaş: Gebertin! Hainlerden biri!

Cinna: Ben şair Cinna'yım, şair Cinna'yım ben!

Dördüncü Yurttaş: Kötü şiirleri için de vurun/ Kötü şiirleri için de!

Cinna: Hain Cinna değilim ben.

Birinci Yurttaş: Olmasın, adı Cinna.

Önce kesin çıkarın adını yüreğinden, sonra bırakın gitsin.

Üçüncü Yurttaş: Gebertin, gebertin! Haydi, gidip verelim ateşi evlerine!

Brutus'unkine, Cassius'unkine! Gidip yakalım hepsini.

Kimimiz Decius'un evine, kimimiz Casca'nunkine. Kimimiz

Ligarius'un evine! Haydi, hemen! Yürüyün! ⁷

Linç, neredeyse gündelik yaşamın bir parçasıdır. Hızlı şekilde mobilize olan kitleler, suçluyu ilan edip cezayı yasaya gerek duymadan kendi eliyle vermektedir. Herkesi içine çeken doğa durumuna geri dönüşü ima eden ve barbarlıkla eş tutulup eleştirilen linç, bu bakımdan kolektif şiddet eylemleri repertuarının belki de sonuçları itibarıyla en yıkıcı eylemlerinden biridir. Bu yıkıcılık sadece maruz kalana yönelen şiddetin vahşiliği sebebiyle değil aynı zamanda katılanı şiddete sevk eden baskın yönüyle de belirleyicidir. Şiddeti izleyenin maruz kaldığı dolaylı şiddet biçimi de bu yıkıcılığın önemli bir parçasını oluşturmaktadır.

Yargısız infaz olarak tanımlanabilecek linç kavramı, hukukun yokluğuna ve kendini adalet dağıtıcı yerine koyan bir kitlenin varlığına işaret etmektedir. Bu çalışmada farklı linç tanımları üzerinde durulacaktır. Tanımların tarihsel bir arka plandan hareketle neredeyse bir kural gibi tekrar edilen bir iddiaya dayandığı söylenebilir. Bu iddia, linç kavramının Amerika tarihiyle ve yerlilerin İngilizlere karşı verdiği amansız mücadele sırasında ortaya çıktığıdır (Shay, 2010, s.13-15). Lince sebep olan bir diğer neden ise Amerikan İç Savaşı'dır (Shay, 2010, s.34). Bu bakımdan linç, bir Amerikan fenomenidir (Berg,2017, s.117).

⁷ William Shakespeare 1559 yılında bir trajedi olarak kaleme aldığı oyununda Roma İmparatoru diktatör Julius Caesar'ın bir komplo sonucu öldürülmesini ve ardından yaşananları anlatmaktadır. Oyun, meşru otoriteye başkaldırmanın kötü sonuçlarını anlatmakta aynı zamanda diktatör yönetimleri ve toplumsal hareketlerde kitlenin rolünü de ortaya koymaktadır. Oyunda kitle, kimi zaman kalabalık, halk ya da yurttaş diye tarif edilirken kimi zaman da adı köle, sürü ya da koyundur. Onu idare eden ise bir zorbadır, bir kurttur. Kitlenin tekinsizliği oyunda sıklıkla vurgulanır. Etki altında kalan, nereye hareket edeceği tam kestirilemeyen ve sürekli kendi çıkarını kollayan kalabalık şiddete, yakıp yıkmaya hatta öldürmeye de yatkındır. Şair Cinna da bu tekinsizliğin kurbanıdır, üstüne üstlük isim benzerliği sebebiyle yanlışlıkla linç edilmiştir (Shakespeare, 2019, s.73-78).

Linç çalışmalarında büyük bir zorluk varsa o da lince dair bir tanım oluşturmaktadır. (Ross, 1983, s.6). Tanımlanamazlık linç kelimesinin en önemli özelliğidir. Linç, çeşitli durumlarda bir dizi aktör tarafından alınıp konuşlandırmaya hazır “retorik bir hançerdir.” (Waldrep, 2002, s.xvii). Zira linç denilebilecek tek bir davranış ya da şiddet biçimi yoktur. Çeşitli, incelikli ve karmaşık bir gerçeğe dayanan linç olgusunu tek bir tanıma sığdırmak ise asıl olanı kaçırmak anlamına gelir (Waldrep, 2006).

Linç kavramı ile ne anlatmak istendiğine geçmeden önce kavramın kökeni ele alınacaktır. Linç kavramının kökenine dair çeşitli görüşler vardır. İlki, kelimenin İngilizce’den türetilen mülkiyet sınırı olarak hizmet veren aşağı ya da sürülmemiş bir hat üzerindeki alanı anlatmak için kullanılan, toprak sırtı anlamına gelen “hlinc” kelimesinden türetildiği yönündedir. Böyle bir yerde veya yakınında yaşayan insanlara uygun bir isim olarak da kullanılmıştır (Ross, 1983, s.15; Cutler, 1905, s.17). Kavramın kaynağına dair bir diğer açıklamada lincin bir addan türetildiği varsayılır. Kavram ilk kez İrlanda’da ortaya çıkmıştır. Galce O’Loingsigh isminden türetilen bir yeni kelime olarak, “denizcinin oğlu” anlamına gelir. Lincin bu orijinal halinde şiddetle ilgili hiçbir anlam olmadığı için, lincin bugün bildiğimiz modern kullanımının, bir özel addan, bir erkeğin adından türetildiği varsayımının daha olası olduğu vurgulanmaktadır (Ross, 1983, s. 16).

Bilindiği gibi, linç bir soyadından türetilmiştir; hatta birden çok kişi kelimenin isim babası kabul edilmiştir.⁸ En meşhurlardan biri İrlanda Galway’da kökleri eskiye uzanan, oranın köklü ailelerinden biri olan Lynch ailesinin bir ferdi ve hem belediye başkanı hem oranın koruyucusu olan James F. Lynch’tir. İkincisi ve daha iyi bilineni ise İrlanda’dan Amerika’ya göç etmiş bir ailenin oğlu olan Albay Charles Lynch’tir. Amerikan Devrimi ve Bağımsızlık Savaşı sırasında Virginia’da yaşamış olan bir çiftlik sahibi yargıçtır (Cutler, 1905; Gürsel, 2008). Bu iki ismin ortak özelliği herhangi bir yargılama olmaksızın, yasa dışı yollarla adalet sağlamak adına şiddet uygulamış olmalarıdır.

Bu bölümün içeriğini, lincin ne olduğunu anlamaya, onu tanımlamaya yönelik çaba belirlemiştir. Bu doğrultuda önce lincin bir kitle eylemi olarak hangi kavramlarla anlatıldığına, onunla ilişkili kavramlara bakmakta fayda var. Çünkü linç bir kitle

⁸ Bir sonraki bölümde kavrama adını veren farklı Lynch’lerden de bahsedilecektir. İsim “baba”larının hepsi “erkek” olduğundan bu tabir seçilmiştir.

eylemi olsa da her kitle eylemi linç değildir. Linç, kitlenin (mass) bir kısmının özel amaçlarla eyleme geçme halidir (mob) ve eylem şiddet içermelidir. Kitle olarak tanımlanan mass, sayıca çok insanın bir arada bulunması, çoğunluk şeklinde kullanılırken, sözlük anlamıyla kitle, insan topluluğudur (Türkçe Sözlük, 1983, s.719). Türkçede çete, mafya, ayaktakımı gibi anlamlarla kullanılmış olan mob kavramının ilk kullanımı geç 17. yüzyıla uzanmaktadır. Oxford İngilizce sözlükte mob, Latince “mobile vulgus” un kısaltılmış halidir ve ifade heyecanlanabilir kalabalık anlamına gelmektedir. Sözlükte üç alt anlamı içerdiği de belirtilmiştir. İlk anlamı, özellikle kolayca şiddete dönüşebilecek davranış gösterebilecek büyük, öfkeli kalabalıktır. İkinci anlam aynı amaçlarla bir araya gelmiş kişiler topluluğudur (gang=çete). Son olarak da organize suç işlemek için bir arada olan bir grup insanı tanımlar (mafya). İlk tanım genellikle linci anlatmakta kullanılır. Bir dizi ön kabule ve varsayıma dayanan ve belli bir duygu durumuna sahip olmakla tanımlanan linç kitlesi (lynch mob), genellikle kontrol edilemeyen, şiddet göstermek için bir araya toplanmış büyük bir insan grubu, taşkın kalabalık, azgın topluluk, güruh şeklinde tanımlanmıştır; hedefi birini linç etmektir. Taşkınlık, azgınlık gibi aşırılıklarla tanımlanan linç kitlesine karşılık kullanılan güruh ise sözlükte şu biçimde açıklanmıştır: değersiz, aşağı görülen, küçümsenen topluluk, derinti, sürü (Türkçe Sözlük,1983,s.484).

Oxford İngilizce sözlükte linç, bir grup insanın suçlu olduğunu düşündüğü birini yasal bir yargılama olmaksızın, genellikle asarak öldürmesi olarak tanımlanmıştır. Türkçe sözlükte ise şu biçimde tanımlanmıştır: Birden çok kimsenin kendilerine göre suç olan bir davranıştan ötürü birini, yasadışı ve yargılamasız olarak, taş, sopa gibi araçlarla döverek öldürmesi. Birini linç etmek ise (kalabalık, topluluk tarafından) yargılamadan öldürmek şeklinde tanımlanmaktadır. (Türkçe Sözlük, 1983, s.790). İki tanım da öldürme ile ilişkilendirilen linç eylemi Türkçe sözlüğün son halinde ikinci bir anlamı eklenerek kullanılmaktadır. Linç aynı zamanda yargılamadan cezalandırmaktır (<https://sozluk.gov.tr/>).

Kavramın şiddet ve yasadışılık anlamları içeren özü, kavrama adını veren iki Lynch'in hikayesinden ve sözlük anlamlarından çıkarılabilir. Bu iki özelliğe ek olarak kavramın en belirleyici yönlerinden biri de lincin bir kitle eylemi olması, bir kolektif tarafından işlenen suç olarak görülmesidir. National Association for the Advancement of Colored People (NAACP)'ın lince dair tanımı bu kitleselliğe net bir biçimde vurgu yapmaktadır. 1940 yılında yapılmış bu tanım oldukça tartışmalıdır, üzerinde uzlaşılan

bir tanım olmaktan ziyade lince dair çeşitli anlamları içeren bir çerçeve sunmaktadır, hatta “eleştirilenleri susturmak için kullanılan bir mantra gibi” (Waldrep, 2002, s.3) iş görmüştür. Tanım dört temel unsurun varlığının, linci olanaklı kıldığı fikrine dayanır. Bir eylemin linç sayılması için, birinin öldüğüne dair yasal bir kanıt olmalı, öldürülen(ler) yasadışı yollarla öldürülmüş olmalı, üç ya da daha fazla kişi linç eylemine katılmış olmalı ve şiddet eylemi bir adalet talebine dayanıyor olmalı, ırka ya da geleneğe hizmet etmelidir (Waldrep, 2002,s.2). Bireysel bir eylemin karşısında konumlandırılan eylemin linç olarak tanımlanabilmesi için en az üç kişi gerekmektedir. Linci tanımlamaya yönelik niceliksel bu ölçüt, linci bireysel değil bir grubun eylemi olarak sınıflama imkanı vermekte ve onu kolektif şiddet eylemleri arasına sokmaktadır. Ancak bu ölçüte kimi itirazlar da yapılmamış değildir. Linç eyleminin amacının ve motivasyonunun sorgulandığı bu eleştiride gelenek, ırk ya da adalet sağlamak amacıyla olsun şiddet gösteren kişilerin o anda üç değil de iki kişi olması durumunda yaptıkları eylem linç olmaktan çıkacak mı sorusu sorulmaktadır (Ross, 1983, s. 30). Bir başka biçimde sorulacak olursa cinayet, linç haline gelmeden önce üç katile mi ihtiyaç duyar? Ya da katillerin sayısı tartışmalı ya da bilinmiyorsa yaşanan olay hangi şiddet biçimi gibi tanımlanacaktır? (Waldrep, 2002, s.3)

Lince dair bu kafa karışıklığının temel sebeplerinden biri de kolektif şiddet eylemleri arasında sayılan lincin aykırı bir şiddet pratiği olarak kabul edilse de birden çok şiddet tipini içeriyor olmasıdır. İlk ayırım linç sonucundan kurbanın durumuna ilişkin bir değerlendirmeye dayanmaktadır. Lincin öldürme ile sonuçlanması konusunda birçok tanım ortaklaşmaktadır. Bu noktada öldürme ile sonuçlanmayan linç eylemlerine de linç girişimleri denmektedir (Bora, 2008; Paker, 2007; Baki, 2013). Linçte amaç illa ki öldürmek değildir, en azından lince katılan kitlenin hepsinin ortak amacı öldürmek değildir. (Ross, 1983, s.11). Linci birinin canına, vücut bütünlüğüne kastetmek biçiminde hukuki tabirle söylersek “kasten adam öldürmek” olarak tanımlamak, akla gelen en basit tanımlamadır. Kaldı ki ölümlü sonuçlanmış linç eylemlerinde bile linçe uğrayanın durumu farklılık taşıyabilir. Kitle, birini linç edip öldürmüş olabilir. Bu en bilinen yoldur. Ancak daha önceden ölmüş birine ya da ölmekte olan birine yapılan şiddet linç midir? Ölü bir insan linç edilebilir mi?⁹ Mesela linç kitlesinin ölünün

⁹ Bu durumun bir örneği yakın zamanda Türkiye’de yaşanmıştır. 2017 yılında Hatun Tuğluk’un cenazesinde yaşananlar ölü bir bedenlin linç edilmesine bir örnek sayılabilir. Ankara’da hayatını

bulunduğu yerden cesedi çıkarmaları, ölü bedene şiddet uygulamaları da linç sayılabilir mi? (Waldrep, 2002).

Öldürme eylemi olsun ya da olmasın linci geniş bir aralıkta düşünmek gerekmektedir. Bu varsayım ileride de tartışılacak olan hem lince katılanların motivasyonlarının ne olduğuna dair tartışmaya kapı açması hem de linçle sağlanmak istenen düzenin ne olduğuna, lincin işlevinin ne olduğunu tartışmak açısından önemli bir noktadır. Yani linç, ne sadece silah veya başka herhangi bir aletle birini öldürmek ne kamusal bir alanda halka açık bir meydana gündüz vakti ipe asmak ne gece bir tenhada sessiz bir infaz şeklinde bir hırsıza ya da tecavüzcüye saldırmak ne de sadece “Siyah Canavar”a ya da “beyaz at hırsızına” uygulanan şiddettir (Lancaster, 2021). Bazen girişim düzeyinde kalır ancak yarattığı etki toplumsal düzenin tesisinde önemli bir işlev görmektedir. Bu bakımdan kapsayıcı bir bakışla linç hangi haliyle ortaya çıkarsa çıksın şiddet içeren bir kitle eylemidir. Hepsini içine alır, maruz kalana farklı derecelerde etki eder ve bu bakımdan tanımlamak da güçtür.

Linci tanımlamaya yönelik kafa karışıklığının bir diğer sebebi de lincin başka şiddet biçimleri ile birbirine karıştırılması, birbiri yerine ikame edilmesi riskidir. Linç kimi zaman soykırım gibi kitle katliamlarıyla, cinayetlerle ya da başka çete faaliyetleri ile karıştırılmıştır. Bu bakımdan linç ne değildir sorusuna yanıt aramak, linç evrenini ortaya koymak açısından işlevli olabilir. Bu noktada iki aşamalı bir karşılaştırma yapılmıştır. İlk olarak şiddetin niteliğine dair bir ayrımla linç bireysel şiddet eylemleri ile karşılaştırmalı ele alınmış, ardından bir kitle eylemi olarak, vigilantizm ve soykırım gibi kitlesel şiddet hareketleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Lincin öldürme ile sonuçlanması halinde yapılan eylemin adam öldürme yani cinayet olarak kabul edilmesi söz konusu olabilir. Ancak burada belirleyici nokta, cinayet gibi şiddet eylemlerinin kişisel eylemler olmalarıdır. Linç doğası itibarıyla eğer öldürme ile sonuçlanmışsa linç de bir cinayettir. Linç kitlesi de cinayete meyilli bir kitledir ancak bu iki kavramı eşdeğer yapmaz. Cinayet çeşitli sebeplere dayanabilir. Linç ise halka açık ritüellerle yapılan bir infazı anlatır; sosyal bir eylemdir; topluluk onayına

kaybeden Halkların Demokrasi Partisi üyesi Aysel Tuğluk’un annesi Hatun Tuğluk defnedilmesi sonrası mezara saldırı düzenlenmiş, saldırının ardından cenaze mezardan çıkarılmıştır. Cenaze defnedilmek üzere gece saatlerinde otobüsle Tunceli’ye gönderilmiştir. “Buradan çıkamazsınız, buraya terörist cenazesi gömdürmeyiz. Burası Ermeni mezarlığı değil” sloganları atan, küfür eden kalabalıkla ilgili adli soruşturma başlatılmıştır (“Aysel Tuğluk’un...”, 2017, Hürriyet Gazetesi).

güven gerektirir. Bir başka biçimde söylenirse lincin gerçekleşmesi için toplumun onayı gerekir (Lancaster 2021; Wendt ve Berg, 2011).

Linci diğer öldürme biçimi olan suikasttan de ayırmak gerekir. Suikast de bir cinayettir, farklı sebeplere dayansa da nihayet bir kişinin öldürülmesi söz konusudur. Bu şiddet türünde sebep genellikle siyasidir; çoğu zaman öne çıkan bir kişiyi öldürmek biçiminde gerçekleşir. Ancak çeşitli sebeplerle suikast da linçle eşanlamlı değildir; ayırıcı özellik görünürlüktür. Linçle ilişkilendirilen tüyler ürpertici ritüellere suikastçıların eylemlerinde pek rastlanmaz (Lancaster, 2021,s.8). Suikastçi kamusal alana çıkmaz, genellikle gözlendiği bir yerden cinayeti işler. Bu bakımdan linç, bireysel şiddet biçimlerinden kamusal bir gösteri, bir ritüel olmadan düşünmenin imkansızlığı ile de ayrılır.

Lincin bir ritüelle birlikte yapıldığı, bir gösteriye gereksinim duyduğuna dair saptama tarihsel olarak farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Linç kitlesi, eylemlerinin hepsinde bir ritüele ihtiyaç duymadan şiddete başvurabilir. Bu törensel karakter olmaksızın, linç kitlesinin rastgele ve farklı yollarla linç edebildikleri saptaması 20. yüzyılın başında genel kabul görmüştür: törensel olmayan ancak hukuk dışı şiddet olarak linç. Bu yüzyılın sonunda ise linç artık ırkçı şiddetin ritüel karakteri ile ayrılmaz bir biçimde değerlendirilmiştir. (Waldrep,2002).

Kitlesel şiddet formları açısından lincin başka şiddet biçimleri ile birbirine karıştırılması ise iki biçimde tezahür etmektedir. İlk karışıklık linç ile vigilantizm arasındadır. Kavram, Türkçede yasadışı örgüt şiddeti olarak tanımlanabilir. Vigilante kitleleri, devlete olan güvensizlik sonucunda ortaya çıkan mağduriyetleri gidermek ve haklarını kendileri aramak, toplumsal düzeni korumak veya yeniden tesis etmek iddiasıyla şiddet yoluna başvuran kitlelerdir. Toplum bekçiliği diye de tanımlanan bu şiddet (Gambetti, 2009), yine ancak devletin halkı koruculuk anlayışıyla silahlandırması, yetkilendirmesi ve açık veya kapalı olarak teşvik etmesine bağlı olarak ortaya çıkabilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde 19. yüzyılın sonlarında Ku Klux Klan (KKK), Beyaz Kamelya Şövalyeleri gibi vigilante örgütler ortaya çıkmıştır. Güney eyaletlerinde köleliğin kalkması ile değişen sosyal yapıda tarıma dayalı ekonomik sistem değişmiş, beyaz güneyli zenginleri imtiyazlı konumunu yitirmiş, köleler özgürleştirilip oy hakkı kazanmıştır (Yılmaz, 2012, s.11). Böylesi bir toplumsal zemin de bu çetelere yol açmıştır. Huzuru sağlamak için kurulan bu yasadışı

örgütler, yasa ya da düzen tanımadan kendi hakkını şiddet yoluyla almaya çalışır. Ancak vigilantizm ya da başka bir tabirle yasayı kendi eline alma (Goldstein, 2003, s.24) her zaman yasaya düşman değildir. Örgütlü kitleler olarak tanımlanabilecek bu gruplar kimi zaman devletin izni ve gözetiminde faaliyet gösterebilmektedir. Bu örgütler ya da paramiliter yapılar kimi bağlamlarda iktidardaki yönetici seçkinler tarafından isyan bastırma stratejisi olarak da kullanırlar. (Haysom, 1989'dan Akt. Yonucu, 2018, s. 2). Bunun bir örneği 1965-1966 yılları arasında Endonezya'da General Suharto'nun komünistlere karşı gerçekleştirdiği katliamlarda yer alan paramiliter örgüttür (Akalin, 2014). Pancasila Gençlik Örgütü adıyla bilinen örgütün üyeleri kendilerini İngilizce'de "özgür adam" kelimesinden gelen ve hiçbir yere bağlı olmayan kişi anlamında gangster kelimesiyle tanımlamaktadır. Bu örgüt, aldıkları emirlere, hiyerarşiye ve kurallara referansla hareket etmeyen, devlet hiyerarşisinin açıkça bir parçası olmamakla birlikte devlet yetkilileriyle yakınlıklarını ve ilişkilerini de gizlemeyen kişilerden oluşmaktadır (Göral, 2013). Bu gruplar kimi zaman da devletin etkin müdahale edemediğini düşündüğü toplumsal sorunlara çözüm bulmak amacıyla hareket ettiklerini iddia etmektedir. Bu iddia bir biçimde tüm vigilante gruplarında geçerli olsa da burada kastedilen, devlet ile çatışma halinde bir hak arama ve adalet sağlama mücadelesinin bu örgütler tarafından veriliyor olmasıdır. Yonucu, İstanbul Okmeydanı'nda, büyük çoğunluğunun kendisini sosyalist olarak tanımladığı Alevi gençlerden oluşan bir "mahalle derneği"nin uyuşturucuyla mücadele amacıyla, kendi adaletini sağlamaya yönelik şiddet eylemlerini vigilantizm olarak ele almıştır. Devletin güvenlik güçlerininse bu eylemlere "terörle mücadele" kapsamında sert yaptırımları olduğunu dile getirmiştir. (Yonucu, 2018). Çeşitli biçimlerde ortaya çıkan bu örgütlü yapıların temel amacı, kendi adalet anlayışları etrafında bir düzen oluşturmaktır denebilir.

Son olarak linci, katliam ya da kıyım gibi birden çok öldürmeyi anlatan şiddet biçimlerinden ayırt etmek gerekir. Bu son şiddet formu cinayet ve suikast gibi şiddet biçimlerine kıyasla kitlesel karakterleri sebebiyle, bireysel şiddetten çok bir topluluğa yönelik şiddeti akla getirir, bu bakımdan linçle daha yakın ilişkide değerlendirilebilir. Ancak burada ayırıcı ölçü, şiddet uygulayıcısının, şiddetini yönelttiği grup ya da kişilerin sayısıdır. Kitlesel kıyımlar sistematik olarak çok sayıda kişinin aynı anda imhasını da içine alan toplu yok etme stratejilerine dayanırken, linç daha az sayıda kişiyi hedefler, en azından somut olarak. Amacı geniş bir topluluğu bir bütün olarak

etkilemek olsa bile yöneldiği kişi bir ya da birkaç kişidir. Bu durum eylemin planlı ve örgütlü olma ölçütüyle de bağlantılı düşünülebilir. Keza lincin bu tür büyük kıyımlarda, kitlesel katliamlarda ara ara başvurulan bir yol olduğu, bu tür şiddetin hazırlayıcı ya da yardımcı işlevi gördüğü de iddia edilebilir. Nazi Almanyası'nda soykırım öncesi tarihsel süreçte bu tür linç eylemlerinin varlığına vurgu yapıldığı görülmektedir (Bora, 2014, s.63).

Lince dair çeşitli tanımlar yapılmıştır. Çalışma, daha kapsayıcı olması sebebiyle bu linç tanımını kullanmayı seçmiştir: Linç, bir kitlenin, toplumun büyük bir bölümünü temsil ettiği iddiasıyla uyguladığı cezadır.¹⁰ Kısa ama kapsayıcı bir tanımla linç, bir kolektif cezalandırma pratiğidir. Her bir şiddet biçiminin yarattığı etki farklılıklar barındırır da lincin yıkıcı, tahripkar ve dışlayıcı doğası, yöneldiği tarafı yok etmeyi, sindirmeyi, hizaya getirmeyi, sınırlamayı veya kontrol etmeyi hedefler. Bu bakımdan kendi gibi olmayana, düşmana, yabancıya yönelen linç; bir sosyal kontrol mekanizması olarak norma çağırın, düzeni çoğunluk lehine kuran, koruyan ya da bu iddia ile eyleme geçen bir kitlenin şiddeti biçiminde var olmaktadır. Diğer bir biçimde ifade edilecek olursa linç, bir dışlama mekanizmasıdır. Bu dışlama normun, sınırın, hem içeri hem de dışarının, biz ve bizden olmayanın şiddetle belirlendiği, düzenlendiği bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Mesele, lincin merkezi olan Amerika üzerinden düşünülürse bu kolaylıkla bir beyaz üstünlüğü ve bunu koruma gayreti, ırkçı şiddet ve ayrımcı politikalarla ilişkili olarak değerlendirilebilir. Siyahlar bu şiddetin doğrudan ve ilk muhatabıdır. Bu değerlendirmeyi yapan çok sayıda çalışma lincin bir ırkçı şiddet olduğu savına dayanır. (Waldrep, 2002). Linç artık ulusal bir şiddet biçimine dönüşmüştür (Cutler, 1905).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Türkiye'de yaşanan linç eylemlerinin özellikle 2000'li yıllardan sonra gerçekleşmiş olanların büyük çoğunluğunun ölümle sonuçlanmadığı gözleminden hareketle (Baki, 2013) öldürmeye varmayan her tür linç girişimi de çalışmanın kapsamına alınmıştır. Buradaki ayırım, şiddetin fiziksel yönüne ve şiddet sonucu mağdurun durumuna dayanır; şiddetin ölümle sonuçlanmasını ölçü

¹⁰ Heidelberg Üniversitesi ve Heidelberg Amerika Araştırmaları Enstitüsü'nün 2010 yılında linç hakkında düzenlediği "Linçin Uluslararası Tarihine Doğru" başlıklı konferans raporunun başlığından alınmıştır.

alır. Bu tür bir tanımlama biçimi, linci polisiye bir olay olarak algılamaya itebilecek eksik bir çerçeveleme olur. Oysa linç, birinin şiddet yoluyla ölümüne, ölümlerle korkutularak tehdit ve gözdağı verilmesine, fiziksel bir saldırı ile yaralamaya, bir mekana kapatma ve alıkoymaya, yaşanan yere ya da eşyaya zarar vermeye, yaşanan şiddet eylemi ardından yerinden edilemeye ve zorunlu göçe yol açabilecek bir kitle şiddetidir. Son yıllarda linç, sosyal medya yoluyla icra edilen sözel olarak aşağılama, itibarsızlaştırma ve hedef gösterme şeklinde simgesel şiddet biçiminde de ortaya çıkabilmektedir. Bu haliyle linç, sadece fiziksel bir cezalandırma eylemi olmaktan öte sembolik, psikolojik, ekonomik ve politik, toplumsal baskı ve sınırlamalara yol açan bir kitle eylemidir. Bireysel bir husumet ya da öç almadan öte, şiddetin toplumsal karakteri belirgindir. Linç, çoğunlukla kamusal alanda bir gösteri biçiminde icra edilir ve seyirciye ihtiyaç duyar. Öldürme olmaksızın gerçekleşen linç eylemlerinin yarattığı tahribatın boyutlarının anlaşılması da ancak böyle bir kapsayıcılıkla mümkün olacaktır. Özetle bu çalışma linci, fiziksel bir müdahale sonucu ölümden sözel bir saldırı ya da itibarsızlaştırma eylemini içine alacak kadar geniş bir aralıkta düşünen ve her tür linç girişimini de bu mekanizmanın önemli bir yürütücüsü kabul eden bir anlayışla hareket etmektedir. Lincin bu geniş aralıkta ele alınmasındaki en belirleyici sebep, linci sadece lince maruz kalanlar üzerinde yarattığı tahribattan, zarar ya da cezadan öte, toplumsal yaşamı düzenlemedeki işleviyle tartışmak istemesidir. Bu işlevin ne olduğu ve kimin yararına işletildiği ise bu tartışmanın alt başlıklarından birini oluşturmaktadır. Aydın'ın iddia ettiği gibi linç bir bakıma, bir dozaj sorunu sonucunda ortaya çıkar. Kitlenin şiddetinin derecesinin iyi ayarlanmaması, ölçünün kaçması, lincin şiddetini ve yarattığı sonuçları belirlemektedir (Aydın, 2022). Nihai amacın, çoğunluğun oluşturduğu bir yapıyı korumak ve sürdürmek olduğu bir “kamu düzeni” fikrine dayanan her tür linç edimi, toplum yaşamını düzenleyen, her zaman ölümcül olmayan bir dizi kanunsuz şiddeti içine almaktadır. Böyle bir yapı içinde linç, çeşitli şiddet türlerini içine alan, kitlenin olumsuz, yıkıcı yönünü işlettiği kanunsuz bir eylem olarak tanımlanabilir. Lincin bu yasadışı hali ile toplum nezdinde meşruiyeti arasındaki zıtlık ise linci ayrıcalıklı kılan bir fenomen haline getirmektedir.

3.2.2. Linç tarihine kısa bir bakış

Lincin Amerika'yla bağlantılı düşünülmesi ve bu yönde çalışmalara konu olması uzun yıllar adetten sayılmıştır. Son yıllarda linç fenomenini Amerika dışındaki dünyadan örneklerle anlama çabası öne çıkmaktaysa da (Berg ve Wendt, 2011) linçten bahsetmek için Amerika'nın siyasi ve kanlı tarihine değinmek gerekir. Bu bölümde kısaca lince adını veren Lynchler'den ve lincin anavatanında nasıl geliştiğinden bahsedilecektir.

Kavrama adını veren lynch bir önceki bölümde kısaca bahsettiğimiz gibi özel bir addır. Lynch soyadına sahip birden çok kişi ve beraberinde lincin ortaya çıkışını tanımlayan birden çok hikaye söz konusudur. Bu Lynchler'in çoğunun ortak özelliği ise bu kişilerin, yargılama gücünü elinde bulunduran kişiler olmalarıdır. Onların kolektif şiddeti ve yeni adaleti, yasaya alternatif ve yasa olmayan yeni bir yasa sunar: linç hukuku (lynch-law).

İlk Lynch 1493 yılında İrlanda'da Galway Belediye Başkanı ve aynı zamanda yargıç olan James Fitzstephen Lynch'tir. Kendi öz oğlunu cinayet işlediği gerekçesiyle yargılayıp yasadışı yollarla asarak idam ettirmiştir. (Bora, 2014, s. 8). Meselenin temelinde iki olasılık yatmaktadır. İlki bir aşk hikayesidir. Lynch'in oğlu, kendisiyle aynı kıza aşık olan bir İspanyol'u öldürdüğü gerekçesiyle olay yaşanmıştır. Diğer olasılık da yine bir İspanyol'u ticaret yaptığı esnada dolandırıp öldürdüğü yönündedir. Hatta James Lynch olaydan bir süre sonra kendini pencere camına asarak intihar etmiştir. 1524 yılında Galway'deki Lombard Caddesi'nde J. Lynch'in "Roma adalet eylemi anısına..." ifadesiyle heykeli dikilmiş, kendi oğlunu gelecek nesillere örnek olsun diye yargılamadan öldürdüğü ilan edilmiştir (Cutler,1905, s.15).

Herhangi bir yargılama ve karar olmadan ölümle cezalandırma, bir nevi yargısız infaz olarak tanımlanmaya başlanan linç, Amerika'ya göç edenlerin kıtaya taşıdığı bir kavramdır. 16. yüzyılın sonlarında, yargılamadan çok sayıda kişiyi idam ettikleri söylenen iki Lynch, aynı ailedendir; John Lynch ve torunu Thomas Lynch Carolina bölgesinde yaşamışlardır (Yılmaz,2012, s.8). John Lynch'in olağanüstü sertliğiyle ün yapmış bir yargıç olduğu rivayet edilir (Bora, 2014, s.8).

İsimlerinin linç adlandırmasına kaynaklık ettiği düşünülen iki farklı Lynch de Virginia'da karşımıza çıkmaktadır. Biri Pittsylvania County'den William Lynch ve diğeri ise Bedford County'den Charles Lynch'tir (Ross, 1983, s.17). 18. yüzyıl sonunda yerli halk tarafından adalet kurumunun iyi işlememesi ve eksik otorite

nedeniyle seçilen ve usulen yargılama ve ceza kararı veren, linç vakalarının icracısı William Lynch'in Kentucky eyaletinde çiftçilik yaptığı söylenmektedir (Yılmaz, 2012, s.8). Bu isme kaynaklık ettiği iddia edilen Lynch'lerin yargıç olmayan tek örneği ise William Lynch adıyla anılan "Lynch Yasası"nın mimarıdır. Virginia eyaletinde 1780'lerde mahkemelerin ulaşmadığı yerlerde haydutlarla baş edebilmek için formal bir mahkeme sürecini devre dışı bırakarak hızlı ceza verilmesini içeren linç, daha çok adalet mekanizmasının yeterli olmadığı bölgelerde at ve sığır hırsızlarına yönelik uygulanmakta ve idam cezası yerine kırbaç cezası verme şeklinde işletilmektedir. Linç Yasası da Amerikan Devrimi sırasında Virginia'da ortaya çıkmış ve ilk olarak burada kabul edilmiştir. 1792 yılında "Lynch'in yasası"nın özetleyen kısa notta otuz dokuz kırbaç cezası şeklinde verilen bir linç cezasının dayanağı olan yasa şu biçimde açıklanmıştır. Herhangi bir yargılama ya da yasa olmaksızın, bazen bir sulh hakiminin emriyle, bazen o olmadan uygulanan, kişinin suçlu olduğuna dair şüphenin ceza vermeye yeterli olduğu, adını ilk örneğini oluşturan beyefendiden alan yasadır. (Cutler, 1905, s.32-33).

İsme kaynaklık ettiği varsayılan diğer isim Charles Lynch'tir. İrlanda'dan Amerika'ya göç etmiş bir ailenin oğlu olan Albay Lynch, Amerikan Devrimi ve Bağımsızlık Savaşı sırasında Virginia'da yaşamış olan bir çiftlik sahibi yargıçtır. Savaş boyunca kendi evinde kurduğu mahkemede, iki komşusu da yardımcılığını üstlenmiştir. Bu mahkemenin, savaş esnasında büyük önem taşıyan atları çalanlara ya da savaşta Britanya Krallığı yanında yer alan ayrılıkçı kabul edilen Tory'lere karşı uygun gördüğü cezaları verdiği varsayılmıştır. Bir diğer Lynch ise Charles Lynch'in küçük kardeşi John Lynch'tir. Onun da kendisini kanuna karşı gelenleri ve kaçak köleleri bulmaya adanmış olduğunu belirtmektedir (Cutler, 1905; Gürsel 2008). Charles Lynch'in, bölgenin ileri gelenlerinin oluşturduğu bir grubun üyesi, bölgede haydut çetesini cezalandırmak amacıyla milis örgütleyen bir albay, aynı zamanda bir yargıç, yani bir yasa koyucu olduğu söylenir (Waldrep, 2002, s. 15).

Linç, Amerika İç Savaşı'ndan sonra ırkçı Ku Klux Klan gruplarının siyahlara uyguladığı şiddeti tanımlamak için kullanılan modern bir kelimedir (Bora, 2014, s. 6). 16. ve 17. yüzyıllar içinde Avrupa'dan yeni kıtaya göçenlerin yeni toprakları işgal etmesi ve buna karşılık yargının aynı hızla örgütlenememesi, güvenlik sisteminde boşluğa yol açmıştır. Bu durum, halkın adaleti kendisinin tesis etmesine ve lincin genel geçer bir cezalandırma yöntemi olarak uygulanmasına yol açmıştır (Yılmaz, 2012, s.8-

9). Amerika İç Savaşı (1861-1865) ve Yeniden Kuruluş Dönemi (1856-1876) idamın sayıca çok yüksek rakamlara ulaştığı öldürmenin meşru zeminini oluşturduğu dönemler olarak kabul edilir. Linç eylemlerinin en yoğun yaşandığı dönem 1889-1918 yılları arasındır. Özellikle Güney eyaletlerinde sıkça yaşanan linç vakaları ayrılıkçı ve ırkçı güneyde köleliğin kaldırılması sonrası, bu bölgelere yeni bir düzen verme çabalarının bir ürünüdür (Paker, 2007,s.192). Linç, değişen toplumsal yaşam içinde kendi konumlarını koruma gayretiyle kitlenin başvurduğu bir yoldur; sosyal kontrol bu kitlenin en temel ilkesidir. Linç edilen kişilerin bir suça karıştığı, özellikle cinayet ve tecavüz suçları işledikleri iddiasıyla linç ediminin gerçekleştirildiği savunulur. Ancak Zangrando, yaşanan linçlerde kurbanın suçunun ikincil olduğuna vurgu yapar. Kitle bir suçla ilişkilendirdiği kurbanı karşısında aynı anda savcı, hakim, jüri ve cellat rolünü eşzamanlı olarak üstlenmektedir (Zangrando, 1991). Güneyli siyahlara yöneldiği düşünülen linç, Afro- Amerikanların dışında Latinler, Yahudiler, Asyalı göçmenler ve suça karışmış az sayıda beyaza da yönelmiş bir kitle şiddetidir. 2005 yılında Amerika Birleşik Devleti senatosu bütün linç kurbanlarından resmi olarak özür dilemiştir (Değirmencioğlu, 2013).

Amerika linç tarihi üzerine bu denli ayrıntılı bilgi bulabilmemizin sebebi, neredeyse her eyalete ilişkin ayrıntılı linç kayıtlarının tutulmuş olmasıdır. Bu durum bir tarafıyla linci bir Amerikan fenomeni kılarken diğer yandan linçle mücadelenin imkanlarına dair bilgisel bir temel ve analiz aracı yaratmaktadır. Bu tür istatistiklerin yokluğu lincin bir şiddet biçimi olarak Amerika'nın geri kalanında olmadığı anlamına gelmemektedir.

3.2.3. Kitle sınıflamaları içinde lincin yeri

Linç bir kitle hareketidir; sonuçları oldukça yıkıcı olan şiddet eylemleriyle karakterize olur. Linç kitlesinin iradeden yoksun, akılsız ve duygu dolu bir kitle olarak değerlendirildiğinden bahsettik. Ama gerçekte linç kitlesi kimdir, kitlenin hangi özellikleri linçte kendini ortaya koymakta ve kitleler linçle neyi amaçlamaktadır? Bu bölümde, bu sorular etrafında lince dair sınıflamalar yapılacaktır. Bir kolektif şiddet türü olarak lincin, kitle sınıflamaları içinde yerine değinilecek ve ayırıcı özellikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Linç kitlelerinin, kitle sınıflamaları içinde nereye konumlandırıldığına dair farklı görüşler vardır. Lincici kitlenin hangi amaçla bir araya geldiğini, eylemini hangi gerekçelere dayandığını saptamanın güçlükleri yanında kitlenin bir araya geliş anı, linç eyleminin yeri, zamanı ve kitlenin şiddetinin derecesi gibi özellikleri saptamada güçlükler de linci anlamaya ve sınıflamaya dair zorlayıcı unsurlardır. Linçler kendi aralarında, kitle tiplerine, hareket şekillerine ve arka plandaki amaçlara göre sınıflandırılmıştır. (Yılmaz, 2012,s. 4)

Şiddetin kolektif icrasına odaklanan Tilly, linci de bu sınıflamaya dahil etmiştir. Kolektif şiddetin ayırıcı özelliği, kısa vadeli zararın çarpıcılığı ve şiddet aktörleri arasındaki koordinasyonun kapsamıdır. Üyeler arasında koordinasyon arttıkça şiddetin yıkıcılığı da aynı oranda artmaktadır. Linç ise kolektif şiddetin bir alt türü olarak “şiddet ritüelleri” içinde ele alınmaktadır. Linç dışında şiddet ve yıkıcılık derecesi farklılıklar barındıran başka kolektif eylemler de bu gruba dahil edilmiştir. Utandırma merasimleri, halka açık infazlar, sokak çetelerinin çekişmeleri, bazı seçim mücadeleleri ve takım taraftarlarının kimi mücadeleleri bu tür içinde değerlendirilmiştir. Bu kolektif şiddet türünde aktörler biz-onlar ikiliğinde kurulan bir kabulle eyleme geçmektedir (Tilly, 2010, s.30-36). Şiddet ritüelleri bir dizi mekanizma ve süreçle işlemektedir. Bu süreçleri bir linç eyleminin oluşum sürecinin tasviri olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu aşamalandırma, şiddetin kolektif doğasını ve onu oluşturan unsurları ortaya koymaktadır. Altı aşamalı bir işleyişin ilk basamağı, sosyal bir etkileşimle biz-onlar sınırının oluşturulmasıdır. Sınır düzenlemesi, sınırın içini ve dışını net bir biçimde ayırmanın yanında sınırın içinde kalan kimi yeni, çapraz, kesişen, zıtlaşan sınırlar da yaratır. Bu sınır, gerçek bir fiziksel sınır olabileceği gibi, sanal bir ayrımı da anlatabilir. Kutuplaşma ikinci aşamayı oluşturur. Çekişmeli bir olayda hak iddiası ve aktörler arasında bu yönde politik ve sosyal mesafenin açılması, keskin taraf oluşların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Bu aşamada herkes bir biçimde tarafını belirlemektedir. Üçüncü aşama rekabetçi gösteridir. Bu tür bir güç gösterisi, bir performans bu tür eylemlerin vazgeçilmezidir. İki ya da daha fazla aktörün ardışık ya da eşzamanlı olarak bu gösteriyi sergilemesi beklenir. Gözlem, bir sonraki aşamadır. Beşinci aşamayı oluşturan çevreleme, sızdırmaz bir görüş alanı sağlamayı amaçlar. Bir kişi ya da grup, bir bölge ya da başka bir sosyal saha odağa alınır. Son aşama ise harici otoriteler tarafından bu eylemin aktörlerinin, onların performanslarının onaylanmasıdır. Bu aşama onaylama/ onayın

iptali aşamasıdır (Tilly, 2010, s.136-137). Lincin tam da bu son aralıkta, onayın verilip sonra alındığı o zaman diliminde gerçekleştiği iddia edilebilir. Bora'nın lince dair sıklıkla savunduğu o "istisna hali"nin (Bora, 2014) bir biçimi olarak lincin tam da bu anda gerçekleştiği söylenebilir.

Ritüel, kolektif şiddet eylemleri açısından belirleyicidir. Kimlik ve sınırlar ritüel öncesi netleşmekte şiddet eylemi sonrasında ise gevşemektedir. Şiddet eylemi ise hep bir senaryoya dayandırılmaktadır. Şiddet eylemi gerçekleştirenler arasında koordinasyonun varlığı ile linç, diğer kolektif şiddet biçimleriyle ortaklaşmaktadır. Şiddet eylemlerini bir ritüel, ayin olarak kodlayan bu değerlendirme, mevcut düzene itiraz edenlerin "kurban" edildiği bir yapıyı işaret eder. Bu tür kolektif şiddet eylemleri normalde var olan eşitsizlik sistemlerini yansıtan ve pekiştiren bir işlev taşımaktadır (Tilly, 2010, s.136-140).

Bu çerçevede linci diğer kolektif şiddet eylemlerinden ayıran bir nokta, kurbanın kendine yönelmiş şiddet eylemini durdurma konusundaki güçsüzlüğüdür. Bu nokta lince uğrayan ile linç eden arasındaki eşitsiz ilişkiye gönderme yapmaktadır (Clark, 2006, s.7). Bu haliyle savaş, kavga gibi "çok taraflı" şiddet biçimlerinden ayrılan linç, "tek taraflı bir şiddet eylemi" olarak şiddeti yapanla maruz kalanı belirgin bir biçimde ayırır (Roche, 1996, s. 102). Bu tek taraflılık ve eşitsizlik yukarıda linç tanımlanırken belirtildiği gibi linci katliam, kitlesel kıyım gibi diğer şiddet biçimlerinden belirgin bir biçimde ayırır. Lince kalkışan kitlenin sayıca çokluğu ile lince maruz kalanın niceliksel zıtlığı bu eylemi karakterize eden önemli özelliklerden birini oluşturmaktadır.

Kitleye dair yapılan bir diğer sınıflama; kitlelerin organize oluşlarına, planlı ve örgütlü bir eylem gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri göre yapılmıştır. Bu alanda yapılan bazı çalışmalarda linci diğer kitle hareketlerinden ayrı bir biçimde ele alıp değerlendirmek gibi sıklıkla izlenmiş yanlış bir yol olduğunu vurgulayan Ross, kitlenin oluşumu ve bir araya gelmesi konusunu belli değişkenler etrafında ele almakta; linci de bu çerçevede değerlendirmektedir. Kitlenin büyüklüğü, organizasyonu, gördüğü kamu desteği ve en önemlisi kitleye dahil olan bireylerin eylem içindeki motivasyonları belirleyici unsurlardır. (Ross, 1983, s.335). Kitleler ¹¹ organizasyonları, büyüklükleri ve

¹¹ Burada kitle ya da linç kitlesi ile kastedilen, bir önceki bölümde ayrımı yapılan mass- mob ayrımında mob ile tabir edilen kitlelerdir.

motivasyonları açısından Ross'a göre yedi sınıfa ayrılmıştır. Bu yedi sınıf, üç ana grup altında toplanabilir: örgütlü ve planlı kitleler, örgütsüz ama planlı kitleler ve örgütsüz ve plansız kitleler. Örgütlü planlı kitlelerin iki tipi vardır: huzuru sağlamak için kurulan yasadışı örgütler (vigilante mob) ve terörist örgütler (terrorist mob). Örgütsüz ama planlı kitleler ise kendi içinde üç tipe ayrılarak değerlendirilir: organize kitleler, özel kitleler ve gizli kitleler. Üçüncü grup kitleler ise, örgütsüz ve plansız linçlerin failleridir ve iki tipi bulunur: feryat kitleleri ve yığınlar. Bu kitle tipi, spontan (kendiliğinden) kitle türleri olarak diğer iki gruptan ayrılmaktadır (Ross, 1983, s.172-188). Çok katmanlı ve çeşitlilik barındıran linç sınıflamasına katı bir ayırım olmadığını vurgulayan Ross, ancak bu sınıflamada bunlardan sadece bir ya da birkaçının ayrı ayrı düşünülme hak edecek kadar önemli olduğunu da dile getirir. Bu noktada, organize olma derecesinin lincin niteliğini saptamada önemli bir kıstas olduğunun altı çizilmelidir.

Brundage'nin linç tanımlaması onun lince dair ayırıcı işaretleri saptamasına dayanır. Linç kitlesinin şiddeti (mob violence), diğer kolektif şiddet formları gibi, rastgele ve mantıksız şiddetten daha fazlasıdır. Vahşet, kontrolsüz yıkıcılık ve tutku linç kitlelerinin eylemlerinin başat nitelikleriyse de bu eylemlerin öngörülebilir kalıpları vardır. Bu kalıplar, linç patolojisini ortaya koymaya yarar. Bu bağlamda kitle; yığınlar, ekipler, özel kitleler ve terörist kitleler olmak üzere dört ana gruba ayrılarak sınıflandırılmıştır (Brundage, 1993, s. 1-15). Belirtilen sınıflama, kitlenin büyüklüğüne, organize olma haline, motivasyonuna ve tanımlayıcı bir ritüelin varlığına göre yapılmaktadır. Lincin, büyüklüğüne göre ayrılması, kitlenin niceliksel bir ayrıma tabi tutulmasına dayanır; küçük, orta ve büyük kitleler vardır. Küçük kitleler, elli kişiden daha az sayıda kişinin oluşturduğu kitlelerdir, 50-100 arası kişinin olduğu kitleler orta; 100 ve üstü kişinin bir araya geldiği kitleler ise büyük kitleler olarak ayrılmıştır. Küçük kitleler, kendi içinde terörist kitleler ve özel kitleler olarak ayrılır. Terörist kitleler yasayı sahiplenme bahanesiyle hareket etmektedir; herhangi bir ritüel olmaksızın linç eylemini gerçekleştirirler. Büyük bir gizlilikle faaliyetlerini yürüten az sayıda kişiden oluşan terörist kitleler, "gözcü"ler, Beyaz-şapkalılar, Ku Kluxers'lar, Night Riders'lardır (Brundage,1983,s.29). Özellikle Amerika'nın güney eyaletlerinde toplumun istenmeyen unsurlarını temizlemeyi hedeflemiş, yine toplumun ileri gelenlerinden oluşan komiteler çoğu zaman yerel yasa tarafından da onaylanan kişilerdir (Gürsel, 2008, s.244).

Kişisel intikam hissiyle küçük gruplar tarafından gerçekleştirilen linçler özel kitlelerin işidir. Onlar da törensellikten ziyade gizliliğe önem verir. Özel kitleler çok çeşitli sebeplerle linç eylemi sergileyebilirler. Ancak kişisel intikam hissi, bu linçlerin en temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Çok katılımcısı olmayan, kapalı gruplar şeklinde örgütlenen bu kitleler kimi zaman kılık değiştirerek, örneğin, maske takarak eylemlerini gerçekleştirmektedir. Bu kitle şiddetini diğerlerinden ayıran en temel nitelik, suçlu olduğu iddia edilen kişileri cezalandırma amacı taşımasıdır. Linç mağdurunun işlediği varsayılan suçlar, küçük suçların yanında ağırlıklı olarak cinayet ve cinsel suçlardır (tecavüz ya da tecavüz girişimi). Yasal gözetim altında olan kişiler çoğu zaman tutuldukları yerden alınarak linç edilip öldürülmüşlerdir. Bu tür durumlarda linç kitlesinin, eylemi yapmadaki gerekçesi “onur”unu korumaktır. Bu tutum, yasadışı kitle şiddetinin hem kamuoyu açısından nasıl bir tepkiyle karşılandığının hem de yasa koyucunun tepkisini görmek açısından bir barometre işlevi görmektedir (Brundage,1983, s.28).

Lince dair yapılan bir diğer sınıflama, bireysel sorumluluk ve sosyal uyuma dayalı bir değerlendirmedir. Roche, kolektif şiddeti linç, ayaklanma, yasadışı örgüt şiddeti (vigilantizm) ve terörizmi içine alan dördü bir ayrıma tabi tutmuştur. Bu şiddet türleri arasındaki farkı bireysel ve kolektif sorumluluk ve organizasyon derecesine göre değerlendiren Roche'un temel savı, kolektif şiddet eylemlerinin bir tür sosyal kontrol işlevi sağladığı yönündedir. Sıra dışı, anormal ya da yasadışı davranışa, “sapma”ya yanıt olarak örgütlenen bu eylemler bu yanıyla hukuk ya da adalet eksikliği karşısında “halka özgü bir adalet” anlayışının tezahürüdür (Roche, 1996, s. 97-128). Kolektif şiddet türleri arasında lincin, şiddetin organize olmamış çeşidi olduğunu söyleyen Roche, şiddet eylemine katılan kişinin eyleminin, bireysel sorumluluk bağlamında değerlendirileceğini belirtmektedir. Vigilantizm ve terörizmin yüksek organize olma, sürekli ve toplu eylem yapma haline kıyasla linç eylemlerinin genellikle daha durumsal, kendiliğinden ve merkezsiz iş gören kısa süreli birliktelikler yarattığını savunmaktadır (Roche, 1997, s. 47-51).

Lince dair ele alınacak son sınıflama diğerlerinden ayrı bir çerçevede yapılmıştır. Burada lincin kitle eylemleri arasındaki yerine değil, lincin farklı türlerine odaklanılmıştır. İkili bir sınıflama söz konusudur. Ayrım, şiddetin biçimine ve kime yöneldiğine göre yapılmıştır (Özgür,2007, s.10-11). Şiddet içeren davranışın fiziksel bir biçimde icra ediliyor olması fiziksel linç, fiziksel şiddetin kullanılmadığı ya da

kullanılmadığı durumlarda kolektif tarafından sindirme, dışlama veya herhangi bir şekilde zarar verme amacıyla yapılan ise sembolik linç adı verilmiştir. Sembolik linç, mağdurun medya kanalları yoluyla suçlanması ya da ifşa edilmesi ve kişinin hakkını savunmasının, kendini ifade etmesinin yine benzer yollarla engellenmesi şeklinde olabilir.

İkinci ayırım mağdurun kim olduğuna ve suç varsayılan eylemin niteliğine göre yapılmıştır. Mağdura yönelen şiddetin karakteri linci, adi ya da siyasi kılmaktadır. Adi linçler, adi suçlara karşı o bölgede yaşayanların ve çoğunlukla çevre halkının yaptığı linçler olup, siyasetten uzaktırlar. Hırsıza, sarhoşa, çocuk tacizcisine, mahallenin namusuna, yaşlısının malına ya da canına yöneldiği varsayılan bir suçlunun eylemine tepki olarak ortaya çıkabilmektedir. Siyasi linçler ise politik sebepler ya da taraf oluşlar etrafında kalkışılan linç eylemlerini tanımlamada kullanılır (Godoy, 2002). Mağdur, farklı ideoloji, etnisite, mezhep, din veya terör örgütü mensubu olma gibi çeşitli nedenlerle hedef seçilmektedir. Özgür, yaptığı bu ayrımlarda siyasi linçlerde ideolojinin oldukça görünür olduğunu, ancak diğer üç linç türünde de örtülü olarak ideolojinin etkisinin bulunduğu vurgu yapar (Özgür, 2007).

Linçten bahsedilirken son yıllarda sıklıkla ele alınan bir diğer linç türü ise sosyal medya yoluyla yapılan linçlerdir. Siber zorbalık olarak tanımlanan bu linç, bu çalışmada sanal linç kavramı ile ifade edilmiştir. Literatürde saldırganlık davranışının bir alt türü olarak tanımlanan zorbalıktan türetilen siber zorbalık/saldırganlık kavramı söylemsel alanda ortaya konan şiddet formlarını tanımlamada kullanılmaktadır. Zorbalık, ya da geleneksel zorbalık, orantısız güç kullanarak bir başkasına zarar verme amacı taşıyan, kasıtlı saldırgan davranışlar olarak tanımlanmıştır. Şiddet uygulayanın davranışının tekrar etmesi ve şiddet uygulayan ile maruz kalan arasında belirgin bir güç dengesizliği bu tür şiddetin tanımlayıcı unsurlarıdır (Lerner, 2013, s.24). Siber zorbalık ise geleneksel zorbalıktan türeyen ve ondan çeşitli yönlerden farklılaşan bir zorbalık türüdür (Akca Baştürk, 2017, s.4). Bilgisayar temelli iletişim araçları kullanılarak başka birine zarar vermek ya da itibarını zedelemek için yapılan her türlü kasıtlı eylemi ifade etmektedir. Kavram ilk kez 2004 yılında kullanılmıştır. Metin mesajı, resim ya da video klip, telefon görüşmesi, e-posta, sohbet odaları, kişisel web siteleri ve sosyal medya gibi araçların kullanımı ile uygulanmaktadır (Lerner, 2013, s.27). Kavram, ilişkisel ve dolaylı saldırganlık türü olarak tanımlanmaktadır. Şiddet,

yöneldiği kişiye yönelik alay, yalan söyleme, aşağılama, kaba ve genelleyici yorum yapma, söylentiler yayma, tehdit ya da korkutma içeren saldırgan yorumlar yapma, dışlama, siber taciz ya da siber takipte bulunma gibi çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Şiddet gösterenin anonimliği ve şiddet gösterene mağduru neredeyse tüm gün kesintisiz taciz edebilme imkânı vermesi bu şiddet türünün ayırıcı özelliklerindedir. Anonimlik, sorumluluğu azaltan yönüyle siber araçları kullananların düşmanca ve agresif eylemlerini artırmaktadır (Li, 2007, s.1777-1791).

Farklı sınıflamalara tabi tutulsa da özetle linç, maruz kalan üzerinde ciddi etkilere yol açmakta ve kolektif bir biçimde icra edilmektedir. Bu icra, sonunda bizlik bilincini oluşturmayı, bir kimlik kazanmayı, bir otorite ardından kanaatini belirtmeyi ve tüm bunları bireysel sorumluluktan bağımsız yapabilmeyi sağlamaktadır. Bu bakımdan sanal ya da gerçek linçler her koşulda bir toplumsal temele, sosyo-politik çerçeveye yaslanmaktadır.

3.2.4. Lince ilişkin tartışmalar

Linç söz konusu olduğunda ortaya çıkan şiddet sıklıkla bir sürü eylemi, bir vahşet, insanlık dışına çıkış, “skandal” (Bora, 2010) gibi tanımlamalarla ele alınmıştır. Linç, kınanması, dışlanması, lanetlenmesi ve cezalandırılması gereken bir eylem olarak değerlendirilmiştir. Bu ele alış, gerçek ya da sembolik anlamlarda öldürmeye meyletmiş bir gruhun davranışının kesin bir olumsuz eleştirisini yapmaktadır. Aynı zamanda bu tanımlamalar, kolektif şiddetin yıkıcı etkilerine karşı acil müdahaleye davet eden bir çağrı olarak değerlendirilebilir. Bu talep oldukça anlaşılır ve insani bir çağrıdır. Buna ek olarak bu değerlendirme, şiddete kaynaklık eden dinamiklerin ortaya konulmasına yönelik talebin ilk adımı olarak ele alınmalıdır. Lince yol açan nedir, yeterince modern olamamak mı? Zira linç eyleminin gayri-insani olduğuna yönelik tespit beraberinde lincin medenileşememiş kitlelerin barbar eğilimleri olarak işaretlenmesine yol açabilir. Bu çerçevede linç, arkaik bir şiddet biçimidir. Bu çağda olmamalıdır, oluyorsa bir sapma, bir sınır aşımı, bir ihlal ya da bir istisna olarak değerlendirilmeli ve yine bir biçimde yok sayılmalıdır. Böyle bir değerlendirme, günümüz şiddet formlarının ve bunlar içinde artma eğilimi gösteren lincin anlaşılmasının önünde bir engeldir. Bu bakımdan modern yaşamın şiddetten

arındırılmış olduğuna dair kabul, gerek lincin –tarihsel süreçte değişen form ve biçimleri ile- gerek diğer şiddet biçimlerinin varlığını açıklamada eksik kalmaktadır.

Hukuksuz cezalandırma pratiği olarak çeşitli çağlarda ve toplumlarda farklı biçimlerde yaşanmışsa da linç modern bir kavramdır. Lincin var olabilmesi için mevcut bir hukuk düzenine, buna karşı çıkan bir kitleye ve kitlenin şiddet içeren eylemine ihtiyaç vardır. Lincin tanımındaki yasadışı cezalandırma tabiri zaten cezalandırmanın ve infazın sadece devletin yetkisinde olduğunu kabul edilmiş olur. Devletin tekelindeki meşru şiddetin karşısında bir kitle şiddeti belirlemektedir, bu sınır linç açısından önemlidir. Devletin şiddet tekelinin anlaşılması lincin uluslararası boyutta anlaşılır kılınmasına yol açacaktır (Berg ve Wendt, 2011,s.6).

Linçten söz edebilmek için önce sınırları belli bir devletin ve onun hukuka dayalı bir yargı sisteminin varlığını kabul etmemiz gerektiğine değindik. Linç bir bakıma bu sisteme, düzene ve onun işleyişine bir karşı çıkıştır. Bu çerçevede linç, modern kurum ve kabullerin pek de sahiplenilmeyen bir parçasıdır. Lincin vahşi bir kitle eylemi olarak hukuku devre dışı bırakma hali, şiddet tekelini elinde bulunduran devlet ve buna uygun davranmayan cezalandıran hukuk ile nasıl bir ilişki içindedir? Devletin, kendi dışında kimseye vermediği şiddet kullanma yetkisini kendiliğinden üstlenen linç kitlesinin şiddetine tepkisi nedir? Bu kitlesel şiddet, devletin meşru şiddet tekelıyla bir çatışma halinde midir?

Lincin icracısı kitle açısından linç, bir tür etik üstlenmedir; adaleti korumayı, onurunu kurtarmayı hedefler. Bu haliyle her bir linç eylemi devlete ve şiddetin onun tekelinde olduğu kabulüne bir meydan okumayla, “devlet olarak senin sağlayamadığın adaleti ben kendi elimle veriyorum” demektedir. Haklı olanı tespit, suçlu olanı tayin etme işini “adalet” sağladığı iddiasıyla yasadışı bir eylemle üstlenen kitle, hukuk dairesinden taşan, aslında bir bakıma hiç de onun içinde olmadığı varsayılan “adalet”i (Ağdaş, 2013) tam da gündelik yaşamda, kamusal alanda birebir tesis etmeyi hedeflemektedir. Bunu yaparken de devleti karşısına almaktan çekinmemektir. En azından lince dair geleneksel tanım, linçle ortaya çıkan şiddeti devletin meşru şiddetine bir karşı çıkış olarak çerçevelemektedir. Bu haliyle kitle her bir linç eylemiyle mevcut iktidara ve onun hukuk düzenine bir alternatif önerisi olarak ortaya çıkmaktadır. Lincin varlığı bu bakımdan ve sadece bu haliyle bile bir iktidar krizi semptomudur.

Manfred Berg, linçten söz etmenin, sadece devlet kurumlarının hukuku icra etme ve suçluları cezalandırma yetkisi olduğu doğrultusundaki çağdaş ilkenin doğruluğunu sorgulamaksızın kabul etmeyi gerektiğini savunur. Ona göre linçler, üç temel senaryoya dayanır: İlki evrimsel bir durumdur. Devlet şiddet üzerinde tekel olma halini henüz tesis edemediğinden linçler gerçekleşmektedir. İkinci sebep, aciz, zayıf ya da başarısız devlete karşı umutsuz bir tepkinin linçleri tetiklediğidir. Sömürgecilik sonrası Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinin küresel linç araştırmaları bu bakış açısından türetilmektedir. Üçüncü sebep ise devlet ve onun ceza- adalet sistemi işliyor olsa da nüfusun büyük bölümü açısından meşru kabul edilmediğinden bir başkaldırı olarak linçler ortaya çıkmaktadır. Berg, analizini bir çözümle noktalar. İddiası, devletin bu tekeli halkın hem etkin, hem de meşru olduğunu kabulleneceği şekilde icra etmeye muktedir olması halinde, linç vakalarının duracağıdır (Berg, 2017) .

Bu bakış, linç kitlelerinin devletle bir çatışma içinde olduğunu varsayar. Nitekim Berg'in çizdiği çerçeveden lincin bir suç olduğu ve devletin etkin cezalandırmasıyla sönmüneceği savı, linç kitlesinin niteliğini sorgulamayı ve onu meşru şiddetle ilişki içine sokan mekanizmaları görünmez kılma tehlikesi barındırmaktadır. Bergci çizgide yorumlandığında kitle, linç eylemi ile “devleti karşısına almaktadır.” Ancak bu her zaman böyle mi gerçekleşmektedir? Devleti karşısına almak, her zaman fiili ve gerçek bir karşı alış mıdır? Yoksa her bir linç edimi, devlet ve kitle arasında bir çatışmadan ziyade farklı form ve bağlarla devletle kitlenin bir arada oluşunu pekiştiren bir araç olarak yorumlanamaz mı?

Kitle ile devlet arasındaki bağı tartışan ve bazı toplumları “aşırı şiddet eğilimli toplumlar” olarak tanımlayan Gerlach'in analizi, bu ikiliğe karşı bir öneri olarak okunabilir (Gerlach, 2006). Gerlach, kitle ile devlet arasında kesin sınırlarla bölünmüş bir ayırımın olmadığını, belli ortaklıkların olduğunu savunur. Toplumu kuran dikey ve yatay mekanizmalar kurum ve davranış kalıplarıyla toplumsal hayatı düzenlemektedir. Şiddet gösteren bireyi şiddete meyilli hale getiren ve onu şiddet faaliyetlerine aracı kılarak, iktidarla “suç ortaklığı”na yönelten yatay mekanizmalar ile onun türevlerini devlet katında vazgeçilmez kılan dikey mekanizmalar arasında güçlü bir mütakabiliyet vardır (Kurt, 2018). Yatay mekanizmaların işleticisi ise özellikle kriz dönemlerinde kendini gösteren ve devletin yanında işe koşan kitleler, halklar olarak tanımlanabilir.

Kriz ve çatışma, linci de içine alan kolektif şiddet eylemlerinin önemli bir eşlikçisidir. Toplumsal çatışma zamanlarının öncesi ya da sonrasında şiddet eylemlerinde bir artış gözlenir. Amerika örneği net olarak göstermiştir, toplumsal yaşamdaki, ekonomik yapıyı da etkileyen dönüşümler linci var edip çok sayıda kişinin yaşamını etkilemiştir. Gambetti, neoliberal çağın kolektif şiddet formlarının tamamen bir kriz sonrası işareti olarak okunabileceğini savunur (Gambetti, 2009). Bir savaş mimiği olarak linç, savaş ya da çatışma sonrası kitlenin ortaya koyduğu bir tepkidir. Çatışma sonrası süreç, devlet dışı grupların, kimi zaman sivil toplum kimi zaman vigilante tarzı örgütlenmeler ile örneğin Güney Amerika’da ve Türkiye’de bir linç furyasına yol açmıştır. Bu ilişkinin sadece ırkçı şiddet ile açıklanmak zorunda olmadığı belirtilmelidir (Gambetti, 2009; Waldrep, 2002).

Belirli toplumlarda belli dönemlerde, özellikle kriz dönemlerinde şiddet artmaktadır. Böyle bir dönemde görülen şiddeti açıklamak için şiddet sarmalının yükseldiği “aşırı şiddet eğilimli toplumlar” kavramı yol gösterici olabilir. Kitlesele kıyımlar, soykırımlar ve etnik temizlikler böylesi toplumların ürünüdür. Nazi Almanyası, Sovyetler Birliği ve geç dönem Osmanlı İmparatorluğu, 1940’larda Almanya’nın hakim olduğu Doğu Avrupa ülkeleri, 19. yüzyılın Amerikası, 20. yüzyılın Endonezya ve Kamboçyası bu bağlam içinde değerlendirilebilecek toplumlardır (Kurt, 2008, s.109). Bu olağan dışı kitlesele şiddet eylemleri, onun taşıyıcısı ve öznesi olan farklı topluluklar tarafından şiddet tekeline sahip olan modern devlet ve onun aygıtları ile birlikte hareket eder. Bu, Weber’in formülasyonunu tartışmaya açar. Aşırı şiddete eğilimli toplumlar, şiddet tekelinin parçalı bir yapı olduğunu ve bu şiddetin farklı toplum kesimleri tarafından kullanıldığını gösterir. Burada kastedilen, şiddet tekeline eklenen bir yapıdır, onun mevcudiyetini temelli yadsımayan, onunla birlikte çalışan bir sivil yapı. Böyle bir toplumsal yaşam içinde devlet yasal şiddetin tek aktörü olmaktan çıkar, öyle olduğu durumlarda bile devlet aygıtının aktörleri ile onun dışında kalan aktörlerin operasyonel birliğinden söz edilebilir (Gerlach’tan akt. Kurt 2008). Devlet açısından kitlesele şiddeti olanaklı kılmak için farklı toplumsal grup ve aktörlerin geniş desteği ve rızasına ihtiyaç vardır. Bu, şiddeti uygulanabilir kılmak açısından da gereklidir. Çünkü kitlesele şiddeti tek merkezden yönetmek güçtür. Ayrıca şiddetin tek merkezden yöneltildiği düşüncesi şiddetin altında yatan toplumsallığı görememe riski de barındırmaktadır. Bu toplumsallık kitle ile yakından ilişkilidir. Kitle, yetkilerini tümünden devlet aygıtına devretmiş sessiz ve edilgen kalabalıklar olarak var olmaz. Tüm toplumsal yaşamı

etkileyen önemli kararlarda danışılan, desteği alınan, meşruiyet sağlayan unsurlar olarak da var olur. Kitleyi devletin karşında tekleştirme, iradesini, aklını, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını yadsıma, kitleyi iyi ya da kötü diye tanımlayan özcü görüşün yeniden dolaşılma sokulmasıdır. Oysa kitlesel şiddet eylemlerine yol açan toplumsal zemin, taban, destek, meşruiyet ve rıza mekanizmaları olmasa bu eylemler gerçekleştirilemez (Kurt, 2008).

Diğer yandan yıkıcı ve inşa edici büyük çaplı katliamlar, rejimin devamlılığına katkı sağlar. Bu katkı, katılan kitlelerin kimliğini konsolide eden, homojen bir yapı vaat eder. Devlet, kitleleri işin içine dahil ederek sorumluluğu diğer toplumsal kesimlere yayar ve bir “suç ortaklığı” inşa eder. Kurt bu ortaklığın, inşa edilmesi planlanan tek kimliğe (ulusal, etno-dinsel) ve/veya kutsal amaca hizmet etmek isteyen toplumsal gruplara bu yapıya entegre olma ve aidiyet hissine sahip olma “şansı” verdiğiinden bahseder (Kurt, 2008). Gerlach bu bakımdan ölçsüz şiddet diye adlandırdığı bu kitlesel kıyım ve şiddet biçimlerinin 20. yüzyılın icadı olmadığını ancak bu yüzyılın şiddete “katılımcı” karakter kazandırdığını savunur. Bu varsayımın bir biçimi Bora’nın Nazi Almanyası ile bugünün Türkiyesini karşılaştırmasında da okunabilir. (Bora, 2014). Bora, Nazi Almanyası’nda şiddet deneyimi etrafında bir cemaat inşa edildiğini, bu şiddetin de katılımcı yönünün belirgin olduğunu savunur. Soykırıma giden şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasında, “Parti üyeleri ve sempatizanlar, giderek “sade vatandaşlar”, “yukardakilerce” meşru görülen, dahası en üst düzeyde belirlenmiş bir misyonu yerine getirmek üzere hareket ettikleri güvenini hatta gururunu duyarak, taş atmış, yangın çıkarmış, insanları tartaklamış, tekmelemişler- en azından bu yapılanlara seyirci kalmışlardır.” (Bora, 2014, s.45)

Bir yanda devlet diğer yanda şiddet gösteren kitle şeklinde yapılacak katı bir ayırım meseleyi anlaşılır kılmaktan uzaktır. İlişkiyi belirleyen ara formlar, yollar, talepler ve karşı çıkışlar yanında birtakım müzakereler, sınırlar ve zaman zaman göz yumulan sınır ihlalleri de kitle ile devletin arasındaki ilişkiyi belirleyebilmektedir. Burada incelenmesi gereken husus, linç eden ile maruz kalan kişi ve grupların toplumsal konumu ve devletle mesafeleridir. Sorulması gereken, linç kitlesinin hangi motivasyonlarla, hangi zamanlarda, kime ve neye yönelik bir şiddet gösterisi içine girdiğidir. Bu şiddetin yöneldiği kişi ve gruplar ile devletin hukuki, siyasi ve toplumsal ilişkisi nedir? Kitlenin linç etmek için saldırdığı kişi ya da gruplar, devlet nezdinde

nasıl değerlendirilmektedir? Bu değerlendirmenin kıstasları etnisite, mezhep, din, cinsel yönelim, politik görüş veya genel geçer ahlak anlayışına uygunluk mudur? Lince dair değerlendirmelerin büyük çoğunluğu bu ilişkinin bir eşitsizliğe dayandığını savunur; eşitsizlik, linç edenle aynı tarafta duran bir devlet aygıtının varlığını varsaymaktadır.

Arındırma ve Yoketme isimli kitabında kitle katliamlarının dinamiğinin tartışan J. Sémelin, Yahudi Soykırımını üzerinden ele almıştır. Gerlach'ın tespitine benzer biçimde sivil toplulukların yok edilmesinin 20. yüzyılda kitlesel bir olgu haline geldiğini savunmuş ve 21. yüzyılın da takip ettiği yüzyıla benzeyeceği öngörüsünde bulunmuştur. Karşılaştırmalı bir analizle Soykırımı 1990'larda Bosna ve Ruanda'da yaşanan soykırımlarla karşılaştırırken Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşanan Ermeni kıyımını ve Kamyocya'da 1970'lerde Pol Pot rejiminin kitlesel kıyımlarını da ele almıştır. Katliamı savaşa dahil olmayanların genellikle kolektif bir biçimde yok edilmesine yönelik eylem biçimi olarak tanımlayan Sémelin'e göre bu şiddet biçimini anlamak için iktidar sorununu yok etme gücü açısından ele almak gerekir (2011,s.18). Foucaultcu bir analizle iktidarın bedenler üzerindeki etkinliği bağlamında katliamların bir iktidar için kendi üstünlüğünü ortaya koymanın en gösterişli ve pratik bir yolu olduğunu savunmuştur. Bu üstünlük ilanı düşman ilan ettiklerinin bedenini damgalayarak, onu yok ederek ya da ona acı vererek gerçekleşmektedir. (Sémelin,2011, s. 19)

Kitle katliamlarını anlamak için çeşitli disiplinlerin bilgisine ihtiyaç vardır. Bu bilgiler etrafında bir katliam dinamiği ortaya koyan Sémelin, medyanın ve siyasi iktidarın bütününün bir araya gelişiyile oluşan bu dinamiği ve tüm süreci analiz etmiştir (Sémelin, 2002)¹² . Bir katliam olduğunda ona dair ilk yaklaşım, medyanın konuyu ele alırken konuyu vahşileştirmesidir. Detaylı bir anlatım dili seçilir ki bu yaşananlar karşısında bir isyana teşvik etmektedir. Bu halin anlama işini engellemesine izin vermeden devam edilmelidir. Katliamları boyun eğdirme, kökünü kazıma ve istikrarsızlaştırma şeklinde üç türe ayıran Sémelin, bu türleri amaçları etrafında sınıflamıştır. Kolektivitinin kısmi imhası ile sağ kalanları itaata zorlamak ilk katliam türü olan boyun eğdirmenin özelliğidir. Hedef alınan kolektivite tebaalaştırılmak

¹² J. Sémelin'in makalesine erişimimi sağlayan ve kendi çevirisini benimle paylaşan hocam Doç. Dr. Derya Fırat'a teşekkür ederim.

istenir ve ekonomik ve politik tahakküm kurulur. İkinci katliam türü olan kökünü kazımda amaç, belli bir toprak parçasından yabancı veya tehlikeli olarak görülen “öteki”nin temizlenmesidir. Katliam etnik temizlik ya da soykırım biçimindedir ve hedef alınan grupla sınırlıdır. Son katliam türü ise istikrarsızlaştırmadır ve terörist saldırılar şeklinde uygulanmaktadır. Katliamın failleri, boyun eğdirme veya kökünü kazıma hedeflerine ulaşabilecek imkanlardan yoksun ise politik bir istikrarsızlaştırmayı sağlama yönünde provoke edebilecek bir biçimde bu saldırıları gerçekleştirir.

Katliam, ikili bir sınıflamadan ziyade üç tarafı işine alan bir dinamiktir. Failler, grup tanımı saldırgan tarafından yapılan etnik, dini ya da politik bir cemaate gerçek ya da hayali olarak mensup olan mağdurlar ve tanıklar. Tanıklar, katliamda önemli rol oynarlar çünkü edimleri failin kurbanı katledebilmesini belirlemektedir. Katliamı mümkün kılan en temel dinamik, katliamın katliamcıya bir kimlik vermesidir. “Biz” ötekini imha ederek var olmaktadır. Katliamlar bu açıdan kolektif bir kimliğin, benliğin kurulması veya savunulması temeline dayanmakta ve hınç, korku ve intikam duyguları üzerinde yükselmektedir. Şiddeti uygulayan açısından “öteki” hep bir tehdit ve “düşman” biçiminde tanımlanmaktadır. Bu kimlik kuruluşu bizden ve düşmandan bahsetmenin iki biçimini yaratmaktadır. İlk biçim, “biz” ve biz kimliği üzerinden kurulan söylemdir ve saflık ile karakterize olur. Ötekilerin yok edilmesi bizim kuruluşunun kanıtıdır. Bu açıdan öldürmek sadece temizlemek değil aynı zamanda kendini de temizlemektir. İkincisi ise yok edilecek olan öteki üzerine söylemdir ve tehdit retoriği ile zenginleşir. “Öteki” tehdit edici ve korkutucu olarak tanımlanır, bu tanım onun yok edilmesi için meşrulaştırıcı bir zemin oluşturmaktadır. Komplo kuran “öteki” karşısında “biz” paranoyak bir temsil geliştirir. Bu kimi zaman iç düşmandır kimi zamanda dış düşmandır. Her şeyin sanki bir güvenlik ikilemi varmış gibi sunulduğu bu kompozisyonda sivillerin yok edilmesi meşru müdafaa olarak gösterilmektedir. Kendini kurban gibi gösteren katliamcı, “onlar bizi öldürmeden biz onları öldürmeliyiz”, fikrine yaslanmaktadır. (Sémelin, 2002)

Bu çerçeve, kuşkusuz doğrudan linci anlatmamaktadır. Ancak, kolektif bir şiddet eylemi olarak soykırım gibi deneyimlerle benzer örüntü ve mekanizmaları ortak olarak kullanmaktadır. Bu ortaklık zemini, “öteki” ile kurulan ilişkinin şiddete dayanıyor olmasıdır. Şiddet yoluyla hem kendini hem kurbanını tanımlayan kitle, bu sayede bir kimlik kazanmakta ya da var olan kimliğini sabitlemektedir. Bu denli yıkıcı şiddet

biçimlerinin bir dizi hazırlık içerdiği, kimi destekleri (kamuoyu, medya v.s.) olarak söylemini oluşturup bunu uygulamaya geçtiği de ikinci ortaklık zeminedir. Soykırım deneyimi üzerinden yapılan bu katliam değerlendirmesinin kimi unsurları sonuç ve tartışma bölümünde ele alınacak ve saha verilerinden hareketle bir linç mekanizması ortaya konmaya çalışılacaktır.

Sonuç olarak bu bölümde ortaya konulanlar ve değerlendirmeler sonucunda lincin, basit bir indirgemeye soykırımın bir biçimi ya da parçası olduğu iddia edilmemekte ya da devlet güdümünde faaliyet gösteren yarı sivil, görevli kişilerin yönlendirmesi ve idaresiyle gerçekleştiği savunulmamaktadır. Ancak özellikle toplumsal çatışmaların, savaş halinin olduğu durumlarda başvurulan ara yollar olarak linçlerin var olabileceği iddia edilmektedir. Soykırım gibi çok büyük kitlesel kısımlara ve vigilantizm gibi devletle işbirliği içinde yürütülen paramiliter faaliyetlere kıyasla daha gevşek bir yapı arz ettiği savunulabilen lincin, örgütsüz ve planlı olmayan kitle eylemleri olarak, bu yapıya eklemeli olduğu söylenebilir. Bu bağlantı, kimi zaman doğrudan bir ilişki şeklinde devlet ile ortak düşmana yönelen bir şiddet olurken kimi zaman da devletin yetersizliğinde tepkisini kendi eliyle vermeye kalkan kişilerin eylemi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada linç, en “sivil” haliyle ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bununla kastedilen, yukarıda belirtilen sınıflamalar da düşünüldüğünde lincin, örgütsüz-plansız kitle eylemleri olarak kabul edilen formunun bu çalışmada ön planda tutulduğudur. Bu form dahilinde kitlenin katılımcılığı da farklı hallerde ortaya çıkabilmektedir. Kimi zaman otonom bir hal alabilmekte, kimi zaman kontrolden çıkabilmekte ya da kimi zaman törensel bir forma dönüşebilmektedir.

4. 2000'Li YILLAR TÜRKİYE'SİNDE LİNCİN TEZAHÜRLERİ

4.1. Neoliberal Dönemin Yeni Türkiye'si

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yaşanmış kolektif şiddet eylemlerinin uzun erimli ve kapsamlı bir okuması yapılmak istense farklı kolektif şiddet formları ve onların yarattığı tahribatlar üzerine değerlendirmeler yapılmalıdır. Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kitlesel kıyım ve asimilasyon politikalarının çoğuna küçük ya da büyük çaplı linçler etmiştir. Azınlıklara yönelik saldırılar, soykırıma varan ve iskan siyasetini de içeren biçimlerde linci var etmiştir. Pek çok çalışmada ortak biçimde Cumhuriyet tarihi boyunca 6-7 Eylül olayları (1955), 1978'te Maraş'ta, 1980'de Çorum'da Alevi'lere yönelik kitlesel kıyım ve 1993 yılında Sivas'ta Madımak Otel¹³'nin yakılması linç örnekleri olarak ele alınmıştır (Belge, 2006; Paker, 2007;

¹³ 1993'te Sivas'ta yaşanan linç, Pir Sultan Abdal Şenlikleri'ne katılmak üzere kente gelen çok sayıda yazarın, sanatçının, şairin konakladığı Madımak Otel'i'nin kitle tarafından ateşe verilmesi ve insanların yakılması olayıdır. Sivas, Alevi, Sünni, Ermeni, Kürt, Türkmen, Zaza gibi etnik ya da inançsal topluluklar iç içe yaşadığı bir yerdir. Sivas'ın merkezinde Sünni nüfus, kırsal kesimde ise Alevi inançlı nüfus çoğunluktadır. Sivas'ta 1950'lere kadar siyasi ya da etnik kutuplaşmanın belirgin bir biçimde yaşanmadığı vurgulanır. Bu tarihten itibaren Sivas'ın ekonomik bakımdan gelişmemesi, nüfusun büyük kentlere göçüyle kentin ekonomik olarak istihdam yaratma potansiyelinden uzaklaşması, artan köyden kente göçle Alevi nüfusun kentte yoğunlaşması, siyasi açıdan 1950'li yıllara kadar Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) kalesi olarak görülen Sivas'ın Demokrat Parti (DP) iktidarına geçmesi, ardından sağ ağırlıklı siyasetin dinsel karakteri öne çıkaran söylemleri ile Alevi'lerin görüşlerinin karşıtlığı noktasında siyasi ayrışma mezhepsel ayrım belirginleştirmiş ve mevcut sağ ve sol grupların çatışmalarıyla bu ayrım daha ciddi boyutlara ulaşmıştır (Yıldırım, 2004, s.90-102). 12 Eylül darbesi ve ardından gelen iktidarın (Anavatan Partisi), resmi ideolojinin yeniden oluşturulmasında Türk-İslam sentezi çerçevesinde din olgusunu ön plana çıkarmıştır. 1989 yılı seçimlerinde Refah Partisi (RP) Sivas Belediye Başkanlığı kazanmıştır (Yiğenoğlu, 1994, s.95).

Siyasi yapının bu kutuplaştırıcı etkisi altında 1978 Çorum ve 1980 Maraş olaylarının hafızası ve linç eylemleri ardından, benzer bir biçimde işleyen süreç Sivas'ta Aleviler açısından önemli bir figür olan Pir Sultan Abdal üzerine yapılan bir anma etkinliğinde lincin zemini olmuştur. Katliam öncesinde etkinliğin olası şiddet eylemlerine kapı açabileceğine dair dağıtılan bildiriler, yerel basında yayımlanan

Bora, 2014). Sancar ise yukarıda sayılan linçleri de içine alan daha geniş bir kitlesel katliamlar tarihini Ermeni Tehciri ile başlatmış İstiklal Mahkemeleri, Kürt isyanları, 6/7 Eylül olayları, 1 Mayıs 1977, Kıbrıs Harekatı, darbe dönemleri ve sonrası, Maraş, Çorum, Sivas, Gazi Katliamları, PKK ile yaşanan iç savaş ve 28 Şubat süreci olmak üzere genişletmiştir. (2014, .s. 255-256). Ancak bu çalışmada tarihsel bir linç okuması yapmak hedeflenmemiş, kolektif şiddetin özel bir formu olarak linç, 2000-2015 yılları arasında belirli bir dönem içinde ele alınmış ve dava dosyalarına erişilebilen kimi politik ve adi linç örnekleriyle incelenmiştir. Bu sebeple lincin, yakın dönemde neoliberalizmle etkinleşen doğası anlaşılmaya çalışılmış, Türkiye’de milliyetçilik fenomeninin neoliberalizmle eklemlenen seyrine odaklanılmıştır.

2000'lerin ortalarıyla birlikte artma eğilimi gösteren yakın zaman linçlerinin, geçmişte yaşanmış linç örnekleriyle ortaklaştığı nokta, linçlerin büyük çoğunluğunun etnik bir farklılaşmayı esas alan bir ayrımla “Türk sayılmayan”lara yönelmiş olmasıdır. Linçler, Gayrimüslimlere, Romanlara, Alevilere ve daha çok Kürtlere yönelmiştir. Bu gruplara,

yazılar gerginliği artıran unsurlardandır. Bildirilerde, Salman Rüşdi'nin Şeytan Ayetleri adlı kitabını yayımlayan Aziz Nesin hedef alınmakta ve Nesin İslam dinine hakaret etmekle suçlanmaktadır. 2 Temmuz günü saat Cuma namazı başlayan ve tüm dünyanın gözü önünde gece 21.00 saatlerinde sonlanan, yaklaşık 8-9 saat süren linç eylemi, 35 kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Katliam ardından yayımlanan kitaplarda Sivas katliamı, Alevi ve sol basın ekseninde şeriat ayaklanması, merkez ve sağ basında ise tahrik ve ihmal olarak değerlendirilmiştir. Devlete yetkilileri katliamı ağırlıklı olarak tahrik unsuruna ve provokasyona bağlamış, mağdurların gördüğü zararın boyutuna aldırılmayan bir tutum içinde olmuştur.

Olay sonrası başlayan hukuk sürecinde ilk aşamada üç farklı dava açılmış, Kayseri’de ve Sivas’ta iki farklı mahkemede açılan davalarda sanıklar Terörle Mücadele Kanunu’na muhalefette bulunmaktan, yangın çıkartarak insan öldürmek ve öldürmeye kalkışmaktan, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefette bulunmak suçlarından yargılanmıştır. Daha sonra üç davanın birleştirilmesine karar verilmiş ve güvenlik gerekçesiyle Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi’nde yargılamaya devam edilmiştir. “Devletin anayasal düzenini bozmaya kalkışma” suçlamasıyla yapılan yargılama 26 Aralık 1994 tarihinde karara bağlanmıştır. Birden çok kişiyi yangın çıkarmak suretiyle öldürme, faili belli olmayan adam öldürme suçlarından 20 yıl hapis cezasına Aziz Nesin’in tahrik gerekçesi sayılması nedeniyle dörtte bir oranında indirim yapılarak 15 yıl hapis cezası almalarına; 60 sanığın Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’na muhalefet suçundan üçer yıl hapis cezası almalarına, 37 kişinin ise beraat ettirilmesine karar verilmiştir. Temyize taşınan dava için Yargıtay tekrar yargılamayı uygun bulmuş dava ikinci kez görülmüştür. Mahkeme kararında; 33 sanığa idam cezası, kalan sanıklara da 2 ile 20 yıl arasında değişen hapis cezaları verilmiştir. Son olarak yakalanamayan altı sanık hakkındaki dava dosyalarının ayrılmasına ve tutuklu bulunan dört sanığın tahliye edilmesine karar vermiştir. Türkiye’de idam cezasının 2002 yılında adi suçlar için tamamen kaldırıldığı için fiilen uygulanmayan tüm idam cezaları müebbet hapse dönüştürülmüştür. Bu nedenle Sivas davası; 33 kişinin ağırlaştırılmış müebbet hapis, dört kişinin müebbet, diğer sanıkların 2 ile 5 yıl arasında değişen hapis cezalarına çarptırılması ile sona ermiştir. 14 kişinin beraatine karar verilmiş, yakalanamayan yedi kişinin dosyası da 2004 yılında ana davadan ayrılmıştır (Yılmaz, 2012,s. 59-60). Bu süreçte katliamdan birinci dereceden sorumlu tutulan sanıklardan yedisinin yakalanamamaları günümüze herhangi bir gelişme olmaması nedeniyle yedi sanığın yargılandığı davanın zaman aşımından düşürülmesini istemiş, davanın bu sanıkları için dava zaman aşımına uğramıştır.

siyasi olarak muhalif olanlar ve sol görüşlü kişiler de eklenebilir. Politik ve etnik sebepler bir arada düşünülmüş ve sıklıkla birlikte değerlendirilmiş; bunun sonucunda Kürtler, lincin muhatabı olarak hepsini kapsayacak bir linç mağduru çatısı oluşturmuştur. Politik ve toplumsal yaşamdaki değişimler sonucu görülen nüfus ve göç hareketlerindeki değişimlerle birlikte lince maruz kalanlar da değişim gösterebilmektedir. Son dönem lince maruz kalanlar daha çok Suriyeli göçmenlerdir. Bu dönemde gerçekleşen linçlerin altısı haricinde hemen hepsi ölümle sonuçlanmayan linç eylemleridir.¹⁴

Çalışmada, 2000'li yıllar tarihsel olarak başlangıç kabul edildiğinden, bu döneme kadar gelen otuz yıllık süreç, 1980'lerden bu yana on yıllık periyodlar halinde üç döneme ayrılarak ele alınmıştır. Aşağıda ilk olarak 1980 ve 1990'lı yılları içine alan ilk iki dönem ekonomik ve siyasi politikalar ve toplumsal dönüşümler, aktörler ve onların konumları bağlamında ele alınmış, güvenlik söylemi ve şiddet merkeze alınarak tartışılmıştır. Ardından 2000'li yılların başından bugüne Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin tek parti iktidarıyla yönetilen Türkiye'nin gündemi ele alınmış, "olağanüstü hal" ile tanımlanan "güvenlik" öncelikli neoliberal yeniçağın krizlerle var olan doğası kolektif şiddet ve linç dolayımıyla tartışılmıştır.

4.1.1. 1980'ler 1990'ların mirası: Savaşla kurulan toplumsal düzen

¹⁴ Ölümle sonuçlanmış linçlerin ilki, 3 Eylül 2006'da İsmailağa Camii'nde Nakşibendi Cemaatine bağlı imama bıçaklı saldırı düzenleyen Mustafa Erdal'ın camidekiler tarafından linç edilerek öldürülmesidir ("Camide Kan ve Linç", 2006, Hürriyet). Gezi Parkı eylemleri sırasında Eskişehir'de protestolara katılan üniversite öğrencisi Ali İsmail Korkmaz 2 Haziran 2013 tarihinde bir grubun lincine maruz kalmıştır. Sivil giyimli kişiler, bir grup esnaf ve sivil polisler tarafından sopalarla saldırıya uğramış, darp edildikten sonra kaldırıldığı hastanede 38 gün komada kaldıktan sonra 10 Temmuz 2013 tarihinde ölmüştür ("Gezi Eylemleri", 2013, [BBC Türkçe](#)). Diğer linç, bu çalışmanın da davalarından biri olan İzmir'de yaşanmış linç eylemidir. 6- 7 Ekim 2014 tarihlerinde, Kobani'ye yönelik IŞİD saldırılarını protesto gösterileri düzenlenmiştir. Protestolar esnasında önce silahla vurulan ardından da linç edilen Ekrem Kaçaroğlu, ağır yaralanmış birkaç gün sonra ölmüştür ("Silahla vurulan...", 2015, Cumhuriyet). Aynı tarihlerde 7 Ekim 2014 tarihinde, Diyarbakır'da Kobani'ye yönelik saldırıyı protesto eylemlerinde Yasin Börü ve arkadaşları kurban eti dağıtımı için buldukları bölgede IŞİD/DEAŞ sempatisini oldukları gerekçesiyle kalabalık bir grup tarafından fark edilmiş, buldukları yerden hızla uzaklaşarak bir eve sığınmış, grubun takibi sonrası Börü o evde linç edilerek öldürülmüştür ("Yasin Börü...", 2015, Cumhuriyet). 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi sırasında Hava Harp Okulu öğrencisi Murat Tekin, o dönemki adıyla Boğaziçi Köprüsü'nde linç edilerek öldürülmüştür. Ailesi Tekin'in cesedini darbe girişiminden 12 gün sonra bulabilmiş, Tekin'in otopsi tutanağında ölüm nedeni, 'vücutta yaygın darp, kesici delici alet yaraları ile boyun baskısı ve ağız burun kapanmasına bağlı boğulma' olarak tespit edilmiştir ("Köprüde linç...2016,Cumhuriyet).

1980'lı yıllar, siyasal, askeri ve ekonomik açıdan büyük kırılmaların yaşandığı bir dönemdir. Serbest piyasa ekonomisinin artan etkinliği, yeni yatırım alanlarının ortaya çıkışı ve mali sermayenin güçlenmesi bu dönemin gelişmeleridir. Türkiye'de etkin olmaya başlayan bir yeniden yapılanma anlayışı olarak neoliberalizmin, kalkınmacı ekonomi anlayışının yerine geçirilmeye çalışıldığı, serbest piyasaya açık ve devletin belli alanlarda küçülmeye girdiği etkin bir piyasa ekonomisinin esas alındığı dönemdir. 1970'lerde hakim olan ithal ikameci kalkınma politikaları iç pazar odaklı bir sermaye birikimini ile yurtdışından ithal edilen mallara aşamalı olarak konulan gümrük kısıtlamaları ile bu malların yurtiçinde üretilmesi mantığına dayanır. İç pazar odaklı bu birikim modeli, işçi sınıfının ekonomik, siyasal ve kurumsal olarak güçlenmesine de olanak tanıyan bir anlayıştır. 1980'lerle birlikte uygulanmaya başlanan ihracata dayalı birikim modelinde ise önceden yurtiçinde üretilmeyenlerin üretilmesinden ziyade döviz kazandırıcı faaliyetlere kayan pazar, iç pazar yerine uluslararası rekabete açık koşullarda faaliyet gösteren dünya piyasasını hedeflemektedir. Bu değişim bir kısım aktörün dışlanmasına yol açmış, bu yeni ekonomi stratejisinde işçi sınıfının ve alt sınıflar eski etkinliğini koruyamamıştır (Akçay, 2019, s.49-50) . Bu neoliberal finansal serbestleşme politikaları, kapitalist üretim ilişkilerini sermaye lehine yeniden üretimine dayanırken sisteme dahil olana devletlerin, şirketlerin, kurumların ve emekçilerin artan oranda ve giderek karmaşıklaşan finansal piyasa araçları yoluyla borçlanmalarını da yol açmıştır. Bu sürece eşlik eden finansal, iktisadi ve siyasi krizler, 1990'lar boyunca Güney ülkelerini, 2007'den itibaren ise ABD'den başlayarak Avrupa'ya da yayılmış böylece Kuzey ülkelerini ve dünyayı etkisi altına almıştır (Bedirhanlıoğlu, 2019, s.373).

Ekonomi alanında bu dönüşümler, devletin yönetim anlayışında, politik ve ideolojik alanlardaki hizmet ve düzenlemelerinde de değişimler getirmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile başlayan ve 6 Kasım 1983'e kadar süren askeri rejim, kullandığı yoğun baskı ve şiddetin yanında Türkiye'de yeni bir dönemi başlatan köklü bir yeniden yapılandırmayı hayata geçirmiştir. Askeri rejim, 1982 Anayasası ve diğer hukuki düzenlemeler ile yeni bir devlet formunu kurumsallaştırmıştır. Bu form, kutsal bir devleti toplum ve birey karşısında merkeze koyan bir yapıdır. Temel hak ve özgürlükler, sendikal faaliyetler “devletin bekası”, “milli güvenlik”, “kamu düzeni” ve “genel ahlak” gibi muğlak kavramlarla sınırlandırılmıştır. Bu yapı aynı zamanda neoliberal ekonomi politikalarını devreye sokmaktadır (Akça, 2015, s. 48). Darbeyle

toplum, iktidar ve onun yasaları, güçlü devlet ile serbest piyasa ekonomisi birlikteliğinde ihracat odaklı yeni bir yönetim anlayışı etrafında örgütlenmektedir (Ercan, 2004, s.21). Darbe ile sağlanan yeni toplumsal düzende rejim seçimini sermayeden yana bir ekonomik anlayıştan yana yapmış; 12 Eylül dönemi “dış politika ve Demirel hükümetinin 24 Ocak 1980’de yürürlüğe koyduğu ekonomik istikrar programı”na dokunulmamıştır. (Ahmad, 2016, s. 216.) Bir bakıma askeri darbe, yeni bir ekonomik anlayışın inşası ve yeniden üretimi için gerekli bir müdahaledir. Ülkenin uygun olmayan ekonomik, siyasal ve ideolojik ortamı darbe ile düzenlenmiş, ülkede kurulmak üzere olan yeni sermaye birikiminin inşası bu yolla mümkün kılınmıştır. Böylece var olan sorunların istikrarlı bir hegemonya içinde çözülmesi sağlanmış ve zor yoluyla krizi aşmaya çalışılmıştır. Bu özelliğiyle 12 Eylül Darbesi önceki darbelerden de ayrılmaktadır (Saraçoğlu, 2016, s. 778-780). Diğer yandan toplumsal yaşam ve aktörler ise baskı ve zorla, sınırlanan hak ve özgürlüklerle karşı karşıya kalmaktadır. 1980’lerde “güçlü devlet” , darbeye parlamentonun kapatılması, sıkıyönetim ilan edilmesi, olağan demokratik süreçlerin askıya alınması, toplumsal alanda muhalif olarak bilinen grup ve kişilerin cezalandırılması gibi yöntemleri kullanarak kendini kurmaktadır (Somersan, 2004). Batı’da 1970’li yıllarda etkin olmaya başlayan bu yeni yapılanma süreci, refah devletinin çözülmesi, ardından ekonomi alanına ek olarak toplumsal yaşamın yeniden yapılandırılmasına yol açmış; ceza, suç ya da güvenlik alanında yeni yaklaşımları da beraberinde getirmiştir (Özkazanç, 2011). Türkiye açısından ise 1970’lerde belirgin “komünizm” karşıtlığı etrafında politika yürütülürken 12 Eylül darbesiyle birlikte 1970’lerin mirasını dışlamayan “Türk- İslam” sentezi doktriniyle yine sola karşı milli hassasiyet etrafında hareket etmeye başlanmıştır (Bora ve Can, 2004). Darbenin Türk-İslam sentezini uygulama çabalarının pratiğe yansımaları, Yüksek Öğretim Kurumu’nun kurulması, laiklik ve Atatürkçülüğün yeni ve keskin yorumlarının geliştirilmesi, zorunlu din dersleri ve resmi dil dışındaki dillerin yasaklanması gibi uygulamalardır (Saraçoğlu, 2016, s. 786). Devletin resmi politikasında düzen ve istikrarın devamı olarak milli güvenlik temelli siyaset, huzurun bozulmamasına yönelik katı ve ayrımcı uygulamalar ile 1980’ler ekonomi anlayışının piyasa lehine serbestleşmesi bir arada ilerlemiştir. Bu dönemi karakterize eden unsur, Turgut Özal’ın lideri olduğu Anavatan Partisi (ANAP) iktidarı ve onunla simgelenen devlet karşıtı sivilleşmiş anlayıştır. Ancak görünürdeki bu hal darbeye kurulmak istenen devlet formunu alttan alta korumuştur. Akçay bu durumu, “Türkiye’de ekonominin liberalleştirilmesi, siyaseten demokratikleşme ile

eşliğinde değil, asker postası gölgesinde gerçekleşti” şeklinde özetlemiştir. (Akçay, 2019, s.54)

1980’lerin sonunda Berlin Duvarı’nın yıkılışı ve Doğu Bloku’nun çözülüşüyle demokrasi ve insan hakları mitleri modern siyaset içinde stratejik konumunu sağlamlaştırmıştır. Yine bu dönemde ABD’nin Ortadoğu politikaları ve işgalleriyle Yeni Dünya Düzeni kurulmaya başlanmıştır (Yeğen, 2004). Türkiye açısından bu durum, Kürt hareketinin belirginleşmesiyle karakterize olur. 1990’lara kadar gelen dönemde toplumsal muhalefetin bir ülkeye yayıldığı, sınıf temelli bir emek örgütlenmesi mücadelesiyle ilişkili olduğu söylenebilir. 1980 ve 1990’ları içine alan dönemde işçi sınıfından yükselen muhalefet arttıkça finansal serbestleşmede bir ileri aşamaya geçerek ya da gündelik hayatı açık şiddetle disipline ederek idare etmeye çalışılmıştır. Ancak 1990’lar boyunca devleti uluslararası sermaye piyasalarına yüksek faizlerle borçlanan devlet, yeni bir dönemin içine girmiştir. Bu dönemle artan yolsuzluk ve yoksulluk, biz dizi yapısal uyum programıyla aşılmaya çalışılmış, 1990’lara damgasını vuran koalisyon hükümetlerine ortak olan tüm ana akım partileri zayıflatarak, İslamcı muhalefetin yükselişinin önünü açmıştır (Bedirhanlıoğlu, 2019, s.376-7). Akça, 1990’larda kendini daha da tahkim ederek yeniden üretebilen adına “Neoliberal Güvenlik Devleti” dediği yapının üç faktörün etkisiyle mevcudiyetini koruduğunu savunur: ilki neoliberalizmin siyasi temsil ve hegemonya krizi, ikincisi siyasal İslamcılığın yükselişi ve sonuncusu ise Kürt sorunu ve iç savaş stratejisidir. 1990’lı yıllar ekonomik alanda yaşananların yanında siyasal alanda da bir istikrarsızlığın yaşandığı yıllardır. Koalisyonlarla yönetilen ülkede, siyasi partiler neoliberal politikaların içerdiği sınıfsal dışlayıcılık sebebiyle etkin bir siyaset üretmedi ve toplumun farklı kesimlerden rıza devşiremedi. Sınıf siyasetine uzak politikalar ve kimlik siyaseti eksenli sorunlarına yanıt veremeyen siyaset kurumu, askeri çözümlere yöneldi. Kürt sorunu ve laiklik-dini kimlik meselelerinde güvenlikçi yaklaşımlar benimsedi. 1990’ların ortalarında Refah Partisi’nin seçimlerde başarısı ile İslamcılık siyaseti yeni bir aktör olarak devreye girmiştir. Bu aktörün 28 Şubat 1997 yılında Mili Güvenlik Kurulu (MGK) kararı ile ordu tarafından durdurulması ve takip eden dönemde parti kapatmalar bu istikrarsızlığın önemli belirleyicileri olmuştur. (Akça, 2015, s. 49)

1990’lı yılların en belirleyici dinamikleri askeri ve siyasi alanda vuku bulmuştur (Çelik, 2014,s.99). Bu yıllar, stratejik tehdit algılamalarında ve ulusal güvenlik

anlayışında köklü değişimlerin yaşandığı yıllar olmuştur. Toplumsal yaşamda Kürtler, siyaset alanında savaş konseptiyle PKK, ayrılıkçı ve bölücü faaliyetlerin ve tehdit algısının içeriye ve coğrafyanın bir bölgesine taşınmasına yol açmıştır. Balta, Türkiye’de ulusal güvenliğin 1990’lı yıllarla yeniden inşa edildiğini savunur. Bu inşa, iktidar ve güç etrafında tanımlanan askeri ve teknik bir sorun olmaktan öte farklı aktörlerin her an yeniden kurgulandığı kültürel faktörleri içine alan sosyolojik bir süreçtir. (Paker, 2010, s.407)

1975-1980 yıllarını kapsayan ve darbeyle noktalanın süreç, sonraki şiddet olaylarıyla karşılaştırılmayacak düzeyde ülkenin bütününe yayılmış olması sebebiyle ayrı bir dönemi işaret etmektedir. 1990’lı yıllarla birlikte yoğun çatışmalar ve ölümler yaşansa da, şiddet sınırlı bir bölgede etkin olmuş ve toplumun çözülmesine yol açan olgular olarak algılanmamıştır. (Bozarlan, 2009). 1990’lı yıllar, PKK ile Türk devleti arasında özellikle 1990-1999 yılları arasında yoğunlaşın savaşla (Çelik, 2014, s.100) tanımlanmış; 1987 yılından bu yana bölgede var olan Olağanüstü Hal Yönetimi (OHAL) devletin şiddeti yoğun olarak kullandığı, baskıcı uygulamalarla yaşam hakkı ihlallerinin, yargısız infazların, olağanüstü hal uygulamalarının, köy boşaltmalar ve zorunlu yerinden edilmelerin yaşandığı yıllar olmuştur. Diğer yandan adına düşük yoğunluklu savaş da denilen bu savaşın diğer tarafı olan silahlı örgüt PKK da iki taraflı kayıpların verildiği şiddetli yılların yaşanmasına yol açmıştır. İç savaş koşulları ordunun etkinliğini iyiden iyiye artırmış, bu durum Neoliberal Milli Güvenlik Devleti yeniden üretebilmesinde belirleyici bir unsur olmuştur (Akça, 2015, s. 49). Düşmanını tanımlayan devletin “öteki” üzerinden kendini tanımlama süreci, “savaş” konseptiyle yakından ilgilidir. Soğuk savaşın gölgesinde oluşturulan bu ulusal güvenlik söylemi, biz-onlar ikiliğine dayandırılır. Milliyetçilik ideolojisinin önemli bir argümanı olan toplumu bu ikili ayrımla tanımlama işi bir yandan grup için homojenliği artırırken, diğer yandan kriz zamanlarında sıklıkla başvurulan bir araç işlevi de görür. Bu tanımlama, toplumun ve onun değerlerinin tehdit edildiğini düşünüldüğü kriz zamanlarında daha da çok başvurulur. Böylece kriz yaratan “düşmanı yenmek” devlet ve toplumun ortak hedefi olur. (Paker, 2010, s. 409). O halde 1990’lı yıllar Türk milliyetçiliği açısından mücadele edilmesi gereken tarafa bir yenisini eklenmiştir: Kürtler. Gayrimüslim ve dışarı, bir diğer tehdit unsuru olan komünizmle gibi eski düşmanlar hala mevcudiyetini korumaktayken, bunların yanına eklenen son halka, güvenlik stratejilerinde de büyük değişikliğe yol açan içimizdeki düşmandır. Özetle

bu dönemde artık şiddet, toplumdan “dış mihraklara” ve “iç düşmanlara” kaymıştır (Yeğen, 2004; Bozarslan, 2009).

Düşmanı içeride olmak, ulusal güvenlik stratejilerinde ve ordunun yapısında belirgin değişimlere yol açmıştır. Değişim, sadece militer güçler ve siyaset alanıyla sınırlı kalmamış, toplumsal alanı da belirlemiş, toplum üyelerini yaşadıkları coğrafyada kendi içlerinde ayrılmalarına, bireysel şiddet ve kayıplara ve kentlere göçe mecbur kılınan kitlesel bir kırsal Kürt nüfusun çevre ve yer değiştirmesini ve gittikleri yerlerde belirgin yoksulluğu da getirmiştir. Bu dönüşüm 2000’li yıllarda linci tartışırken lincin taraflarını anlamak açısından önemli bir kırılmaya da işaret etmektedir. Ancak bu durumun yarattığı etkilere geçmeden önce ilk olarak 1990’lı yılları ulusal güvenlik konseptindeki değişimlerden bahsetmek gerekir. Balta, bu değişimin üç temel yansımasının olduğunu söyler. İlki, ordunun yapısı ve mücadele stratejisindeki dönüşümdür. 1990’lara kadar bölgesel bir ayırım yapılmadan İstanbul merkezli 1. Ordu Komutanlığı tarafından idare edilen Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), PKK ile mücadele için Malatya’da üslenen 2. Ordu Komutanlığı’nı etkinleştirmiştir. Bu değişim o güne kadar barış zamanlarında kırsal bölgelerde kanun ve düzenin sağlayıcısı olarak jandarmanın üstlendiği görevi bir bölgesel ordu yönetimine devretmiştir. İkincisi “topyekün savaş” konseptinin yerine “düşük yoğunluklu savaş”ın almasıdır. Bu seçim, düşmanın dışarıda ve belli olduğu bütüncül savaş anlayışında hedefi tespit edip müdahale eden ordunun yerine gayrinizami harp bilgisi ve uzmanlaşmaya dayalı sisteme ağırlık verilmiş, ordu ve poliste özel komando birlikleri kurulmuş, teknik altyapıda düzenlemeler yapılmıştır. Son olarak, alan hakimiyeti stratejisinin uygulanmaya konmasıdır. 1993 yılına kadar şehir savunması yapan ordu, 1993 yılından sonra savunma değil saldırı konumuna geçmiştir. Bu durum, kırsal bölgede yaşayan nüfusa yönelik bir dizi uygulamayı da beraberinde getirmiştir. PKK’nın eleman, yiyecek ve istihbarat sağladığı bölgelerin kontrolünü sağlamak için köy ve mezraların boşatılması, kırsalın nüfuzsuzlaştırılması ve kente göç ettirilmesi pratikleri uygulandı. Bu dönem aynı zamanda yargısız infazların, faili meçhul cinayetlerin ve kayıpların ciddi bir artış gösterdiği yıllardır. (Paker, 2010, s. 415-8).

Kürt sorunu bir ulusal güvenlik sorunu olurken, sorunu aşmaya yönelik devlet tarafından yürürlüğe konulan en belirleyici düzenleme koruculuk sistemi olmuştur. Geçici Köy Koruculuğu sistemi 1985 yılında başlatılmış, 1987 yılında ise Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) kurulması ikinci adımı oluşturmuştu (Çelik, 2014,

s.102). Koruculuk sistemi, bölgede yaşayan halk açısından bir taraf olma zorunluluğu getirmiş, halk ya korucu olup devleti destekleyecekti ya da korucu olmayı reddedecekti. Korucu olmak devletin sunduğu kimi avantajlara (maaş, sosyal haklar v.s.) sahip olmayı getirirken koruculuğu reddedenler toprağa bağımlı köylü için toprağını kaybetmek, zorunlu göçe maruz kalmak ya da daha ağır hak ihlalleriyle karşı kalmak anlamına geliyordu (Paker, 2010, s. 420). Kürt kimliğinin farklı bir biçimde tanımlanmasına yol açmıştır; Kürt halkı da politik bir pozisyon belirlemek durumunda kalmıştır. Devlete destek olanlar ve olmayanlar, isyana katılıp PKK'yı destekleyenler ve desteklemeyenler şeklinde bu ayırımı devlet, PKK'ya karşı yeni bir kimliklenme sathı yaratmak amacıyla koruculuğu bir işbirliği sistemi olarak işletmiştir. (Akça ve Paker, 2013, s.11). Devlete sadakat etrafında Kürtlüğün inşası, “dost Kürtler” ve “düşman Kürtler” ayırımını yaratmıştır, köy korucusu olmayı reddedenler doğrudan PKK'dan yana olarak değerlendirilmiştir. (Paker, 2010, s. 421)

Diğer yandan bu düşük yoğunluklu savaşın diğer tarafı olan PKK açısından amaç silahlı mücadeleyi etkinleştirmek ve halk tabanında örgütlülüğü artırmak olmuştur (Çelik, 2014, s. 103). Kırsalda, koruculuk sisteminin aktif olmasını engellemeye yönelik devletle işbirliği yapmakla suçladığı insanları tehdit ederek, hatta öldürerek soruna çözüm bulmaya çalışmıştır. (Paker, 2010, s.421). Kırsalın iki tarafın şiddet ve baskısıyla boşaltılması bölgede yaşayan halkın kent merkezlerine yönelmesine yol açmıştır. Bu zorunlu göç, PKK'nin şehirlerde başlattığı başkaldırıları ile yeni bir yön kazanmıştır. Kitleli yürüyüşler ve açlık grevleri düzenleme yanında, devleti simgeleyen kurum ve kişilere yönelik saldırılar düzenlenmiştir; okul yakmalar, devlet kurumlarına yönelik saldırılar, askeri kurum ve lojmanların taranması, elektrik ve su şantiyelerine yönelik baskınlar ve araç kundaklamalar yapılmıştır. PKK böylece bölge halk üzerinde ve askeri açıdan alan gücü ve hakimiyetini ortaya koyarken, devlet kurumlarının işleyişinde bir zafiyet yaratmak yönünde de çalışmıştır (Çelik, 2014, s. 117-119).

Ancak bu süreçte bölgede, savaş ortamının devlet ve PKK olduğu iki aktörlü yapıya yeni bir aktör de eklemiştir. Kendini radikal İslamcı olarak tanımlayan bir örgüt olan Hizbullah özellikle ilçe ve kent merkezlerinde PKK ile savaşımaya başlamıştır. 1990'lı yılların başında dindar çevreler tarafından desteklenen Hizbullah, birçok köy, medrese, cami ve öğrenci yurtlarında örgütlenme faaliyetlerine başlatmış ve siviller

arası bu çatışma hemen her gün birkaç sivilin ölümüyle sonuçlanmış 1995 yılına gelene değin birçok Kürt kentinde yoğun şiddet yaşanmıştır (Çelik, 2014, s. 121-124).

Bu durum bir yanda bölge halkını politik bir kimlikle tanımlarken, bölge dışında kalan halk açısından, ülkenin geri kalan kısmında “şehit cenazeleri” ile “bölücü” ve terörist” faaliyetlerle tanıştırmış, bu olaylar gündelik hayatın bir gerçeği haline gelmiştir. Devletin kurucu ilke ve kabulleri etrafında milliyetçi reflekslerle sürdürülen idare anlayışı, rejim için tehdit kabul edilenleri “düşman” konsepti ile tanımlamayı sürdürmüş, 1990’lı yıllarla birlikte bu düşman içeriden gelen bir düşman olarak belirlenmiştir. Bu iç düşman fikri 2000’li yıllara taşındığında 1990’larda belirli bir bölge ile sınırlı kalan hat tekrar genişlemiş, zorunlu göçle bölge dışına taşınan Kürt nüfus büyük kentlerde bir araya gelmiştir. Bir araya gelişle eşlik eden ekonomik, politik ve kültürel değişimler 2000’li yılları şiddetli ve olağanüstü yıllar kılmıştır. Öyle ki bu yıllar lincin de arttığı yıllar olmuştur. Bunun ne anlatılmak istendiği devam eden alt bölümde ele alınacaktır.

4.1.2. 2000’li yıllar: Olağanüstü hal ile yönetmek, krizle yükselen şiddet

2000’li yıllar bu dönüşümün halen devam etmekte olduğu yıllardır. 11 Eylül ile terör söyleminin, iç düşman ve güvenlik perspektifinden zor aygıtlarına verilen önemin arttığı ve buna eşlik eden bir dizi araç, strateji ve kurumları da çeşitlendirerek güvenlik devletine dönüşümü ortaya koymaktadır (Gönen, 2010). Ceza-adalet sisteminde bir dizi reformla ilerleyen süreç, siyasi nedenlerle daha katı cezalandırma uygulamaları, yüksek güvenlikli hapishanelerin oluşturulması, hapishane sayısında artış ve polis kurumunun güçlenmesine neden olmuştur. Buna ek olarak artan yoksulluk ve suç oranları ile kent yaşamının getirdiği “güvensizliğe” karşı güvenli yaşam alanları oluşturulmuştur. ABD’nin öncülüğünde gelişen bu dönem, 1980’lerle birlikte merkez ülkelerde etkinleşmiş ve 1990’larla birlikte dünyaya yayılmaya başlamış ve 2000’li yıllarda ivme kazanmıştır (Özdek, 2000). Türkiye için bu dönemi tanımlayan belli başlı olaylar; “2008 Ergenekon ve Balyoz davaları, 2010 anayasa referandumu, 2013 Gezi olayları, 7/25 Aralık 2013 yolsuzluk iddiaları, 2014 cumhurbaşkanlığı seçimi, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AKP) parlamento hakimiyetini geçici olarak kaybedip koalisyon hükümeti kurmaya zorlandığı 7 Haziran 2015 genel seçimleri, 15 Temmuz

2016'daki darbe girişimi, 15 Temmuz'u takip eden 2 yıllık olağanüstü hal (OHAL) dönemi ya da OHAL'in ardından Temmuz 2018'de uygulanmaya başlanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS)' dir." (Bedirhanlıoğlu, 2021).

Türkiye için 2000'ler ekonomi politikaları ve siyaset açısından 1980'ler ile başlayan neoliberal dönüşümün hız kazandığı yıllar olmuştur. 2000'li yıllar daha çok AKP'nin iktidarı ile tanımlanmıştır. AKP iktidarının neoliberal, muhafazakar ve otoriter bir popülist strateji üzerinden kapsayıcı bir hegemonya sağladığı (Akça, 2019, s. 49); bu dönemde Türkiye'de ve dünyada devletlerin otoriter, popülist, otokratik, faşizan olarak tanımlanabilen sert dönüşümlerden geçtiği (Bedirhanlıoğlu, 2019, s.372); neoliberal popülist yönetim stratejisinin etkin kullanımıyla krizlere rağmen iktidarını sürdürebildiği (Akçay, 2019, s. 48) vurgulanmıştır. Hatta 2000'li yıllar iki döneme ayırarak ele alınabilir. İlk dönemi 2002- 2010 yıllarını kapsayacak şekilde, ikinci dönemi ise 2010'da günümüze şeklinde değerlendirmek mümkündür. İlk dönem 2002 yılında AKP'nin koalisyonlar ardından tek başına iktidar olduğu yıllardır. Bu yıllar, 1990'ların siyasi istikrarsızlıkla tanımlanan özelliklerinin karşısında bir istikrar vaadi olarak ortaya çıkmıştır. 1990'lı yılların, "on yılda on bir hükümet kurulan, iki büyük ekonomik kriz, aralarında askeri bir müdahalenin de olduğu pek çok siyasi kriz barındıran ve dönemin resmi ideolojisinin siyasal İslam ve Kürt hareketi tarafından sarsıldığı yıllar" (Akçay, 2019, s.53) olarak yerini alması AKP iktidarını ve mevcut dönemi demokratikleşme için bir umut olarak değerlendirilmesine yol açmıştır. Öyle ki AKP, sivilleşme iradesine ve gücüne sahip bir aktör olarak ele alınmış, Kürt sorununa barışçıl çözüm sunacak ve ordunun sivil siyaset üzerindeki vesayetini kaldıracak bir güç olacağı yönünde güçlü bir algı yaratılmıştır (Akça,2015, s.49-52).

AKP'nin ilk yılları, ekonomik tercihlerini kendinden önce iktidar olmuş muhafazakar, İslamcı seleflerinin benimsediği ithal ikameci, ulusal kalkınmacı ve Keynesyen bir ekonomik perspektifin aksine serbest piyasaya açık bir tutum içinde olmuş, IMF ile yapılan anlaşmaya uymuş, IMF programını uygulamıştır. (Akçay, 2019, s. 55). Aynı zamanda demokratikleşme hamlelerini artırmış, Avrupa Birliği (AB)'ne üyelik süreci için gerekli adımları atma yönünde bir dizi reform yapmıştır. Bu süreç bir yandan Kürt sorununa dair barışçıl çözüm arayışlarının ve "açılımların" dönemi olurken, iktidar aynı zamanda ordu merkezli vesayet rejimini de güçsüzleştirme hamleleri içinde olmuştur. (Akça, 2015, s. 52). 1990'larda yoğunlaşmış insan hakları ihlallerinde adı geçenlerin bir biçimde yargı önüne çıkartılmaları yanında sivil toplum örgütlerinin

öncülüğünde yapılan çalışmalarla insan hakları açısından bir tür adalet arayışının öne çıktığı bir dönemdir. Savaşlar, etnik çatışmalar, darbeler ve sistematik insan hakları ihlalleri sonrasında bu hak ihlallerinin yarattığı tahribatın giderilmesi için hayata geçirilen mekanizmaların bütününe içeren ve adına “çatışma sonrası adalet” de denen geçiş dönemi adaleti hukuksal bir dizi düzenlemeyi kapsamaktadır (Uçarlar, 2015). Kamusal reformlar, devletin hak ihlallerini kabulü ve telafiye yönelik tazmin çabaları ile hakikat komisyonlarının kurulmasını, cezasızlıkla mücadeleyi içine almaktadır. Hukuk yoluyla siyasal yaşamın sorunlarına çözüm çabalarıyla öne çıkan bu dönem, sadece devletin etkin olacağı ve onun çözeceği bir sorun olmaktan öte “geçmişle yüzleşme/hesaplaşma” olarak, siyasi, kültürel ve toplumsal yaşam içinde de sağlandığında olanaklı olmaktadır (Sancar, 2014). Özellikle 2000’li yılların başı resmi politikada Kürtlerin kategorik olarak inkar edilmesinin yerini bir reform ihtiyacına bırakmış, “barış süreci” denen dönemde devlet nezdinde Kürtler bir bakıma “tanınmış”tır (Saraçoğlu, 2012). Yani bu yıllar bu yönde hukuki ve toplumsal değişim ve iyileşme vaadinin kamuoyunda tartışıldığı, en azından bu talebin çeşitli kanallarla dile getirildiği yıllar olmuştur.

Ancak çok uzun sürmeyen bu dönemi AB reform sürecinin yavaşlaması, Kürt sorununa dair daha devletçi-milliyetçi ve orduya yakın bir anlayışın benimsenmesi izlemiştir. 2006 yılında tekrar düzenlenen ve sertleştirilen Terörle Mücadele Kanunu, bir dizi şiddet içeren olayı ülke gündemine sokmuştur. Bu dönem Mersin’de bayrak yakma iddiasıyla başlayan ve hızla yayılan linçler ülke gündemini belirlemiştir. Yine bu yıllar ordu ile mücadele içinde olan AKP iktidarı, 2007 yılında verilen e-muhtıra ardından ordunun gücünü büyük oranda sınırlama yolunda kimi düzenlemelere başvurmuş, 2010 yılında yapılan referandumla bu alanda sivilleşme yönünde adımlar atmıştır. Askeri yargının etki alanı sınırlandırılmış, 1982 Anayasası’nın geçici 15. maddesinin kaldırılması, askerlerin darbe döneminde işledikleri suçlar için yargılanabilmelerine olanak tanınmıştır. Devlet aygıtları arasında bu değişiklik, ordu yerine ittifak edilen yeni bir unsur olarak Fethullah Gülen Cemaati’ni yargı ve polis kurumları içinde önemli bir pozisyona taşımıştır (Akça, 2015, s. 52).

2010’lu yıllar AKP iktidarının belirgin bir paradigma değişiminin yaşadığı yıllardır. Görece çatışmasızlığın olduğu bir dönemin bitişiyle yeniden, artan bir şekilde otoriter rejime ve “şiddetli yıllar” a geri dönüş yaşanmıştır. Siyaset açısından uzun tek parti iktidarı ve yarattığı etkiler, 1980’lerle başlayan neoliberalizm-muhafazakarlık

ekseninin 2000'lerde AKP ile ivme kazandığı, 2010'larda da "yükselme" dönemine girdiği yıllar olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan bir dizi toplumsal hareketin de kendini gösterdiği, başlatılan Kürt açılımı ve sonrasında yaşanan yine ağırlıklı olarak Kürtlere yönelik şiddet eylemlerinin yanında Cumhuriyet tarihinin önemli kitlesel eylemi olarak 2013 yılında Gezi Parkı eylemlerinin yaşanması, 2015 yılında gerçekleşen terörist saldırılar ve Ankara Garı katliamı, son on yıllık dönemin "şiddetli yıllar" olduğunu kanıtlar niteliktedir. 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi ve sonrasında yaşananlar da yine şiddeti ve beraberinde kimi hukuki düzenlemeleri gündeme getirmiş, ülke 2016-2018 yılları arasında iki yıl olağanüstü hal ile yönetilmiştir.¹⁵

1990'lı yılların Güneydoğu'da yoğunlaşmış çatışmalı ortamı yerini 2000'lerde görece daha şiddetsiz bir döneme bıraksa da güvenlik gerekçeli şiddet ve bu alana yatırımlar azalmak yerine artmaktadır. 2006 yılından bu yana milli gelirden iç güvenlik harcamalarında ayrılan paydaki artış %45'in üzerindedir (Yentürk, 2015). Polisin artan etkinliği, neoliberal yönetim anlayışı bağlamında toplumsal yeniden kurgulamasının aracı ve cezai devletin etkili bir parçası olarak giderek daha fazla önem kazanmıştır. "Toplumsal tehdit/iç düşman" kategorisiyle genişleyen suça ve suçluya risk yönetimi stratejileriyle yanıt vermeye çalışan polis, zor kullanımını artırarak müdahale alanını genişletmektedir (Özkazanç, 2011; Gambetti, 2007, 2009; Berksoy, 2007). Bu katı uygulamalarına ek olarak "önleyici polislik" ve "toplum destekli polislik" uygulamaları da yoğun üst aramaları ve kimlik kontrolleriyle makul şüphelilerden suça ulaşmayı hedeflemiştir. Bunu hayata geçirmek üzere asayiş için polis dışı aktörlerin de işin içine dahil edilmesi öngörülmüş, o bölgede yaşayan halkın, esnafın şüpheli gördüğünü polise bildirmesiyle güvenliğe katkı sunduğu yeni bir vatandaş-polis formülasyonu ortaya konmuştur. Diğer yandan güvenliğin özel sektör kanalıyla tesisini amaçlayan özel güvenlik, Türkiye'de 2000'li yılların ortalarıyla birlikte en hızlı büyüyen sektörlerden biri olarak hizmet piyasasında yerini almıştır (Yardımcı, 2009). Bu, devletin meşru şiddet kanalları ile güvenliği tesis etmesine işaret etmektedir.

¹⁵ 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilip yedi kez uzatılan 19 Temmuz 2018 yılında sona erdirilen Olağanüstü Hal'in gerekçesi, darbeyi yaptığı iddia edilen FETÖ ile mücadele yanında PKK, DEAŞ gibi terör örgütlerine karşı da daha etkin mücadele sürdürebilme imkanını kullanabilmek olarak dile getirilmiştir. ("Ohal sona erdi", 2018, BBC Türkçe).

11 Eylül ile ABD'den dünyaya yayılan yeni paradigma görünür ya da görünmez, olası tüm düşmanlara “savaş” açan yeni bir yaklaşım getirmiştir. Bu yaklaşımın dünyada çeşitli ülkelerde de sahiplenilmesi küresel olarak 1990'lı yılların insan hakları söyleminin yerine 2000'li yıllarda olağanüstü hal yönetimlerine ve insan haklarının aşınmasına bırakmıştır (Akça, 2015, s. 53). Türkiye'de de olağanüstü hal deneyimi 2000'li yılların fiili ve gerçek bir uygulaması haline gelmiş, geçmiş deneyimler etrafında olağanüstü halin olağan olduğu zamanlara girilmiştir.¹⁶ Güvenlikçi yaklaşım ve politikaların artan yoğunluğu da bu zamanların en temel belirleyicisi olmuştur.

Bu dönem, aynı zamanda Türkiye'de linçlerin arttığı yıllar olarak da öne çıkmaktadır. Linç, şiddet kullanımında tek yetkili olan modern devlet yerine şiddet uygulayan kitlenin eylemidir. Kitlenin uyguladığı bu şiddet, hukuki açıdan yasaktır, bir yasa ihlalidir. Ya da mevcut haliyle söylersek yasal düzenlemelerde linç bir suç olarak atanılmamış, yasadan hariç tutulmuştur. Ancak bu yasal olmayan şiddetin devlet tarafından meşru görülüyor olmasını “olağanüstü hal” etrafında tanımlayan Bora (2014), lincin, hukuk devletlerinin gözlerden irak tutulan ama kapatılmamış, ara ara geçit verilen ya da verilebilecek bir yan yolu olarak mevcudiyetini koruduğunu belirtir. Bu açıdan bir olağanüstülük, bir istisna olarak da tanımlanabilen linç, yasanın art alanında, onun kör noktasında kullanışlı bir araç olarak tutulmakta ve zaman zaman devreye sokulmaktadır. Buradaki olağanüstülük linç eylemini nitelemekten öte lince atfedilen bir anlamı siyasal, hukuki ve toplumsal açıdan ifade etmektedir.

Lince dair bu çerçeveye “olağanüstü hal” kavramsallaştırmasının nasıl tanımlandığını ele almayı gerektirmektedir. Roma İmparatoru Gratianus'un “acil durum, kanun

¹⁶ Türkiye tarihinde farklı dönemlerde olağanüstü hal ilanları yaşanmıştır. Askeri darbe dönemleri ve onu izleyen sıkıyönetim deneyimlerinin sonrasında ya da kendi başına ilan edilen olağanüstü hal uygulamaları yaşanmıştır. 1982 Askeri Darbesi sonrası sıkıyönetimi uygulamasını takip etmiş, Kasım 2002'ye kadar yürürlükte kalmıştır. 1982 Anayasasına dayandırılarak 1983'te yürürlüğe giren kanun a) Tabii afet, tehlikeli salgın hastalıklar veya ağır ekonomik bunalım, b) Anayasa ile kurulan hür demokrasi düzenini veya temel hak ve hürriyetleri ortadan kaldırmaya yönelik yaygın şiddet hareketlerine ait ciddi belirtilerin ortaya çıkması veya şiddet olayları sebebiyle kamu düzeninin ciddi şekilde bozulması, durumlarında olağanüstü hal ilan edilmesi ve usulleriyle olağanüstü hallerde uygulanacak hükümleri belirlemektir. (Resmi Gazete 27.10.1983/2935.) Bu dönem için bölgesel OHAL uygulamaları da Kanun Hükmün Kararnameler ile sürdürülmüştür.285 sayılı ve 10.7.1987 tarihli Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin kapsamı Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkari, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerini kapsamak üzere oluşturulmuştur (Resmi Gazete 14.7.1987).

tanımaz.” ifadesiyle özetlenebilecek (Bora, 2016) kavram, istisna hali olarak da kullanılmakta, hukuk sisteminin kesintiye uğradığı, askıya alındığı bir durum olarak tanımlanmaktadır. Schmitt, istisna haline karar verebilirliği egemeni tanımlayan unsur olarak ortaya koymaktadır (1996, s. 14) . Yasalar değil bizzat egemenin kararı olağanüstü halin sınırını oluşturur. Ancak kavram, sadece yasasızlık halini değil aynı zamanda serbest yasalılık halini de anlatmaktadır. İkisinin bileşiminde olağanüstü hal, “egemenin yasaların uygulanmasını da kendi eline aldığı, geçici veya kalıcı dönemlere ya da tikel uygulamalara işaret etmektedir” (Kulak, 2015). Agamben, Benjamin’in “istisna”nın artık bir “kural” haline geldiği savını Schmitt’in teorisinin karşısına koymakta ve modern çağda olağanüstü halin istisna olmaktan çıktığını vurgulamaktadır. Olağanüstü halde alınan hukuki önlemlerin sadece hukuki ifadelerle anlaşılması mümkün değildir (Agamben, 2006). Totaliter ve baskıcı rejimler olağanüstü hali hukukun içinde “sürekli istisna” hali olarak tutup kullanmaktadır.

Bu çerçevede hukukun dışında var olan, hukukun istisnası sayılan lincin, bir başkaldırı olarak değerlendirilmekten ziyade toplum olarak “içimizdeki düşmanlar”la mücadele etmekte kullanılan bir idare tekniği olarak varlığına dikkat çeken Bora, buradan hareketle linci bir “rejim” olarak tanımlamaktadır (Bora, 2014). Nitekim 15 Temmuz 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimi sonrası yayımlanan kanun hükmünde kararname, darbe girişimine karşı mücadele eden “sivil”leri de devlet güçleri gibi şiddet uygulayabilecekler grubuna dahil ederek mevcut yasaların yaptırımlarından ve cezalandırıcı hükümlerinden muaf tutmaktadır (696 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılının tayin ettiğinin dışında ası ve Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2017). Bu devletin resmi kolluk güçlerinin dışında şiddet kullanımına yetkili yeni sivil odakların da benzer işlevle tanındığı anlamına gelmektedir.

2000’li yıllarla birlikte gözlemlenen yukarıda değinilen güvenlik gerekçeli şiddetteki artış, linç eylemlerinin artışıyla aynı döneme denk gelmektedir. Ancak linç, sıradan vatandaşın, halkın, mahallelinin bir tepkisi olarak ortaya çıkmaktadır. “Sivilin şiddeti” diye tanımlayabileceğimiz linç, neoliberal güvenlik tertibatı ile nasıl bir ilişkidedir? Bu soruya 2000’li yılların Türkiye’sinde artmakta olan linç eylemleri açısından yanıt vermek, sivil toplumun dönüşümünün ve vatandaşın yeniden tanımlanmasını ele almayı da gerekmektedir. Zira bu çağda güvenliğe yönelik yukarıda değinilen düzenlemelere ek olarak devletin yanında bu görevi paylaşmaya soyunmuş, sistemin

istikrarsızlıklarını ve güvensizliklerini çözmeye onunla ortaklaşacak, sosyal alanın inşasında devletle işbirliği içinde olacak bir sivil toplum yapılanması da devreye sokulmuştur. Sivil toplum kuruluşlarının gönüllüğünde ilerleyen bir yapı, devletin yetersizliğini özsel olarak kabul etse de yine devlete destek olmanın gerekliliğinin de altını çizmektedir (Can, 2007).

2005'ten başlayarak artma eğilimi gösterecek linç furyası, devlet nezdinde söylemsel düzeyde "vatandaşın haklı tepkisi"ne, "sabrı taşan halkın" müdahalesine bağlanmış, 1900'lardan bu yana sürmekte olan "iç düşman" formülasyonu Kürtleri birlik ve beraberliğe kasteden "terörist"le eşitlemiş hatta neredeyse Kürtleri bu kimlikte sabitlemiştir. Karşı taraftaysa vatandaşı yerleşmektedir. Bu noktada linç, Gambetti'nin belirttiği gibi, bir tür sivil inisiyatif veya sivil girişimcilik olarak görülebilir Devlet ile sivil toplum arasındaki mesafe fiilen ortadan kalkmakta, "polis vatandaş"lar yasanın art alanında linçle milli güvenliği temin etmektedir. Linci gündelik yaşamın bir unsuru haline getiren durum ise toplumun kendini zaten şiddetle ifade ettiğine yönelik özcü yaklaşımdan ziyade "şiddet kültürü" olarak tanımlanan, şiddete yol açan kültürel norm ve değerlerin makro süreçlerden beslendiği kabulüdür (Gambetti, 2007).

Hayatı güvenlik temelli tesis eden özcü bakış, şiddeti de gündelik yaşamın bir parçası olarak kodlamakta, onu değersizleştirmektedir. Savaş döneminde şiddetin meşru kabul edilebilir oluşu, savaş sonrası dönemde şiddetin bireysel yaşamlara yayılması sonucunu doğurmaktadır. Türkiye açısından 2000'li yıllar, savaş sonrası bir toplumsal dönem olarak da ele alınabilir. Kente eklenen bu yeni nüfus, neoliberal ekonomik anlayışın çağında düşük ücretlerle çalışmakta, kimi zaman yerel halkın işini elinden aldığı gerekçesiyle de lince maruz kalmaktadır (Gambetti, 2007). Linç, şiddetin dozunun görece azaldığı, çatışmasızlığın hakim olduğu bu 2000'li yıllarda, ülkenin büyük bölümüne yayılmakta, kimi zaman basit bir olayın tetiklediği şiddet eylemi, büyük bir linç dizisine yol açmaktadır. Bunun sonucunda yok edilmeye, durdurulmaya, susturulmaya, gitmeye mecbur kalan kesimlerse çoğunluğun genel geçer kabulleri dışında kalan kişi ya da gruplar olmaktadır.

Bu çerçevede, lincin idare tekniği olarak kullanılması savının da dayanaklarından birini oluşturur. Şiddet tekeli hala devletin elindedir ancak kitlelerin şiddetine belli ölçülerde izin vermek de bu mekanizmanın parçasıdır. İzin, resmi bir izin olmaktan ziyade lince müdahale etmede geç kalmayla, bazı yasal eksikliklerle, cezasızlıkla ve linç kitlelerini

anlama yönündeki istek ve şevkle fiilen kendini gösterebilmektedir. Güvenliğin yaşamın her alanını tesis ettiği neoliberal çağda linç, bir tür "şiddetin koruculaşması" şeklinde ifade edilebilecek bir şekle dönüşmektedir. Bir sonraki bölümde hukuki boyutuyla Türkiye’de lincin nasıl değerlendirildiği ele alınmış ve yasal mevzuatta lincin nasıl yer bulduğuna değinilmiştir. Bu bölümde cezasızlık politikaları ile linç ilişkisine de yer verilmiştir.

4.2. Türkiye’de linç mevzuatı ve Cezasızlık

Tüm çalışma boyunca tezin, linç davalarını konu ettiğine değinilmiştir. Ancak bu bölümde “linç davası” ile ne kastedildiğine yönelik açıklama yapmanın gerekli olduğu düşünülmektedir. Zira, yukarıda da değinildiği üzere Türk hukuk sisteminde bir linç suçu yoktur, herhangi bir yasa hükmünde linç müstakil bir suç olarak tanımlanmamıştır. Bununla birlikte, linç suçunu kapsadığı varsayılan belli kanun maddelerinin varlığından bahsedilebilir. Bu hükümler, Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) kasten öldürme (madde 81) , kasten yaralama (madde 87), soykırım (madde 76), insanlığa karşı suçlar (madde 77) ve halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama suçlarıdır (madde 126) (Yılmaz, 2021,s. 54). Bu suçlara ek olarak mala zarar verme (madde 151) , genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması (madde 170) , suç işlemeye tahrik (madde 214) hükümleri de linçle ilişkili sayılmaktadır (Karakış, 2020,s. 33). Bazı linç davalarında ise kişiyi hürriyetinden yoksun kılma (madde 109), konut dokunulmazlığını ihlal (madde 116) ve nitelikli yağma (madde 149) hükümleri de uygulanmaya konulmuştur.

Linç genellikle çok failli bir suç olarak Ceza Kanunu’nun “iştirak hükümleri” doğrultusunda ele alınmış (Karakış, 2020,s. 33), linç olayının sonucunda mağdurun ölmesi durumunda failler, niyete göre kasten veya kastı aşan öldürme; mağdurun yaralanması durumunda kasten yaralama hükümlerine göre değerlendirilmiştir (İHD Raporu 2010). Lince ilgili yasal çerçeve ele alındığında, yasanın linç suçu ile ilgili en belirleyici ve linci kapsayıcı hükmünün, “insanlığa karşı suçlar” olduğu söylenebilir. Hüküm, “siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak çeşitli suç fillerinin işlenmesi” olarak

tanımlanmıştır ¹⁷. Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) 2010 yılında parlamentoya sunduğu kanun değişikliği teklifinde maddenin yeniden düzenlenmesi ve lincin suç olarak tanımlanması istenmişse de bu teklif kabul edilmemiştir.¹⁸

Linci konu alan yasal suç tanımları arasında, “insanlığa karşı suçlar” ve “soykırım suçu” uluslararası suçlar kapsamında sayılmaktadır. Ancak soykırım suçunun doğrudan linçle ilişkili olmadığı söylenmelidir. Burada ayrımcı unsur, lincin bir kişiye veya kişilere yönelik şiddet eylemi olması ve soykırımdaki gibi bir topluluğun tümünden ya da kısmen yok edilmesi amacı taşımayabileceğidir. Bu bakımdan soykırım genel ve kapsayıcı bir tanımdır, daha yaygın ve sistematik şiddet eylemlerini içine almaktadır (Yılmaz, 2012, s.55; Karakış, 2020, s. 34).

Linç ile ilgili mevcut pozitif yasa hükümleri kişilere karşı suçlar (kasten öldürme ve kasten yaralama), topluma karşı suçlar (genel güvenliğin kasten tehlikeye sokulması), kamu barışına karşı suçlar (halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama ve suç işlemeye tahrik), hürriyete karşı suçlar (kişiyi hürriyetinden yoksun kılma ve konut dokunulmazlığını ihlal) ve mala karşı suçlar (nitelikli yağma ve mala zarar verme) kapsamında ele alınmaktadır. Bu geniş kapsam lincin çok çeşitli sebeplere dayanıyor olması yanında süreçte çok farklı ihlal ve hak kayıplarıyla karşı karşıya kalındığını da göstermektedir. Linç ve ardından yaşananlar, lince eşlik eden süreçlerin bütünü, malına ve canına kast edecek şekilde kişiye, barışı ve huzuru bozacak şekilde kamuya ve insanlığa karşı bir ihlal olarak ele alınmalıdır.

Dünyada bazı ülkelerde linç suçu yasal olarak tanımlanmıştır.¹⁹ Türkiye’de yasal olarak tanımlanmış bağımsız bir linç suçu yoksa da yukarıda bahsedilen çeşitli ceza hükümleri kapsamında linç faileri yargılanmaktadır. Linç, çok çeşitli ceza hukuku

¹⁷ <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>

¹⁸ Sunulan yasa teklifinde önerilen madde şu şekildedir. Linç suçu “bir grubun, bir kişi veya bir topluluğu, siyasi görüşü, etnik kimliği, dini inancı, cinsiyet kimliği, felsefi görüşü ve benzeri nedenlerle ölümle cezalandırmaya kalkması, canına ve malına zarar vermesi, yaşadığı bölgeden göçe zorlanması, yaşama alanına tecavüzü ile birlikte bu tür davranışları haklı gösteren, destekleyen ve hatta teşvik eden eylem ve söylemleridir.” (“BDP’den Yasa...”,2010, Bianet).

¹⁹ Birleşik Krallık’a bağlı İngiltere ve Galler’de 1986 yılında “ayaklanma” başlığı altında, Kuzey İrlanda 2008 yılında ve İskoçya’da 1986 yılında “mobbing ve ayaklanma” başlığı ile müstakil bir linç suçu yasal olarak tanımlanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nde de eyalet bazlı farklılıklar olsa da linç bir suç olarak tanınmıştır. Lincin yasal olarak suç sayılması oldukça uzun bir süreçle dayansa da 2020 yılında linci konu edinen yasa senatoda kabul edilmiştir. Hindistan’da aynı biçimde linç yasal olarak tanınmıştır. 2017 yılında tanınan kanun linci kitle eylemi olarak kabul etmiş ve kitlenin planlı ya da plansız eylemlerini linç kapsamında değerlendirmiştir.(Karakış, 2020:28-30)

hükümleri kapsamında kişi ya da topluma yönelik zararı kapsayan, bir ya da birden çok hak ihlalini içine alacak biçimde değerlendirilmektedir. Ancak özellikle politik saiklerle kalkışılan linçler söz konusu olduğunda linç eylemlerinin yasal sürece dahil edilmediği, linç edenlerin yargılanmadığı, yargılandıkları durumda etkin bir yargılama yapılmadığı, lince maruz kalanın adalet talebinin yeterince karşılanmadığı ya da lince maruz kalanın da suçlandığı yönünde pratiklerin yaygınlığı konusunda bir ortak kanaat geliştiğinden bahsedilebilir. Bu bakış, linç ile cezasızlık arasında bir ilişki kurulmasına yol açmaktadır. İki olgu arasındaki ilişki, ceza-adalet sistemine yansımış linç eylemlerinin hukuk dairesinde nasıl ele alınma tarzı etrafında şekillenmektedir.

Sevdiren (2015), cezasızlık olgusunun iki temel dayanağı olduğunu; bunlardan ilkinin ağır ve ciddi insan hakları ihlalleri, ikincisinin ise uluslararası hukuk aleyhine işlenen suçlar olduğunu belirtmiştir. Avrupa Konseyi'nin ağır ihlal saydığı durumlar ise yargısız infazlar, yaşam veya sağlığı ciddi biçimde riske eden ihmaller, resmi görevliler (kolluk, infaz koruma memurları diğer görevliler) tarafından işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele, zorla kaybetmeler, insan kaçırma, kölelik, zorla çalıştırma ve insan ticareti, tecavüz ve cinsel taciz, aile içi saldırılar dahil ciddi fiziksel saldırı ve konut ve malvarlığını kasten yakmadır. Türk ceza hukuku mevzuatına 2004 yılında giren uluslararası suçlar ise savaş hukuku ihlalleri, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve işkence, gözaltında kaybetme, yargısız infaz ve kölelik gibi suçlar için kullanılmaktadır (Sevdiren, 2015,s. 19-20). Bu bağlamda cezasızlık, ağır ve sistematik insan hakları ihlallerinin faillerinin, suçlanmalarına, yargılanmalarına ve eğer suçlu bulunurlarsa kurbanlarına onarım sağlanması da dahil uygun cezalara mahkum edilmeleriyle sonuçlanabilecek hiçbir soruşturmaya konu olmamaları, cezai, hukuki veya idari herhangi bir mekanizmanın işletilmemesidir (Alpkaya, 2017,s.15). Cezasızlık aynı zamanda soruşturma ya da kovuşturmanın gerektiği gibi yürütülmediği ya da yargılama sonucu hükmün adaletle bağdaşmadığı ya da çeşitli sebeplerle verilen hükmün infaz edilmediği durumları da kapsamaktadır. (Daubler-Gemelin, 2009'dan akt. Sevdiren 2015,s.19) Cezasızlıkla mücadelede ortaya konan taleplerden ilki etkin yargılama ve cezalandırmanın sağlanmasıdır. İkinci talep ise daha kapsayıcı ve ulaşılması güç olandır: hakikati ortaya çıkartmak, toplumsal hafızanın korunması ve yüzleşmenin sağlanmasıdır. Bu bakımdan cezasızlık, yalnızca hukuki değil, aynı zamanda etik ve politik boyutları olan evrensel bir sorun alanıdır (Gebeş, 2017,s.22).

Cezasızlığın hakim bir politika olarak var olması linci değerlendirirken çok önemlidir. Zira linç kapsamına dahil edilen ihlaller ve işlendiği söylenen suçlar cezasızlık bağlamında yukarıda sayılan suçları kapsamaktadır. Doğrudan ya da sadece yasal süreçte mevzuattan kaynaklanan eksiklikle ilgili olmayan ancak cezasızlık anlayışını pekiştiren bir unsur daha bulunur. Bu unsur lince dair kalıp yargıların kurumsal düzeyde kabul edilmesi sebebiyle cezalandırmaya uygun kanuni çerçeve olsa dahi, belirli fiillerin yine de cezasız bırakılmasıdır. Etkin ve/veya adil cezalandırmanın gerçekleşmemesini, bürokratik zihniyete ve devletin çıkarını adaletten üstün gören anlayışa tercih edilmesine (Sancar, Atılgan, 2015, akt. Sevdiren 2015) ya da yargı mensuplarının bir tipoloji oluşturacak şekilde adına “hakim vasatı” denilen bir tutumla yargılama yapmalarına bağlayan görüşler vardır. Özsü’ya göre, hakim vasatı, “apolitik, toplum ve siyaset düşmanı bürokratik bir siyasal kültür ile anti-entelektüel, taşralı ve sokağın parçası olan lümpen bir algı ve tutum” olarak tanımlanmaktadır. (2013, s.191).

Takip eden bölümde çalışmanın analizine yer verilmiş, linci anlamaya yönelik saha çalışmasından edinilen bilgiler paylaşılmış ve dava dosya verileri sanık ve mağdur biçiminde ayrılarak iki kısımda değerlendirilmiştir.

5. LİNCİ ANALİZ ETMEK: OLAYLAR, DAVALAR VE TARAFLAR

Çalışmanın bu bölümü, Türkiye’de lincin 2000’li yıllarda zamansal ve mekansal dağılımına, sıklığına ve bu dönemde gerçekleşmiş beş farklı linç vakasının dava dosyası üzerinden incelenmesini amaçlayan niceliksel ve niteliksel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı alan verilerine dayalı olarak üretilmiştir. Niceliksel analiz sahayı tanımaya ve sınırları belirlemeye yönelik yapılmış, niceliksel çalışma ise derinlemesine bilgi edinme imkanı sunmuştur

“2000’li yıllarda linçlerde belirgin bir artış oldu mu?” sorusu niceliksel çalışmanın yanıtını aradığı sorudur. Baki, 1990’lı yıllardan 2000’li yılların ilk on yılını kapsayan süreçte linç eylemlerinde artış olduğuna dair saptama yapmıştır. (2013, s. 164) Aşağıda ayrıntılarıyla anlatılacak niceliksel çalışma da, Baki’nin çalışma yöntemine benzer bir analiz yapmış, analizi 2000’li yılların ortalarına kadar taşımış ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. Devam eden alt bölümde bu çalışmanın kapsamı ve içeriğine dair bilgi verilecek, çalışmanın sonuçları ortaya konulacaktır.

5.1. 2000-2014 yılları arasında Türkiye’de yaşanan linç eylemlerinin analizi

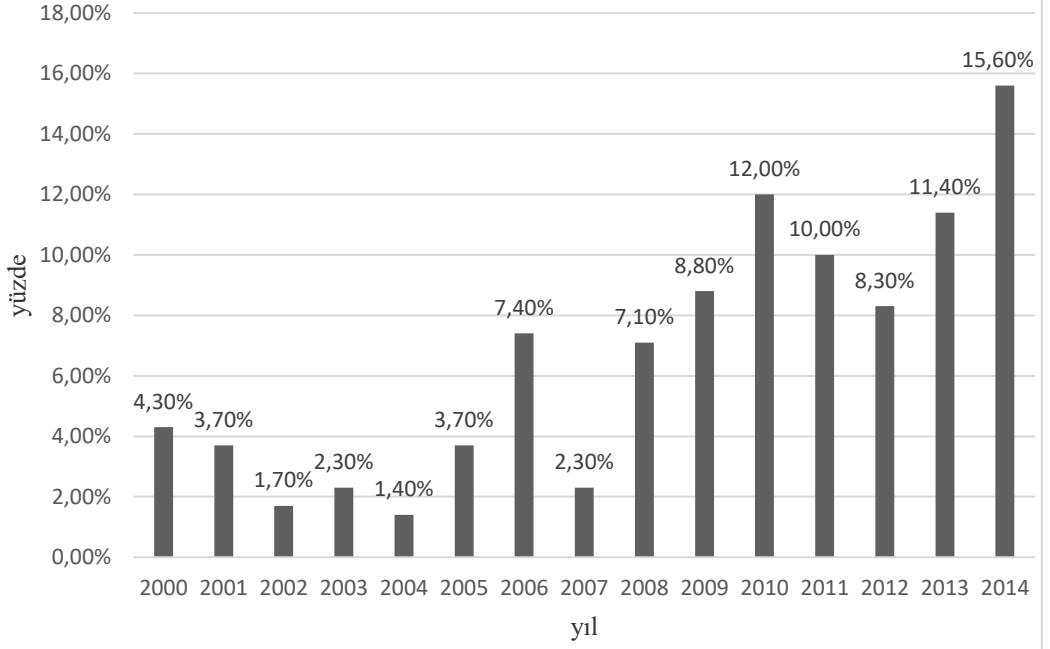
Çalışmanın bu kısmında, 2000-2014 yılları arasında Türkiye’de yaşanan linç eylemlerinin temel motivasyonları ve tarafları, zamansal ve mekansal dağılımları ve sonuçları irdelenmiştir. Analiz yapılırken gazete taraması yöntemi veri toplama tekniği olarak kullanılmıştır. Radikal ve Milliyet gazetelerinin arşiv taraması için Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve Atatürk Kitaplığı kullanılmış, buna ek olarak bu iki gazetenin internet arşivleri de taranmıştır. Ancak gazetelerde linç eylemlerine dair verilerde kimi bilgilerin ayrıntılı olarak yer almaması içerik açısından kimi eksikliklere yol açmaktadır. Buna ek olarak özellikle politik temelli linç eylemlerinin ulusal haber kaynaklarında yeterince yer bulmadığı gerçeğinden hareketle Türkiye İnsan Hakları

Vakfi'nın (TİHV) insan hakları ihlallerine dair raporları ve günlük haberlerin derlendiği internet arşivinden de yararlanılmıştır. Veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Eksiklikleri gidermeye yönelik tüm çabalara rağmen bu ön çalışma, gazete haber içeriklerine dayanması nedeniyle, eksik ya da yanlış kimi bilgilerin bulunması riskini taşımaktadır.

Gazete taraması ardından verilerin derlenip analiz edilmesi aşamasında linçlerin tek bir çerçevede ele alınmasının olanaklı olmadığı fark edilmiş, değişik sebeplerin bu şiddet davranışına kaynaklık ettiği gözlemlenmiştir. Eylemin ortaya çıkışını tetikleyen olay çerçevesinde iki temel ayırım yapılmıştır. Adi motivasyonlu linç eylemleri taciz, tecavüz, hırsızlık, cinayet, kaza sonucu yaralama ve ölüme yol açmak gibi sebeplerle ortaya çıkan linç eylemlerini kapsamakta, politik motivasyonlu linç eylemleri ise farklı siyasi, dini görüş, etnik ya da mezhepsel kimlik ve cinsel kimliklere yönelen linç eylemlerini ifade etmektedir. Bundan sonra adi linç ve politik linç olarak kullanılacaktır. Çalışma kapsamında 14 yıllık süreç içinde toplam 351 linç vakası saptanmıştır. Bu linçlerin çok büyük bir kısmını linç girişimleri (%95), geriye kalan kısmını ise ölümlerle sonuçlanmış linç eylemleri (%5) oluşturmaktadır. Çalışmada her ikisini de kapsayacak şekilde linç eylemleri ifadesi kullanılmıştır.

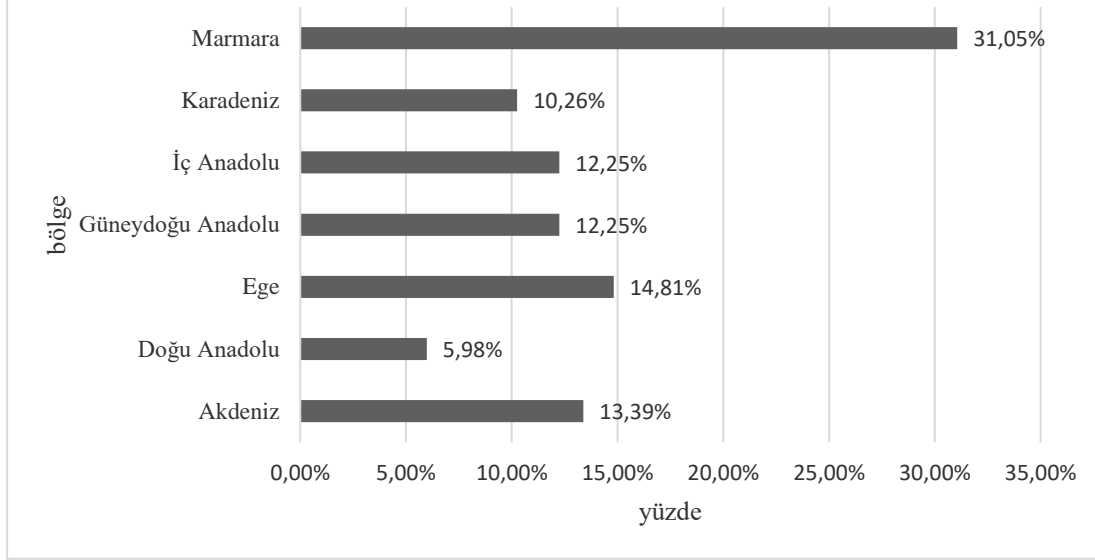
Linç eylemlerinin zamansal dağılımı incelendiğinde, 2005'ten bu yana linç eylemlerinde bir artış eğilimi olduğu görülmektedir. 2014 yılı 55 linç eylemi ile ilk sırada yer almaktadır. 2010 (42 linç eylemi) ve 2013 (40 linç eylemi) yılları ise ikinci ve üçüncü sırayı oluşturmaktadır. En az linç eyleminin yaşandığı yıl ise beş linç eylemi ile 2004 yılıdır. (Bkz. Tablo 5.1). Yaşanan linç eylemleri, 2005 yılı öncesi ve 2005 yılı sonrası biçiminde ayrıldığında fark daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. 2005 yılına kadar olan dönemde 47 linç eylemi yaşanmışken kalan 10 yıllık dönemde 204 linç eylemi yaşanmıştır. Bu, linç eylemlerinin beş yıllık ilk döneme göre yaklaşık beş katı arttığını göstermiştir.

TABLO 5.1
Linç eylemlerinin yıllara göre dağılımı

Linç eylemlerinin mekansal dağılımı bölgesel olarak değerlendirildiğinde, ülkenin kıyı şeridinde bir yoğunlaşma olduğu görülmektedir. İlk sırada Marmara Bölgesi yer alırken, onu sırayla Ege Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi takip etmektedir. (Bkz. Tablo 5.2).

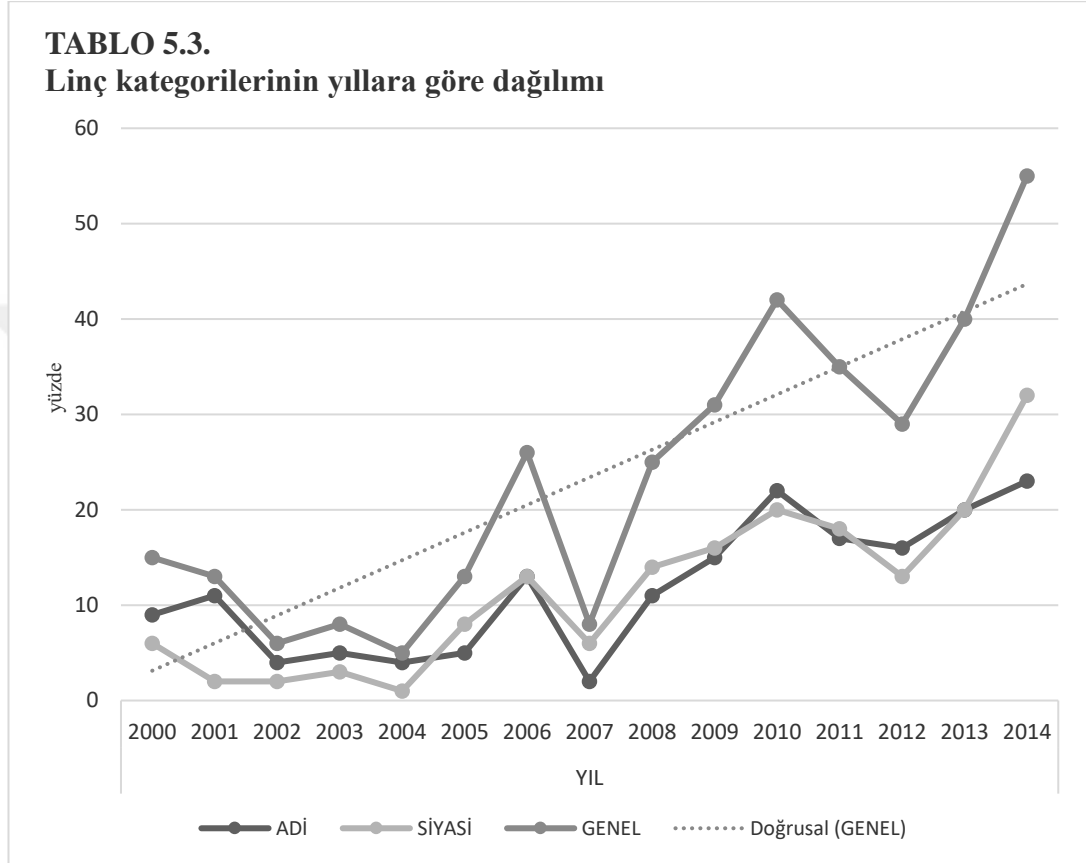
TABLO 5.2.
Linç eylemlerinin bölgelere göre dağılımı

İllere göre linç eylemlerinin dağılımını değerlendirildiğinde ise İstanbul, İzmir ve Adana ilk üç sırayı paylaşmaktadır. Bu illeri sırasıyla Antalya, Ankara, Konya, Sakarya, Şanlıurfa ve Trabzon takip etmektedir. Linç eylemlerinin en yoğun yaşandığı bu illerin aynı zamanda yoğun göç alan iller (İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Bursa, Antalya) olduğu belirtilmelidir (H.Ü Nüfus Araştırmaları Enstitüsü). Bu durum, 1990'lı yıllardan bu yana çatışmaların yoğun olduğu özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden zorunlu göç ve yerinden edilmeler sonucu göç eden insanların olduğu tespitiyle beraber düşünülmelidir (Kurban ve diğ, 2008). İç göçler sonucu, bu kentler linçler açısından bir karşılaşma mekanı olarak da ele alınabilir.

Çalışma kapsamında linç eylemleri kendi içinde bir sınıflamaya tabi tutulmuş ve farklı motivasyonlara sahip linç eylemleri genel olarak adi motivasyonlu linç eylemleri ile politik motivasyonlu linç eylemleri olarak ayrılmıştır. Politik linç eylemleri kendi içinde etnik temelli linç girişimleri ile siyasi bir sebebe dayanan eylemleri içine almaktadır. Adi linç eylemleri ise taciz ya da tecavüz iddiası, hırsızlık iddiası gibi adi suçlarla ya da trafik kazasında ölüme ya da yaralamaya sebep olmak, sağlık çalışanlarının görevi ihmali iddiasıyla şiddet uygulamak gibi motivasyonlarla hareket etmektedir. Adi linç eylemleri, toplam linç eylemlerinin %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. Yıllara göre linç eylemlerinin kategorik dağılımına bakıldığında her iki linç kategorisinde eylemlerin artma eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Analizin

yapıldığı 14 yıllık dönem içinde adi linçler açısından bir süreklilik olduğu gözlemlenmektedir (Bkz. Tablo 5.3). Ancak politik linç eylemleri açısından yıllara göre eğilim genel bir yükselme biçimindedir, 2013 ve özellikle 2014 yılı politik linç eylemleri açısından artışın en yüksek olduğu yılları göstermektedir.

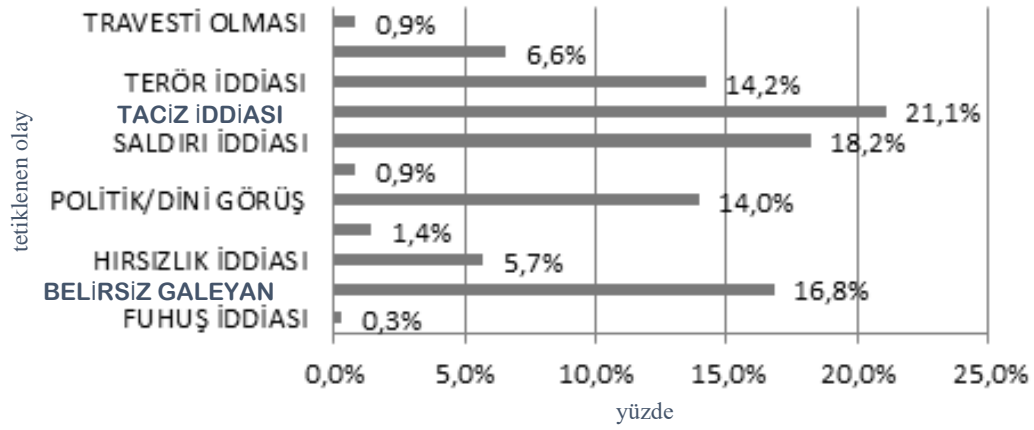

Linç eylemlerini başlatan sebepler ele alındığında taciz/tecavüz iddiasının ilk sırada olduğu görülmektedir. Kitleyi harekete geçiren diğer sebepler, saldırı iddiası, herhangi bir gerginliğin yol açtığı galeyana ve terör iddiası biçiminde sıralanmaktadır (Bkz. Tablo 5.4). Eylemi başlatan bu ilk sebep linç eyleminin gerekçesini oluşturmaktadır. Adi linç olayları söz konusu olduğunda grubun öfkesi, toplum tarafından hoşlanılmayan bir davranış sergilemiş, o grubun hassas noktasına dokunmuş, ahlak anlayışına ters davranmış ve/veya kendisinden olana zarar vermiş, kısaca cezalandırılmayı “hak etmiş” bir “suçlu” ya yönelmektedir. Söz konusu politik linç olduğundaysa toplumsal normlara; dinsel, etnik, ırksal ya da cinsel yönden uyumsuz olan, kitleyi ayrık davranışıyla tahrik eden taraf linç maruz kalmaktadır. Linç maruz kalanın suçlaştırılması diye tanımlanabilecek bu durum, tüm linç

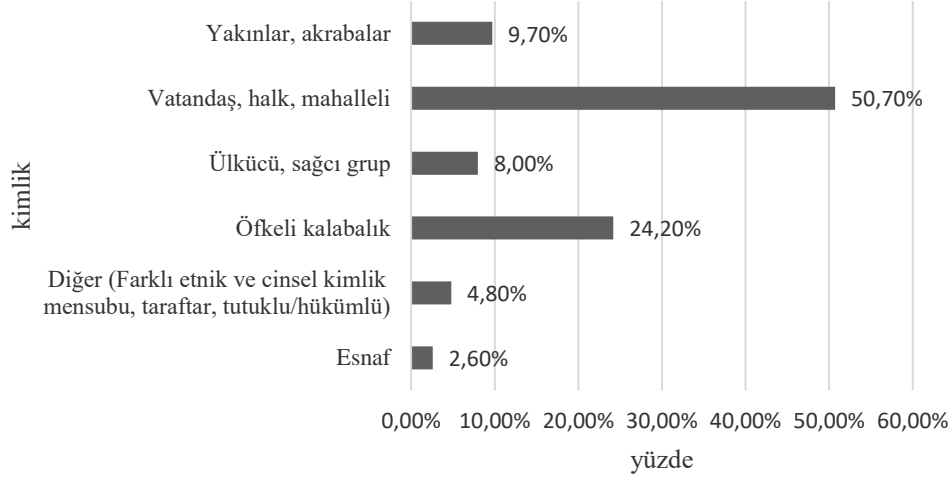
kategorilerinde işletilen bir mekanizma olarak iş görmektedir. Politik bir linç eylemini başlatan sebep mahallenin kızına bakan bir Kürt, çevreyi rahatsız eden bir Roman, kavgaya karışan bir travesti, sarhoş olup kargaşa çıkaran bir öğrenci olabilmektedir.

TABLO 5.4.

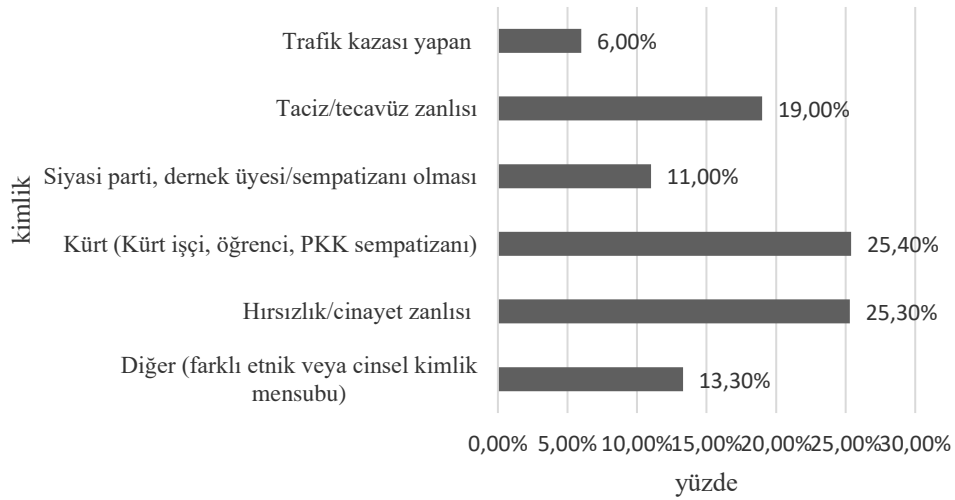
Tetikleyen olaya göre linç eylemlerinin dağılımı

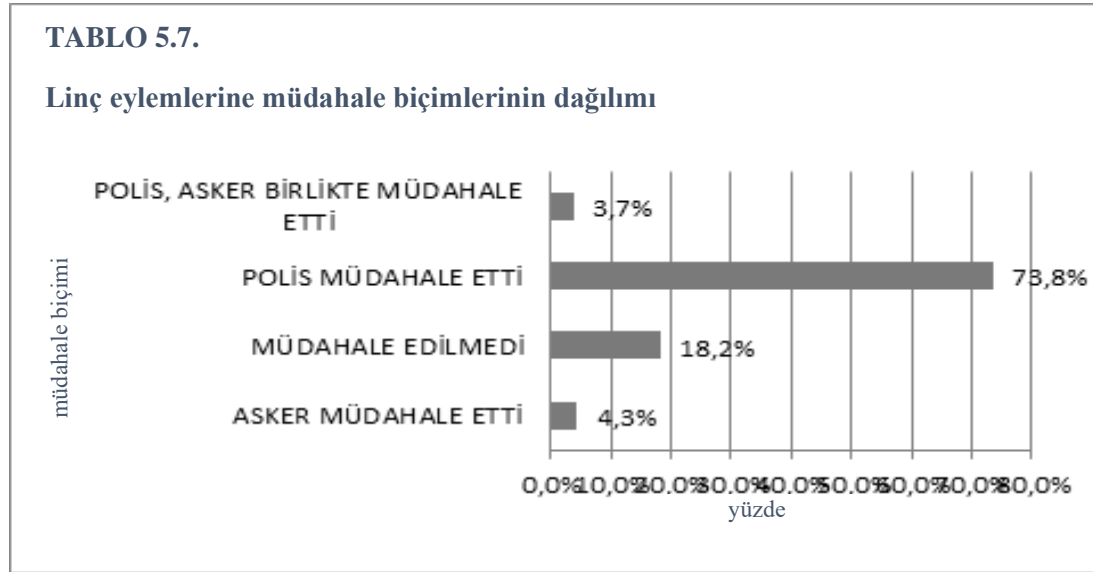
Yukarıda bahsedilen linç eylemlerini başlatan sebepler, linçe kalkışan ve maruz kalan tarafların kimliğine dair de belli işaretler vermektedir. Linç eylemlerine katılanların yarısından fazla bir kısmı vatandaş, halk, mahallelilerden oluşmaktadır. Öfkeli kalabalıklar, yakınlar akrabalar ve ülkücü, sağ görüşlü kişiler de sırasıyla linç kitlelerini oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 5.5).

TABLO 5.5.**Linç eylemlerine katılanların kimlik tanımı**

Linç maruz kalan kişiler açısından, hedef olarak seçilmelerinde etnik kimlik en başta gelen sebep olmaktadır (Bkz. Tablo 5.6). Kürt kimliğine eşlik eden farklı konumların (işçi, öğrenci, partili, eylemci...) bir arada değerlendirildiği bu kategori, politik linçler yanında adi linçler için de bir hedef kimlik olarak öne çıkmaktadır. Bunu sırasıyla, hırsızlık yaptığı ya da cinayet işlediği düşünülen kişiler, taciz/tecavüze karıştığı iddia edilen ve politik bir eyleme karıştığı düşünülen kişiler takip etmektedir.

TABLO 5.6.**Linç eylemlerine maruz kalanların kimlik tanımı**

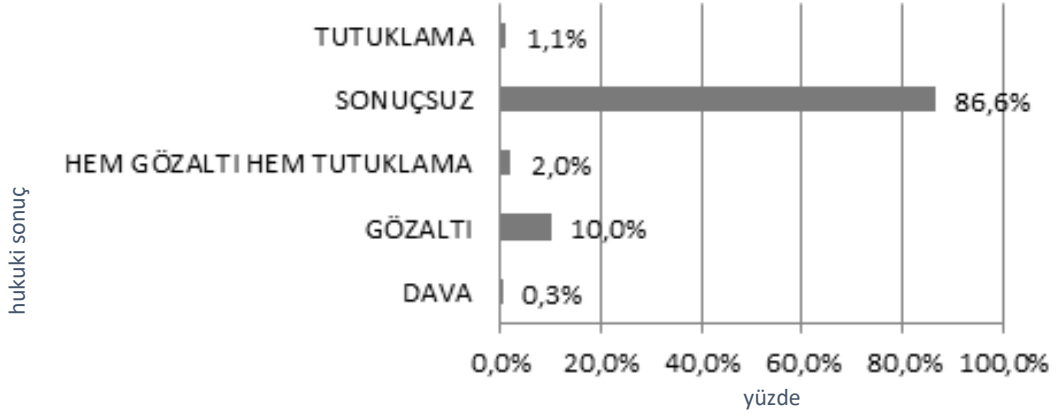
Linç eylemlerinin ölümcül bir şiddet eylemi olması hali, beraberinde güvenlik güçlerinin linç eylemlerine müdahalesini de ele almayı gerektirmiştir. Linç eylemlerine güvenlik güçleri %81,8 (polis, asker ya da ikisi birlikte) oranında müdahale etmiştir. Geriye kalan %18,2'lık oran ise müdahale edilmeyen linç eylemlerini oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 5.7). Güvenlik güçlerinin müdahalesi, özellikle yoğun katımlı linç eylemlerinde kitleyi kontrol etmeye, olayları hızlı biçimde yatıştırmaya yönelik birkaç kişinin gözaltına alınması biçiminde kendini göstermektedir.

Linç eylemlerinin hukuki sonuçlarına dair yapılan incelemede, 14 yıllık süreçte linç eylemlerinin hukuki olarak sonuçsuz kaldığı görülmüştür (%86,61). %10'luk bir oranda gözaltı, bir hukuki süreç olarak işletilirken, linç edenler hakkında tutuklama kararı verilmesi ve haklarında dava açılması yok denecek kadar azdır (Bkz. Tablo 5.8). Linç eylemlerine güvenlik güçlerinin müdahalesi ile müdahale sonrası yaşanan olayların hukuki sürece taşınması arasında doğru orantılı bir ilişki saptanamamıştır. Bu ilişkinin anlaşılması, müdahalenin niteliği ve etkinliğine dair kimi ayrıntılı bilgilere sahip olmayı gerektirmektedir. Ancak çalışmanın bilgi edinme kaynakları göz önüne alındığında eldeki verinin, güvenlik güçlerinin müdahalesi ve hukuki sürecin anlaşılması açısından yetersiz kaldığı söylenmelidir.

TABLO 5.8.

Linç eylemlerinde hukuki sonuçların dağılımı

Çalışmanın yukarıda özetlenen bulguları, takip eden bölümde paylaşılacak olan nitel çalışma için önemli bir kılavuz oluşturmuştur. Yani bu çalışma bu analizin verilerinden hareket ederek araştırma sorusu ve alanını oluşturmuş, lincin sayıca en yoğun olduğu dönem ve bu dönemde gerçekleşmiş linç eylemlerinin seçilmesine bu bilgiler sonunda karar verilmiştir. Ayrıca linç evrenini oluşturan ve eşit biçimde dağıldığı varsayılan farklı motivasyonlu linçlerin varlığını saptayan bu çalışmanın verilerinden hareketle sadece politik değil adi linç diye tabir edilen davaları da çalışmaya katmıştır. Bu nicel çalışma, lincin taraflarını belirgin bir biçimde tanımlaması açısından nitel çalışmaya yön vermiştir. Linç kitlesinin vatandaş, halk, (öfkeli) kalabalık, sağcı/ülkücü olarak tanımlandığı bu evren, lince maruz kalanın da başta Kürt olmak üzere, bir suça karışmış kişiler (cinayet ya da hırsızlık zanlısı, taciz ya da tecavüzcü) ya da politik olarak sol görüşlü, muhalif kişiler olduğunu ortaya koymaktadır. Linçte devletin rolü ve konumunun anlaşılması için olaylara kolluk güçlerinin müdahalesi ve olay sonrası hukuki sürecin nasıl işletildiğine de ön çalışmada yer verilmiştir. Bu kısımda edinilen bilgilerin yeterli olmadığı düşünülmüştür. Linç olaylarının çoğunda kolluk tarafından müdahalenin yapıldığı görülmüş ancak müdahalenin niteliği anlaşılammıştır. Müdahalenin etkin ve yeterli oluşu ile lincin şiddeti ve olumsuz

etkileri arasındaki ilişki kurulup kurulamayacağı bu verilerle mümkün değildir. Bir diğer eksiklik, hukuki sürece yansıyan linç eylemlerinin takibinin yapılamamasıdır. Bu çalışmada hukuki sürecin sonuçsuz kaldığına yönelik tespit, çalışmanın veriyi elde etme yöntemi ile yakından ilişkilidir. Gazete haberleriyle sahanın verisi elde edildiğinden ve olay bazlı değil günlük bir sayım şeklinde vakalar ele alındığından, linçler sonunda yargıya yansıyan davaların uzun süren yargılamaları anlama ya da takip etme imkanı yoktur. Bu belirsizlik ve eksiklik, tez çalışmasının linci ele alırken kullandığı dava dosyası incelemesini neden seçtiğinin de bir yanıtıdır. Yargılama sürecinin tümünü bir özeti niteliğindeki mahkeme tutanakları, çalışmanın araştırma yöntemi kısmında anlatılan kimi eksik ve dezavantajlarına rağmen, önemli ve bugüne kadar kullanılmamış bir kaynaktır. Bu yolla çalışma sonunda, lince kalkışan ve linç edilen ile linci mahkemeye taşıyan resmi makamlar ele alınacak, tarafların kendilerini, yaşanan olayı ve olayla mesafelerini kendi dillerinden ortaya koymalarına imkan sağlanmış olacaktır. Çalışmanın içeriği de bu niyetler etrafında oluşturulmuştur.

5.2. Linci Mahkemeye Taşımak

Çalışma katılımcıların, kolektif şiddetin icracısı olanların ve bu şiddete maruz kalanların, kendilerini ve olayı nasıl değerlendirdiklerini odağa almıştır. Mahkeme salonu iki tarafı buluşturan yer olduğundan, yasal statüler bu ayrımın net olarak konulmasına yol açacak niteliktedir. Bu çalışmada da, mağdur ve sanık kategorileri bu şekilde ele alınmıştır. Ancak, yapılan dosya incelemelerinde çoğunlukla, katılımcıların bu konuda net bir tanımlama yapmadıkları ya da yapmayı tercih etmedikleri fark edilmiştir. Özellikle sanıklar açısından gözlemlenen bu durum, yargılanma aşamasında suçu sabit olmayan bu kişilerin kendilerini suçla bağlantılı sıfatlarla tanımlamaktan kaçındığını ortaya koymuştur. Örneğin, sanıkların olaya ya da kendilerine yöneltilen suçlamalara dair ifadeleri ele alındığında bir kısmının ısrarla sanık olmadığının altını çizdiği, tam tersi çeşitli sebeplerle bu şiddet olayının mağduru olduğunu söylediği görülmektedir. Kaldı ki yargılama sonunda sanıkların bir kısmı suçsuz oldukları gerekçesiyle herhangi bir ceza almamışlardır.

Yapılan incelemelerin sonucunda, mağdur ve sanık biçiminde kategorilere bağlı kalarak çalışmanın, bir bakıma bir zaruriyet olduğu görülmüştür. Diğer yandan böylesi bir ayrım var olan gerçekliği tam olarak yansıtmayacak; hatta o gerçekliği, belirli

kategorilere sıkıştırarak sınırlı, katı ve eksik bir hale getirebilecektir. Yine bu ayırım kişilerin kabulleri ve kendilerine dair tanımlamalarını görmezden gelme riski barındırdığı; kolektif şiddeti içeriden anlatan tarafların olaya dair yaklaşımlarını ve gerekçelerini ortaya koymalarının önünü kesen bir sınırlama yaratacağı düşünülmüştür. Bu sebeplerle çalışmada mağdur ve sanık biçiminde, yasal zeminde yapılmış ikili ayırım korunmuştur. Ancak bu kategoriler ele alınırken kendi içinde olabildiğince geniş bir perspektifte değerlendirme yapılmaya çalışılmış, kişilerin değerlendirmeleri olduğu gibi, onların bakış açısından paylaşılmıştır. Yargılamada kullanılan hukuksal bir ayırımdan kaynağını alan bu kategorileştirme, linç eyleminin taraflarının kendini nasıl değerlendirdiklerini de ortaya koymaya çalışan bir kavramsal araç olarak kabul edilmiş; ardından her iki kategori ayrı ayrı, kendi içinde çeşitli alt ayrımlarla analiz edilmiştir.

Buna ek olarak yasal sürecin kendisinin de katı bir mağdur/sanık ikili ayırımını zaten mümkün kılmadığı da belirtilmelidir. Bu durum sadece suçu sabit olmayan sanık açısından değil mağdur açısından da geçerlidir. Örneğin, ele alınan beş davanın üçünde mağdur statüsünde bulunan kişiler, aynı zamanda gerçekleşen linç eyleminde suçu olduğu iddiasıyla fail olarak da bir suçla suçlanıp yargılanmıştır. Bu da en azından bu kişiler için, mahkeme karşısında olsa dahi, hem kendini tanımlama hem olayı değerlendirme söz konusu olduğunda sabit bir kategoriden söz edilemeyeceği anlamına gelmektedir. Bununla birlikte kategorilerin, olayı anlamak için gerekli bir çerçeve sunduğunu da belirtmek gerekir. Aynı zamanda yasal süreçte mağdurun sanık olarak da bu sürece dahil oluşunun/edilişinin altında yatan dinamikleri ele almak açısından da bu ayırım bir araç vazifesi görecektir. Bu konu tartışma bölümünde ayrıca ele alınacaktır.

Çalışmanın bu kısmında beş davaya dair mağdur ve sanık biçiminde yapılan ikili değerlendirme, kişilerin jandarma ve polis karakolundan başlayarak mahkeme salonuna, duruşmalardaki ifadelerine, varsa üst mahkemelere kadar yaşadıklarına, bu süreçlerdeki beyanlarına ve onlara dair mahkeme kanalıyla elde edilen her tür yazılı dokümanlarla sınırlandırılmıştır. Eylül 2018 ve Ocak 2021 tarihleri arasındaki farklı dönemlerde elde edilmiş beş davaya ait dokümanlar incelenmiş, tüm yazılı kaynaklarda erişilen sanık ve mağdurların söylemleri çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Dava dosyalarından elde edilen bazı bilgiler tablo haline

getirilmiş, nicel veriler biçiminde değerlendirilmiştir. Nicel değerlendirmeye tabi tutulan bu veriler ele alınmıştır.

Çalışmanın bulguları esas olarak linci mahkemede ele aldığından mahkemeyi kuran, tarafları tanımlayıp onlara sanık ve mağdur statülerini veren hukukun, dolayısıyla devletin konumu da bu bulguları değerlendirirken ele alınan bir başka boyutu ortaya koymaktadır. Üçüncü bir taraf olarak bu davalarda devletin pozisyonu, yargılama sürecine dair işleyiş üzerinden el alınmıştır. Yargılamanın süresi, yargılama sonunda ortaya çıkan cezalar, sonuçta kaç kişinin hangi suçlardan ceza aldığı gibi hususların yanısıra cezasızlık durumu da bu kapsamda ele alınıp incelenmiştir.

Bu bölümde lincin taraflarının kolektif şiddet deneyimi etrafında kendilerini ve buldukları konuma göre sanık ya da mağduru tanımlamalarına, yaşanan olaylara dair değerlendirmelerine, davranışlarını dayandırdıkları gerekçelere dair bulgulara yer verilmiştir. İlk olarak davalara konu olan olaylara yer verilmiştir. Ardından her bir olayın ardından açılan davaların kapsamı, sanık ve mağdurlar için (hepsi için katılımcı ifadesi kullanılabilir) ayrı ayrı derlenmiştir. Bu bilgileri toplamaya yönelik oluşturulan Demografik Form Ek 1’de paylaşılmıştır. İkinci aşamada katılımcıların beyanlarına dair içerik analizi yapılan bölüme geçilmiştir. Bu aşamada katılımcıların kimliklerini açık edecek bilgilere yer verilmemiş, isimleri gizlilik ilkesi gereğince sadece numaralandırılarak (SM-3, İS-60, TM-3 vb.) gösterilmiştir. Sanık ve mağdura yönelik iki ayrı numaralandırma sistemi kullanılmıştır. Kodlama sisteminde kullanılan ilk harf katılımcının sanık ya da mağdur kategorisini simgelerken ikinci harf ise ele alınan beş davaya verilen farklı harflerle gösterilmiştir. Kodlama sistemindeki sayı ile ifade edilen kişi ise her bir katılımcıya verilen bir sayıdır. Davadaki mağdur ve sanık sayısı kendi içinde numaralandırılmıştır. Ayrıca metnin içinde bulunan ve katılımcının kimliğinin anlaşılmasına neden olacak özel bilgiler “...” şeklinde gösterilmiştir. Davalara dair tüm dokümanlar ve onlardan hareketle oluşturulmuş notlar, tablolar tekrar tekrar ele alınarak kodlamalar yapılmış, daha sonra benzer özellikler içeren ve birbiriyle ilişkili görülen kodlar gruplandırılmıştır. Ardından da bu kodlardan belli kategoriler, temalar ve alt temalar oluşturulmuştur. Her iki analiz için yapılan kategorizasyon Ek -2 (Sanıklara Dair Kategori ve Tema Tablosu) ve Ek-3’te (Mağdurlara Sanıklara Dair Kategori ve Tema Tablosu) ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu kapsamda yapılan analize başlarken öncelikle bu davalara konu olan olaylar özetlenmiştir. Bu özet ardından davaların sonuçları ortaya konulmuştur.

Ele alınan beş davada önce her bir dava için tek tek yukarıda belirtilen mağdur ve sanık kategorisine göre kişilerin demografik özelliklerine yer verilerek kişiler hakkında bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Davaya zarar gördüğü gerekçesiyle katılan kurum, dernek, parti gibi tüzel kişilikler de bulunmaktadır. Çalışmada tüzel kişilerin değerlendirmelerine yer verilmemiş, ele alınan bilgiler gerçek kişilerin beyanlarına dayandırılmıştır. Tüm katılımcılar mağdur ve sanık olarak aynı kategoriler altında değerlendirilmemiştir. Bazı özellikler her iki kategoriyi kapsamadığından bir kategori ile sınırlı değerlendirmeler de yapılmıştır. Sanıklar açısından lince kaynaklık eden eylemde ceza-adalet sisteminde neyle suçlanıp ne şekilde ceza aldıkları, kimin ceza almadan yargılamasını tamamladığı ele alınmıştır. Cezaların hangi suçlar kapsamında verildiği ve ceza süreleri de değerlendirilmiştir. Linç eylemi esnasında simge, slogan vs. gibi kullanımların olup olmadığına bakılarak, şiddet sırasında kullanılan silah, alet, araç vs. değerlendirmeye alınmıştır. Mağdurlar açısından ise dava sürecine etkin katılımın varlığı, süreçte sanıklardan şikayetçi olunup olunmadığı gibi hususlar bu bölümde yer almaktadır.

5.2.1. Selendi Davası

Manisa'nın Selendi ilçesinde yılbaşı gecesini kahvehanede sigara içme meselesinden dolayı çıktığı iddia edilen tartışma sonrasında 5 Ocak 2010 tarihinde yaşanan ve ertesi güne de sarkan olaylar Romanlara yönelik bir linç ve etnik saldırıya dönüşmüştür. Romanlara ait 25 ev, 10 iş yeri ve birçok araç yaklaşık 1500 kişilik kalabalık bir grup tarafından tahrip edilmiş ve 70 Roman ailesi güvenlik nedeniyle Gördes'te bulunan akrabalarının yanına taşınmak zorunda kalmıştır. Evleri ve araçları ateşe verilen yaklaşık 400 Roman ilçeyi terk etmek zorunda kalmış, olaylarda üç kişi yaralanmış, aralarında çocuk ve kadınların da bulunduğu çok sayıda kişi mağdur edilmiştir (Özbek, 2015). Linç sonrası yerinde edilme ve zorunlu göç, fiziksel ve psikolojik sorunlar, travma ve maddi kayıplar yaşanmıştır.

Selendi'de yaşanan linç davasında 85 kişi sanık sıfatıyla yargılanmıştır. Tümü erkek olan sanıkların 5'i çocuk, 80'i ise yetişkindir, yaş ortalaması ise 36'dır. Sanıkların çok büyük çoğunluğu Manisa doğumludur, kalan sanıkların ise Manisa'ya yakın çevre illerde doğup buraya göç etmiştir. Tüm sanıklar olay sonrasında da aynı ilde

yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Tüm sanıklar için meslek saptaması yapmak mümkün olmamışsa da sanıkların ikisinin öğrenci, birinin gazeteci, birinin siyasi parti yetkilisi, 6'sının işçi ve 11'inin ise esnaf olduğu anlaşılmıştır. Sanıkların aralarında akrabalık bağı olanların bulunduğu saptanmış, 10 farklı aileden 29 kişinin sanık sıfatıyla yargılandığı görülmüştür. Sanıkların 70'i yargılama sürecinde herhangi bir hukuki destek almaksızın kendini savunmuş, 15'i ise yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Linç eylemi sırasında iki sanık av tüfeği, biri kurusıkı tabanca, diğer sanıklar ise taş, ateş ve sopa kullanmıştır. Sanıklar, olay süresince kitleyi harekete geçirecek farklı sloganlar atmış, bunu sembol olarak kullanmışlardır.

Dava yaklaşık 6 yıl sürmüştür. 25 sanık cezasının ertelenmesi sonucu herhangi bir cezai yaptırımla karşılaşmazken sanıkların 46'sı beraat etmiştir. 37 sanık ise yargılama sonucu çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Sanıkların hangi suç ile yargılandıkları ve yargılama sonucu aldıkları cezalar değerlendirildiğinde; dört ayrı suçtan dava açıldığı görülmüştür. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na muhalefet suçundan 36 sanık hakkında kovuşturmanın ertelenmesi kararı verilirken, 46 sanık ise haklarındaki davalar düşürülerek beraat ettirilmiştir. Halkı Kin ve Düşmanlığa Tahrik veya Aşağılama suçu ile yargılanan 25 sanık hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına, 46 sanığın ise haklarındaki davalar düşürülerek beraat ettirilmesine karar verilmiştir. Bu suçtan, 6 sanık hakkında ise 6 ay hapis cezası verilmiştir. Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanuna muhalefet etmekten iki sanığa 2 ay 15 gün ceza verilmiştir. Nitelikli Mala Zarar Verme suçundan ise 53 sanık hakkında beraat kararı verilirken, 4 sanık için 2 yıl hapis cezası verilmiştir. 15 sanık hakkında ise on beş kez (katılan sayısınca) 2 yıl hapis cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Şekil 5.1: Selendi’de Linç Kalabalığı –DHA

Selendi’de linçe maruz kaldığı iddiasıyla mahkemeye başvuran 78 katılan vardır. Mağdur sıfatıyla mahkemeye katılan bir dernek dışında (Roman Hakları Derneği, Ankara) diğerleri gerçek kişilerdir. 77 mağdurdan 33’ü kadın, 44’ü erkektir. Mağdurların 33’ü çocuk, geri kalanlar ise yetişkindir. Mağdurların yaş ortalaması 23’tür. Mağdurların nerede doğdukları ele alındığında, 37 mağdurun Manisa ilinde doğduğu, diğerlerinin Manisa’ya yakın çevre illerde doğup buraya göç ettiği, olaylar esnasında bir mağdur hariç hepsinin Manisa’da yaşamakta olduğu öğrenilmiştir. Ancak olay sonrasında çoğu mağdurun Manisa’da yaşamını sürdüremediği, zorunlu göçe maruz kaldığı da belirtilmelidir. Mağdurların çoğunun akraba olduğu saptanmış, 5 farklı aileden 61 kişinin mağdur sıfatıyla mahkemeye katıldığı görülmüştür. Mağdurların 44’ü yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmış, 34’ü ise yargılama sürecinde herhangi bir hukuki destek almamıştır. Davaya katılan tüm mağdurlar, sanıklardan şikayetçi olmuştur.

Mağdurların 3'ü aynı zamanda sanık sıfatıyla yargılanmıştır. Aralarında akrabalık bağı olmayan bu üç mağdur-sanık, olay esnasında av tüfeği kullanmıştır. Silahla Tehdit suçu ile yargılanan sanıklar aklanmış, herhangi bir ceza almamıştır.

5.2.2. Kırşehir Davası

8 Eylül 2015 tarihinde Kırşehir'de de HDP il binası ve Gül Kitabevi'nin de olduğu dört işyeri yakılmış 32 ev ve işyeri saldırıya uğramıştır. Iğdır'da gerçekleştirilen terör saldırısı sonucu sekiz güvenlik görevlisinin şehit olması üzerine tüm ülkede eşzamanlı olarak yapılan Teröre Lanet yürüyüşlerinden biri de Kırşehir'de MHP'nin öncülüğünden yapılmış, yürüyüş partinin il binası önünde başlatılmıştır. Yürüyüş sırasında toplanan kalabalık sloganlar atarak ilerlemiştir. İlk saldırı HDP Kırşehir Belediye Başkan Adayı E. O'nın sahibi olduğu Gül Kitabevi'ne yapılmıştır. Kırtasiye malzemelerinin yere düşürülerek ve fırlatılarak zarar verilmeye başlandığı olaylarda önce işyeri taşlanmış, sonra işyerinin önünde bulunan kırtasiye malzemelerinin yakılarak içeriye atılmış ve kitabevi kullanılmaz hale gelmiştir. Olaylar esnasında içeride bulunan kitabevi sahibi ve çalışanlarının dışarıya çıkması engellenmiştir. Mağdurlar kendi imkanları ile gizlice üst kattan dışarı çıkmayı başarmışlardır. Söz konusu yürüyüş sırasında kalabalık Diyarbakır Tatlı Salonu'na saldırmış, işyerine zarar verilmiş, tabelaları indirilip camları kırılmış ve içeride satılan kolonyalarla dükkan ateşe verilmiştir. Burada çalışanlar da aynı şekilde saldırıya maruz kalmış, alt katta bulunan depoya inerek kendilerini korumaya çalışmışlardır. Kalabalığın bir kısmı da camdan HDP Kırşehir il binasına girip parti levhasını indirmiş, yerine Türk bayrağı asmıştır. "Şehitler ölmez vatan bölünmez" sloganları atan grup ayrıca çiköfteci, çay ocağı ile konfeksiyon mağazasını da ateşe vermiştir. Olay günü yürüyüş öncesi belediye araçlarından üç kez anons yapılarak, halk "Şehitlere Saygı ve Teröre Lanet Yürüyüşü"ne çağrılmıştır. Olaylar akşam altı gibi başlamış ve yaklaşık altı-yedi saat sürmüştür. Başlangıçta yaklaşık bin kişi toplandığı olaylarda iki vatandaş yaralanmış, olaydan üç gün sonra toplam 20 civarında gözaltı yapılmış, bunlardan dördü tutuklanmıştır. Olay sonrası farklı davalar açılmış tüm davalar sonra tek bir davada birleştirilmiştir.

Şekil 5.2. Gül Kitabevi'nin yakılması

Davada 88 kişi sanık sıfatıyla yargılanmıştır. 80'i ise yetişkin olan sanıkların 5'i hariç hepsi erkektir. Yaş ortalaması 26 olan sanıkların hemen hepsi Kırşehir'de doğmuştur. Tüm sanıklar için meslek saptaması yapmak mümkün olmamışsa da sanıkların 4'ünün öğrenci, 8'inin işçi ve 7'sinin ise esnaf olduğu anlaşılmıştır. 5 farklı aileden 14 kişinin sanık sıfatıyla yargılandığı davada akrabalık bağı, baba-oğul ve kardeş şeklindedir. Sanıkların sadece 17'si yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Sanıklar eylem sırasında taş, tekme, ateş ve sopa kullanmış; kitleyi harekete geçirecek farklı sloganlar atmıştır. Türk bayrağı da sembol olarak kullanılmıştır.

Dava yaklaşık 5 yıl sürmüştür. 58 sanık hakkında denetimli serbestlik tedbirine karar verilmiştir. 35 sanık ise yargılama sonucu çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Sanıkların hangi suç ile yargılandıkları ve yargılama sonucu aldıkları cezalar değerlendirildiğinde; altı ayrı suçtan dava açıldığı görülmüştür. Kasten yaralama suçundan 11 sanığa dava açılmış, 6 sanığın beraat ettiği, 3'ünün 5 yıl denetimli serbestlik tedbiri aldığı, 2 sanığın ise 2000 lira adli para cezasına çarptırıldığı görülmüştür. Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşlarının maliki olduğu veya kullanımında olan bina, tesis veya eşyaya zarar verme suçuyla iki kişi hakkında dava açılmış ve sanıklar 5 yıl denetimli serbestlik

tedbirine tabi tutulmuşlardır. Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme, yönetme, bunların hareketlerine katılma suçundan sanıkların hemen hepsi suçlanmış ancak 86 sanığın bu suçtan beraatına karar verilmiş, sanıklar hiçbir ceza almamışlardır. Halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme ve aşağılama suçundan yargılanan 62 sanığın ise haklarındaki davalar düşürülerek beraat ettirilmesine karar verilmiştir. Bu suçtan da hiçbir sanık ceza almamıştır. Konut dokunulmazlığını ihlal etme suçundan 27 sanık hakkında dava açılmıştır. Bu sanıkların tümü de bu suçlamadan ceza almamışlardır. Davada tüm sanıkların suçlandığı ve en ağır cezaların verildiği suç ise Mala zarar verme suçudur. 88 sanığa tümüne dava açılmış, 2 sanığın bu suçtan beraat ettiği görülmüştür. 53 sanık 3 ile 5 yıl arasında değişen denetimli serbestlik tedbirine tabi tutulmuşlardır. 25 sanık 1320 ile 4000 lira arasında değişen adli para cezaları ile cezalandırılmıştır. Bu suçtan 8 sanığa hapis cezası verilmiş, biri 6 ay 20 gün hapis cezasına, 7 sanık ise 3 ay 10 gün hapis cezasına çarptırılmıştır.

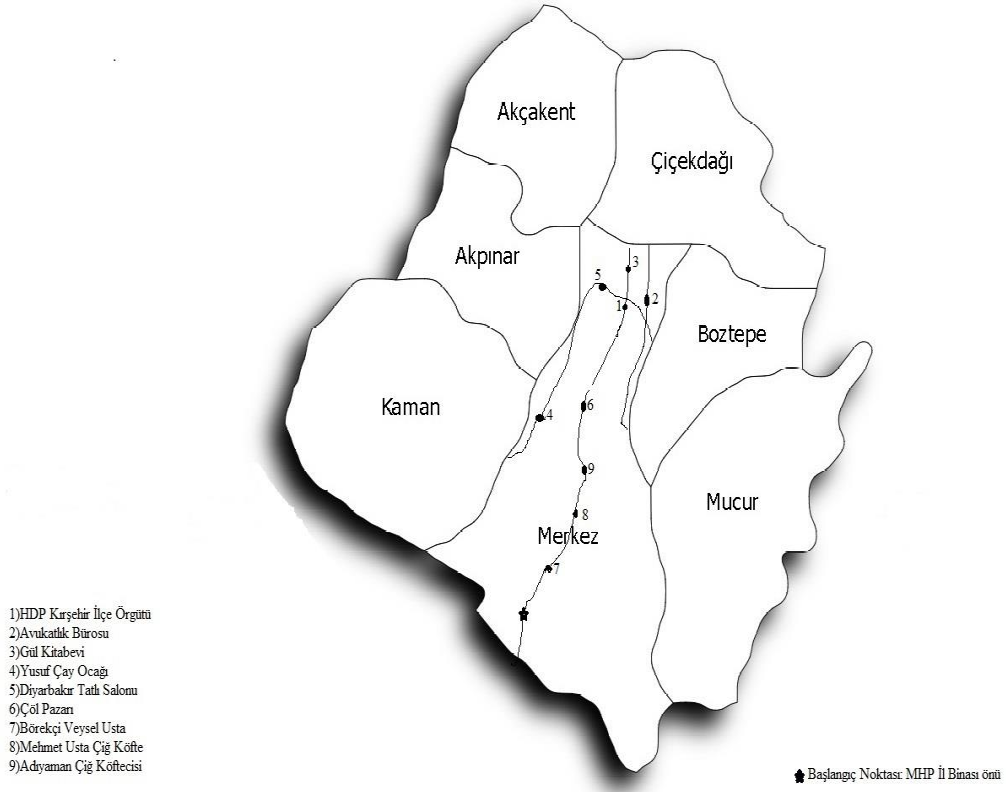

Şekil 5.3. Kırşehir’de linç eylemlerinde hasar gören bir işletme

Kırşehir’de yaşanan olaylarda mahkemeye başvuran 34 katılan vardır. Mağdur sıfatıyla mahkemeye katılan üç tüzel kişilik dışında (Sosyal Güvenlik Kurumu Kırşehir İl Müdürlüğü, Hakların Demokrasi Partisi Kırşehir İl Başkanlığı, Çölpazarı Tekstil Konfeksiyon Limited Şirketi) diğerleri gerçek kişilerdir. Hepsi yetişkin olan

31 mağdurun 4'ü kadın, diğerleri erkektir ve yaş ortalamaları 42'dir. 17 mağdurun Kırşehir'de doğduğu, 3'ünün Kırşehir'e yakın evre illerde doğup buraya göç ettiği, 8'inin ise Doğu ve Güneydoğu illerinden gle buraya gelip yaşamaya başladığı görülmüştür. Mağdurların arasında 2 farklı aileden 6 kişinin akraba bağı vardır. Mağdurların 10'unun yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yaptığı, 24'nn ise yargılama sürecinde herhangi bir hukuki destek almaksızın kendini savunduğu görülmüştür. Davaya katılan 26 mağdur, sanıklardan şikayetçi olmuş ve davaya katılım talebini dile getirmiştir. 8 mağdur ise mağdur olmuş olsalar da çeşitli gerekçelerle şikayetçi olmadıklarını belirtmiş ve davaya katılmak istememiştir.

Şekil 5.4. Kırşehir Linç Haritası

5.2.3. İzmir Davası

7 Ekim 2014 tarihinde Kobani'ye yönelik IŞİD saldırılarını İzmir'de protesto eden gruba polis ekipleri müdahale bulunmuştur. Bu sırada kimliği belirsiz kişilerin açtığı ateş sonucu yaralanan Z.T., yerde yattığı sırada, eylem yapanlara tepki gösteren ve bazıları kurt işareti yapan gruptaki kişiler tarafından linç edilmiştir. Ağır yaralanan ve tedavi altına alınan Z.T., 10 Ekim'de hayatını kaybetmiştir. TOMA görüntülerinden Z.T.'ye saldırdıkları ve silah kullandıkları saptanan dört kişi gözaltına alınmıştır. Olaydan yaklaşık 6 ay sonra ilk kez hakim karşısına çıkan sanıklar ölüme sebebiyet vermekten yargılanmıştır. Z.T. yerde yatarken onu linç edenlere karşı herhangi bir suçlamada bulunulmamıştır. Olayda oğlunun vurulduğunu öğrenen baba, oğlunu korumaya çalışırken o da bir linçe maruz kalmış, saldırılarda yaralanmıştır.

İzmir'de yaşanan ve ölümlü sonuçlanan linç, kitlesel bir yürüyüşün sonucu çıkan olayların bir parçası olsa da yargılamada 4 sanık mahkeme önüne çıkarılmıştır. Bu sanıkların hepsi erkektir. Yetişkin olan bu sanıkların yaş ortalaması 28'dir. Dört sanığın hiçbiri İzmir'de doğmamış, ailelerinin göç etmesi sonucu burada yaşamlarını sürdürmektedirler. Halen İzmir'de yaşamaya devam eden sanıklardan biri tutuksuz yargılama sonrası ceza almışsa da cezasını çekmek üzere teslim olmamıştır. Sanıklardan birinin esnaf diğerinin güvenlik görevlisi olarak çalıştığı anlaşılmıştır. İki sanık ise olayın olduğu dönemde işsizdir. Sanıkların aralarında akrabalık bağı vardır. Dört sanıktan ikisi kardeştir. Sanıkların tümü hukuki süreçte yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Linç eylemi sırasında kitlenin şiddet aracı olarak taş, tekme ve sopa kullandıkları görülmüştür. Buna ek olarak iki sanık ise ateşli silah (tüfek ve tabanca) kullanmıştır. Protesto gösterileri süresince kitlenin farklı sloganlar attığı, Türk bayrağının sembol olarak kullandığı olmuşsa da sanıklar bu tür sembollerini kullanmamıştır.

Dava dört yıla yakın bir sürede karara bağlanmıştır. Sanıklardan biri hakkında yapılan suçlamalardan aklanmış, diğer üç sanık ise kimi suçlardan beraat etmişse de bir suçtan hapis cezası almıştır. Sanıklar üç suç ile suçlanmıştır. İlk suçlama olan 6136 sayılı yasaya muhalefet olarak bilinen ruhsatsız silah, bıçak veya mermi bulundurma, satın

alma veya taşıma suçudur. Tüm sanıklar bu suçtan beraat etmiştir. Korku, kaygı veya panik yaratabilecek tarzda silahla ateş etme suçundan da tüm sanıkların beraat ettiği görülmüştür. Son suçlama, kasten öldürmedir. Sanıkların üçü bu suçtan hapis cezası almıştır. Sanıklardan ikisi 18 yıl hapis cezasına biri ise 19 yılı aşkın hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu sanık firaridir.

Bu dava özelinde yargılama sürecinde Z.T.'nin eşi mağdur sıfatı ile duruşmalara katılmıştır. Olay esnasında 38 yaşında olan Muş doğumlu Z.T. evli ve üç çocuk babasıdır.

5.2.4.Köpekli Adam Davası

2015 yılının Mart ayında İstanbul'un Beyazıt semtinde yaşanan linç olayı aynı mahallede yaşayan kişiler arasında olmuş, ilk olarak basit bir kavga gibi algılanabilecek olaylar bir lince dönüşmüştür. Lince maruz kalan F.Ö., olay günü alkol aldığını, yanında köpeğiyle evine giderken börekçinin önünde kalabalık bir grubun ona ve köpeğine saldırdığını, köpeğini bıçaklayarak öldürdüklerini ve linç ettiklerini belirtmiştir. Uzun bir süre dövülen ve ardından baygınlık geçiren kişi ayıldığından kendini savunmak için bıçak çektiğini, saldırganların elindeki bıçağı alarak kulağını kestiğini söylemiştir. Olayın diğer tarafı ise F.Ö'yü yoldan geçen turistlere ve kadınlara sarkıntılık yaptığı için uyardığını dile getirmiştir. Uyarı ardından F.Ö.'nün yanındaki köpeğini kendi üzerine saldırttığını, kendini korumak için köpeği bıçakladığını belirtmiştir. Bu olaydan kısa bir süre sonra mağdurun kendine ve yanındaki arkadaşına kendi dükkanının önüne gelip saldırdığını iddia eden kişi, kendilerini savunma dışında şiddet içeren bir davranışları olmadığını dile getirmiştir. Yaşanan olaylarda kendisi ve arkadaşının suçsuz olduğunu iddia eden kişi F.Ö'nün linç edilmesinde olaya tepki gösteren esnafın ve çevrede bulunan mahallenin etkili olduğunu söylemiştir.

İstanbul'da yaşanan linç, kitlesel bir yürüyüşün ya da protesto eyleminin eşlik etmediği bir kolektif şiddet olarak diğer davalardan ayrılmaktadır. Yargılama süreci oldukça az sayıda kişiyle yapılmıştır. 3 sanık mahkeme önüne çıkarılmıştır. Bu sanıkların biri mağdurdur. Bu sebeple bu bölümde mağdur-sanık dışında iki sanığın bilgilerine yer verilecektir. Sanıkların ikisi de erkektir. Yetişkin olan bu sanıkların yaş ortalaması 32'dir. İki sanık da eylemin gerçekleştiği ilde doğmamıştır. Sanıklar yargılama

süresince de aynı ilde yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Biri esnaf diğeri ise işçi olan iki sanık da hukuki süreçte yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmıştır. Linç eylemi sırasında sanıkların şiddet aracı olarak tekme, yumruk, taş ve bıçak kullandıkları görülmüştür.

Dava 3 yılı aşkın bir sürede karara bağlanmıştır. İki sanık da hakkında yapılan suçlamalardan ceza almıştır. Sanıklar kasten yaralama suçu ile suçlanmış, biri 2 yıl 3 ay, diğeri cezası artırılarak 2 yıl 9 ay hapisle cezalandırılmıştır.

46 yaşındaki Malatya doğumlu erkek mağdur ise uzun yıllardır İstanbul'da tek başına yaşamaktadır. Ayakkabıcı imalatçısı olarak kendi işyerinde çalışmaktadır. Mağdur, söz konusu olayda sanık sıfatıyla basit yaralama suçundan yargılanmıştır. Kendini herhangi bir yasal temsilci olmadan savunan kişi, suçlamalardan aklanmış, herhangi bir ceza almamıştır.

5.2.5. Muğla Davası

Hakkari'nin Dağlıca ilçesinde 8 Eylül 2015'te çıkan çatışmada, Muğlalı bir erin hayatını kaybetmesinden bir gün sonra, şehidin mahalledeki evine kadar bir yürüyüş düzenlenmiştir. Bu yürüyüş sırasında bir grup A.B'yi evinden zorla almış, meydana götürülerek dövmüş ve burada zorla kendisine Atatürk büstü öptürülmüştür. A.B'nin olaydan bir süre önce peşmerge kıyafeti giyip fotoğraf çektiği ve bu fotoğrafları sosyal paylaşım sitesinde paylaştığı için saldırıya uğradığı ve linç edilmek istendiği iddia edilmiştir. Saldırının olabileceğine dair duyumlar üzerine jandarmanın mağdura telefon ederek olası bir saldırıya karşı uyardığı ancak herhangi bir koruma önlemi almadığı anlaşılmıştır.

Şekil 5.5 Atatürk büstünün öptürülmesi

Muğla’da yaşanan linçte 7 sanık mahkeme önüne çıkarılmıştır. Hepsi yetişkin olan erkek sanıkların yaş ortalaması 31’dir. Hepsi Muğlalı olan sanıklar olay sonrasında da orada yaşamayı sürdürmüşlerdir. İki esnaf, beşi işçi olan sanıkların aralarında akrabalık bağı vardır. Yedi sanıktan dördü aynı ailedendir. Her ikisi birbiriyle kardeş olan iki ayrı kardeş ve aralarında akrabalık bağı olmayan üç sanık bulunmaktadır. Sanıkların ikisi hukuki süreçte yasal temsilcisi yoluyla savunmasını yapmışken beş sanık kendini savunmuştur. Linç eylemi sırasında sanıklar tekme, taş ve sopa kullanmışlardır. Protesto gösterileri süresince kitlenin farklı sloganlar attığı, kimi zaman mağdura yönelik aşağılayıcı söz ve küfür kullandığı da olmuştur.

Dava 3 yılı aşkın bir sürede karara bağlanmıştır. Tüm sanıklar bir ya da birden çok suçtan ceza almıştır. Sanıklar üç suç ile suçlanmıştır. Tüm sanıkların beraat ettiği ilk suç, nitelikli konut dokunulmazlığını ihlal suçudur. Sanıkların üçü hakkında kişiyi hürriyetinden yoksun kılma suçundan hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiştir. Kalan dört sanık ise 7000 lira adli para cezasına çarptırılmıştır. Yaralama suçundan tüm sanıklar ceza almıştır, sanıklara 3 yıl 4 ay hapis cezası verilmiştir.

Söz konusu olayda tek mağdur vardır. 40 yaşındaki Şanlıurfa doğumlu erkek mağdur, uzun yıllardır Muğla’da yaşamaktadır. Evli ve dört çocuklu mağdur, seracılık yapmaktadır. Mağdur ve ailesi olaydan çok kısa bir süre sonra Muğla’dan başka bir

şehre göç etmek durumunda kalmıştır. Mağdur, söz konusu olayda aynı zamanda sanık sıfatıyla terör örgütü propagandası yapmak suçundan yargılanmış ve herhangi bir ceza almamıştır.

Yukarıda davalara elde edilen bilgilerin tümü dava dosyalarından edinilmiştir. Bu çalışmada dava dosyalarından elde edilmesi planlanan bir diğer bilgi, gerekçeli karar ve onun ayrıntısıydı. Zira, gerekçeli karar hukuki açıdan bir dava için önemlidir. Mahkemenin hükme nasıl vardığını açıkladığı bu metin olanın yanında hukuki sebepleri de içeren yargı kararının bir parçasıdır. Aynı zamanda bu karar, yargı makamlarının kendilerini ifade edebilmelerinin bir yolu olarak da vardır. Kararların temellendirilmesini sağlayan anayasal bir zorunluluk olarak kararların gerekçeli verilmesi kuralı, keyfiliği önlemenin yanında kararlara meşruiyet de kazandırır (Ulaş, 2021, 1246-78).

Bu beş davada da gerekçeli karardaki gerekçelerin izi sürülmek istenmiştir. Hatta bu izin lincin taraflarına dair ikili ve katı sınıflamanın önüne geçebilecek, lincin çok boyutlu ele alınmasına imkan açacak bir tartışmaya imkan sunacağı düşünülmüştü. Ancak davaların gerekçeli kararlar incelendiğinde gerekçenin “teknik” bir anlatımla ve dille ortaya konulduğu görülmüştür. Yargı makamlarının kendilerini ifade ettikleri bir gerekçelendirmeden ziyade ilgili yasa hükümleri kapsamında “suç” ve “ceza” ortaya konmuştur. Bunun en temel sebebi “linç”in müstakil bir suç olarak yargı sisteminde tanımlanmamış olmasıdır. Bu bakımdan hangi suç işlenmişse onun cezası verilir. Ancak diğer yandan sanıkların hangi suçla yargılandıkları ve hangi suçlara ceza verildiği de önemlidir. Bu beş davada en çok ceza verilen suçların mala yönelik suçlara ve zararın maddi boyutunun tazminine yöneliktir. Yaralama ya da ölüme dair cezalar verilmiştir. Ancak şu şiddetin altında yatan sebeplere dair yargı makamının tavrının bu kararlarda görülmemektedir. Davalarda linç denilmese de onunla ilişkili düşünülebilecek kimi suçlardan sanıklar yargılanmışsa da bu suçlardan çoğu sanığın ceza almadığı görülmüştür. Linçle sonuçlanan eylem, Kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri düzenleme, yönetme, bunların hareketlerine katılma suçu bağlamında değerlendirilmiş ve sanıklar berraat etmiştir Halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik etme ve aşağılama suçu da linçle ilgili düşünülebilecek bir suç olsa da burada da benzer bir cezasızlık işlemektedir.

Takip eden bölümde ilk olarak sanıkların değerlendirmelerine, ardından mağdurların linç hakkındaki değerlendirmelerine yer verilecektir. Bu değerlendirmeler, kişilerin mahkemede verdikleri ifadelerin kendi söyledikleri biçimde birebir aktarılmasına dayanır, metinde bu ifadeler katılımcıların söyledikleri biçimde tırnak içinde gösterilmiştir. Mahkemede her bir katılımcı (sanık ve mağdur) tek bir numara ile kodlanmış ve o katılımcının tüm ifadeleri birarada düşünülmüştür. Bu bakımdan mahkeme evraklarının duruşma bazlı sanık ve mağdur ifadeleri katılımcı olarak ayrıştırılmış ve o katılımcının ifadesi ilgili kategori içinde belli temalarla ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Mesela İM-14 diye belirtilmiş bir kodlama sisteminde ilk harf (İ) davayı (baş dava için beş farklı harf kullanılmıştır: S, K, İ, Ç, T); ikinci harf (M) ise katılımcının statüsünü anlatmaktadır. (M: mağdur, S: Sanık). Numara ise o katılımcının o davadaki toplam sanık ya da mağdurdan kaçınıcı olduğunu imlemektedir.

Her iki taraf için üç ayrı kategori saptanmıştır. Katılımcının kendisini ve olayı değerlendirdiği ilk iki kategori sanık ve mağdur için aynı biçimde ele alınmıştır. Üçüncü ve son kategori her iki taraf için de ana kategori olarak tanımlanmıştır. Ana kategori, sanıklar açısından eylemlerinin gerekçelerini ortaya koydukları bölümdür, Sanığın eylemini gerekçelendirmesi başlığını taşımaktadır. Mağdur açısından da ana kategori niteliği taşıyan üçüncü kategori Linçten toplumsala bütünsel değerlendirme adını taşımakta, mağdurların linç eylemine dair kapsamlı değerlendirmelerini yansıtmaktadır. Bu kategoriler araştırmanın sorularının belli başlıklar çevresinde kümelemesi olarak değerlendirilmelidir. Katılımcıların Kimlik (kendisini nasıl konumlandığı ve sosyal konumu ile karşısındakine dair değerlendirmeleri), Eylem (linç eylemine dair görüşleri), Toplum tahayyülü (siyasi tutumlar ve değerler, şiddet eyleminin dayanakları) ve Linçe ortaya çıkan temel zihinsel kavram haritası (devlet, millet, şiddet ve mağduriyet) ekseninde değerlendirmeler yapılmıştır.

5.2. Sanıklar açısından “linç”

Bu alt bölümde sanıklara dair analize yer verilmiştir. Bu analiz, birbiriyle ilişkili kimi kategori ve temalardan oluşan bir değerlendirmedir. Bu bakımdan kategorilerin altında sıralanan temalar birbirini dışlamayan (non-mutually exclusive) temalardır. Örneğin katılımcı kendini değerlendirirken duygulara yer verirken eyleminin gerekçesini açıklarken de yine duygulara başvurabilmektedir. Bu bakımdan kategorilere dair tüm değerlendirmeler duyguları içine alan, devletle ilişkiyi ortaya koyan, mağdurun kimliğine ve linçle yaşadıklarına dair değerlendirmeleri toplumsal, tarihsel arka planla birlikte yapan bir sanık profilini ortaya koymaktadır. Aşağıda sanığa dair sıralanan kategori ve temalara yer verilmiştir.

- Kendini Değerlendirme

Suçlu Olarak Değerlendirme

Tahrik

Suç İşleme Farkındalığına Sahip Olmama

Kendini Kaybetme

Alkol Etkisi

Pişmanlık

Suçsuz Olarak Değerlendirme

Haksızlığa Uğrama

Zarar Vermediğini Düşünme

Yanlış Anlaşılma

Kendisinin Mağdur Olduğunu Düşünme

- Linç Eylemini Değerlendirme

Olaya Dair Değerlendirme- *Yürüyüşe katılmak*

Mağdura Dair Değerlendirme- *Tanışıklıktan düşmanlığa*

Adlandırma ve Dışlayıcı Değerlendirme

Mağduru Olumlu Değerlendirme

- Sanığın Eylemini Gerekleştirmesi

Sorumluluğu İnkâr

Resmi Makamları Arkasına Alma

Zarar Verdiğini Düşünmeme

Karşı Tarafı Suçlama
Mağduru Suçlama
Devleti Suçlama
Duygularına Dayanma
Olayı Eşitler Arası Bir Kavga Olarak Tanımlama
Kutsal Değerleri Koruma İddiası
Bayrak
Şehitlik
Onur/gurur
Mahalle
Namus

5.3.1. Kendini değerlendirme

Bu kategori altında, sanıkların kimi zaman içsel kimi zaman dışsal faktörlere bağladıkları davranışları etrafında kendilerini nasıl tanımladıkları ele alınmıştır. Tanımlama işi, katı bir değerlendirmeden öte pek çok faktörden etkilenmektedir. Sanıkların kendilerini suçlu olarak görüp görmediklerini anlamayı hedefleyen kendini değerlendirme kategorisi iki temaya ayrılmıştır. Bu temalar suçlu olarak değerlendirmeyi içine alan “Suçsuzluk iddiası: Duygusal yatırımlar şiddetli sonuçlar” ve suçsuz olarak değerlendirmeyi kapsayan “Münferit olaylara meşru tepkiler” başlıkları altında ifade edilmiştir. 187 katılımcının 160’ı kendini suçsuz olarak değerlendirirken sadece 20 sanık kendini suçlu olarak değerlendirmektedir. Görüldüğü üzere burada iki tema arasında ciddi orantısızlık mevcuttur. Bu durumun en temel sebebi kişilerin mahkeme karşısında bir cezai yaptırımla karşılaşma olasılıkları ve ona göre kendilerini tanımlamalarıdır. Bu bakımdan mahkemede alınan “ifade”lerin bir kısım yanlışlıkları da içine alan birtakım aynı söylemleri de içeren metinlerdir. Aslında her iki tema için de geçerli olan ve araştırmacı açısından dikkat edilen husus; sanıkların doğrudan suçlu ya da suçsuz olduklarına dair beyanlarından ziyade olaya ve olayda kendi pozisyonlarına dair anlatımlarıdır. Örneğin kimi değişkenler sanığın kendini değerlendirmesinde etkili olmaktadır. Olayın gerçekleştiği zamana, atmosfere, koşullara göre sanık kendini suçlu ya da suçsuz olarak görebilmektedir. Şiddet içeren

eylemle mesafesi ve eylemini gerekçelendirmesi de kendini tanımlarken ortaya çıkabilmektedir.

5.3.1.1. Suçlu Olarak Değerlendirme: Duygusal Yatırımlar Şiddetli Sonuçlar

Kendilerini şu ya da bu sebeple suçlu olarak kabul eden sanıkların beyanlarının değerlendirildiği bu kategori şu alt temalara ayrılmaktadır: tahrik, kendini kaybetme, suç işleme farkındalığına sahip olmama, alkol etkisi ve pişmanlıktır. 20 katılımcının yer aldığı bu tema, kişilerin linç suçunu ya da iddia edilen herhangi bir suçu işlediğine dair bir doğrudan kabule dayanmamaktadır. Burada kişilerin suça karışmış olmalarında etkili olan kimi nedenler kendi ifadelerinde belirlenmiştir. Suçu kabule yönelik ifadeler, somut kanıtın (kamera kaydı, sosyal medyada görüntü paylaşımı vs.) ya da tanıklıkların olduğu durumlarda ortaya çıkmıştır.

Bu başlığın alt temaları genel bir değerlendirme tutulduğunda sanıkların “suç” söz konusu olduğunda “duygu”larına başvurduğunu, eylemlerini duyguları ile açıklama yolunu seçtikleri görülmektedir. Duygular, bu haliyle olduğu gibi kabullenilmeyi talep eden, sanıklar açısından suç varsa şayet bu suçun dayanağı olan “haklı” sebeplerdir. Millete dönüşümün, birlik ve beraberlikle kurulan bir inşa olduğuna dair kabuller, burada ve duygulara değinilen her temada duyguları da içine alan bir milli habitusun varlığına işaret eder. Olumsuz davranışın gerekçesi herkesi içine alan milli bir duygulanma hali olarak tasvir edilemektedir. Hem bireyi oluşturan hem de bireyin eylemlerini yapılandıran bir unsur olarak milli habitus (Heaney, 2013) , aşağıda değinildiği üzere içine öfkeyi, heyecanı, hırsı ve üzüntüyü alan bir duygular dünyası kurarken bir “biz” de tanımlamaktadır.

Tahrik

Bu alt temada ortaya konanların büyük çoğunluğu, mağdurların davranışlarının ve söylemlerinin, sanıkların suçlu davranışında etkili olduğu görüşüne dayanmaktadır. Az sayıda sanık ise grup içi dinamiklerin, dahil olduğu kitlenin kışkırtmasının davranışında etkili olduğunu vurgulamıştır.

Sanıkların bazıları için olumsuz davranışlarının tetikleyicisi mağdur tarafın davranışlarıdır.

“-Bu olayın öncesi de var. Bu ilk sebep değil ki. Etrafa, herkese zarar veriyorlardı. Romanlar sürekli olay çıkarıyordu.” (SS-32)

“(Olayların) Sonrasında polis geldi, biz de geri döndük. Olayları net olarak hatırlamıyorum. Ancak karşı tarafın bizi tahrik ettiğini ve olayların çok hızlı geliştiğini söyleyebilirim.” (İS-2)

“-...Öyle bir psikolojik durum içerisine girmiştik ki yerde yatan şahsa bir tekme de ben attım. Abimin gözümün önünde dövülmesinden dolayı bunu yaptım. Abime zarar verenlerden biri sandım. O sırada onun vurulduğunu bilmiyordum. Yalnızca çok dayak yediğini zannettim.” (İS-3)

Dahil olunan kitlenin kendi davranışında etkili olduğunu, bu etkinin bozucu ve olumsuz nitelikte olduğuna değinen kimi sanıklar, bu temada sosyal uyuma vurgu yapmışlardır.

“-Üniversite öğrencisiyim. Şehidimiz nedeniyle, tanurdım, yürüyüşe katıldım. Etrafımdakilerin gazına gelerek taş attım. İsabet etmedi. Kimseyi galeyana getirmedim.” (KS-44)

“-...Kalabalık sen şehitlere üzülüyor musun, terörü mü destekliyorsun deyince kalabalığa katıldım. Kaldırım taşı attım.” (KS-46)

“-Olay günü (....), (....) ve (...) (saldırıya uğrayan üç işletmeden bahsederek) isimli işyerindeki olaylara katıldım. Kalabalığın yönlendirmesi ile ismi geçen dükkanlara taş attım, camlarını kırdım, pişmanım, çünkü bu olaylardan öncesinde ismi geçen işyerlerine ve sahiplerine karşı herhangi olumsuz yaklaşımım yoktu. Hatta oralardan alışverişte yapıyordum. Ancak olay günü topluluğun etkisi ile atılı eylemleri gerçekleştirdim (KS-4)

Kendini kaybetme

Sanıklar, olay yerinde bulunmalarını ya da şiddet içeren davranış göstermelerini duygu durumlarındaki değişime bağlamışlardır. Kimisi duygusal oluşunu genel adlandırmalarla dile getirirken kimisi ise özel olarak hangi duygunun onu harekete geçirdiğini de belirtmiştir. Bu alt tema altında en çok ifadesinin bulan duygular; heyecan, öfke, üzüntü ve galeyan (çoşku) duygularıdır. Bu duygular o anda sanıkları ve ruh hallerini tanımlayan bir unsurdur.

“-Heyecanıma yenik düştüm. Olaylara katıldım.” (SS-9)

“-HDP binasına taş attım. (...)’nde eşya devirdim. Gale yana geldim. Kendimi kaybettim.” (KS-14)

“-Kalabalıktık. (...)’ne yöneldik. Ben taş attım. Öfke ve sinirle ne yaptığımı hatırlamıyorum.” (KS-20)

“-Olayları Facebook’ta gördüm. (.....) ’na gittiğimde hırsıma yenik düştüm. Bayrağın sapıyla camlara vurdum.” (KS-47)

“-(...) ’ne tepkimi göstermek için taş attım. Duyduğum üzüntüden dolayı taş attım. Kimsenin aklına uymadım. O anki duygularıyla tepkimi gösterdim. Siyasetle uğraşmam.” (KS-81)

“-Şehidimiz vardı, üzüntülüydüm. Gençecik bir insan öldü neticede. Hem cenaze evine hem yürüyüşe bu duygularla katıldım. ” (ÇS-5)

Kalabalıkta bulunmasını ya da şiddet içeren davranış sergilemesini anlık bir tepki olarak tanımlayan sanıklar, düşünmeden hareket ettikleri savına dayanmaktadır.

“-Valinin geldiğini dair anonsu duymamız üzerine toplu halde kahvehaneden Hükümet Konağı’na yürüdük, vatandaşlar dilekçe yazmışlar, bu dilekçenin ne olduğunu tam okuyamadım, ancak herkes altına imza atmış, ben de düşünmeden imza attım.” (SS-54)

“-..... tarihinde Pkk terör örgütünün faaliyetlerini protesto amacı ile düzenlenen yürüyüşe katıldım. Görüntülerde bana gösterilen kişi benim. Olay tarihinde Ankara Caddesi’nde bulunan (...) önünde bulunduğum sırada işyerinin içerisinden bize doğru yanmakta olan ... maketi fırlatıldı. Bir anlık hareketle maketini tutup içeri attım. Nasıl bir amaç öngördüğümü şuan hatırlamıyorum. Ayrıca bu eylemden önce de elimde bulunan pembe renkli bir kartonu işyerinin içerisine attım. Bunu da niye yaptığımı bilmiyorum. Evden çocuğuma bez almak için çıkmıştım, birden kendimi orada buldum. Bunun haricinde herhangi bir eylemde bulunmadım.” (KS-9)

“-Olay günü anlık refleks ile müştekinin sahibi olduğu (...) taş atmış olabilirim, pişmanım, beraatimi isterim (KS-75)

Şiddet eylemi, kendini kaydetme anında gerçekleşmiş bir durum olarak ifade edilmektedir.

“-Ben bir yerde iki el ateş ettiğimi hatırlıyorum, başka yerde ateş edip etmediğimi hatırlamıyorum. Hafızamı yokladığımda kopuk kopuk hatırlıyorum. Her şey anlık oldu. (...) Bölüm bölüm gözümün önünden bir şeyler geçiyor.” (İS-2)

Suç işleme farkındalığına sahip olmama

Bu alt temada sanıklar, yaptıkları eylemin yarattığı sonuçlara dair farkındalığa sahip olmadıklarına değinmiş; ortamda bulunmalarını merak ya da bilgisizliğe bağlamışlardır.

“-Halkın toplandığını görünce elime tahta sopa aldım. Bunun haricinde kesinlikle kimseyi kışkırtmadım. Hatta emniyet görevlilerinin yanında halka daha duyarlı olmaları hususunda megafonla konuştum.” (SS-77)

“-Ben bilmeden gittim. Merak ettiğim için olaylara katıldım. Çok kalabalık bir gruptu, ben onların içindeydim, Ne olduğunu da tam anlamadım. ” (KS-24)

“-Olaylar esnasında orada misafirdim. Burada yaşayan biri değilim, ziyaret için geçici olarak buradaydım. Kalabalık bir grup çarşı boyunca yürüyordu. Türk bayraklarını görünce ben de aralarına girdim yürüyüşe katıldım.” (KS-70)

Alkol etkisi

Bu alt temanın çalışmada, ele alınan beş dava dosyasının özellikle çok sanıklı ve büyük kitlesellik gösteren ikisinde, Kırşehir ve Selendi davalarında öne çıkan ve sıklıkla tekrar edilen bir sebep olarak ortaya konduğu görülmüştür. Sanıklardan 17’si olayın olduğu zaman diliminde alkol kullanımına vurgu yapmıştır. Sanıkların bu vurgusu yargılama sürecinde daha az ceza almak için bir gerekçelendirme olarak düşünülebilir. Ancak yasal düzenlemelerde olay esnasında alkollü olmanın ceza indirimine yol açmadığı belirtilmelidir. Alkol kullanımı, cezai ehliyetin olup olmaması halleri arasında istisnai durumlar dışında sayılmamıştır. Geçici neden olarak sayılan bu durum iradi olup olmamasına bağlı olarak değerlendirilmektedir.²⁰

Alkol kullanımının, aldığı kararlarda, yaptığı eylemlerde etki ettiğine vurgu yapan sanıklar, bu yolla davranışının sebebini dış bir değişkene bağlamaktadır. Sanıkların

²⁰ Konuyla ilgili iki bağlayıcı hüküm, TCK 34. maddede ve CMK Madde 223. maddede düzenlemiştir.

bazısı kullanım miktarını belirterek davranışında alkolün dolaylı etkisine vurgu yapmıştır. Bir kısım sanık ise alkol kullanımının yaptıkları eylemin bütününe hakim olamamalarına ya da eylemlerinin bir kısmını hatırlamamalarına yol açtığı gerekçesini öne sürmüşlerdir.

“-Alkol almıştım, çok değil. ... Ateş yakıp işyerinin dışına attım, söndürdüler. Çay ocağına çıkıp bayrak astım. Alkol de vardı. Tam ne oldu hatırlamıyorum.” (SS-19)

“-(...) Olay günü yıllık izinliydim, saat:11:00 sıralarında alkol aldım, ailevi sorunlarım vardır, herhangi bir siyasi partiye kaydım da yoktur, ilgim de yoktur, saat:14:00 sıralarında oturduğum bir mekanda şehitlerimiz için bir yürüyüş yapılacağı söylendi, 4-5 kişilerdi, kendilerini tanımıyorum, (Yürüyüşü çağrısı yapanları kastediyor) yaklaşık 25 dakika sonra buradan ayrılıp Terme caddesine gittim, bu sırada saat:16:00 oldu, Türk bayrağı açmış bir kalabalık gördüm, ben de kendilerine katıldım,” (KS-9)

“-Alkol aldım. Ailemden ayrılmıştım. Moralim bozuktu. (...) 'na saldırı olmuştu. Ben de sanırım o sebeple gözaltına alındım.” (KS-45)

“-Piknik yaptık. Alkol aldım. Taşkınlık yapmadım. Eve giderken eyleme baktım. Slogan attım. Polisler beni gözaltına aldılar.” (KS-84)

Alkol etkisi, sanıkların suçlarını dış bir sebebe bağlama eğilimlerinin bir göstergesidir. Sorumluluğun tam alınmaması olarak da değerlendirilebilir.

Pişmanlık

Bu alt tema altında sanıklar, yaptıklarından üzüntü duyduklarını ve pişman olduklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, yaptıkları eylemlerin sonucunda yaşanabilecekleri öngörememe haline de vurgu yapmışlardır.

“-1000'den fazla kişinin romanların çoğunluk oluşturduğu yere doğru gittiğini gördüm. Ben de bu gruba karıştım. Ancak bu grubun ne için bir araya geldiğini bilmiyordum. Bu insanlar romanlara zarar vermeyi hedefliyormuş. O kalabalığa karışmamalıydım.” (SS-29)

“-Kanuna aykırı olmadığını düşünerek yürüyüşe katıldım. Çünkü herkes oradaydı, çok kalabalık bir grup vardı. Kontrol altına almaya çalışıldı ama olmadı, çok büyüdü olaylar. Keşke bunlar yaşanmasaydı.” (SS-28)”

“-Olay tarihinde gösteri yürüyüşüne katıldığım doğrudur, kalabalığı görmem üzerine katılmaya karar verdim. Orda bulduğum bir sandalyeyi işyerinin camlarına fırlattım. Bunun dışında işyerinin önünde yanmakta olan bir ateşin üzerine kolonya döktüm. Bir süre sonra ateş kendiliğinden söndü. Ben şikayetçileri tanımam, kendileri ile her hangi bir husumetim yoktur, nereli olduklarını bilmem. Ben başka bir işyerine zarar vermedim, hakkımda başka bir dava veya soruşturma yoktur. Eylemi tesadüfen öğrendim. Kimin organize ettiğini bilmiyorum, işyerinin zararlarını karşılamak isterim, pişmanım.” (KS-22)

“-Vurulan şahsın ne şekilde oradan götürüldüğünü, ambulansa bindirildiğini bilmiyorum. Şahsı tanımadığım gibi aramda önceye dayalı hiçbir husumet yoktu. Hatta tekme attığımdan dolayı da pişman olarak oradan uzaklaştım. Yaşanan olaydan dolayı üzgünüm.” (İS-4)

Yukarıdaki anlatımlarla, sanıkların kendilerinin suçlu olarak görüyor olmalarının dayanakları örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu örneklerden yola çıkılarak bazı ortak tespitlerde bulunulabilir. Bu kategori değerlendirilirken çok az sayıda katılımcının kendini suçlu olarak değerlendirdiği düşünülmelidir. Farklı temalar altında ortaya konulsa da sanıkların çoğunlukla, suçlu olmalarının sebeplerini duygularına dayandırdıkları görülmektedir. Ya mağdurun yaptığı bir aşırılık ya da kabul edilemez hareket onu tahrik etmiş, hassas noktasına dokunulmuş ya heyecanına, coşkusuna ya da öfkesine yenik düşmüş de olumsuz davranış sergilemiştir. Alkol kullanımının yarattığı etkiyi ya da suça dair bilgisizliğini de işin içine katan kimi katılımcılar ise çoğunlukla, dış bir sebep öne sürerek suçsuz olduklarını ispatlama yoluna gitmektedir.

Aslında sanıklar, örgütlü bir kalkışma içinde değil de kendilerini bir kalabalığın içinde bulduklarına dair beyanlarıyla hep “kişi” (ve olsa olsa kardeş, baba olarak) olarak olaya dahil olduklarını, çeşitli mazeretlerle ifade etmekte; örgütlü (sendika, siyasi parti vb.) boyutla ilişki kurmaktan kaçınma eğilimi sergilemektedirler. Suça dair meşrulaştırma girişimlerinde de talebi resmi mercilerden isteyen sanıklar, politik bir taraf oluş içinde olduklarına dair hiçbir açıklamada bulunmuyor, siyasi bir parti ya da ideolojik görüşle ilişkilenecek yerine “devlet” odaklı bir “biz” fikriyle, kendini bir nevi devletle özdeşleşerek suça ve kendine dair değerlendirmeler yapmayı tercih etmektedirler.

5.3.1.2. Suçsuz Olarak Değerlendirme: Münferit olaylara meşru tepkiler

Bu tema altında 187 sanığın 167'sinin kendini suçsuz olarak değerlendirerek sunduğu görülmektedir. Bu temanın sanıklar tarafından bu kadar yoğun dile getiriliyor olmasının ilk nedeni gerçekten suçsuz olması olabilir. Diğer nedenler ise halen bir suçla yargılanıyor olan bu kişilerin, yargılama sürecinde aklanma ya da daha az ceza alma çabaları olarak düşünülebilir. Suçsuz olarak değerlendirme teması kendi içinde şu alt temalara ayrılmaktadır: haksızlığa uğrama, zarar vermediğini düşünme, yanlış anlaşılma ve kendisinin mağdur edildiğini düşünmedir.

Sanıkların bu kategori altında ortaya koydukları ifadeler, kitleye atfedilen kimi özellikleri de içine almaktadır. Kitlenin kontrolsüz ve yıkıcı bir şiddet kaynağı olduğu yönündeki (Le Bon, 2014) klasik kitle değerlendirmelerinin sanıklar tarafında da örtük bir biçimde paylaşıldığı düşünülmektedir. Sanıkların kitlenin yaptığı eylemde kendi rolünü yadsıyan çeşitli argümanlar ürettikleri; devlete yakınlıkla, yardım ettikleri iddiasıyla ya da yanlış anlaşıldığı fikriyle de bu görüşü savundukları görülmüştür. Diğer yandan sanıklar şiddet eyleminin kim tarafında yapıldığı belli olmayan “olay”lar olarak tanımlamışlar, eylemlerin anonim yönüne yapılan bu vurgu hem kendi suçsuzluklarını kanıtlama için verilen bir çaba olabileceği gibi hem de yapılan şiddet eyleminin herkesin katıldığı bir eylem olarak normalleştirmektedirler.

Haksızlığa uğrama

Suçlandığı konuyla ilgili olarak durumu kabullenmeme halinin öne çıktığı bu alt temada, sosyal statü sahipliği ya da resmi üst düzey devlet görevlileriyle tanışıklığı veya yakınlığı olma ile olumsuz davranışa karışmıyor olma arasında bir doğru orantı kurulmuştur.

“Olay günü İzmir'den Selendi'ye dönüyordum, akşam saatlerinde geldim, işyerime malzeme bırakmaya gittim, o sırada Vali beyin geleceği anonsunu duydum, bende Hükümet Konağı önüne gittim, vali beyi dinledim, kesinlikle olaylar içerisinde bulunmadım, zaten benim isim olaydan çok sonra verilmiştir. Saygın bir iş adamıyım. Bunun kişisel bir husumet olduğunu düşünüyorum.” (SS-30)

“Olayların çıktığı sırada ben (...) isimli şahsa ait büfedeydim, kalabalığın Hükümet Konağı'na doğru yürüdüğünü görünce dışarı çıktım, o sırada Kaymakam Bey aracı ile önümüzde durdu. Vali bey gelecek Hükümet Konağı'nın önüne gelin dedi, bunun

üzerine Hükümet Konağı önüne gittik, sonra Vali Bey geldi konuşma yaptı. Bunun üzerine benimde yanında bulunduğum yaklaşık 10 kişi Vali Bey ile Hükümet Konağının içerisinde görüştük, daha sonra olaylar yatıştı, ben kesinlikle iddianamede belirtilen suçları işlemedim, neden sanık olarak gösterilmiş olduğumu anlamış değilim,” (SS-34)

“Ateşi söndürdüm. Birini linçten kurtardım. İşyerine girmedim. İçeri atılan şeyi de ben söndürdüm. Neden bunlarla suçlandığımı bilmiyorum.” (KS-21)

Zarar vermediğini düşünme

Bu alt tema altında sanıklar ya şiddet eylemine hiç katılmadıklarını ya katılmaya niyetlenip sonra vazgeçtiklerini ya da şiddet eyleminde bulunmuş olsalar da kendi eylemlerinin, sonuca etki etmediğini, zaten zararın kendilerinden önce verilmiş olduğuna dair ifadeler içinde olmuşlardır.

“-Olaylara katıldım. Elime sopa aldım ama kullanmadım. Kimseye bir zarar vermeden oradan ayrıldım.” (SS-10)

“-Vali Bey ile İlçe Emniyet Müdürü oradalardı. Ben de onlarla birlikteydim, hep çaba içindeydim, olayın büyümemesi için mücadele ettim.” (SS-78)

“-Olaylar bitmek üzereyken gittim. Ortalık karışmıştı. (...)’ne taş attım. Camlar zaten kırıldı.” (KS-16)

“-Benden önce saldırı olmuştu, ben zarar vermedim. İnsanlar dağılmak üzereydi, kalabalık azalmıştı.. Ben de sadece bir taş attım ama isabet etmedi.” (KS-51)

Yanlış anlaşılma

Sanıkların bir kısmı suçsuz olduğunu, bir yanlış anlaşılma sebebiyle suçlandığını; yanlış anlayanın ise bazı durumlarda resmi yetkililer bazı durumlarda da mağdurlar olduğunu dile getirmişlerdir.

“-Ben güvenlik güçlerine yardım ettim. ‘burada işimiz bitti, buradan gidiyoruz’ dedim ancak bu ifadem yardım amaçlıdır. Niye benim adımları verdiler anlamadım .” (SS-2)

“- Doğan marka aracın üzerine düştüm. Romanlar benim araca zarar verdiğimi düşündüler. Ben araca zarar vermediğimi, ayağımın takıldığını ve düştüğümü söyledim. Olay bir yanlış anlamadan kaynaklanmıştır.” (SS-61)

“- Yere düşen sopamı alıp yerdeki şahsın oraya doğru attım. Ancak değmedi. Zaten ben bunu yerdeki şahsa doğru vurmak amacıyla değil, elimdeki sopadan bir an önce kurtulmak amacıyla yaptım.” (İS-3)

“- İki taraf arasındaki kavgaya dahil oldum. Kendimi savundum, kimseye zarar verme niyetim yoktu zaten kimseden şikayetçi de olmadım.” (TS-2)

“-Olayların bu boyutta olduğunu anlamamıştım Sonuçta kalabalık içinde bazıları böyle taşkınlıklar yapmışsa da ben bu olayların içinde olmadım.” (KS-6)

Kendisinin mağdur olduğunu düşünme

Bu alt tema altında sanıklar, olayda kimseye zarar vermediğini, tam tersi olayın büyümemesi için çaba sarf ettiğini belirtmiş; bu koşullarda sanık statüsünde yargılanıyor olmanın mağduriyet yarattığını belirtmiştir.

“-Ben olayları yatıştırmaya çalıştım. Polislerle gezdim. Halka dağılmaları konusunda telkinde bulundum. İnsanları durdurmak için uğraştım. Şimdi buradayım. Neden benim isminin verildiğini anlamış değilim.” (SS-2)

“-Bu olaydan bir yıl önce Romanlar benim oğlum olan (...)’a kahvede ve evde silah çekmişler. Ben de bu olaya şahit olduğum için ifade verdim. Bu olay nedeniyle de söz konusu bu suçlamayı benim üzerime atmaktadırlar. Üzerime suç atanın Romanlar olduğunu biliyorum ancak isim olarak bilmiyorum. Suçla uzaktan yakından ilgim yoktur.” (SS-22)

“-Ben olayların içerisinde kesinlikle bulunmadım, elimde sopa yoktu, romanlara "buradan gitsinler, burada onları istemiyoruz" şeklinde sözler söylemedim. Ben o sırada sokak üzerinde bulunan tekel dükkanında bulunmaktaydım. Esas onlar büfeme zarar verdiler, çok mağdur oldum.” (SS-50)

“-Ben bu olay sonrasında işim kaybettim. Ben de zor günler geçiriyorum” (İS-4)

Sanıkların büyük çoğunluğu tarafından paylaşılan suçsuzluk iddiası, farklı bağlamlarda dört tema altında ortaya konmuştur. Lince sebep olan eylemler esnasında orada bulunmak dışında olumsuz bir davranışta bulunmadıklarını ifade etmişleridir.

Suçsuz olduğunu kanıtlama çabası devlet görevlilerinin yanında olmak şeklinde bir yakınlıkla kurulmaya çalışılabildiği gibi, kendisini toplumsal hiyerarşide üste konumlandırma gayretinde de görülmektedir. Ayrıca sanıkların, suçlu olup olmamakla ilgili kendileri ifade ederken eylem içinde kendi davranışlarını önemsiz gösterme ya da normalleştirme eğiliminde olabildikleri; bu durumun da kendi suçsuzluklarını kanıtlamaya yönelik geliştirilmiş bir strateji olarak görülebilir.

5.3.2. Linç eylemini değerlendirme

Bu kategori dahilinde sanıkların, yaşanan bu linç eylemini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Her biri kolektif şiddet eylemi kapsamında, sanık olarak yargılanan ve çeşitli ölçülerde hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile karşılaşma ihtimali olan kişilerin, söz konusu olaya tepkileri ve yaklaşımları araştırılmıştır. Sebep oldukları olaya ve mağdurlara dair nasıl bir tanımlama içinde oldukları anlaşılmaya çalışılmıştır. Linç eylemini değerlendirilme kategorisi iki temaya ayrılmıştır. Bunlar, olaya dair değerlendirmenin yapıldığı Yürüyüşe Katılmak ve mağdura dair değerlendirmelerin ortaya konduğu Tanışıklıktan Düşmanlığa başlıklı temalardır.

Bu kategorinin ortaya koyduğu en önemli bulgu katılımcıların büyük çoğunluğunun, hatta neredeyse tamamının linç dair tanımlamayı başka adlarla yapmış olmasıdır. Birkaçı dışında hiç kimse, karıştığı iddia edilen eyleme linç dememiş, daha yüksüz ve olumsuz çağrışımları olmayan adlandırmalar kullanmayı tercih etmişlerdir. Linç ifadesinin sanıklar tarafından sadece bir kere kullanıldığı görülmüş, geri kalan tüm kullanımlar mağdurlar tarafından yapılmıştır. Sanıkların, olayı farklı adlarla değerlendirerek yasa önünde olumsuz tepkilerle karşılaşma ihtimalini azaltmaya çalıştıkları söylenebilir.

5.3.2.1.Olaya dair değerlendirme: Yürüyüşe katılmak

187 sanığın sadece biri yaşananlara linç demiş, 73'ü yaşanan olayı farklı ama olumsuz olmayan içeriklerle tanımlamış; sanıkların 5'i ise olayı linç demeden olumsuz adlandırmalarla tanımlama yolunu seçmiştir. Bu tema kendi içinde iki alt temaya ayrılarak değerlendirilmiştir. İlk alt tema, linç dair tanımlamaların yapıldığı yukarıda

da değinilen adlandırma, ikincisi ise adlandırdıkları eyleme dair eylemi olumlu değerlendirme alt temasıdır.

Adlandırma

Bu alt tema altında linçe dair adlandırmalar linci gerekçelendirmeye yönelik zararın reddedilmesi ve karşı tarafı suçlama ile yakından ilişkilidir. Sanıklar yaşanan kolektif şiddet eylemini de içine olan olayları, yürüyüş, olay, kalabalık, protesto, gösteri, eylem ve toplumsal bir olay gibi tabirlerle tanımlamışlardır.

“-(...) Sloganlar atıldı, biz gittiğimizde çadırlarda kimse yoktu, kimse olmadığı için kimse ile karşı karşıya gelmedik, biz gittiğimizde çadırlar yıkılmıştı, biz yıkmadık, oradaki çadırdaki insanların ambulansla biz gelmeden götürdüklerini öğrendik, orda sadece yürüyüş yapıldı ve slogan atıldı.” (SS-32)

“-Suça konu olay günü ben evimdeydim. Bir ara hastaneye kadar çıkıp geri geldim, olaylara hiç karışmadım, anons üzerine de Hükümet Konağının önüne geldim,” (SS-63)

“-Olay günü kalabalığı görmem üzerine yürüyüşe katıldım. (...) önünde kalabalık toplanmıştı..” (KS-28)

“-Terör olaylarını protesto için toplanan kalabalığın içerisine katıldım. Ancak bunun dışında herhangi bir eyleme iştirak etmedim (KS-20)

“-Olay günü işten çıktıktan sonra Ankara caddesine geldim, ortalık kalabalıktı, saat tahminen 18:30 - 19:00 sıraları idi, şehitlerimiz için yapılan gösteriye katıldım.” (KS-38)

“-Polis beni de eylemci sanarak gözaltına aldı. Ben kesinlikle eylem için yola çıkmadım.” (SS-14)

“-Kalabalık ile birlikte o işyerine gittim. Ben gittiğimde o işyerinin camları kırılmıştı. Toplumsal bir olay vardı. Elime gazete veya peçete tarzı bir şey geçti. Bunu kalabalıkta birinden aldım. Çakmakla tutuşturdum. Sonrasında işyerinin dışına çerçevenin önüne attım. Daha sonra da etraftakilere onu söndürmelerini söyledim bu sırada ben pasajın içine girerek çay ocağının üst kısmındaki boş dükkâna Türk Bayrağı asmak için gittim.” (K-23)

Sanıkların bazıları olumsuz yargılarla olayı tanımlamış, dört sanık yaşanan olaya kavga, altı sanık ise saldırı demiştir.

“-Olay tarihinde Selendi’de, roman vatandaşlar yerli halk arasında bir kavga çıkmış, biz de oraya gittik, gittiğimizde sözlü tartışmalar vardı, ancak kavga olayını görmedim.” (KS-21)

“-Olay sırasında yürüyüş yapıldığını ve saldırı olduğunu duydum. Saldırıları birden çok yere yapılmıştı. ” (KS-51)

Linç ifadesinin yalnızca bir sanık tarafından kullanıldığı görülmüştür.

“-(...) Ben gittiğimde dükkânın camları kırılmıştı. Zarar verilmişti. Benim dükkâna zarar verecek herhangi bir eylemim olmadı. Hatta faydam olduğunu düşünüyorum. Çünkü işyerine atılan ateşi bizzat ben söndürdüm ayrıca orda bulunan tanımadığım bir kişiyi linç edilmekten kurtardım. İşyeri içerisin kesinlikle girmedim. Orada Türk Bayrağını açtık ve İstiklal Marşını okuduk zarar verecek bir eylemim olmadı. İçeriye atılan madde bir gazete parçasıydı, yanar haldeydi, ben söndürdüm. (KS-21)

Eylemi olumlu değerlendirme

Sanıkların olan biteni kavga, saldırı gibi olumsuz ifadelerle tanımlarına ya da eylemi gösteri, olay gibi nötrleştirmeye yönelik yaklaşımlarına nazaran olaydaa kendi yaptıkları davranışları olumlayıcı ifadelerle tanımladıkları, olağan bir durum olarak değerlendirdikleri görülmüştür.

“-Olaylara tepkimi göstermek için katıldım.” (ÇS-3)

“-Halkın şehitlere tepki göstermesinden, bunun için yürüyüş yapmasından doğal bir şey olamaz. Ben de gittim çünkü şehitlerimiz için hepimiz bir arada olmalıyız, fikrim budur.” (KS-14)

“-O gün yürüyüş olacağını biliniyordu, önceden söylenmişti. Ben de yürüyüşe katıldım, sonuçta şehitler veriliyor bu memlekette. Yürüyüşte bir takım olaylar oldu. Ama insanlar yaşadıkları yerde tatsızlık olsun istemez. Yani vatandaşların tepki göstermesi de suç olmamalı.” (KS-76)

“-Yaşadığın semtte, mahallende böyle bir olay olsa, mahallene zarar verilse durmak olmaz.” (TS-1)

Sanıkların linç eylemini nasıl değerlendirdiklerine ilişkin alt tema altında, linç eyleminin adlandırırken sanıkların çoğunun ortak eğiliminin linç linç dememe olduğu görülmüştür. Gözle görülür ve inkar edilemez düzeyde şiddet barındıran linç eylemlerinde de bile şehitlik, namus gibi kutsal bir değere bağlanarak nötrleştirilen şiddet eylemi, adını da kitlelerin demokratik hakkı olan yürüyüş, eylem, protesto gibi hak arayışıyla toplanan kalabalıkların davranışı olarak değerlendirilmektedir. Yaşananları bu kadar olumlu değerlendirmeyen sanıkların bir kısmı da eylemlerini etkiye verilmiş bir tepki olarak adlandırmış, tepkinin muhatabını da mağdurlar olarak daha en baştan tanımlamıştır.

5.3.2.2. Mağdura Dair Değerlendirme: Tanışıklıktan düşmanlığa

Tanım, bir sınır çizme işidir ve her tanım kendini ve kendi gibi olmayanı da içine alır. Sanıkların linç vakalarında mağduru tanımlarken başvurdukları yol da bu şekildedir. Mağdura dair değerlendirmelerinde sanıklar mağdurları bir karşı topluluk olarak olumsuzlayarak adlandırmışlardır. Bu olumsuzlama biz ve onlar karşıtlığında olumlu nitelikleri de kendine alma biçiminde olmaktadır.

Sanığın mağduru değerlendirmesine yönelik bu temanın başlığı tanışıklıktan düşmanlığa olarak seçilmiştir. Bu başlık linç eyleminde tarafların yakınlığına gönderme yapmaktadır. Ancak bu yakınlık, şiddet eyleminin önüne geçen bir dinamik olmaktan öte tanımanın aynı zamanda dışlamayı da kapsayan bir “düşman” fikrini içinde barındırdığı görülmektedir (Saraçoğlu, 2014).

Adlandırma ve Dışlayıcı Değerlendirme

Sanıklar, mağdurları etnik ya da politik kimlikleriyle, yaşam tarzlarıyla ve kendileriyle kurdukları ilişki ile tanımlamışlardır. Mağdurlar için Romanlar, çingeneler, onlar, bunlar, bu insanlar, şahıslar, teröristler, HDP’liler, PKK’lılar ve sapık gibi tanımların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Sanıkların bu tanımlamaları yaparken genelleyci bir bakış sergiledikleri ve “biz” ve “onlar” kutuplaştırmasına dayandıkları görülmektedir. Genelleme ise kişi ya da kişilere dair değil etnik, siyasi ya da etnik bir topluluğa mensup olan kişilere dair tanımlama biçimindedir.

“-Romanların buradan gitmesi gerekiyor. Bunlar bize zarar veriyor, manevi değerlerimize küfür ediyor, bu duruma gelmesinin sebebi onlardır. Kavga çıkarıp olayları büyüttüler.” (SS-3)

“-Süreceğiz bu Çingeneleri buradan, Selendi bizimdir bizim kalacak.” (SS-17)

“-Romanlarla birlikte buraları hep bozuldu. Evimizi verdik, alışveriş ettik ama dertleri bitmedi.” (SS-4)

“-Onlar PKK'ya yardım ediyorlar" diye duydum. Kalabalık da hep onların işyerine yönelmişti. Dükkânın camları kırılmıştı.” (KS-21)

“-Kalabalığın içindeydim, elime bir sopa almıştım. Onlar bizim huzurumuzu bozuyor, ailemize, değerlerimize küfür ediyor.” (SS-43)

“- Bunlar buradan gidecek, siz bu insanları buradan göndermezseniz, biz gereğini yapacağız dedim, (jandarmaya hitaben). Öfkeyle söylediğim sözlerdi bunlar. Olaylar yatışsın istiyordum ben aslında.” (KS-29)

“- Şahıslar kalabalığa saldırdılar, zaten geçmişte de uyumsuz davranışları olduğunu biliyordum.” (SS-7)

“-Şehitlerin olduğu günlerde sokaklarda teröristleri savunanlara karşı çıkmak istedim. Yürüyüşlere bu duygularla katıldım.” (KS-23)

“-HDP'lilere sempati gösterenlere tepki verildi, olaylar bundan oldu. Sonuçta candan binaya çıktık HDP bayrağını indirdik, bayrağımızı astık..” (KS-27)

“-(...)’nin PKK'lılara destek olduğunu, yardım ettiğini duydum,” (KS-16)

“-... adli şahıs (mağduru kast ediyor) bir kızı eve sokmaya çalışırken gördüm müdahale etmeye çalıştım. Köpeği üstüme saldı, kızın elinden tutmuştu. Kız da direniyordu, sabah 7 sularında oldu, kız kaçtı. Kendinden yaşça küçük kızlarla vakit geçirirdi, sapıklıklarından mahalle bezmişti. Ben bu olaya müdahale ettim diye bana saldırdı.” (TS-1)

Bu başlık altında sanıklar sadece adlandırma yapmamış aynı zamanda mağdura dair olumsuz ve dışlayıcı ifadelerle de yaklaşmıştır. Sanıkların kullandığı ifadeler, sanığın eylemi gerekçelendirmesi kategorisinin bir parçası olarak da değerlendirilebilir; bu suçlayıcı ifadeler, aynı zamanda şiddet eyleminin sebebidir.

“-Üzerime suç atanın Romanlar olduğunu biliyorum. Ancak isim olarak bilmiyorum, tanımıyorum.” (SS-22)

“-Bir kısım Roman vatandaşlar, bize, malımıza saldırdılar, dükkânımızın camlarını kırdılar. Benimle birlikte orada bulunan herkesin üzerine saldırdılar, bize vurdular. Biz kendimizi savunduk.” (SS-43)

“-Mahallenin kızına, sokaktan geçen kadın turistlere sarkıntılık ediyordu.” (TS-1)

Yukarıdaki anlatımlarda örneklendirildiği gibi sanıkların mağdurlara dair değerlendirmeleri, mağdura verdikleri isimde karşımıza çıkmakta olup mağdurların daha çok yabancı, uzak, düşmanlık ve nefret içeren adlarla tanımlandığı görülmektedir. Linç eyleminin değerlendirilmesi gibi, burada da dile getirilmiş olan tanımlama ve değerlendirmelerin, başlı başına bir ayrımcılık ve dışlama ifadeleri barındırdığı düülmektedir.

Mağduru olumlu değerlendirme

Bu başlık altında yapılan olumlu değerlendirmelerin bütününde sanıkların mağdurlarla tanışıklığı olduğu, farklı derecelerde belli bir yakınlıkları olduğu görülmüştür.

“-Selendi merkezde de bir evim var. Bu evimde Roman vatandaşlardan kirada oturmaktadır. Benim Romanlarla bir sorunum yok. ” (SS-36).

“-Bu işyerlerine taş attım. Buralardan alışveriş yapardım, tanırđım. Hiçbir husumetim, sorunum yoktur.” (KS-5)

“-Sekiz yıldır kendisini (mağduru kastediyor) tanırım, aynı zamanda müşterimdir. Bir husumetim yoktur. Aramızdaki tatsızlığı olaydan sonra konuşarak çözdük.” (ÇS-1)

“-Mağduru öncesinde beraber çalıştığım için tanırım. Bir ay önce onun serasının demir işlerini yaptık, bir hafta boyunca beraberdik. Yedik, içtik. Bir husumetim, kendisiyle bir sıkıntım, kavgam olmamıştır. ” (ÇS-6)

Mağdurla tanışıklık ve temas sanığın mağdura dair daha az dışlayıcı ifade kullanmasına sebep olmaktadır. Ancak tanışıklık, linç eyleminin ya da şiddetin önüne geçen bir unsur değildir.

5.3.3. Sanığın Eylemini Gerekleştirilmesi

Çalışmanın bu kısmında kolektif şiddet eyleminin, suçun failleri tarafından hangi gerekçelerle açıklandığı ele alınmakta ve bu gerekçelendirmelerin toplumsal, siyasal ve kültürel dayanaklarının ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Bu bakımdan bu

kategori ana kategori olarak tasarlanmıştır. Bu kategorideki anlatımların bir kısmı parça parça ya da benzer biçimde ilk iki kategoride de değinilen kimi başlıkları kapsamaktadır. Bu sebeple farklı kategorilerde yer verilmiş temalar birbirini dışlamamaktadır. Örneğin sanıkların kendilerini tanımlarken duygularından bahsetmeleri ile eylemini çeşitli duygulara dayandırdıkları davranışın gerekçesi olan duygular aynı niteliktedir. Bu bakımdan bir tema farklı bağlamlarda katılımcıyı, olayı ya da eylemin gerekçesini açıklarken kullanılmıştır. Buna ek olarak aşağıda sıralanan ve farklı temalarda ortaya konan gerekçelerin de birbirini dışlamadığı ve aynı katılımcının birden çok temanın altında aynı anda bulunabildiği de belirtilmelidir. Ancak ana kategori olarak seçilen bu kategorinin en kapsayıcı kategori olduğu, bu kategori altında ortaya konulanların linç dinamiğini anlamak açısından önemli başlıkları barındırdığı belirtilmelidir. Gerekçeleştirme kategorisi yedi temaya ayrılmaktadır: sorumluluğu inkar, resmi makamları arkasına alma, zararın reddedilmesi, karşı tarafı suçlama, eylem motivasyonu olarak duygular, olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama ve kutsal değerleri koruma iddiasıdır. Son temada ele alınan kutsal değerler ile bahsedilen, bayrak, şehitlik, namus, onur-gurur ve mahalle alt temaları altında değerlendirilmiştir.

5.3.3.1.Sorumluluğu inkar

Bu temanın yukarıda değinilen kapsayıcı özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Çünkü bu tema kapsamında sanıkların söylemleri ele alındığında, sanıkların öne sürmüş oldukları gerekçelerin büyük ölçüde sorumluluk kavramı ile ilişkili olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Hatta sanıkların yaşanan şiddet olaylarında herhangi bir sorumlulukları olmadığına dair savunusu, neredeyse bir örüntü olarak değerlendirilebilecek düzeyde farklı temalarda tekrar edilmektedir. Aslında gerekçeleştirme teması altında ortaya konan diğer altı temanın hepsinde sorumluluğun reddedilmesi temeline dayanmaktadır. Sorumluluğun reddedilmesi çoğu zaman sorumluluğu dışsal bir unsura devretmek biçiminde gerçekleşir. Bu kategori altında ortaya konan gerekçelerin büyük çoğunluğu, 1. kategorinin suçsuz olarak değerlendirme temasında ortaya konan anlatımlarla örtüşmektedir.

“-Yürüyüşe katıldım ancak benim olaylara bir etkim olmadı. Kalabalığın arasındaydım sadece.” (SS-26)

“-Bazılarını elinde sopa ile gördüm. Tanımıyorum, görsem hatırlayamam. Ben olayları izledim, meraktan. Bir şey yapmadım. (SS-62)

“-Ben olaylara hiçbir şekilde karışmadım. İddianamede belirtilen av tüfeğim ruhsatludur, olay günü de tüfeğimi dayım ...'in evine götürürken polisler beni durdurdular, ben bu tüfekle herhangi bir eylemde bulunmadım. Suçsuzum...” (SS-79)

Sanıklardan bazıları ise eyleme katılmış ancak olan bitenin sorumluluğunu gruba devretmiştir:

“-Kalabalıkla hareket ettim. Tek başıma değildim.” (KS-64)

Bu tema altında kimi katılımcılar alkol etkisi ile başka bir gerekçeyi bir arada ortaya koymuşlardır. Linç eyleminin bir organizasyon olduğunu belirten sanıklar, tanımadıkları, dışarıdan birinin varlığına işaret etmişlerdir. Provokasyon iddiası ortaya atılmış, ancak bu iddia belirsiz bırakılmıştır. Başkaları tarafından organize edilen eyleme alkolün etkisiyle katılmış olduğu savı bu ifadelerin ortak noktasıdır.

“-Alkol aldım. Herhangi bir siyasi partiye kaydım yoktur. Takım elbiseli tanımadığım kişiler bizi HDP binasına yönlendirdi. Taş attım. Gül Kitabevinde eşya devirdim. Galeyana geldim, kendimi kaybettim. (KS-13)

Eylemin daha önceden belirlenmiş bir organizasyon olduğu görüşü üzerinde sanıklar kendi savunusunu geliştirmektedir:

“-Alkollüydüm hatırlamıyorum. Yürüdük, çeşitli mekânlara gittik. Kalabalığı kimin organize ettiğini hatırlamıyorum.” (KS-17)

Bu iki gerekçeyi bir arada kullanma durumu aynı zamanda sorumluluğun birden çok kere inkarı anlamına da gelmektedir.

5.3.3.2.Resmi makamları arkasına alma

Bu tema özellikle Selendi ve Kırşehir’de gerçekleşmiş linç davalarında sıklıkla kullanılmıştır. Sanıkların, resmi makamların çağrısıyla terörü protesto etmek amacıyla sokağa çıktıkları ve eyleme katıldıkları iddiası bu tema içinde ortaya konulanların ana dayanağıdır. Burada kullanılan resmi kurum tanımlamasının devlet dışı kimi organizasyonları, örgütleri de kapsayacak biçimde kullanıldığı görülmüştür. Hatta bu söylem, resmi yetkili kişileri de kapsamaktadır. Ayrıca olay esnasında ve sonrasında

olayı anlamaya, yatıştırmaya yönelik resmi makamların sanıklarla iletişim kurmuş olması da bu tema altında sıklıkla vurgulanmıştır. Sanıklar, olayı yatıştırma misyonu ile resmi makamlarla birlikte çalıştıklarını, bir işbirliği içinde olduklarını vurgulamışlardır.

İlin en üst mülki amiri olan valinin çağrısına uydukları iddiası, sanıkların 19'u tarafından benzer biçimde dile getirilmiştir.

“-Valiyi dinlemek üzere katıldım.” (SS-6)

“-Kanuna aykırı olmadığını düşünerek yürüyüşe katıldım.” (KS-62)

“-(...) Şehit cenazesine gitmek için merkezden anons yapıldığı için gittim.” (ÇS-7)

Bağlı bulunduğu sendikanın çağrısı ile yürüyüşe katıldığı savunması da beş sanık tarafından dile getirilmiştir.

“-Petrol-İş Sendikası'nın mesajı ile yürüyüşe katıldım.” (KS-21)

Hatta devlet tarafından seçilmiş olma iddiası vurgulanmaktadır. Seçilmişliğe resmi olarak çağrılmış olmak da eklenmiştir.

“-Anons üzerine Hükümet Konağı'na gittim. Hatta Kaymakam Bey'in Vali ile görüştürmek için seçtiği kişiler arasındaydım. Suçsuzum...” (SS-37)

“-Valiyi dinlemek üzere katıldım. Yaklaşık on kişi Vali Bey ile Hükümet Konağı'nın içerisinde görüştük. Daha sonra olaylar yatıştı.” (SS-34)

Orada bulunma sebebini meşru ve yasal çerçevede tanımlayan ve devletle ortak hareket ettiği iddiasına dayanan sanıkların bu konuda en net beyanı ise aşağıdaki şekilde olmuştur. Yedi sanık eyleminin gerekçesi olarak çok benzer ifadelerle bu durumu ortaya koymuştur.

“-Resmi kurumlar bile terörü lanetleme için yürüyüş düzenlemektedir. Sendikalar, devlet başkanımız ve birçok kişi teröre lanet mitingine katılmıştır. Ben de bu nedenle teröre lanet mitingine katılmıştım.” (KS-24)

Sanıklar ortaklık zemini kurdukları tarafı “devlet” olarak seçmiş, kendi eylemini meşrulaştırmak için de devleti (çeşitli kurumlarda ve düzeylerde) sürecin bir tarafı olarak tanımlamıştır.

5.3.3.3. Zararın reddedilmesi

Bu tema altında, sanıklar katıldıkları eyleme ve yargılandıkları suça dair karşı tarafa herhangi bir zarar vermediklerine değinmişlerdir.

“-Kalabalığın yanında durdum, ancak olaylara karışmadım.” (SS-18)

“-Tokatüstü Mevkii’ne gittiğimde olaylar bitmişti, jandarma ekipleri Roman vatandaşları alıp götürmüştü.” (SS-63)

“-Kimseyi kışkırtmadım. Kimseye zarar vermedim. Yürüyüşe katıldım, teröre lanet yürüyüşüne gittim diye suçlandım.” (KS-17)

Zarara dair değerlendirme, iki alt başlıkta ele alınmıştır. İlki, zarar vermeye gücünün yetmediği, ikincisi ise kendi verdiği zararın önemsiz olduğu, daha önce her şeyin olup bittiği yönündedir. Zarar vermeye yönelik bir eylemi olduğunu dile getiren sanıklar, eyleminin bir olumsuz sonuca yol açmadığını belirtmiştir. Bu yol açamama hali ise bir eksiklik, yetersizlik olarak dile getirilmiştir. Bu güç çoğu zaman maddi (fiziksel vs.) bir becermeme haline gönderme yapmaktadır.

“-Olaylara katıldım. Taş attım, isabet etmedi. Suçsuzum.” (KS-1)

“-(...)’nun tabelasına vurdum, kıramadım.” (KS-8)

Zarar vermeye yönelik bir eylem içinde olduğunu dile getiren sanıklar, kendi eyleminin zaten zarar verilmiş olana yönelik ikincil rolde olduğu ve dahası etkisiz bir eylem olduğunu savunmuş, gerekçesini bu fikir üzerine kurmuştur. Onun vereceği zarara gerek kalmamıştır, kitle gerekeni yapmıştır.

“-(...)’nda dışarıya atılan masaları içeri attım. Camlar zaten kırıldı.” (KS-28)

“-(...)’nde yerde bulunan çantaya tekme attım. Yanmıyordu.” (SS-63)

Sanıkların büyük çoğunluğu mağdurların gördüğü zararı değerlendirirken bir öncelik sonralık ilişkisi kurmayı seçmektedir. Zararın aşikar olduğu, artık yok sayılma imkanının olmadığı bir zamanda yapılan bu savunma, kendi rolünü ikincilleştirmek ve önemsizleştirmek biçiminde olmaktadır. Bu savunma linç gibi zararı verenin kim olduğunun tespit edilmesinin güç olduğu kolektif şiddet eylemlerinde sıklıkla öne çıkan bir temadır. Zararın kimin tarafından verildiğinin tespitinin güç oluşu da sanıkların bu savunmaya başvurulmasını kolaylaştıran bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

5.3.3.4. Karşı tarafı suçlama

Bu tema, iki alt temaya ayrılarak ele alınmıştır. Bunlardan ilki, mağduru suçlama diğeri ise devleti suçlamadır. İlk alt teması altında sanıklar, yaptıkları eylemin gerekçesi olarak karşı tarafın suç işlediğini ve bu durumun kendi davranışlarının başlatıcısı olduğu iddiasını dile getirmişlerdir. Bu başlık altında ortaya konan ifadelerin büyük çoğunluğunda mağdur tarafın tek taraflı suçluluğu ilan edilmekte; sanıklar kendi suçsuzluklarını bu yolla kanıtlamaya odaklanmaktadır.

Karşı tarafı suçlama temasının ikinci alt teması ise devleti suçlamadır. Devlet, linç davalarında kamu adına yargılama yapan taraf olarak bulunmaktadır. Bu konum, sanıkların devleti en azından hukuki düzlemde tarafsız bir yargılayıcı olarak değerlendireceği üçüncü bir organ olarak görülebilecek bir konumdur. Ancak sanıklar açısından devlet suçlama, olaylar esnasında devletin müdahalesinin yeterince etkin olmadığına ya da sanıkların suçlanmasına yol açabilecek durumlarda dikkatsiz, özensiz davrandığına, kendilerine yeterince korumacı olmadığına dair görüşlere dayandırılmaktadır. Bu bakımdan ikinci alt tema, suçlama başlığı altında yer verilmişse de sanıklar açısından doğrudan bir suçlamadan ziyade bir beklenti ve aradığını tam bulamamış olma durumu olarak tarif edilebilir.

Mağduru suçlama

Bu alt tema kendi içinde iki alt başlığa ayrılarak değerlendirilmiştir. Bunlardan ilki; mağduru, lince konu olan olayla ilgili herhangi bir suçla suçlama, diğeri ise mağdura dair olayla ilgili ya da ilgisiz daha genelleyici bir tavırla suçlama şeklindedir. İkinci başlık altında ortaya konan suçlamaların büyük çoğunluğu birtakım söylentilere dayandırılmaktadır.

Suçlama olayla ilişkili ortaya konmuş, kahvehanecinin beyanı ile anlattığı olayla karşı tarafın suçunu ispata yönelerek asıl suçlunun mağdur olduğu iddia edilmiştir.

“- Olaydan 5 gün önce roman vatandaşları kahvehanemde olay çıkartarak zarar verdiler, emniyet amirinin de talebiyle 5 gün kahvehanemi kapattım, 5 Ocak günü sabahın kahvehanemin camlarını taktırıyordum, Roman vatandaşları ellerinde sopalarla dükkânıma doğru gelerek yürüdüler ve tekrardan camlarımı kırdılar,

camları taktırmak istediğimde Roman vatandaşlar gelerek camları taktırmayacağız, taktırsan da yine kıracağız, şeklinde sözler söylüyorlardı. Biz de kaçarak hastaneye gittik, daha sonra dükkâna geldim, camlarımı taktırdım ve evime gittim. ” (SS-33)

“(.....)gecesi ben isimli kahvehanede çalışırken bir kısım Roman vatandaşlar kahvehaneyi bastılar camları kırdılar, benimle birlikte orada bulunan herkesin üzerine saldırdılar bize vurdular, ben bu olaylar sırasında yaralandım, olaylar esnasında hastanedeydim.” (SS-42)

“-Ben (....)’ne doğru ancak kitapevine değil önündeki kaldırıma taş attım, bu sırada yüzüme çanta geldi, ben de herhangi bir amaç gütmeyen ani bir refleksle çantayı alıp tekrar fırlattım, çanta kırtasiye tarafından gelmişti, ben de tekrar o tarafa doğru ancak yola attım, pişmanım, toplantının yürüyüşün kanuna aykırı olduğunu bilseydim gitmezdim, ben önüme düşen bir taşı alıp fırlattım, bana herhangi bir kişi taş vermedi, ifademde belirttiğim yüzüme çanta fırlatan kitapevi sorumlusu kişi şu anda duruşma salonunda bulunan ismini bilmediğim kişidir diyerek’i gösterdi.” (KS-2)

“-Karslı olup onlara katılmadığımız için bize saldırdılar. Bahçede iken 3-4 kişi sopa ve taş gibi şeylerle beni darp ettiler. (...) Mahalleye 30 kişi girmişti, karşı taraftan onların yandaşı olan 150-200 kişinin taş ve molotof ile geldiklerini gördüm, mahalleyi bitireceklerdi. ” (İS-1)

Karşı tarafı suçlama eğilimi kimi zaman olaydan bağımsız, mağdurlara dair söylentiye dayanan bir iddianın dile getirilmesi biçiminde olmaktadır.

“-Ben daha öncedenve (mağdur konumundaki bir çiftin adını veriyor) ile tartışmıştım. Onlar av tüfeği ile bana ateş ettiler. Suçsuzum.” (SS-81)

“-Bayrağın sapıyla camlara vurdum. Tatlı Salonu ve Kitabevi teröre finansman sağlıyor diye duydum. ” (KS-47)

“-İşyerine yalnızca taş attım. Bezi tutuşturup sonra söndürdüm. Yangın çıkarmadım. Şikâyetçileri tanımam, husumetim yoktur. İşyeri sahibinin terör sempatizanı olduğu söylendi.” (KS-52)

“-.....)’ne girdim, standı devirdim, çanta attım. Kitabevi sahibi’un PKK’yı öven sözleri olduğu iddiasına kapıldım. ” (SS-63)

“-Olay günü kahvehanede otururken babam eve çağırıldı gittiğimde 50-200 kişinin bizim evin tarafını taşladığını gördüm. Sanıyorum biz doğulu olduğumuz için ve kendilerine yakın durmadığımız için evi taşıyorlardı.” (İS-3)

Mağdurların karıştığı suçların varlığına işaret eden kimi sanıklar, suç iddiasını dolaşıma sokmakta, ancak bu suçlamayı yapan kişinin kendisi olmadığını da belirtmektedir.

“-Kaymakam Bey ile olayları yatıştırmaya çalıştık. (...). Kesinlikle roman vatandaşlarının hırsızlık ve tefecilik yaptığını görmedim.” (SS-60)

Sanıkların bazıları ise mağdura yönelik iki suçlamayı bir arada yapmışlardır.

“-Selendekiler çingeneler oraya yerleşmeye, ev almaya başladılar. Ayrıca hırsızlık, tefecilik yapıyorlardı, köylüleri vurmaya başlamışlardı. Kahvehanede olay çıkardılar.” (KS-28)

Devleti suçlama

Bu alt tema mağduru suçlama alt temasına kıyasla daha az suçlayıcı bir biçimdedir. Yapılan, suçlamadan öte devletin kendilerine yönelik yetersiz destekte bulunduğu ya da tutarsız davrandığı yönünde bir eleştiridir. Devlet tarafından yeterince onaylanmama, davranışının takdir edilmemesi ve buna yönelik bir sitem bu alt temanın içeriğini oluşturur.

“- O gün şehit cenazemiz vardı. Taziye için cenaze evine gittim önce. Sonra kalabalığın meydandan toplandığını görünce oraya yöneldim kargaşalık vardı.. Ben o anda şahsı tanımadım, büstün üstündeydi. Jandarma alıp araca yerleştirirken kalabalığın PKK’lı dediğini duyunca bir an arabaya bindirilmesine engel olmaya çalıştım, ben de bir tane vurdum. Ama jandarma müdahale edince geri bıraktım şahsı .” (ÇS-4)

“-Teröre lanet yürüyüşü yapıyorlardı. Ben de şehitler ölmez vatan bölünmez sloganlarını duyunca elinde bayrak olan bir kişinin elinden bayrağı alarak grubun yanında kısa bir süre buldum. Sonra polisler gelip beni karakola götürdüler. Biz trafiğe kesinlikle engel olmadık. Polis de kalabalığa önceden herhangi bir uyarı yapmadı. Daha sonra uyarı yapıldı. Suçlamaları kabul etmiyorum. Resmi kurumlar bile terörü lanetleme için yürüyüş düzenlemektedir. Sendikalar, devlet başkanımız ve birçok kişi teröre lanet mitingine katılmıştır. Ben de bu nedenle teröre lanet mitingine katılmıştım. Kesinlikle bize de herhangi dağılın uyarısı yapılmadı. En son polisler dağılın dedikten sonra biz de sessizce dağıldık.” (KS-39)

Yukarıdaki anlatımlarla, sanıkların büyük çoğunluğunun mağduru suçlamaya yönelik gerekçelerde ortaklaştığı görülmüştür. Bir kısmı olay etrafında, o dönem yaşanan bir kayıp, kişisel bir zarar ya da toplumsal gündeme atıfla mağduru suçlarken bir kısmının suçlamasının dayanağı mağduru terörle, suçla ya da vatan hainliğiyle ilişkilendiren spekülâtif bir haber ya da bilgidir. Mağdura dair tüm suçlamalar ayrımcılık ve dışlamaya yol açabilecek önyargıları içinde barındırmaktadır. Bu bölümde, sanıkların devlete yönelik dile getirdikleri ifadeler suçlama başlığı altında ele alınmışsa da bu ifadeler aynı tarafta olduklarını ilan etmenin bir biçimi olarak okunmuştur. Çünkü sanıkların anlatımlarında devletle arasına bir mesafe koymaktan öte zayıflayan bazı bağları güçlendirme, bir yanlış anlamayı giderme gibi taleplerin olduğu anlaşılmaktadır.

5.3.3.5. Duygularına kapılma

Duygular, sanıkların mahkeme ifadelerinin çoğunda yer bulmuş, bir gerekçe olarak öne sürülmüştür. Duygular çoğu kez kişilerin sokağa çıkma, eyleme katılma gerekçesi olarak ortaya konulmuştur. Diğer yandan eylemde zarar verme, şiddet gösterme gerekçesi olarak da duygular ifade edilmiştir. Bu tema altında sanıkların büyük çoğunluğu eylemine kaynaklık eden, doğal ve haklı birer dayanak olarak duyguları tanımlamıştır. Sanıkların bazıları duygularına kapılarak eylemde bulduklarını ancak eylemlerinin şiddet içermediğini belirtmişken bir kısım sanık ise şiddet eyleminin gerekçesi olarak duygularını öne sürmüştür. İlkinde duygular zararsız, doğal ve kabul edilebilir şekilde ifade edilirken; ikincisinde sorumluluğu duygulara devreden bir bakış, bir kapılma hali olarak duygulara atıf yapılmaktadır. Burada belirtileri eylem ifadesi, bir protesto olarak sokağa çıkma ve şiddetsiz eylem hakkını kullanmadır. Kimi sanıklar ise adına yürüyüş ya da protesto deseler de linç etmeyi de protestodan saymaktadır. Ortak nokta, sanıkların duygulara dayanarak eyleme geçmeleri iken aradaki fark, davranışın bir şiddet eylemi içerip içermediğidir. Bazı kişiler, herhangi bir şiddet eylemi içinde olmadıklarını ancak gösterilere katıldıklarını, bunu da duygularına dayanarak yaptıklarını ifade etmişlerdir. Yani duygular, şiddete yol açmayan eylemin dayanağıdır.

“-Olanlara üzüldüğüm için yürüyüşe katıldım. Herhangi bir taşkınlık yapmadım.”
(SS-81)

“-Çevremdekilerin yönlendirmesiyle ve galeyana gelerek katıldım. Kimseye zarar vermedim. ” (KS-6)

“-Kalabalığın coşkusu ben de hissettim, yürüyüşteydim, slogan attım. Kimsenin malına canına kast etmedim.” (KS-18)

Bazı kişiler ise duygularını şiddete yol açan eylemin dayanağı olarak ortaya koymuşlardır. Üzüntü, öfke, sinir ve galeyan öne çıkan duygulardır.

“-(...)’ne yöneldik, ben taş attım. Öfke ve sinirle ne yaptığımı hatırlamıyorum.” (KS-20)

“-Ben şehit cenazesi nedeniyle infiale kapılarak HDP binasının önüne gittim. Yerde bulduğum taşları camlara attım. Ben HDP binasına taş atmaya çalışmışım ancak isabet etmedi. Avukat bürosuna yönelik bir eylemim olmadı daha sonra 10-15 kişinin binaya tırmandığını gördüm ben de tırmanmaya karar verdim. Avukat bürosuna girmedim yalnızca balkonun demirine basarak üst kattaki HDP bürosuna çıktım. Tabelaya ben zarar vermedim. Doğrudan içeri girdim. İçerdeki Abdullah Öcalan a ait fotoğrafları gördüm. Ayrıca PKK’ ya ait simgeler vardı. Bunları alarak camdan aşağıya attım. Sonrasında iş yeri içerisinde malzemeleri yakmaya karar verdim. Yaktığım şeyler yine PKK’ya ait simgelerdi. ” (KS-32)

“-(...) ben dükkanın içine hiç girmedim, şehitlerimize duyduğum üzüntüden dolayı taş attım. Ben başka kimsenin aklına uymadım, o anki duygularıyla tepkimi dile getirdim, pişmanım, siyasetle uğraşmam..” (KS-81)

Daha az sayıda sanık ise eyleme katılsa da şiddet davranışı gösterip başkasına zarar vermesine engel olan bir unsur olarak duygulara vurgu yapmıştır.

“- Ben de kalabalığa katıldım. Aslında uzaktan izledim. Ancak kimseye zarar verecek kadar acımasız biri değilim, olanlara üzgünüm .” (SS-9)

“-(...) Yürüyüşe katıldığımı kabul ediyorum, ayrıca grup HDP binasının önüne geldikten sonra (...)’ne de saldırı olup taşlanmaya başlayınca baktım olaylar büyüyor ben tahrik amacıyla değil akliselim kişileri oraya götürüp olayı önlemek amacıyla hareket ettim, (...) Biz olayları engellemek için devreye girdik, vicdanen de rahatım. ” (KS-47)

Yukarıdaki anlatımlar duyguların sanıkların eylemlerini gerekçelendirirken sıklıkla başvurdukları bir unsur olmasını göstermesi açısından önemlidir. Duygular, sanıkların kendilerini değerlendirirken de başvurdukları bir unsurdur. Sanıkların büyük

çoğunluğu duyguları tanımlayıcı bir araç ya da olumsuz davranışlarını meşrulaştırıcı bir unsur olarak ifade etmişlerdir. Bu bölümün ilk kategorisinin kendini kaybetme alt teması da benzer biçimde duyguları ele almaktadır. Özetle, duygular kendiyile ve ötekiyle kurulan ilişkinin önemli bir parçası olarak tanımlanabilir.

5.3.3.6. Olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama

Bu başlık altında ortaya konanlar sanıkların anlatılarında lince konu olan eylemlerin tek taraflı bir şiddet olmadığına dair fikre dayanmaktadır. Olayların karşılıklı geliştiği, bir kavga sonucunda şiddet eylemine başvurulduğu savunusu öne çıkmaktadır. Bu noktada kavganın başlatıcısı da yani şiddetin esas nedeni de mağdur taraf olarak işaretlenmektedir. Sanıklar kendi şiddet içeren davranışlarını bir kendini savunma zorunluluğu olarak tanımlamaktadır. Bu kabul, suçta ortaklaşma denilebilecek bir eşitlik anlatısı kurma çabası olarak okunabileceği gibi, karşıdakini suçlulaştırma girişiminin bir gerekçesi olarak da ele alınabilir. Bu son gerekçenin linç için sıklıkla başvurulan bir gerekçelendirme olduğu belirtilmelidir.

“-Ben yeraltı çarşısında esnafım, olayların başladığı tahminen saat 19:00 sıralarında işyerimdeydim, dışarıdan slogan ve yürüyüş sesleri geliyordu, çıktığımda kalabalık HDP binasına taşlamaya başlamıştı, en de oraya geldim, kalabalık içerisinde iki grup vardı, bir grup diğerlerine PKK'lı, öbürleri başka şeyler söylüyorlardı, ben uzaktaydım, HDP binasının önündeki kalabalık birden kırtasiyenin önüne yöneldi, kırtasiyeyi taşlamaya başladılar, kırtasiye çalışanları ile eyleme katılanlar arasında küfürleşmeler oldu, olaylar büyüdü, ben de kırtasiyeye taş attım, kimin yaktığını bilemiyorum, kırtasiye yanmaya başladı (...)” (KS-20)

“-(...) Daha sonra (...)’nin oradan birisi şerefsizler diye bağırdı, bütün kalabalık koşarak kitabevine yöneldi. Oradaki topluluk kitabevine doğru taş fırlattı, o anki psikoloji ile ben de Gül Kitabevi’nin içine girdim, girişteki gri dolabı salladım, kırmaya çalıştım, kıramadım. İçeride kitap evinin sahipleri vardı. İki kişiyi fark ettim, birisi yaşlı diğeri daha genç iki erkekti. Yaşlı olanın elinde balta vardı. ” (KS-47)

“-Eşimin de evde yalnız olması sebebiyle evime doğru yöneldiğimde yüzleri kapalı, ellerinde taş bulunan şahısların evlerin bahçelerine dahi girdiklerini, yakaladıkları şahısları dövdüklerini gördüm.(...) Bir ara silah sesleri kendiliğinden kesildi. Grup da hafif dağılma olunca öne çıktım. İleriye doğru yöneldiğimde herkesin birbirine vurduklarını ve dövüşüklerini gördüm.” (İS-1)

Yukarıdaki anlatımlarla sanıkların, linç gibi eşitsiz bir şiddet ilişkisini eşit ve tarafsız bir noktaya çekme çabası içinde olduğu, bunu yapabilmek için de mağduru suçlama yolunu seçtiği düşünülmektedir. Mağduru suçlulaştırma linç eylemlerinin hemen hepsinde izine rastlanan bir stratejidir.

5.3.3.7. Kutsal değerleri koruma iddiası

Bu tema, sanıkların eyleme katılma motivasyonlarında dayandıkları kimi değerleri ele almaktadır. Bu değerler, sanıklar açısından kutsal sayılan değerlerdir. Bu değerlere bir saldırı olduğu, kendilerinin de bu saldırıya bir yanıt olarak şiddet içeren davranışta bulduklarını savunmaktadırlar. Kutsallık atfedilen değerler, sanıkların çoğu tarafından farklı biçimlerde dile getirilmiştir. Bu temada öne çıkan bayrak, şehitlik, onur-gurur, mahalle ve namus gibi kavramlar birer alt tema olarak değerlendirilmiştir. Bu değerleri koruma çabası şiddeti de mümkün kılmaktadır. Ele alınan bu alt temaların ilk üçü büyük katılımlı ve çoklu linç eylemlerinin, Selendi’de ve Kırşehir’de gerçekleşen linç eylemlerinin öne çıkan özellikleri olmuştur. Mahalle teması hem İzmir hem Köpekli Adam davasında dile getirilirken, namus alt teması ise ele alınan linç davalarından sadece Köpekli Adam linçinde öne çıkmaktadır. Ancak ele alınan linç davalarının tümünde bir kutsal değere atıf mevcuttur. Bu değer ya da değerler her ne ise, o değerın meşruiyetine dair baştan ve sorgulamasız bir kabul öne çıkmaktadır. Bu değerler aynı zamanda bir toplumun tümünün o küçük birimde ifadesi olan bir ortak kabuller dünyasının, değerler manzumesinin bir yansıması olarak da ele alınabilir. Bu tema altındaki tüm gerekçelendirmeler, çoğunluk tarafından uzlaşılan, en azından eyleyici açısından öyle olduğundan emin olunan konular olarak dile gelmektedir.

Bayrak

Bu alt tema kendi kutsalı olarak öne çıkardığı bayrağı, kendi bayrağını linç edilen mekana asmak şeklinde öne çıkmaktadır. Bayrağı asmak, o mekanda bulunan başka bir bayrağı kaldırmak, tabelayı indirmek ve onun yerine kendi bayrağını asmak şeklinde olmaktadır. Buna ek olarak bayrak, kitlesel eylemlerde, teröre lanet mitinglerinde sıklıkla kullanılan bir simge olarak da öne çıkmaktadır.

“-(...) İş yerine girmedim. İçeri atılan şeyi ben söndürdüm. Hdp bayrağını indirip Türk bayrağı astım.” (KS-23)

“-HDP binasına gittim. Kata çıktım, boş daireydi, Türk bayrağı astım. O kişi benim (fotoğrafi kastediyor). Bayrak bir hafta asılı kaldı.” (KS-59)

“-(....)nun içindeki kolonya şişelerini devirdim. İşyerine Türk bayrağı astım.” (KS-60)

Şehitlik

Bu alt tema kapsamında, linç eyleminin sebebinin o bölgede yaşayan birinin yakın zamanda şehit olması anlatısına dayandırıldığı görülmektedir. Şehidin cenazesine katılan kitle, cenaze sonrası yaşadığı kaybın verdiği duygu yoğunluğu ile linç olayına dahil olduğu söylemini dile getirmektedir. Buna ek olarak linç eyleminin yaşandığı bölgede bir şehit olmasa da ülkede yaşanan bu tür kayıpların yarattığı duygusal atmosfer kitlesel bir eyleme ve şiddet davranışına sebep olarak ortaya çıkmaktadır. Şehitlik, ele alınan beş linç davasından üçünde öne çıkan bir tema olmuştur.187 sanığın 76’sı şehitler için eyleme katıldığını vurgulamıştır. Kırşehir’de yaşanan çoklu linçler, İzmir ve Muğla davalarında eylemin gerekçesi şehitlerin varlığı ve onları anmaktır.

“-Şehitlerin üzüntüsüyle galeyana geldim.” (KS-19)

“-Şehitler olduğu için duygularıma yenik düştüm.” (KS-2)

Onur-Gurur

Bu alt tema, sanıkların şiddet eyleminde bulunma sebebi olarak gururunu, onurunu korumak; kendine ya da topluluğuna yapılan saldırıya karşı bir karşı duruş sergilemek şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bir tür reaksiyon olarak ortaya çıkan bu alt temada sanıklar, hata, yanlış ya da suçlu davranış sergilemeler bile bunun dayanağının onurunu/gururunu kurtarmak olduğu iddiası ile davranışını meşrulaştırma eğilimindedir.

“-(....) okey oynamaktaydım, bu esnada silah sesleri duyduk , bunun üzerine herkesin de yaptığı gibi bulunduğumuz yerden kalkarak silah sesinin geldiği yere doğru gittik,

burada baya topluluk halinde insanlar vardı, daha sonra bu insanlar gruplaşarak farklı yerlere doğru dağıldılar, bizde kahvehaneye geri döndük, anons üzerine Hükümet Konağına valiyi dinlemeye geldik, bu esnada Vali Bey arabadan inerken “siz cani misiniz, bunu geri kalmış topluluklar yapar” şeklinde bir söz söyleyince ben de kendisine “Selendililer cahil olabilir, ancak onursuz ve gurursuz değildir ” dedim..” (SS-4)

“-Senin evladını şehit edecekler, vatanına kast edecekler sen de duracaksın? Herkes buna tepkisini koyar. Biz bunu kabul edecek kadar gurursuz değiliz.” (KS-20)

Mahalle

Kutsal ve korunması gereken bir değer olarak mahalle alt teması, linç eylemine kalkışan kitlenin, şiddet davranışını, yaşadığı yeri ve oranın halkını korumak amacıyla yaptığı iddiasını temel almaktadır. Mahalle olarak adlandırılan bu alt tema kimi zaman daha kapsamlı yerleşim yerlerini de örneğin beldeyi, ilçeyi ya da kimi zaman tüm ili kapsayacak biçimde kullanılmıştır.

“Selendililer cahil olabilir, ancak onursuz ve gurursuz değildir ” beyanı bir üst temada ele alınmıştır. Bu ifade aynı zamanda “biz”i biraraya getiren ve saldırı anında korunması gereken bir mekan olarak mahalle temasını da anlatmaktadır. Mahalle, fiziksel bir mekanı imlemenin yanında geniş ve soyut bir bağlamda hemşerilik, akrabalık, aile olmak gibi anlamlarda da kullanılmıştır. Linçte sanıkların arasında akrabalık bağının olduğu saptaması da bu bağlamda değerlendirilmelidir.

“-Mahalleye 30 kişi girmişti, karşı taraftan onların yandaşı olan 150-200 kişinin taş ve molotof ile geldiklerini gördüm, mahalleyi bitireceklerdi. Dedemin duvarda asılı olan tüfeğini aldım, dışarıya çıktım, hatta yanımdan geçen TOMA'yı bile görmedim, havaya ateş ettim, tam ateş ettiğimde TOMA'nın geldiğini gördüm.” (İS-1)

“-(...) yüzleri kapalı olan karşı gruptan bize bir şeyler atılmaya başlandı. Kendimizi, ana ve bacımızı korumak için yan sokakta durup onların attıklarını kendilerine geri atmaya başladık. Yanımda kimler vardı vallahi hatırlamıyorum. Baya taşlaştık. Orada bizim köylülerimiz ve akrabalarımız bitişik yakın plandaki evlerde otururlar. Bir ara eve gittim kuru sıkı tabancamı alıp dağılsınlar diye bir iki el, iki olabilir havaya ateş ettim.” (İS-2)

Namus

Bu alt tema, linç eyleminin, orada yaşayan kadınlara karşı bir saldırı ya da saldırı tehdidi oluşturan kişilere yönelik olarak yapıldığı kabulüne dayanmaktadır. Ele alınan beş linç davasının hiçbirinde kadınlara yönelik herhangi bir saldırı olmasa da namusuna saldırılacağı söylentisi ya da iddiası şiddet gösteren kitlenin davranışının bir dayanağı olarak ortaya konulmaktadır. Köpekli Adam Davası ve İzmir Davası'nda bu tema açıktan ifade edilmiştir. Bu tema ile ortaya konanlar lincin, kitle tarafından bir erkeklik pratiği olarak var edilmesi olarak da altını çizmeye yol verir.

“-Olaylar sebebiyle eve dönerken teyzekızımın ve yanındakilerin evlerinin önünde sokakta ağlar vaziyette olduklarını gördüm. Ben gece vardiyasına da kalmam sebebiyle uykusuzdum. Bu arada yüzleri kapalı olan karşı gruptan bize bir şeyler atılmaya başlandı.” (İS-1)

“-Sabah evine saat 06:30 da elinden tuttuğu “kız”ı sokuyordu, müdahale ettim, kız kaçtı, köpeği beni ısırды ben köpeği bıçakladım. Sonra beni bulmuş 08:30 da dükkanıma gelip saldırdı.'in de parmağını bıçakla yaraladı.” (TS-1)

Böylece, sanıkların eylemlerini gerekçelendirmesi ana teması, bu bölümde katılımcıların anlatımlarıyla örneklendirilen yedi alt tema ile ele alınmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu alt temalar lince dair kuramsal tartışmaların uğraklarını da işaret etmekte, lincin dayandığı tarihsel, kültürel ve toplumsal arka planı ortaya koymaktadır. Bu bölümde, ilk alt tema olarak ele alınan sorumluluğu inkar başlığı diğer altı temanın çatısı olarak da düşünülebilir. Sanıklar bu yolla davranışlarının sebeplerini dışsallaştırmaktadır. Bunu kimi zaman zarar görenin kabahatine ya da eksikliğine bağlayarak yapmakta, kimi zamansa verdiği zararı önemsizleştirmektedir. Bu kategoride öne çıkan bir diğer gerekçe iki alt temanın öne çıkardığı bir unsurdur. Sanıklar, resmi makamları arkasına alma ve kutsal değerleri koruma iddiası alt temaları ile devletle, hakim iktidar ve çoğunlukla bir birlikteliğe vurgu yapmaktadır. Bayrağına, marşına, namusuna, mahallesine sahip çıkan vatandaş, buna el ya da dil uzatana haddini bildirmektedir. Bir tür suç ortaklığı ilanı olarak değerlendirilebilecek bu bağlam, mağduru da düşmanlaştırmaktadır. Mağduru bir düşman olarak görme farklı derecelerde diğer temalarla da izine rastlanan bir unsurdur. Karşı tarafı suçlama alt teması ile doğrudan yapılan bu iş, daha az suçlayıcı biçimde olayı eşitler arası bir kavga olarak tanımlama alt temasında da yapılmaktadır. Ortak düşmana karşı aynı tarafta saf tutanlar olarak formüle edilebilecek bir suç ortaklığında ortağına sitem

edebilen vatandaş olarak kitle, sorumluluk varsa onu da ancak devletle paylaşarak üstlenmeye razı gibidir. Tüm bu söylenenlere ek olarak bu temaların bütünü sanıkların eylemini rasyonalize etmeye yönelik bir faktör olarak da değerlendirilmiştir. Bundan sonra, mağdurlar açısından lincin nasıl değerlendirildiğine geçilmiştir. Mağdurların lince dair söylemleri üç ana kategori altında analiz edilmiştir.

5.4. Mağdur Açısından “Linç”

Bu alt bölümde mağdurlara dair analize ver verilmiştir. Bu analiz, sanıklar için yapılan analizde olduğu gibi birbiriyle ilişkili kimi kategori ve temalardan oluşan bir değerlendirmedir. Örneğin katılımcı kendini değerlendirirken mağdur olduğuna ve mağduriyetinin nedenlerine dair yaptığı saptamalar, üçüncü kategoride lince dair değerlendirmeleri ile benzerlik taşımaktadır. Aşağıda mağdura dair sıralanan kategori ve temalara yer verilmiş, tema içerikleri de ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

- Kendini Değerlendirme
 - Suçsuz olarak değerlendirme- “Benim ciğerime vurdular, patladı.”
 - Mağdur olarak değerlendirme- “Adalete bırakmak”
- Linç Eylemini Değerlendirme
 - Eylem-Lince linç diyebilmek
 - Adlandırma
 - Eylemi Olumsuz Değerlendirme
 - Taraf-Katli görev bilmek: Vatandaştan Hassas Vatandaşa
 - Adlandırma
 - Sanığı Olumsuz Değerlendirme
- Linçten Toplumsala Bütünsel Değerlendirme
 - Yargılama Sürecini Adaletsiz Bulma
 - Cezaları Yetersiz Bulma
 - Zarara Uğrama/Zararının Tazmin Edilmediğini Düşünme
 - Ayrımcılık ve Dışlanmaya Maruz Kaldığına İnanma
 - Etnik kimliği sebebiyle

Politik görüşü sebebiyle
Toplumsal konumu sebebiyle
Devlet Görevlilerini Suçlama/Sorumlu Tutma

5.4.1. Kendini değerlendirme

Bu kategori altında, mağdurların yargılama sürecinde kendilerini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Burada iki uçlu bir değerlendirme söz konusudur. Mağdur olarak kolektif şiddetin tarafı olan bu grup, kimi davalarda aynı zamanda bir suç faili olarak da yargılama sürecine dahil olmuştur. Bu durumda mağdur aynı zamanda sanıktır. Mağdur-sanıkların kendilerini suçlu olarak görüp görmediklerini anlamayı hedefleyen kendini değerlendirme kategorisinin ilk teması da bu kapsamda suçsuz olarak değerlendirme teması olarak belirlenmiştir ve adını da bir linç mağdurunun sözlerinden almıştır: “Benim ciğerime vurdular, patladı.”. Bu kategorinin ikinci teması ise mağdurların, maruz kaldıkları kolektif şiddet eylemine dair mağdur oluşlarına ve bu mağduriyet halini nasıl değerlendirdiklerine odaklanan Adaletle Bırakmak başlıklı temadır.

5.4.1.1. Suçsuz olarak değerlendirme: “Benim ciğerime vurdular, patladı.”

Ele alınan beş linç davasının üçünde mağdurlar aynı zamanda sanık statüsündedir. Bu davalar, Selendi Davası, Muğla Davası ve Köpekli Adam Davası’dır. Bu davaların sonucunda, mağdurların hepsinin suçlandıkları davalardan beraat ettikleri görülmüştür. Kişilerin hiçbiri de kendisini suçlu olarak değerlendirmemektedir.

“-Kapımın önünde yaklaşık 1000 kişilik bir topluluk evimi taşlamaya başladı ve kapımın önünde bulunan arabama zarar vermeye başladı. Ben de bunun üzerine kendi canımı ve malımı korumak için evin balkonuna çıkarak şahsıma ait olan av tüfeği ile havaya bir kaç el ateş açtım. Tüfeği kimseye doğrultarak ateş etmedim. Amacım kendimi ve ailemi korumaktı .” (SM-76)

“-Söz konusu silah eşim tarafımdan alınmıştır, ruhsatsızdır iade edilmemiştir, ben suçsuzum, (...) Ben bu silahı olayla esnasında hiç kullanmadım olayın asıl mağduruyum.” (SM-78)

“-Sosyal medyamdan siyasi ve çeşitli içerikler paylaşıyorum. Ancak benim okuma yazmam yok. Ben de bir şeyler paylaşıyorum. Ancak o paylaşımları çocuklarım yapmış olabilir. Ben bilerek kesinlikle böyle paylaşımlar yapmam.” (ÇM-1)

“-Ben kimseye vurmadım. Benim ciğerime vurdular, patladı. Otuz kişi ciğerimi patlattı. Dik duramıyorum. Çalışamıyorum” (TM-1)

Yukarıdaki anlatımlarla mağdurların, suçsuzluklarını çeşitli yollarla ifade etmeleri örneklendirilmeye çalışılmıştır. Sanıkların ele alındığı bir önceki bölümde mağdurun suçlaştırılması olarak tanımlanan unsur burada ete kemiğe bürünmektedir. Bu durum, mağdurun ikinci kez mağdur olması sonucu doğurmaktadır.

5.4.1.2. Mağdur olarak değerlendirme: “Adaletle bırakmak”

Bu tema, kişilerin kendilerini mağdur olarak görüp görmediklerine odaklanmaktadır. Mağduriyet teması kendi içinde ilk alt anlamı içerecek biçimde ele alınmıştır. İlki, hukuki bir tanım olarak, suçtan zarar gören kişi ya da kişileri anlatan yasal mağdur tanımıdır. İkincisi ise daha geniş ve kapsayıcı bir anlam içermekte ve çeşitli sebeplerle suçtan zarar gören, bu zararın bu olayla sınırlı kalmadığını da dile getiren, genelleyici ve kapsayıcı bir mağduriyet halini kendisi için tanımlayan mağdurların ifadelerine dayanmaktadır. Bu tema, iki alt temaya ayrılarak değerlendirilmiştir; Olayla ilgili mağduriyet ve Mutlak mağduriyet.

Olayla ilgili mağduriyet

Yaşanan linç eylemine dair değerlendirme yapan mağdurlar, sanıklardan şikâyetçi olduklarını ve olayla ilgili hak arama mücadelesi verdiklerini belirtmişlerdir. Mağdurların mahkeme sürecinde ifadeleri incelendiğinde 84 kişinin (Selendi Davası’nda 58 kişi, Kırşehir Davası’nda 23 kişi diğer üç davada da tek mağdur olan 3 kişi) *“-Şikâyetçiyim.”*, *“-Sanıkların hepsinden şikâyetçiyim.”* diyerek bu durumu ifade ettiği görülmüştür. Mağdur olsa da şikâyetçi olmak istemediğini söyleyen bazı mağdurlar, çeşitli sebeplerle davalarından vazgeçtiğini belirtmişlerdir. Bu sebeplerin en başta geleni zararının tazmin edilmesidir. Diğer sebep ise kişilerin linç eyleminin yaşandığı yerde geçici (turist, misafir, geçici işçi) olarak bulunuyor olmalarıdır.

Olayın yarattığı sonuçlar mağduriyetin kapsam ve derecesini belirlemektedir. Maddi zarar, fiziksel sağlık sorunları, korku ve psikolojik travma, yerinden edilme ve zorunlu göç bu durumun belli başlı sonuçları olarak mağdurlar tarafından dile getirilmektedir.

“-(...) ilk kapının önünde toplandı ve eve taşlar, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarını, kapılarını kırdılar. Evin önünde bulunan arabam yandı. Eşyalarım yağmalandı.” (SM-11)

“-Bizzat huzurda ... ve ... olarak gösterdiğiniz kişiler elinde sopalarla benim minibüsüme saldıran kişilerdir. Bundan dolayı ekmek tekmem ve mal varlığım mağdur oldu. Şikâyetçiyim.” (SM-19)

“-Benim de aracımı parçalamışlar. Aracın içinde bulunan züccaciye eşyalarım da yağmalamışlar. Bu olay nedeni ile Salihli ilçesinde kalmak zorunda bırakıldık, yerimizden yurdumuzdan olduk.” (SM-26)

“-Olaydan dolayı maddi zarar görmedim. Çocuğum ile Selendi'den kaçarak dağda yatmak zorunda kaldım. Evimden ayrılmak zorunda kaldım.” (SM-42)

“-Kalabalık bir topluluk benim barakada yaşadığım yerin yakınına geldiler silah attılar. Ben de 3 çocuğumu alarak halamın evine sığındım. Orada çocuklarımdan bir tanesini buzdolabının içine sakladım diğerlerini ve kendim başka bir yere saklandım .” (SM-55)

“-(...)’nun yanındaki evim zarar gördü. Ailem ve ben psikolojik olarak olumsuz etkilendik.” (KM-5)

“-(...)’nin sahibiyim. Darp edildim. Burnum kırıldı. Odaya kapattık kendimizi. Üst kata çıkıp camdan çıkıp uzaklaştık. Yardım edilmedi.” (KM-21)

“-Olay nedeniyle (...)’yi terk etmek zorunda kaldım, oradaki seramı bıraktım, düzenim bozuldu, bu nedenle büyük bir maddi zararım oluştu. Şikâyetçiyim.” (ÇM-1)

Mutlak mağduriyet

Bu alt tema, mağdurların linç eylemini değerlendirmelerinde sadece olayı değil olayın dışında başka nitelikleri de göz önüne aldığı, bundan hareketle kendi mağduriyetini tanımladığı görüşüne dayanmaktadır. Bu nitelikler, kendilerine dair ve sanıklara dair kapsayıcı ve kimi genelleyici, sabit yargılardan türetilmiştir. Bu başlık altında ortaya konan görüşler, üçüncü kategoride ele alınan ve aşağıda değinilecek olan “Linçten

Toplumsala Bütünsel Değerlendirme” başlığında ortaya konanlarla ilişkilidir ve öyle değerlendirilmelidir.

“-Büyük bir grup Romen kökenli olanları hedef alarak saldırdılar. Çingenele ölümlerini, hepsini öldürün diyerek bağırarak laflar söylüyorlardı.” (SM-12)

“-Köpeğimi taş ve sopalarla öldürdüler. 30 kişi bana saldırdı. Beni öldüresiye dövdüler. Bekârim, yalnız olduğum için bunlar başıma geliyor.” (TM-3)

“-O (linç mağduru yakınından bahsediyor), insanlar ölmesin diye gitmişti. Nerede olsak bela bizi buluyor. Adaletle bıraktım, ne diyebilirim, şikâyetçiyim.”(İM-1)

“-Etnik kökene bağlı olarak işyerime zarar verildiğini düşünüyorum. Ben aslen Bingöllüyüm. Partili değilim. (parti olarak HDP’yi kast ediyor) ” (KM-23)

Yukarıdaki anlatımlarla mağdurların, ne tür kayıplara uğradıkları ve bunu hangi sebeplere dayandırdıkları örneklendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümdeki anlatımlardan yola çıkılarak mağdurların, mağduriyetlerini kendi etnik kimliklerine, politik tercihlerine ya da yaşam tarzlarına bağladıkları görülmüştür. Mağdurların bu değerlendirmesi çoğunlukla Kürt olmak, HDP’li olmak ya da tek yaşamak gibi etnik kimlik, siyaset anlayışı ya da yaşam biçimine sahip olmamanın linçte kendini gösteren ırkçı ya politik şiddete yol açtığı tespitinin yapılmasına imkan vermektedir

5.4.2. Linç Eylemini Değerlendirme

Bu kategori dahilinde mağdurların, yaşanan bu linç eylemini nasıl değerlendirdikleri ele alınmaktadır. Her biri kolektif şiddetin mağduru olan bir kısmı sanık olarak da suçlanan katılımcıların, söz konusu olaya tepkileri ve yaklaşımları araştırılmıştır. Linç eylemini değerlendirilme kategorisi iki temaya ayrılmıştır. Bu temalar, olaya dair değerlendirmenin yapıldığı “Lince Linç Diyebilmek” ve sanığa dair değerlendirmelerin ortaya konduğu “Katli Görev Bilmek: Vatandaştan Hassas Vatandaşa” adlı temalardır.

5.4.2.1. Lince linç diyebilmek

Sanıklara dair bulgular ele alınırken bu kategorinin ortaya koyduğu en önemli bulgunun linç eylemine dair adlandırmalar teması olduğu vurgulanmıştır. Lince linç demeyen sanıklar, eylemi farklı adlarla anmaktaydı. Mağdurlar ise yaşadıkları şiddet eylemini linç olarak tanımlamaktadır. Bu tanımla, özellikle mağdurların yasal temsilcileri tarafından kullanılmıştır. Mağdurların çoğu, maruz kaldıkları şiddet eylemine ilişkin tanımlamaları yaparken olayı farklı adlarla dile getirmişlerdir. 110 mağdurun sadece ikisi yaşananlara linç demiş, 84’ü yaşanan olayı farklı ama şiddet içeren olumsuz içeriklerle tanımlamıştır. Linç ifadesi, daha çok politik saiklerle kalkışılan linç eylemlerinde kullanılmış, yani Kırşehir, Selendi, İzmir ve Muğla’da yaşanan linçlerde “linç” denmiş; bu kullanım daha çok mağdurların yasal temsilcileri tarafından yasal süreçte etkin ve adil bir yargılama talebi etrafında ortaya konmuştur. Linç eylemini değerlendirme teması, iki alt temaya ayrılmaktadır: “Adlandırma” ve Eylemi Olumsuz Değerlendirme.

Adlandırma ve Olumsuz Değerlendirme

Mağdurlar, sanıklardan farklı olarak başlarına geleni linç olarak tanımlamış, eylemin ciddiyetini bu kavramı dolaşıma sokarak belirtmeye çalışmışlardır. Ele alınan beş davanın hepsinde mağdurlar yaşadıkları olayı linç olarak tanımlamışlardır.

“-Bulduğumuz yerden dışarıya çıkan küçük bir kapı vardı. Kapının önünde ve yakın çevrede bir an kimsenin olmadığını görünce buradan çıktık ve hızlı bir şekilde koşarak oradan uzaklaştım. Dışarıda bulunanlar içeride olduğumuz

gördükleri halde bilerek işyerini yakmışlardır. Aşağıda yaklaşık 10-15 dakika kaldık. Yoğun dumandan etkilendik, yanacağımızı ya da içeri girenler tarafından linç edileceğimizi düşündüm.” (KM-7)

“-İlk yaklaşık 70-80 kişilik bir grup beni darp ettiler, ne kadar yerde kaldığımı da hatırlamıyorum, daha sonra sivil polisler beni alıp iki apartman arasındaki emekli işçilerin lokaline götürdüler, daha sonra tekrar kitapevine doğru dönüp kırılan yan taraftaki camdan içeri girdim bu sırada dükkanın içerisinde ve dışında yangın olduğunu gördüm, (...) birinci kattaki alevlerin çoğaldığını ayrıca ikinci kata da alev atıldığını gördüm, daha sonrada aşağı inemedik, diğer müstekilerin anlattığı şekilde birinci katın penceresinden dışarı çıktık, olaylar başladığında dışarı çıkma girişiminde linç edilecektim, bu nedenle bir daha kapıdan çıkma şansım yoktu, dışarı çıkmadan önce birinci katta 20-25 dakika bekledik, durum değerlendirmesi yaptık, polise ve itfaiyeye ulaşamadık, biz dışarı çıktıktan sonra sığındığımız yer kör noktadır, saldırganlar bizi göremiyordu, itfaiye geç geldi...” (KM-17)

“-Kalabalık beni ve köpeğimi linç ettiler. Yaklaşık 30 kişiydiler.” (TM-1)

Yaşanan olayı linç olarak adlandırma dışında mağdurlar yaşadıklarını olumsuz başka adlarla da ortaya koymuştur. Başlarına gelen bu olay bazılarında göre yağmadır.

“-İlk olarak bizim evin önünde toplandılar. Eve taşlar atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarım, kapılarını kırdılar, oğlum ...'in aracını kırdılar ve yağmaladılar, sonra polisi aradık.” (SM-9)

Beş linç davasında mağdurların büyük çoğunluğu yaşananları fiziksel bir eylemle ortaya çıkan, kendilerine yönelen bir saldırı olarak tanımlamışlardır. Saldırı kendi içinde çeşitli gerekçelere dayansa da mağdurlar bu saldırıyı ağırlıklı olarak kendi canlarına ve mallarına yönelmiş bir hareket olarak tanımlamışlardır. Bu saldırıyı yakınlarına, hayat tarzlarına, kimliklerine yönelik bir saldırı olarak algılayıp tanımlayanlar da vardır.

“-Saldırı.” (SM-12), (SM-17), (SM-62), (KM-23), (ÇM-1)

“-Saldırıları neredeyse gün boyu sürdü. Hepsinden kendi imkanlarımızla kurtulduk.” (KM-9)

“Saldırı biz evdeyken oldu, çok büyük karışıklık vardı. Kalabalık evin önünde toplanmıştı. Evi taş yağmuruna tuttular. Camdan uzakta durduk ki zarar görmeyelim.” (SM-17)

“Tüm cadde talan edilmişti. Saldırının boyutunu olaylar bitince anlayabildik. Kalabalığın dağılması çok uzun sürdü.” (KM-23)

Kimi mağdurlar yaşadıkları şiddeti darp olarak tanımlamış, fiziksel şiddete vurgu yapmıştır.

“Olayda aldığım darbelerin ciddiyeti dosyanızdaki filmlerden de görülecektir. Köpeğimi de suçsuz yere canice öldürmüşlerdir. Olaya ilişkin görüntüler, (adres belirtiyor) güvenlik kamerası kayıtlarında vardır mahkemenizce istenirse yaşadığım darp olayı görülecektir.” (TM-1)

“Burada çok sayıda kalabalık vardı. Kalabalık beni komple darp etmeye başladılar. Darp etme süresi yaklaşık 5-10 dakikadır.” (ÇM-1)

Öne çıkan iki adlandırma da ilk ikisine kıyasla daha az olumsuz içeriklidir. Bazı mağdurlar yaşananları olay (SM-12), (SM-13), (SM-15), (SM-42), bazıları ise halk hareketi olarak adlandırmıştır.

“-Bu olaylar, bir günde olmadı. Kimin bize saldırdığı da belli. Önce kahvehanede çıkan kavga sonra bize yaptıkları hep biliniyor.”

“-Gerçekleşen olay Romen kökenli vatandaşları hedef alan küçük bir halk hareketiydi.”

Mağdurların eylemi tanımlamaya dair olumsuz kavramlar seçiyor olmasının bir benzeri maruz kaldıkları şiddet eylemine dair olumsuz yargılar oluşturmalarında da kendini göstermiştir. Bu tema altında mağdurların kullandığı ifadeler bundan sonra ele alınacak olan linçten toplumsala bütünsel değerlendirme isimli kategorinin bir parçası olarak değerlendirilebilir. Burada yapılan olumsuz değerlendirmelerin gerekçeleri bir sonraki kategoride ayrıntılı olarak anlatılmıştır.

“-Evde otururken dışarıdan sesler geldi, dışarı çıktık, vatandaşlar üstümüze çomaklarla yürüdüler, kucağımda çocuk vardı, eşim (... ..) ile birlikte arabamıza bindik ve olay yerinden kaçtık.” (SM-1)

“-Biz aslen Romen kökenliyiz. Selendi ilçesinde bizimle aynı kökenden birçok kimse vardı. Toplam 21 haneydik. (...) Büyük bir grup Romen kökenli olanları hedef alarak saldırdılar. Benim evim tamamen yandı. Beni kimse darp etmedi. Sadece mal varlığıma zarar verildi.” (SM-12)

“(...) evleri basıyorlar diye haber geldi, ben de ailemle birlikte eve saklandım, dört saat boyunca sanıklar evin önünden gitmediler, babamın arabasını yaktılar, camları kırdılar, bizim ışıklarımız sönmük olduğu için ayrıca evin demir kapısı kilitli olduğu için eve giremediler, dışarıdaki sanıklar küfür ediyorlardı, çoğunluğu silahlıydı, çok kalabalıklardı, yaklaşık 100 kişi filandılar, çoğunun yüzünde kar maskesi vardı, Sanıklar çingeneleri öldürelim, buradan sürelim gibi laflar da ediyorlardı. Ellerindeki silahla ateş açmadılar, sadece evin camlarını Taşlayarak kırdılar, evimin camları ve kapısı zarar gördü...” (SM-17)

Yukarıdaki anlatımlarla mağdurların, yaşadıkları linç eylemini kimi zaman linç olarak tanımlarken kimi zaman şiddeti çağrıştıran başka kavramlarla anlattıkları örneklendirilmiştir. Maruz kaldıkları durumda farklı şiddet biçimlerinin farklı derecelerde başlarına geldiğini ifade eden mağdurlar, şiddetin olası sonuçlarına da değinmişlerdir.

5.4.2.2. Taraf: Katli görev bilmek-Vatandaştan hassas vatandaşa

Mağdurların bu bölümde yer verilen ifadeleri onların sanıklara dair değerlendirmelerinden oluşmaktadır. Yaşadıkları şiddete karşı hak arayışında olan mağdurlar, olabildiğince resmi ifadelerle sanıklara yaklaşmıştır. Ancak, maruz kaldıkları şiddeti tanımlarken şiddetin icracısını “vatandaş”, “halk” gibi çoğunluğu çağrıştıran ifadelerle tanımayı seçtikleri görülmüştür.

Adlandırma

Kendisine zarar veren kişi ya da kişilere olumlu ya da olumsuz bir ad vermek yerine resmi söylemde de yerini bulan kapsayıcı ve olumsuz anlamlar içermeyen adlandırmaları uygun görmüşlerdir. Bu adlandırmalar; vatandaş (SM-9, SM-11, SM-13, SM-16, SM-19, SM-42) ve halk (SM-37, SM-62) tabirleridir.

“-Olay zamanı akşam saatleri idi. Evde oturuyordum, vatandaşlar evin önünde toplandılar ve eve taşlar atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarını, kapılarını kırdılar, evin önünde bulunan arabamıza binerek kaçtık, ertesi gün giderek jandarmada ifade verdik, vatandaşlar Selendi bizimdir, bizim kalacak, çingenelere ölüm, hepsini öldürün diyerek bağırarak laflar söylüyorlardı. ” (SM-42)

“-Halk toplandı ve eve taş atmaya, bira şişeleri almaya başladılar. ” (SM-15)

“-Ben ailem ile daha önce Selendi’de yaşamaktaydım. Bizi Selendi’den sürdüler. Selendi halkı bizi sürdü. Ben olayları gördüm. ” (SM-29)

Sanığa dair adlandırmada kimi mağdurlar, tanımı olayla ilişkilendirerek yapmış, sanıklar için kalabalık (SM-12, SM-55, KM-17, ÇM-1) ve grup (SM-22, KM-22) demeyi tercih etmişlerdir.

“-Kalabalığın içinde tanıdıklarım da bulunmakta idi. Kayınvalidemin evinden gördüm, hem de internette olayın görüntülerine bakarak tespit ettim, Bu kişiler isimli şahıslar idi. Bu kişilerin ellerinde taş ve sopalar bulunmakta idi. Kalabalık ile birlikte hareket ediyorlardı. ” (SM-64)

“-(...) Kalabalığın sesi lise caddesine doğru gelince şaşırđım, ben ses tonundan karşımızda bulunan HDP binasına saldırı olduğunu tahmin ettim, daha sonra sesler bizim işyerimize yaklaştı, ben hale bodrumda idim, bir saldırı beklemiyordum, sesler yaklaşıp cam kırılma sesi duyunca yukarı çıktım, bulunduğum bodrum dışarıdan gözükmiyordu, bir süre camları kırıp eylemlerine son verirler diye burada bekledim, bulunduğum yerde kalabalığın dükkânın içerisine girdiğini gördüm ” (SM-64)

“-...’un (sanıklardan birini kast ediyor) yanında bir grup vardı. Bu grupla birlikte bana saldırdılar. Beni öldüresiye dövdüler. ” (TM-1)

Ad verme işinde bir diğer kullanım, lincin yaşandığı yerle sanıkları ilişkilendirilerek yapılan tanımlamalardır.

“-Selendililer bizim aleyhimize konuşuyorlarmış hep, onlara hakaret ediyormuşuz, bunlar hep ilçede kulaktan kulağı duyulmuştu. ” (SM-29)

Diğer iki adlandırmada yasal çerçeve içinde bir ad ve karşı taraf olarak iki nötr ifade kullanılmıştır. Bu ifadeler, onlar (SM-61, SM-9, KM-8, TM-1) ve sanıklar (SM-17, KM-19, KM-22) şeklindeki adlandırmalardır.

“-Ben polis arabasındayken onlar saldırdılar. Onlardan şikayetçiyim. Davaya katılmak istiyorum. ” (SM-61)

“-Kamera kaydını istiyorum, onlar benim köpeğıme de bıçakla vurmuşlardır, sopayla vurmuşlardır. Arife günü beni beklettiler, daha önce paramı vermeyen kişiler önceden köpeğıme vurarak başladılar. Her şeyin sorumlusu onlardır. ” (TM-1)

“-Kavganın olduğu gün ben Salihli'deydim, akşam üzeri eve gittiğimde saat: 09.00 gibi evleri basıyorlar diye haber geldi, ben de ailemle birlikte eve saklandım, dört saat boyunca sanıklar evin önünden gitmediler .” (SM-17)

Sanığı olumsuz değerlendirme

Bu alt temada ortaya konan değerlendirmeler iki ekseninde ele alınabilir. İlki mağdurların sanıklara yönelik doğrudan yaptıkları suçlamalardır. Kişi ismi verilerek yapılan bu suçlama ve değerlendirmeler sanığın teşhis edilmesinden söz konusu olaydaki rolüne kadar çeşitli boyutlarda dile getirilmiştir. Bu yönde kimi kanıtları sunmuş ya da kanıtların bulunmasını talep etmişlerdir. Bu alt tema altında, sanık ya da sanıkların kitleyi yönlendirmesi, teşviki ya da doğrudan fiziksel eylemi sonucunda mağdur olduğu iddiası ve bu yönde bir yargılama talebi öne çıkmaktadır.

“-Arabaya zarar veren kişileri önceden tanımam nedeniyle eminim, hatta'in eline tüfek vardı. Kendi arkadaşlarına kaçmayın yürüyün diye söylüyordu. Ben emniyetin de bu arkadaşın elinde olduğunu biliyorum, silah da bu nedenle ortaya çıkmamıştır saklanmıştır (...) .” (SM-9)

“-Şu anda size gösterdiğim adının olarak öğrendiğim şahıs bizzat evimin önünde yanan şişe ile geçen şahıstır. Yine gösterdiğim adının olduğunu öğrendiğim şahıs elindeki meşe odununu evimden içeri doğru attığını gördüm. Kesinlikle teşhis ettim..” (SM-15)

Bu alt tema kapsamında sanığın şiddet içeren davranışına vurgu yapılmış ve suçlamada bulunulmuşsa da sanık tanınmadığından şiddetin anonim karakteri üzerinde durulmuştur.

“-Evdeyken taş atıldı, camlar kırıldı. Ancak evimize zarar veren şahısları tam olarak bilmiyorum.” (SM-7)

“-.....'nin sahibiyim. Darp edildim. Burnum kırıldı. Bunu yapanlar kimlerdi bilmiyorum, çok insan toplanmıştı. Üst kata çıktık önce. Odaya kapattık kendimizi.” (KM-21)

Kimi mağdurlar hem belirli bir kişi ve kişileri hem de kitleyi suçlamaktadır.

“-Belediyenin dozeri ile operatörünün kim olduğunu bilmediğim, ifademde belirttiğim kişi bizzat aracım ters çevrilmiştir, aracım çevre yoluna götürüp yağmalandı.

Operatör olan şahsın adının olduğunu duydum. Müdahale etmem mümkün değildi. Aracım içerisindeki eşyalarım oradaki kalabalık vasıtasıyla yağmalandı.” (SM-11)

“-Ailemle evdeydim. Yaklaşık 15 dk. sonra bir araç ve iki motosikletle 6 kişi evime geldi. Aracın sahibi Caner, onun abisi, Bayar’ın oğulları Selahattin ve Sabahattin vardı. Diğerlerini tanımıyorum. Onları görünce seralara kaçtım. Beni yakalayıp Kumluova merkeze götürdüler. Çok sayıda kalabalık vardı. Beni darp ettiler. 5-10 dk darp sürdü. Jandarma beni kurtardı.” (ÇM-1)

“-Kalabalık beni ve köpeğimi linç ettiler. Yaklaşık 30 kişiydiler. Ayıldığımda başımda 3 kişi vardı. ..., ve’in kardeşi” (TM-1)

Bu alt tema içinde öne çıkan bir diğer eksen ise tek tek kişilere yönelmiş bir saldırı olmaktan öte çoğunlukta olan bir grubun kendisinin de içinde olduğu azınlık olan diğer gruba yönelttiği şiddetin kolektif, yıkıcı ve dışlayıcı niteliğine dair değerlendirmeleri kapsayan ifadelerdir.

“-Akşam saat 20.00 sıralarında havaya ateş edilerek, çok kalabalık bir grubun yüksek sesle "Romanlara ve çingenelere ölüm" diye bağırarak ve etrafa zarar vererek geldiklerini gördük ve dışarıya çıktık.” (SM-26)

“-Selendi ilçesinde bulunan vatandaşlar bizleri kast ederek üzerimize yürüdüler, bana herhangi bir darp olayı olmadı, vatandaşların hepsi sinkaflı kelimelerle küfür etmişlerdi.” (SM-29)

“-Olay günü evimizi bastılar ellerinde tüfek vardı, arabamızı da kırdılar, bunları Selendililer yaptılar biz olay tarihinde Selendi’de yaşıyorduk, şimdi Kula İlçesinde yaşıyoruz.” (SM-38)

“-Şikayetçiyim, davaya katılmak istiyorum. Maddi zararlarıma ilişkin tespit yaptırdım, ancak manevi zararlarımız vardır. Maddi zararlarımızın peşinde değiliz. (...) Neden onlara değil de bize zarar verilmiştir. Türkiye Cumhuriyet medyası HDP’yi bir terörist parti olarak göstermiştir. Sorumlu kurumlar cezalandırılması gerekirken küçük bir gurup hakkında dava açılmıştır. Olay kişisel bir olay değildir.” (KM-25)

“-O kalabalık içinde bulundu diye, olanlar oldu. Sonuçta o kadar yürüyüşler yapıldı ülkede her yerde. Kimseye zarar vermemiş bu insan (mağduru kast ediyor). Muş’tan geldik, tüm aile mahvolduk, bizim Kürt olduğumuz da bellidir.” (İM-1)

Yukarıdaki anlatımlarda örneklendirildiği gibi mağdurların sanıklara dair değerlendirmeleri, sanıklara verdikleri isimlerde karşımıza çıkmakta olup bu alt tema altında sanıkların daha çok tarafsız adlarla (vatandaş, halk, grup) tanımlandığı görülmektedir. Bu anlatımlardan hareketle, sanıkların mağduru ve olayı değerlendirirken dışlayıcı ve aşağılayıcı ifadeler kullandığı, mağdurların mağduriyet durumlarını açıkça dile getirmelerine rağmen, suçlamalarını ötekileştirici bir dille ifade etmedikleri görülmektedir.

5.4.3. Linçten toplumsala bütünsel değerlendirme

Bu kategori, linci birden çok boyutuyla ele almak ve bütünsel bir değerlendirme yapmak amacıyla oluşturulmuştur. Mağdurun bakış açısından sanığa odaklanan ilk iki kategoriden farklı olarak bu kategoride eylem öncesi ve sonrası süreçler ile linç eyleminin diğer bileşenleri, mağdurların bakış açısından ele alınmıştır. Lince müdahale eden resmi kurumlar, müdahalenin şekli ve zamanı, bu kurumların temsilcileri ile bu temsilcilerin tutumları da değerlendirilmiştir. Yargılama süreci ve süreç sonunda verilen cezalara mağdurların tepkileri de ele alınmıştır. Ayrıca, mağdurlar kolektif şiddete maruz kalıyor olmalarını çeşitli sebeplerle açıklamakta azınlık sayılmalarının sonucunda ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalmalarını bu durumun bir sebebi olarak ortaya koymaktadırlar.

Bu kategori altında ele alınan başlıklar, ilk iki kategoride değerlendirilen konularla bazı benzerlikler ve yakınlıklar barındırmaktadır. Bu son kategorinin ana kategori olduğu, ilk iki kategoride anlatılanları sebepleri ile açıklayan, mağdurun bakış açısından yaşananları toplumsal, siyasal ve kültürel boyutlarıyla ele alan bir çerçeve olarak değerlendirilebileceği düşünülmelidir. Hem davaya konu olan linç eylemi hem o süreci hazırlayan toplumsal koşulların değerlendirildiği bu kategori, beş tema ile ele alınmıştır. Bu temalar; Yargılama sürecini adaletsiz bulma, Cezaları yetersiz bulma, Zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme, ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma ile Devlet görevlilerini suçlama/sorumlu tutma'dır.

5.4.3.1.Yargılama sürecini adaletsiz bulma

Yargılama sürecinin mağdurlar açısından nasıl değerlendirildiğini ele alan bu tema, mağdurların, soruşturma aşamasından başlayarak olay anında kolluktan (polis ve jandarma) ve onun ilk müdahalesinden yargılama sürecinin son aşamalarına kadar adil, etkin ve yeterli bir yargılama olmadığına dair görüşlerine dayanmaktadır.

“-Ben polis arabasındaiken bana saldırdılar. Şikâyetçiyim” (SM-61)

“-Bizi orada diri diri yakacaklardı, dumanda boğulduk. Aradık itfaiyeyi, polisi. Bekledik, çok geç geldiler. Kendi kendimize çıktık dumanın, yıkıntının arasından. Önce üst katta bir odaya sığındık, sonra küçük bir cam boşluğundan sırayla kaçtık. ” (KM- 17)

Adaletsizliğe dair itirazın bir sebebi, suça iştirak edenlerin çok azının yargı önüne getirildiği iddiasıdır. Kolektif şiddet niceliksel olarak mahkemeye yansımamış, bunun yanında davanın, suçun niteliğine göre daha ciddi bir biçimde yürütülmediği de iddia edilmiştir.

“-Sorumlu kurumlar cezalandırılması gerekirken küçük bir gurup hakkında dava açılmıştır. Olay kişisel bir olay değildir. Örgüt faaliyeti kapsamında işlenmiş bir olaydır. HDP önünden bulunan kişi sayısı dikkate alındığında 10-15 kişilik sanıkların gerçekleştirdiği bir olay değildir. En az 100 kişi hakkında dava açılması gerekirdi. Öncelikle biz iddianamenin reddine karar verilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu olayla ilgili Ağır Cezada açılan dosya ile birlikte yargılama yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu yargılama bir tiyatrodur. Yeterli soruşturma yapılmamıştır. Sanıklarla ilgili olarak terör suçu işlemleri nedeniyle ek iddianame düzenlenmesini talep ediyoruz.” (KM-25)

Adaletsizliğe dair bir diğer gerekçe ise lince maruz kaldıkları halde mağdurların bir suçla suçlanmış olmalarıdır. Hem zarar görüp hem suç işlemediğini kanıtlama zorunluluğu hissetmenin, mağdurların üzerinde olumsuz bir durum yarattığı anlaşılmaktadır. Bu durum, mağdurların aynı zamanda sanık olarak yargılandıkları davalarda ortaya çıkmıştır.

“-Ben suç işlemedim. Beni o meydana bir başımaydım, o kadar kişi toplandı beni darp ettiler. Elimde raporlarım var. Benim suçun neydi beni ne hale getirdiler? Ciğerim patladı benim. ” (TM-1)

5.4.3.2. Cezaları yetersiz bulma

Bu tema, verilen cezaların yapılan kolektif şiddet eylemiyle orantılı olmadığı görüşüne dayanmaktadır. Mağdurlar sanıkların, daha ciddi nitelikte bir suçla, başka şekilde yargılanmaları gerektiği fikrini dile getirmektedir.

“-Ön taraftan yanmakta olan eşyalar atılmaya başlandı. Arka kilitli demir kapıda kırılmaya başlayınca biz tehlike altına girdik ancak arkadaşlara biraz daha kalalım içeride olduğumuzu görünce belki yakmaktan vazgeçerler dedim ancak bizi göre göre içeriye yanan cisim atılmaya devam edildi. Ben sürekli arkadaşları korumaya çalıştım, soğukkanlılığımı hiç yitirmedim ancak duman yoğun bir şekilde birikmeye başladı. Arka kapı iyice zarar gördü. Bu nedenle alt kata hem kalabalıktan kaçmak hem de küçük bodrum penceresinden nefes almak amacı ile indik. Aşağıda da yoğun bir duman zaten birikmişti. Bu sırada vali beyi defalarca arayarak içinde bulunduğumuz tehlikeden bahsetti. Ölmek üzere olduğumuzu söyledi. Bulduğumuz yerden dışarıya çıkan küçük bir kapı vardı. Kapının önünde ve yakın çevrede bir an kimsenin olmadığını görünce buradan çıktık ve hızlı bir şekilde koşarak oradan uzaklaştım. Dışarıda bulunanlar içeride olduğumuz gördükleri halde bilerek işyerini yakmışlardır. Aşağıda yaklaşık 10-15 dakika kaldık. Yoğun dumandan etkilendik, yanacağımızı ya da içeri girenler tarafından linç edileceğimizi düşündüm. Bunu yapanlar çok ağır cezalar almalı, hepsinden şikâyetçiyim.” (KM-17)

“-Bize yapılanın nasıl bir gerekçesi olabilir. Bunu yapanların serbest kalmaması gerekir. Ben, ailem çok zarar gördük, hepimiz neler yaşadık. Dükkânımı yerle bir ettiler. Sadece cam kırmak değil, canımıza da kast ettiler. Bu kişiler bunların cezasını da çekmeli.” (KS-220)

5.4.3.3. Zarara uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme

Lincin yarattığı olumsuz sonuçlara odaklanan bu temada mağdurlar, linç eyleminin ardından hayatlarında kayıpları olduğunu, bu olayın öncesi ve sonrasında yaşamlarının büyük oranda ve geri dönülemez şekilde değiştiğini belirtmişlerdir. Mahkemede, maruz kaldıkları kolektif şiddetin verdiği zararları ortaya koyup bu zararların giderilmesini talep etmişlerdir. En çok dile getirilen talep, mağdurların mallarının tazminine yöneliktir. Linç esnasında yağma ve yanma, kırılma gibi benzeri yollarla zarara uğradıklarını dile getirmiş ve bunun giderilmesine yönelik somut talepler ortaya koymuşlardır. Bu taleplerin bir kısmı sanıklara, bir kısmı da kamuya yöneliktir.

Kamunun yani resmi görevlilerin zarar vericiliği ve onlara dair hak arama talepleri yanında resmi görevlilere dair suçlamalar, devlet görevlilerini suçlama/sorumlu tutma temasıyla birlikte düşünülmelidir.

“-Ben’ın kiracısıyım ancak evden ayrıldıktan sonra bir kısım eşyalar iade edilmedi. Tütün malzemeleri de teslim edilmedi. Ben’ın eşyalarımı teslim etmesini istiyorum. Kapı komşumuz olan sanık’tir. Misafir gibi kapımızı çaldı ve evimize taş attı, de eleğimizi vermedi.” (SM-51)

“-Belediyenin dozeri ile operatörünün kim olduğunu bilmediğim, ifademde belirttiğim kişi bizzat aracım ters çevrilmiştir, aracım çevre yoluna götürüp yağmalandı. Operatör olan şahsın adının olduğunu duydum. Müdahale etmem mümkün değildi. Aracım içerisindeki eşyalarım oradaki kalabalık vasıtasıyla yağmalandı. Ben bunu gördüm. Sanıklardan kahvecilik yapan adlı şahıs gazetede elini yürüyün şeklinde parmağını ileri doğrultmuş fotoğrafını gördüm. Bu fotoğraflı gazeteyi de mahkemeye sunacağım.” (SM-11)

“-Suç nedeniyle meydana gelen maddi zararım 20.000 TL’ dir. Zararım giderilmemiştir.” (SM-12)

“-Cana kast olduğunu düşünüyorum. Zararıma ilişkin belgeleri Savcılığa sunmuştum. Olay nedeni ile 900.000 TL zararım vardır. Karşılanmasını istiyorum.” ((KM-23)

Görülen zararın bir boyutu da kişinin canına yönelik bir kasıt olduğu ve fiziksel ya da psikolojik zararının giderilmediği iddiasıdır. Mağdurlar, cana yönelik bu zarar görme halini hem kendileri hem de yakınları adına dile getirmişlerdir.

“-Olaydan dolayı eşim psikolojik olarak rahatsızlandı. Manisa valisi beni ve eşimi ambulansla Salihli’ye gönderdi. Bundan sonraki yaşananları bilmiyorum. Diğer roman vatandaşlar geceyi jandarma komutanlığında geçirdikten sonra ertesi gün Gördes’e getirilmişler. Olay nedeni ile sanıklardan şikâyetçiyim.” (SM-74)

Zararının hem malına hem da canına yönelik bir tehdit içerdiği iddiası ile mağdur şu biçimde kendini ifade etmiştir.

“-Ben çıkan olaylardan çok etkilendim çok korktum, polisler eşyalarımı almama izin vermedi, sanıklardan şikâyetçiyim.” (SM-54)

“-Arabaya zarar veren kişileri önceden tanımam nedeniyle eminim, hatta’in eline tüfek vardı. Kendi arkadaşlarına kaçmayın yürüyün diye söylüyordu. Ben emniyetin de bu arkadaşın elinde olduğunu biliyorum, silah da bu nedenle ortaya

çıkamamıştır saklanmıştır, ben de meydana gelen olaylar ve tehditler nedeniyle 50.000 TL'lik evime bu yüzden 15.000 TL ye satıp Selendi'den ayrılmak zorunda kaldım. Bizzat sattıran da kendisidir aksi takdirde evi yakacağını söyledi.” (SM-9)

“(…) Sanıklar beni darp ettiler, sanıklardan şikâyetçiyim, davaya katılma talebim vardır, olay nedeniyle Fethiye'yi terk etmek zorunda kaldım, oradaki serami bıraktım, düzenim bozuldu, bu nedenle büyük bir maddi zararım oluştu, psikolojim bozuldu. ” (İM-1)

Yaşanan lincin yarattığı sonuçların ve zararın büyüklüğü, mağdurlar açısından zararı değerlendirmede daha soyut taleplere yönelmiştir. Ölümle sonuçlanmış linç davasında ya da mağdurun ciddi zarar gördüğü linç davalarında mağdurun ya da yakınlarının talebi, zararın maddi olarak giderilmesi yanında itibarın iadesi ya da adaletin sağlanması gibi soyut taleplerdir. Zararın tam olarak giderilmesi ise artık mümkün değildir.

“-Olayı görmedim, evdeydim, eşim insanlar ölmesin diye gitmişti. Adaletle bıraktım, ne diyebilirim, şikâyetçiyim, aynı zamanda çocuklarım adına da şikâyetçiyim, davaya katılmak istiyorum.” (İM-1)

“-Jandarma olay günü sabahı beni aradı. Sana saldırı olabilir dikkat et dedi. Ben de evde kaldım. Ama bunlar eve saldırınca ailem görmesin diye kaçtım, çocuklarım bana yapılanlara tanık olmasın diye. Herkes cezasını alsın, kimseye uzlaşmak istemiyorum. Şikâyetimi geri almam.” (ÇM-1)

5.4.3.4. Ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldığına inanma

Mağdurlar, kolektif şiddete maruz kalmalarının sebeplerini, şiddeti uygulayan tarafın kendilerine yönelik ötekileştirici yaklaşımlarına bağlamış ve çoğunluk dışında kalmış olmanın, kendilerini şiddete açık hale getirdiğini vurgulamışlardır. Bu tema kendi içinde üç alt temaya ayrılarak değerlendirilmiştir. Mağdurlar kolektif şiddete maruz kalmalarını, Etnik kimliklerine, Politik görüşlerine ve Toplumsal konumlarına/yaşam tarzlarına bağlayarak değerlendirmişlerdir.

Etnik kimliği sebebiyle

Maruz kaldıkları Şiddetin sebebinin etnik kimlikleri olduğunu söyleyen mağdurlar, bu durumun kimi zaman sanıkların dilinden açıkça dile getirildiğini belirtmişlerdir. Çeşitli ima ve dışlayıcı söylemlerle farklı etnisiteye sahip olmalarının, kendilerini kolektif Şiddetin nesnesi haline getirdiğini de vurgulamışlardır.

“-Olay tarihinde ben, babam ve eniŐtem birlikte babam evinde alkol aldık. Daha sonra ben eve gitmek için babamın evinden ayrıldım. Kahvede uğradım. Kahveciye ay istedim. Kahveci de bana hitaben "ingene verilecek ayım yok " dedi, ben de kahveciye hitaben benimle bu Şekilde konuŐamazsın dedim. Daha sonra kahvede bulunan 4 kişi bana saldırdı. ... Ben sanıklardan Şikâyetçiyim .” (SM-31)

“-Biz Roman olduğumuz için bizleri evimizden yuvamızdan yurdumuzdan kovmak istediler. Kalabalık bir topluluk benim barakada yaşadığım yerin yakınına geldiler silah attılar. Ben de 3 ocuğumu alarak halamın evine sığındım. Orada ocuklarımdan bir tanesini buzdolabının içine sakladım diğerlerini ve kendim başka bir yere saklandım .” (SM-55)

Maruz kalınan ayrımcılığın sadece kitle tarafından gerçekleŐtirilmediđi, kimi zaman resmi görevlilerin söylemlerinin de bu duruma yol açtığı iddia edilmiştir.

“-Bize ingene diye hitap ettiğinden dolayı ben Belediye Başkanından Şikâyetçiyim.” (SM-71)

“-Sanıkların savunmalarını kabul etmiyorum. Görüntülerle savunmaları rtmemektedir. Etnik kökene dayalı olarak işyerime zarar verildiğini düşünüyorum. Ben aslen Bingöl'lym. Terörü desteklediğim Şeklindeki iddialar doğru değildir, asılsızdır. Hiç bir siyasi parti ile bağlantım yoktur. İŞyerinde PKK'ya yönelik her hangi bir sembol asılı değildir. Olay tarihinde ben işyerinde değildim. alıŐanlarım vardı. İŞyerini kapatmaya çalıştıkları sırada bu olaylar meydana gelmiştir. Cana kast olduğunu düşünüyorum.” (KM-23)

Politik görüşü sebebiyle

Mağdurlar, politik grŐlerinin ve destekledikleri siyasi partinin kitle tarafından kabul görmediğini, bu politik grŐ savunmanın kitle için bir tehdit oluşturduğunu ve bu durumun da canlarına ya da mallarına yönelik bir kasıt, linç olarak döndüğü grŐn yansıtılmaktadır. Burada politik görüşü ve hakim politikaya karşı, muhalif bir çizgide

konumlanış çoğu zaman etnik kimlikle bağlantılı düşünölmüş, gerekçelendirmelerde bu iki temanın iç içe girdiği gözlemlenmiştir.

“-Olay günü ben de şehit yürüyüşüne katılmıştım. HDP binasının taşlandığını ve Gül Kitabevinin yakıldığını görmem üzerine ben yürüyüşten ayrıldım. Yürüyüşe katıldığım için ben işyerimi o gün kapatmıştım. İşyerimde HDP bayrağı asılı olduğu da doğru değildir. İki gün önce şehit olduğu için ben camıma iki adet Türk Bayrağı asmıştım. Olay nedeniyle işyerim tamamen hasar görmüştür. İşyerimdeki bütün malzemeler zarar görmüştür. Bu olaylardan sonra müşterim de çekilmiştir. İşyerimi kapatmak zorunda kaldım.” (KM-27)

Bir politik görüşü benimsediğini ilan etmek, bir siyasi partiye üye olmak, mağdurlar açısından kendilerini doğrudan bir hedef haline getirmektedir.

“-HDP yasal bir partidir. PKK ile bağlantısının ispat edilmesi gerekir.” (KM-15)

Toplumsal konumu/ yaşam tarzı sebebiyle

Bu temanın son alt teması mağdurların linçe toplumsal konumları, yaşam tarzları sebebiyle uğradıkları görüşüne dayanmaktadır. Bu görüş, ele alınan beş linç davasının birinde, Köpekli Adam davasında belirgin bir tema olarak öne çıkmaktadır. Mağdur, toplumsal kabullerin dışında oluşunu vurgulamış ve bu durumu şiddetin gerekçesi olarak işaretlemiştir.

“-(...) köpeği arkadan bıçakla vurdular, ben veterinerden aldığım raporu dosyaya sundum, benim ciğerime vurdular, patladı, otuz kişi vurdu ciğerimi patlattı, dik duramıyorum, çalışamıyorum. (...) Ben maliyeye kayıtlıyım, ayakkabı üretim, Beyazıt semtinde imalatçıyım, bekarım yalnız olduğum için bunlar başıma geliyor.” (TM-1)

Bu temanın bir diğer dile getirildiği dava ise Selendi Davası’dır. Maruz kaldıkları şiddette, Roman olmalarının ve yaşam tarzlarının etkili olduğu vurgusu kimi mağdurlar tarafından dile getirilmiştir.

“-Buradaydık hep. Yaşadık kendi milletimizle, kimseye bir zararımız yoktur. Ama bizi istemediler. Evimiz mi, işimiz mi, yaşantımız m neyiz zarar verdi onlara bilmiyorum. Kabullenmediler bir türlü, yerimizden olduk..” (SM-63)

5.4.3.5. Devlet görevlilerini suçlama/Sorumlu tutma

Bu temada üç farklı suçlama öne çıkmaktadır. İlki, devlet görevlilerin kişi olarak ya da devlet araç gereçleri ile kolektif şiddet eylemine doğrudan katıldığı iddiası ve bu yönde yapılan suçlamalardır.

“-Ben evime ve arabama kimlerin zarar verdiğini bizzat görmedim, ancak şimdi züccaciye eşyası olan arabam bizzat belediyenin dozeri ile kullanılmaz hale getirdi. Bu nedenle belediye başkanından ve operatöründen şikâyetçiyim.” (SM-21)

“-(...)Olay önce kahvede başladı. Daha sonra kahvenin dışında büyüdü. Sanıklar bizim eşyalarımıza zarar verdiler. Ve bizi Selendi'den çıkardılar. Ben önceden kahveye gidip arkadaşlarımla oyun oynardım. Bu olay Selendi Belediye Başkanı olan 'tan kaynaklanmaktadır.” (SM-31)

İkinci suçlama yetkililerin sürece etkin ve yerinde müdahale edemediği ya da üst düzey yetkililerin (vali, kaymakam, belediye başkanı v.b.) sürece şiddeti destekleyen söylemlerle katıldığı, lincin hazırlanmasında teşvik edici olduğu iddiasıdır. Mağdurlar açısından devletin konumu, tarafsız olmaktan öte yanlı bir pozisyon olarak değerlendirilmiştir.

“-Vatandaşlar ilk kapının önünde toplandı ve eve taşlar, bira şişeleri atmaya başladılar, camlarını, kapı kırdılar. Evin önünde bulunan arabam yandı. Eşyalarım yağmalandı. Sonra polisi aradık. Ancak biz evde 4 saat mahsur kaldık .” (SM-51)

“-Olay tarihinden önce oy toplamak için Selendi Belediye Başkanı evlere ziyarete geliyordu. Bende evde ziyaretim sırasında belediye Başkanı oraya geldi. Ve Romenlerin Selendi'yi kirlettiklerini söyleyip bunların kökünü temizleyeceğim diyerek benim yanımda söz veriyorum diyerek beni gösterdi. Ben Romen değilim ancak benim eşim Romendir. Ben de bunu eşime anlattım. Önce eşim inanmadı ancak daha sonra bunun belediye başkanının tahriki olduğunu düşündü.” (SM-48)

“-Evde oturuyordum, vatandaşlar toplandılar, eve taşlar atıp camları pencereleri kırdılar, belediyenin anonsu ile evin önünde bulunan araçları toplayarak asfaltın bitiminde biriktirdiler sonra yaktılar. Bu olaylar olmadan önce Belediye Başkanı anons yaptırdı halk toplansın dedi, sonra akşam 5 dakikalığına elektriğimiz kesildi geri geldiğinde bu olaylar başladı, ben Belediye Başkanı ve tüm Selendi halkından şikâyetçiyim .” (SM-62)

“-(...) Sanıkların yaktıkları tüm kitaplarda benim emeğim vardır, kitap okuyan bir insan kitaba zarar vermez, Türkiye' de kitabın yakılması bir ilktir, bu insanlar orada

insanların ölümüne neden olmaya çalışmışlardır, devletin görevlileri de gerekli tedbirleri almamışlardır, onlardan da şikâyetçiyim.” (KM-16)

“-(...) kalabalığın dükkâna zarar verdiğini görünce elimde keserle dışarı çıktım, 2-3 kişiye vurdum, ancak kimler olduğunu bilmiyorum, dükkândaki saldıran şahısları dışarı doğru çıkardım, o sırada bir sivil polis önüme geçti, ben kendisini önceden tanıyordum, polis bana engel olunca ben de neden saldırganlara değil de bana engel oluyorsunuz dedim, o sırada dikkatim dağıldı, saldırganlar bunu fırsat bildiler yaklaşık 70-80 kişilik bir grup beni darp ettiler, ne kadar yerde kaldığımı da hatırlamıyorum, daha sonra sivil polisler beni alıp iki apartman arasındaki emekli işçilerin lokaline götürdüler, daha sonra tekrar kitapevine doğru dönüp kırılan yan taraftaki camdan içeri girdim bu sırada dükkanın içerisinde ve dışında yangın olduğunu gördüm, yakanları görmedim (...) .” (KM-17)

“-(...)Başlangıçta kovalarla su taşıyarak yangına müdahale ettik, ancak sürekli yanan çantalar içeri atılıyordu, kırtasiyede plastik ürünler olduğundan alevler kısa sürede her yanı sardı, yaklaşık 15 dakika sonrada yangın ve dumandan kameralar görüntü alamaz hale geldi, biz bu sırada zeminin yani giriş katının üzerindeki kattan bir odaya sığındık, bir süre itfaiye müdahale etmedi, dışarıdaki saldırganlara polisler de müdahale etmedi, işletmenin giriş kapısının dışında olan üst katın bürosunun camından kendi imkanlarımız ile dışarı çıktık, alevler bu sırada bir hayli yükselmişti, yoğun da bir duman vardı,” (KM-21)

İstisna olarak devlet yetkililerinin lince müdahale ettiğini, onların yardımı ile olay yerinden, ortamdaki uzaklaştırıldıklarını belirtenler de olmuştur. Ancak yine de müdahalenin etkin ve gerektiği zamanda yapılmadığı ifade edilmiştir.

“-Akşam saatleri idi, evde oturuyordum, vatandaşlar evin önünde toplandılar ve eve taşlar atmaya, bira şişeleri atmaya başladılar. Camları, kapıları kırdılar. Evin önünde bulunan arabamızı yaktılar. Eşyalarımızı yağmaladılar. Sonra polisi aradık. Jandarma gelerek bizi olay yerinden kurtardı. ” (SM-45)

Beş dava özelinde ele alındığında, mağdurlar açısından suça iştirak ettikleri gerekçesiyle suçlanan herhangi bir resmi devlet görevlisinin olmadığı, tümünün olay esnasında resmi bir görevi olmayan kişilerden oluştuğu da belirtilmelidir.

Böylece, linçten toplumsala bütünsel değerlendirme ana teması, bu bölümde katılımcıların anlatımlarıyla örneklendirilen baş alt tema ile ele alınmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, yargılama sürecinin niteliği, mağdurların

gördükleri zararların giderilmemiş olması ve verilen cezaların yetersizliği mağdurların ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıklarını düşünmelerine yol açmıştır. Ayrımcılık ve dışlanmaya sebep olan ilk unsur, mağdurların maruz kaldığı kaba şiddet ve bunun yarattığı tahribattır. Buna ek olarak kendi kimlikleri ve varoluşlarının kendilerini şiddete açık hale getirdiğine dair değerlendirmeleri eşitsizlik ve dışlanma pratiklerinin toplumsal yaşamda yaygın ve kanıksanmış olduğuna dair bir işaret olarak da okunabilir. Kürt olduğu için, HDP’li ya da solcu olduğu için, Ağrılı olduğu için, Roman olduğu için, bekar olduğu için, içki içtiği için vb. sebepler mağduru çoğunluğun karşısına konumlandırmaktadır. Bu ana kategorinin tüm temalarının ortak noktası, mağdurların linci değerlendirirken sadece sanıkla ilgilenmediği, devleti de değerlendirmeye dahil ettiği tespitidir. Sanıklar da belli temalarda devleti işin içine katmaktaysa da mağdurların devleti ile sanıkların devleti aynı devlet değildir. Mağdurların perspektifinden bakıldığında devlet, lincin başladığı ilk andan mahkeme salonuna gelene kadar neredeyse tüm aşamalarda geç ve etkin olmayan müdahalesi ile ya da eksikliği ile tanımlanır.

Bu çalışmada sanık ve mağdur tüm katılımcıların söyledikleri üzerinden elde edilen bulgular toplamda altı kategori altında sunulmuştur. Kategoriler, lincin sanık ve mağdur açısından farklı algılandığını ortaya koymanın yanında mağdurların bu şiddetten birçok açıdan olumsuz etkilendiklerini göstermiştir. Lincin toplumsal yaşamdaki dayanakları ve kitlenin şiddetinin gerekçeleri de bu bölümde değerlendirilmiştir.

6.SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Lincin 2000'li yıllardaki seyrine odaklanan bu çalışma, Türkiye toplumsal ve siyasal alanında önemli bir yeri olduğu düşünülen lincin taraflarının mahkemedeki söylemleri ve dava süreçleri etrafında konuyu ele almakta ve tarafları nezdinde lincin nasıl algılandığını ve deneyimlendiğini anlamaya çalışmaktadır. Uzun süren tek parti iktidarı ve neoliberal ekonomi anlayışının hakim olduğu bu dönemde yaşanmış beş linç temelinde hazırlanan bu çalışma, yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik dönüşümün bir şiddet biçimi olarak linçte kendini nasıl ortaya koyduğunu anlamaya odaklanmıştır. Bu çalışmada linç, gündelik hayat içinde “sıradan, işinde gücünde” insanların (Bora, 2014) kamusal alandaki toplu eylemi olarak düşünülmüştür. Garland’ın Amerika’nın güneyindeki linçleri ele alırken tanımladığı halka açık kitlesel işkence eylemi (public torture lynching) olarak ifade ettiği linç ile benzeşen yönleri vardır. Kamu katılımının yüksek olduğu, önce ritüel ardından işkence, sakatlama ya da olağandışı zulmün geldiği bir linç biçimi ırksal baskının bir yansımasıdır. Bu bakımdan kitlenin şiddeti olarak linç, özel bir intikam hissiyle harekete geçen kalabalıkların sapkın davranışı olmaktan öte bir kamusal otoritenin örtük, veya açık izniyle harekete geçen, meşruiyetini de buradan alan kamusal cezalandırma pratikleri olarak var olmaktadır (Garland, 2005).

Türkiye tarihindeki benzer linç örnekleri ile 2000'li yılların güncel linç pratikleri karşılaştırıldığında bu gündelik yaşam hali ve sıradanlık önem kazanmaktadır. O halde bu çalışmanın odaklandığı dönemi, önceki dönemlerde yaşanmış linç pratiklerinden ayıran nitelikleri ortaya koymak gerekir. Çalışmada farklı örnekleriyle ele alınan linç ile kitle eylemleri arasında “örgütsüz ve plansız linçler” olarak tabir edilen linçler kast edilmektedir. Bu hal, önceki dönemlerde yaşanan belli başlı örneklerle linç mekanizmasının işletiliyor olması bakımından temelde benzer özellikler taşısa da şiddetin niteliği konusunda önceki dönemlerden ayrılır. Şiddetin failinin kim olduğu ve bu failin şiddetini kime, hangi biçimlerde yönelttiği, bahsedilen farkı

oluşturmaktadır. 6-7 Eylül'den, Sivas'a, Çorum'a ve Maraş'a genel bir linç atmosferinde bir provokasyon iddiasının eşlik ettiği linçler, lincin gerçekleşmesi açısından dışarıda gelen birilerinin varlığı ve daha doğrudan bir ilişki ve bağlantıyı işaret ederken, 2000'li yıllarla birlikte linçlerin daha sivil bir hal aldığı iddia edilebilir. Bu iddia, son 20 yılı aşkın sürede değişen ekonomi-politik uygulamalar, demokratikleşme hamleleri ve onu takip eden şiddet içeren katı uygulamalar ve özellikle Kürt sorununa yaklaşımda yaşanan dönüşümler ile yakından ilişkilidir.

Son zamanlarda linç, büyük kentlere “tarafsız” ortak mekanlara, buluşma noktalarına taşınmıştır. Bu karşılaşmada, orada yaşayanlar açısından göçle gelen yeni nüfus yabancı, düşman, bozucu, uyumsuz ve ayrık olarak yaftalanmıştır. Linç, bir “biz” etrafında kendisi gibi olmayana yönelik çeşitli biçimlerde kendini gösteren dışlayıcı bir cezalandırma pratiği olarak tanımlandığında, “biz”i bozan, bozma ihtimali barındıran, hakkından fazla isteyen, Bora'nın 2000'li yıllarla birlikte Kürtler'e yönelik oluşan algıyı tanımladığı gibi “şımaran” bu gruplara yönelik bir sınır çizme pratiğidir (Kılıç, 2010). Bu pratik, “aşağıdan yukarıya” bir yol izleyerek kendini göstermektedir. “Şiddetin sivilleşmesi” (Gambetti, 2009) olarak tanımlanabilecek bu hal, linç söz konusu olduğunda “vatandaş” olan kitlenin göreve koşması olarak da ele alınabilir. Görevi üstlenme, kimi zaman örtük kimi zaman açık biçimde olurken görevi üstlenmenin niteliği ise zaman zaman farklılaşmaktadır. Devlet adına, bir otorite olarak görevi üstlenme, devletin resmi söylemi ve öteki olarak işaretlediği kimi grupların, linç kitlesinin de ötekisi olduğu kabulüyle beraber düşünülmelidir. Davalara konu olan olaylar ve taraflar düşünüldüğünde bu durum açık biçimde görülmektedir. Kitlenin şiddeti Selendi'de Romanlara; Muğla'da, İzmir'de, Kırşehir'de Kürtlere yönelmiştir. İstanbul'daki linçte ise köpeği ile tek başına yaşayan bekar bir yetişkin, şiddetin muhatabı olmuştur. Ancak burada, kitlenin şiddetle ortaklaştığı devletle her zaman aynı şekilde hareket ettiği, tamamen uzlaştığı ya da iradesiz bir biçimde ona ne denilirse bir görevli gibi yaptığı da düşünülmemelidir. 2000'li yıllar öncesi linçler için iddia edilen “dışarıdan gelip eylemi organize eden” ve lince öncülük eden birilerinin varlığı da burada söz konusu değildir. Vazifeli oluş, zaman zaman devletin vazifesine koşmak şeklindeki bazen de onu vazifeye çağırarak şeklinde kendini göstermektedir. Aslında bu ikinci form, lincin esas tanımına en yaklaştığı haldir. Devlet ile çatışma potansiyeli, bir alternatif olarak ortaya çıkma iddiası bu olasılıkta belirir. Bu durum şiddet tekelinin hakimi devlete karşı yeni bir şiddet odağı yaratma

iddiasını barındırır. Ancak 2000’li yıllar söz konusu olduğunda bir çatışma ya da alternatif yeni bir odak olmak yerine devletin ortak düşmana karşı tam bir mücadele içinde olmadığına dair bir memnuniyetsizlik işareti olarak devletle tamamen paralel davranmamak şeklinde kendini göstermektedir. Öyle ki 2000’li yıllar Kürt sorununa dair bir dizi demokratikleşme girişiminin olduğu, AB uyum süreciyle birlikte reform ve yasal düzenlemelerle hak ve özgürlüklerin genişlediği yıllarken aynı zamanda linçlerde belirgin bir artışın olduğu yıllardır, özellikle Kürtlere yönelik linçlerde. Bu durum 2000’li yılların linç kitlesinin, daha demokratik bir siyasal zeminde eyleme geçen ve şiddete gönüllü olan sivil ve örgütsüz bir hareket olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Lincin temel bir özeliği, bir çatışma takipçisi, bir kriz belirtisi olmasıdır. 2000’li yıllar Türkiye’sinin çatışma sonrası hali için yapılan bu saptama, farklı ülkelerin linç pratikleri için de geçerlidir. ABD’de Beyazların güney eyaletlerinde siyahlara yönelik linçlerinden Avrupa’daki soykırım deneyimlerine kadar benzer bir örüntünün tekrar ettiği iddia edilebilir. Kriz, devletin şiddet tekeline karşı, rakip yeni bir tekel iddiası ile ortaya çıkan kitleden türeyen bir isyan olarak beliren kriz değildir. Burada kast edilen kriz hali, tüm linçler için kapsayıcı bir biçimde kendini gösteren bir takip durumudur. Linçler, kriz ardılı kitle eylemleridir. Toplumsal bir dönüşüm ya da kırılma zamanlarında ortaya çıkan bir kitle tepkisidir. Çatışmanın yarattığı yeni toplumsal düzen ve dönüşüm, kitle açısından onun istediği biçimde olmadığına dair bir tepki biçiminde ortaya çıkabilmektedir. Çatışma sonrasında oluşan sorunlara çözüm bulma gayreti olarak şiddete başvurmak, bu haliyle bir iktidar olamama hali, bir kriz semptomudur. Lincin adını aldığı Amerika’dan, neoliberal zamanın dünyadaki farklı linçlerine uzanan çizgide ortak nokta olarak öne çıkan bu hal, neoliberal sistem anlayışının krizlerle var olma prensibiyle de uyumludur. Çatışmayla baş etmede başvurulan sivilin şiddeti olarak linç, şiddetin formu değişiklik gösterse de bir düşmanlık devinimi yaratmakta ve her yeni kriz ve her yeni düşmanda kendini ve kendi sınırlarını şiddet yoluyla çizmektedir. Kürtlerden Suriyelilere yönelen yeni bir linç furyası yakın zaman Türkiye’si için bu durumun bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu ilişki, kitleye dair klasik tanımlamalarda kitleye atfedilen, iradeden ve akıldan yoksun, lidere göre hareket eden duygu dolu kalabalıklar veya sürüler olarak tanımlanan, kitleyi tek taraflı ve edilgen olarak konumlandıran bakışın da bir

eleştirisini gerektirir. Kitle karar veren, eyleme geçen ve tepkisini de bu yolla ortaya koyan insan kalabalıkları olarak hem şiddetini yönelttiği kişi ve gruplara hem de devlete bir mesaj vermektedir. Karşı tarafa dair verdiği şiddetli tepki devletle müzakerenin bir parçasıdır. Sınırı aşana haddini bildirmeyen, ona kendisi ile eşit yurttaşlık zeminini yasal kimi düzenlemelerle sunan ya da sunma iddiasında olan politik iktidara karşı bir sınır çizme hareketidir. Kitle, bu kadar eşitliğe hazır ve razı değildir. Bu incelenen davalarda da gözlemlenmiştir. Devletle kurulan ilişkide sanıklar, hem devletle yakınlığını ilan etmiş hem de devletten beklentilerini ortaya koymuşlardır. Benzer hassasiyetleri paylaştığı devlete kendisine sahip çıkmadığı yönünde iki söylemi, aradaki bağı işaret etmesi açısından önemlidir. Bunun izinin sürüldüğü birbiriyle ilişkili temalar, aynı taraftayız mesajı ile pekiştirilmiştir. Mesela Kırşehir’de yaşanan linç dizisinde sanıkların bir kısmı doğrudan ya da dolaylı olarak olayların yaşandığı ve adına yürüyüş dedikleri eyleme çağrılı olarak gittiklerini belirtmişlerdir. Çağrı bizzat resmi makamlar tarafından yapılmış, teröre lanet mitingleri tüm ülkede gerçekleştirilmiştir. Bu bir yandan suçlamaları reddetmek, aklanmak için gösterilen bir çabayken diğer yandan sorumluluğu paylaşma olarak da değerlendirilebilir. Ortak düşmana, teröriste tepki için herkesin bir araya geldiği bir durumda, olup bitenin tüm sorumluluğu sadece kitlenin olmamalıdır. Devleti suçlama teması bu bakımdan ele alınan beş davanın neredeyse tümünde gözlenmişse de özellikle büyük kitlelerin olduğu çoklu, uzun süreli ve çok kişiyi etkileyen linçlerde daha belirgin bir temadır. Politik ortam, o dönem şehit cenazelerinin olması kitleyi eyleme yönelten, eylemini meşru bir zeminde savunmasına yol açan bir etkidir.

Devletle kurulan ilişkide kitlenin sabit, eşitsiz ve pasif bir rolde olmaktan öte pazarlık eden, zaman zaman tepkisinin boyutunu artıran bir tutumda olduğu vurgulanmalıdır. Saraçoğlu (2014), linçlerde 2000’li yıllarda gözlemlenen bu artışın sebebinin, bu ilişkiyi bozan devlete bir tepki olarak geliştiğini savunur. Bir pazarlık unsuru olarak linç, dozajı ayarlanmadığında daha şiddetli sonuçlara da yol açabilmektedir. Bu hal, sivil toplumlaşmanın arttığı zaman olarak 2000’lerin bir yandan “demokratikleşen” diğer yandan şiddete daha çok başvuran sivil kitlelerin şiddetini de linç olarak tartışmıştır. Bu bakımdan kitle, devletin asıl sahibi olan vatandaştır ancak bu onu devletin emir eri kılmaz. Burada yukarıda değinilen müzakereler yanında kalabalıkların kendi özel nitelikleri de hesaba katılmalıdır. Linci yorumlarken sıklıkla başvurulan Le Boncu kitle kuramları ve bunu esas alan benzer açıklamaların temel

eksiği, bu yaklaşımlarının kalabalıkların içsel dinamiklerini açıklamadaki yetersizlikleridir (Borch, 2017). Nedir bu dinamikler diye sorduğumuzda bu beş linç davasının taraflarını tanımlayan belli nitelikler ve taleplerden söz edilebilir. Bu unsurlar rasyonel, sabit ve ölçülebilir nitelikler olmaktan öte kitlenin de sıklıkla dile getirdiği duyguları da içine alan yeni bir yaklaşımı işin içine dahil eder. Linç gibi bir kolektif şiddet biçimini duyguları da işin içine katarak değerlendirmek, duyguların sadece bireysel deneyimden ibaret olmayan kolektif yanını kabul etmeyi gerektirir. Zira, kişilerin yaşantıları ve deneyimleri, ahlaki kabul ve yargıları, tepkileri siyasi, ekonomik ve kültürel değişimleri içine alan toplumsal bağlam içinde şekillenir. Aidiyet hissedilen kolektif, mevcut siyasi iktidara mesafe, devlet otoritesine duyarlılık duyguların farklı gruplar açısından nasıl deneyimlendiğini doğrudan etkiler. Bu ilişkilene hem kendini hem karşısında konumlandığı grupları tanımlamada, davranışını gerekçelendirmede, yaşadığı durumları anlamada bireysel duyguların ve zihniyet yapılarının politik bir kimlik ve duruşa çevrilmesine yol açar. Linç de o kimliğin uç bir biçimde sergilenmesidir. Ele alınan davalarda fail ve sanıklara dair oluşturulan iki ayrı değerlendirmede yer verilen bu dinamikler, kendini ve olayı değerlendirme kategorileri ile sorgulanmaya çalışılmıştır. Ancak bu tamamlayıcı özelliklerin en ayrıntılı ve öz bilgisi son kategori olan eylemi gerekçelendirme kategorisinde ortaya konmuştur.

Öncelikle linç kitlesini ele alalım. Linç kitlelerinin kendilerini suç etrafında tanımlamalarından öte, olayla ilişkili düşünürken bir kimlik, özellikle milli niteliği öne çıkan bir kimlik kurguladığı görülmüştür. Şöyle bir sıra ile linç kitlesinin kimliği tanımlanabilir: Türk, Sünni, vatandaş, erkek, esnaf. Bu kitlenin kendini tanımlarken başvurduğu kimi nitelikler, sıfatlar da bu milli kimlik kurguyla ilişkilidir. Linç kitlesi: gururlu ve onurlu, öfkeli, üzgün, hassas, heyecanlı, haklı, mağdur ve endişelidir. Failere dair kategorinin incelenmesi sonucu ortaya konan bu tanımlayıcı kimlik öbeği, etnik-politik bir kimlik tanımıdır ve lincin yöneldiği tarafı ve işbirliği içinde olduklarını gösteren önemli bir belirleyicidir. Linç mekanizması ele alındığında, bu beş dava özelinde kitlenin sahip olduğunu düşündüğü “vatandaş” statüsü; içinde sahipliği, hak görmeyi ve duygularla dolu olmayı içerir.

Milliyetçilik ideolojisi, linçle ilgili düşünürken başvurulan önemli bir uğraktır. Burada sabit bir ideolojik anlayışın yansımaları görülmez. Linç kitlesi ile tabi olduğu devlet arasındaki milliyetçilikle kurulan ilişkide değişen roller ve konum alışlardan söz

edilmelidir. Bu ilişkide devletin etkin olduğu ve belirlediği yukarıdan aşağıya bir ilişki olabileceği gibi kitleden kaynağını alan aşağıdan yukarıya işleyen süreçler de gözlemlenebilir. Egemen yapı, elinde tuttuğu araçlarla baskın ve belirleyici konumda olsa da toplum üyeleri de -linç açısından düşünülürse kitleler de, duyguları, gelenekleri, ortak kültürel inanış ve kabulleri, dilleri, sembolleri ve kutsalları ile bir yapı inşa ederler. Ahıska, Kentel ve Genç'in (2009), milliyetçilik üzerine çalışmalarında yaptıkları ikili ayırım, lincin oturduğu toplumsal zemini anlamak açısından oldukça işlevseldir. Modern bir kavram olan milliyetçiliği ele alırken iki model önerirler. İlk model Fransız Modeli'dir. Yukarıdan aşağıya bir milliyetçilik inşası fikrine dayanmaktadır. Uygarlaşmanın temel amaç olduğu bu modelde, farklı dinsel, etnik ya da kültürel aidiyetler bir ulus üst kimliğinde kurulur. Alman Modeli (kültür) ise ulusun birlikteliğini aşağıdan yukarıya doğru kuran bir modeldir. Ulus, kan, kültür ya da ırk temelli anlaşılır ve ulusal tarihsel bir süreklilik atfedilir. Bu ikincisi kitleyi de işin içine katan, benim milli habitus ile örtüştürdüğüm alanla ilişkili bir perspektiftir (s.20). Linç de tam bu ikisinin arasında zuhur etmektedir. Türk milliyetçiliğinin bu özgünlüğü, geriden takip edilen bir modernleşme anlayışının sonucu olarak da yorumlanabilir. Ancak her koşulda bu ikili ideolojik anlayışın arasındaki gerilimde linç kendini göstermektedir.

Linç kitlelerinin, eylemlerinin gerekçelerini sunarken dile getirdikleri tam da bu ilişkiyi ortaya koyacak unsurları öne çıkarmaktadır. Sorumluluğu inkar, resmi makamları arkasına alma, duygulara kapılma ve kutsal değerleri koruma iddiası milliyetçilik ile ilişkili düşünülebilecek ve linç kitlesi ile devletin bağımlı ortaya serecek kategorilerdir. Sorumluluk almama, linç açısından önemli bir kategoridir. Bu kadar eşitsiz ve açık bir şiddetin failinin sorumsuzluğu tek başına suçtan kaçınmak için başvurduğu bir yol olmaktan ziyade, sorumluluğu tek başına üstlenmemesi gerektiği fikriyle de ilişkilidir. Suç ortaklığı teması sorumluluğun paylaşılması talebinde kitleden devlete yöneltilmiş bir ortaklaşma zeminidir. Zira bir suç varsa o suça sebep olan durum devlete, millete, vatana karşı işlenmiştir.

Ulusal kimliği ile dinsel kimliğin iç içe geçtiği linç kitlesi Ya Allah Bismillah Allahu Ekber sloganları eşliğinde Türk bayrağını linç ettiği yerlere asmayı ihmal etmemiştir. Linçte en temel sembol bayrak kullanımınıdır. Bir ritüel şeklinde tekrar edilen pratik: istenmeyen bayrağın indirilmesi ve yerine kendi bayrağının asılmasıdır. Diğer kutsallık atfedilen semboller ve işaretler de bu ritüele dahil edilir. Amaç, kitlenin

kutsallarına yapılan saldırıları bertaraf etmektedir. Bayrak, şehitlik, namus, mahalle ve onur/gurur linç kitlesinin ortak değerleridir. Bu değerler etrafında kitle, hem kendini hem düşmanını tanımlayarak kendi cemaatini ve ona olan aidiyetini ilan etmiş olur. Kendini “öteki”si ile kuran bu kimlik, düşmanını da 2000’li yıllar söz konusu olduğunda Kürt’te toplamaktadır. Eşitsiz ve hiyerarşik bir ilişkide kurulan bu kimlik, dünyada özellikle Amerika’da linci tanımlarken kullanılan beyaz üstünlüğü fikrinin benzeri bir biçimde kendini gösterir. Bu üstünlük Amerika’nın kurucu ulusal mitiye ve işlevi sadece dışı belirlemek değil içeriği de, Beyaz toplumu da bir araya getirmekse, Kürt düşmanlığında beliren bu üstünlük iddiası bir Türklük Sözleşmesi gibi Türk olanlara bir taahhüt, bir anlaşma sunar (Ünlü, 2018). Linç ise bu üstünlüğü ilan etmenin ve var etmenin yollarından biri olarak değerlendirilebilir. Neticede belirgin bir bizlik bilinci ve onu inşa etmek için şiddete de başvurabilen kitle, bölünme tehlikesine, ihanete, parçalanma endişesine, içerdeki düşmanlara karşı hep tetikte olmak durumundadır. Linç de aslında bir alarm halidir, bir kendini savunma ve özünü koruma pratiğidir. Bu durumun yarattığı yarılma sadece büyük politikalarla ya da resmi söylemin politikaları ya da eğilimleriyle açıklanamaz. Bu kapsamda başta yapılan linç kitlesini tanımlayan belli niteliklere dönülürse, kitlenin ötekisini, düşmanın adlandırması da yine onun çerçevesinden ortaya konabilir. Burada lince maruz kalanlar, şiddetin mağdurları en başta düşmandır. Düşman, Kürt, PKK’lı, terörist, bölücü, uyumsuz, Çingene’dir. Linç ise bu herkesin üzerinde uzlaştığı ortak düşman’a verilen tepkidir. Linç, bu denklemde birliği ve bütünlüğü bozan, şehit verdiren, namusa saldıran, ahlakı bozan kişi ya da grupları günah keçisi haline getirmenin, kurban etmenin vahşi bir biçimidir. Çalışma boyunca linç ele alınırken ve dava dosyaları değerlendirilirken “mağdur” perspektifinin önemli olduğu düşünülmüştür. Mağduriyeti ele alırken ikili bir değerlendirme yapılmaktadır. İlki, hukuki olarak tanımlanan, bu çalışmada mağdur olarak ele alınan lince maruz kalan kişi ve gruplardır. Buradaki mağduriyet hali tartışmasızdır. Ancak ona dair değerlendirmelere geçmeden önce linç kitlesinin mağduriyetinden bahsedilecektir. Bu mağduriyet milliyetçilik ideolojisiyle ve milli kimlik kurgusuyla ve onun neoliberal Yeni Türkiye’nin ötekileriyle kurduğu ilişkide kendisini nasıl tanımladığıyla bağlantılıdır. Failin kendini tanımlarken ortaya koyduğu bu mağduriyet halinde duygular ve hak talepleri hep birliktedir. Düşmanı en azılı haliyle tanımlayan ve bunun karşısında kendini bir mağdur olarak konumlandıran linç kitlesi, hakkı yenmiş asıl sahip olarak anlatısını kurar. Bu perspektifin genel mekanizması şu biçimde işler:

Kendini haksızlığa uğramış, hak ettiğini bir türlü alamamış, şanlı geçmişine rağmen şu an istediği konumda olamayan bir yere konumlandırmak ilk aşamadır. Bu durum kendine bir mağdur bulmak ister. Kendi halinin sorumlusu olarak seçip işaretlenen bu mağdur, hem her şeyin sorumlusudur hem de kendi halinin, eksiğinin sebebi olması bakımından kendisinin de tamamlayıcısıdır. O, kendisi gibi olanları bu mağdur haliyle yanına çağırır. Günah keçisi olarak seçilen kişi ya da grupları dışlayan bu yaklaşım kutsal bir mağduriyet anlatısı etrafında duygu yüklü kalabalıkların ruh hali olur. Burada bahsedilen mağdur konumu, esas mağduriyet olmaktan öte mağduriyetin gasp edilmesidir. Ya bir vakit mağdur olunduğu için, ya da mağdur olmanın avantajlarını kullanmak için bu kimlik seçilir. Bu anlatı, linç ile ilişkili düşünüldüğünde çalışmanın elde ettiği verilerin bununla paralel sonuçları olduğu görülür. Zira linç kitlesi şiddet dolu eylemini tanımlarken duygularına başvurmuştur. Bu duygular öfke, üzüntü, heyecan, galeyan gibi duygulardır. Hassasiyet ve tahrik olma da öne çıkan duygulardır. Linç kitlesini içine alan, onu anlatan, eylemin haklı gerekçesi “duygular” bu haliyle tek tek kişilerin psikolojik halleriyle ilişkili olmaktan öte kolektif bir karakter taşır. Bu hali tanımlayan en belirgin duygu ise hınçtır. Hınçtan lince giden yolu politik olarak değerlendirme girişimlerinin çok da yeni olmadığı belirtilmelidir. Türk-İslam sentezinin mazlum/ezik özne tasarımı iktidar fetişizmi ve intikamcı tazmin eğilimleri ile siyasal bir söylem ve baskıcı- nevrotik bir siyasal ideolojiye dönüşmesini ele alan Fethi Açıkel (1996), Türk sağını kültürel, düşünsel ve sembolik bağlarla düşünmüş ve analizini, modernleşmenin yarattığı eşitsiz gelişimin patolojilerinin, kitlelerin anlam dünyalarında yeniden üretildiği fikrine dayandırmıştır. Mazlumluğun ve ezikliğin yarattığı güçlü meşruiyet, kapsayıcı bir biçimde hayatın her alanına yayılır. Böylece ezik, hınçlı, hakkını isteyen toplum kesimleri ve bireyler, baskıcı toplumsal hareketlere ve radikal ulusçu söylemlere de dönüştürülebilir.

“Cahil ama gururlu”

Hınç, mağduriyete dayalı bu kimlik anlatısının en belirgin duygusudur. Nietzsche, Hristiyanlıkla ilişkilendirdiği ve Fransızca ressentiment olarak hınç ve küçümseyici kini içine alacak şekilde kullandığı kavramı negatif bir anlamda ele almış ve modern Batı kültürünü karakterize eden bir duygu olarak tanımlamıştır. Hristiyan ahlak anlayışında sıradan olanın, yığınımın, kölenin ahlaki başkaldırısında ortaya çıkan hınç, yaratıcı hale gelip değerler doğurmaya başlar. Ancak buradaki değer yaratma işi soylu ahlakın evetleme üzerine kurduğu değer üretme yerine, dışta olana, farklıya, kendi

olmayana hayır diyen bir reddediş üzerine kurulmuştur. Bu durum, bir düşmanı ya da en hafif ifadeyle bir ötekini doğurur. Eyleme dayalı gerçek bir tepki gösterme hakkı reddedilmiştir. Hınç, kendini intikamla avutanların aracıdır. Bu durum değer yaratma işinde bir ters yüz olma yaratır ki Nietzsche'ye göre bu hıncın temel özelliğidir (Nietzsche, 2008). Scheler ise hıncı başkalarına karşı duyulan kızgınlık, garez, intikam, haset, kötülme ve değersizleştirme olarak tanımlar (Scheler, 2004, 12). Onu farklı öfke biçimlerinden ayıran nokta, iktidarsızlık ve tıkanma halinin varlığı ile bu olumsuz hislerin tekrar edile edile bir düşmanlık devinimi yaratması, bilincin kendi kendini zehirlmesidir. Bu zehirlenme işi, ilk aşamada hınç duyulandaki niteliği yadsımak biçimindeyken bu iktidarsızlık hali ve tıkanma sürdüğü müddetçe yadsımayı aşip genel bir körlüğe yol açabilir. Dizginlenemez bir iktidarsızlık bilinci etrafında gelişen hınç bu haliyle altta olanın, hizmet edenin, tahakküm altında olanın davranışdır. Bu duygunun ortaya çıkmasında bastırmanın, özellikle intikam hissinin bastırılması etkindir. Bastırılmış olanın intikam, haset olarak ortaya çıkması, beraberinde bizi, bizim gibi olmayanla yüzleşmeye, gerekirse onunla çatışmaya davet eder. Kavramı sosyolojik bir biçimde ele alan Scheler, kavramın değerler dünyasında yarattığı çürüme ve bozulma konusunda Nietzsche ile hemfikirdir ancak ona göre bu bozulmanın sebebi, Hristiyan ahlak anlayışına içkin kabuller değil, modern burjuva ahlak anlayışının yarattığı etkilerdir. (Scheler, 2004, 121-124). Schelerci hınç aşağılama, haset, nefret, kaygı ve öfke gibi duyguların dışavurumunun engellendiği durumlarda oluşur. Bu bastırma işlemi duyguları yok etmek yerine düşmana yönelen bir intikamda ortaya çıkar, geçmişin olumlu hatıralarına takılı hınçlı insan geleceği de düşmanının gördüğü zararda onararak var olur. Bu yüklü olumsuz duygular kolektif bir hal de alabilir. Tüm hakkı yenmişler hınçta bir araya gelir. Kolektif hınç olarak tanımlanan bu hal (Stockdale2013, s.507) hınca yol açan yaralanmanın bir kişi değil, toplumsal bir grup da olabileceği, belli insan gruplarına da yayılıp onların eylemini belirleyeceğini varsayar.

Hınç bu haliyle bir iktidarsızlık halinin buna ulaşamayan mağdurda yarattığı hissiyatların toplamı olarak ele alınabilir. Ancak hıncı iktidarı elinde bulunduranlarla ilişkili düşünen ve bu duyguyu iktidarda olanlarla ilişkilendiren bir anlayış da mevcuttur (Fantini, 2013,s.4). Öyle ki neoliberal çağın popülizm anlayışı hınç ile ilişkilendirilebilir ve bu duygunun temsilcisi yeni popülist liderlerin bir kurtarıcı olarak ortaya çıktığından bahsedilebilir. Sağ popülizmde ve otoriter lidere verilen

destekte hınç, öfke, intikam, tepki, aşağılanma ve acıyla baş etmenin bir yoludur (Brown, s.192). Trump'ın (Brown,2019), R.T. Erdoğan'ın (Tokdoğan 2021) yönetim anlayışları bu tür liderlik etme ile ilişkilendirilmiştir. Tokdoğan bunu ontolojik hınç olarak tanımlamış ve varoluşun kendisinden duyulan derin nefretle bağlantı kurmuştur (Tokdoğan 2021, s.165). Bunun bir yönetme biçimi olması ise güçsüzlükten bir eylem çıkarma, eksikte ortaklaşma şeklinde ifade edilebilir. Neoliberalizmin yeni bir değişim evresi olarak değerlerde yarattığı aşınmayı, Nietzsche'nin nihilizminin bir ileri aşaması olarak değerlendiren Brown'a göre, en yüksek değerlerin sona ermeyip temellerinden koparak kendilerini değersizleştirdiği nihilizm, artık bu çağda sadece değersizleşmemiş, "onun yerine tazmini mümkün ve önemsiz, yüzeysel ve kolayca araçsallaştırabilecek şeylere" dönüşmüştür (Brown,2019, s.177). Sağ popülizmin bu baskıyla baş etmek için başvurduğu yol ise basit ve ahlakçı bir olumsuzlamadır. Bunu çözüme dair etik ve siyasal çağrılara mesafeli durma, onları küçümseme şeklinde yapar: –"özellikle de kışkırtma ve mağduru oynamanın, başkalarını aşağılamanın ya da onlara acı çektirmenin, yakılan şeylerin ateşinin çevresinde dans etmenin hazları içinde." (Brown, 2019,s.187).

Hınç, sadece Nietzscheci anlamda bir zayıflıktan kaynaklanmanın ötesinde, hak sahipliğini kaybetmekle de yakından ilgilidir. Azınlıkta olanın tanınması, görünmesiyle birlikte ortaya çıkan eşitlik fikrinin yarattığı endişe, kendi hakkının yenmiş olmasına yapılan vurgu ile kapatılmaya çalışılır. Bu ilişki, siyasal iktidarın popülist söyleminde sıklıkla görülür. Selendi'de Romanlara yönelik linç eyleminde bir sanığın dile getirdiği "Selendililer cahil olabilirler ama gurursuz değildir" sözü bu hıncın bir örneğidir. Cahil ama gururlu oluş bir mağduriyete karşı özde iyi, temiz kalmış olmanın ilanıdır. Sürekli kayıpla, ona yapılan saldırılarla kendini tanımlayan kitle, şehit vererek, toprağını paylaşarak, namusuna yapılan saldırılara karşı durarak mücadele eden bir mağdurdur. Yapmayı istediği de kendini savunmaktır, bunun doğal karşılanmasına dair talebi, devletle karşılaştığı anlarda niye suçlandığını anlamadığı hallerde sanıkların dilinden sıklıkla dile getirilmiştir: "Niye burada olduğumu anlamış değilim". Anlayış bekleyen bu savunma hali, siyasi iktidardan desteğini de beklemektedir. Türk'ün gururu, onuru, namusu ve bunu şiddete başvurma pahasına savunması olarak linç, çoğu zaman siyasi iktidardan destek de görmüştür. 2019 yılında CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu'nun Ankara Çubuk'ta bir şehit cenazesinde linç edilmesi sonrası sanıklardan birinin iktidardaki partinin yetkililerince

desteklenmesi, elinin öpülmesi, yaşına hürmet edilmesi yanında, yine yetişkin bu kişilere verilen cezaların kişilerin geleceklerinin düşünülerek indirilmesi de hem cezasızlık rejimi ile hem de şiddetin devletle ilişkisini anlamada önemlidir. Bu kendini ve cemaatini, kendi gibi olanları hep hakkı yenen esas sahipler olarak tanımlama, lincin en belirgin dinamiklerinden biridir. Adaleti sağlama iddiası ile eylemini gerçekleştiren kitle, duygularıyla da eylemini ehlileştirmeye çalışır. Bu bakımdan linç kitlesinin dilinden dökülen duygu ifadeleri müşterek duygular olarak düşünülmelidir. Duyguların bu müşterek karakteri, toplumsal ve siyasal bağlamla ilişkilendirilerek, insan tekinin içinde yaşadığı cemaatle rabitasını kurmaya yaramaktadır (Massumi, 1995). Şimdi, lince maruz kalan esas mağdur ve onu mağdur eden dinamikler, beş dava dosyasından elde edilen bilgiler etrafında değerlendirilecektir. Yani hıncın günah keçisine değinilecektir.

“Adalete bıraktım ne yapayım”

Ele alınan davaların mağdurlarından biri mahkemede bu cümleyi kurmuştur. Kaybın geri getirilemezliği ve zararın tamamıyla tazmin edilemezliği ile adalet talebi soyut bir zemine kaymıştır. Adalet, linç kitlesinin sağladığını öne sürdüğü adaletten farklıdır. Hukuku ve yasayı da aşan böylesi bir adalet talebi, lincin yarattığı zararın boyutunu anlamak açısından önemlidir. Hakkını hukuk yoluyla aramakta ısrar eden mağdurun, diğer yandan linci anlamlandırmada hukuku da içine alan daha geniş ve kapsayıcı bir perspektiften baktığı, şiddete maruz kalışının sebeplerini anlattığı kategoriler yoluyla ortaya konmuştur. Yukarıda failer açısından lince maruz kalanın hangi sıfatlarla tanımlandığına değinilmiştir. Fail açısından mağdur, düşman, terörist ya da sapık olarak suçlanan bir grup olarak adlandırılmıştır. Linç kitlesi açısından şiddetini yönelttiği taraf kendisine benzemeyen etnik, dinsel, mezhepsel, cinsel veya siyasal olarak farklı olandır. Ancak her farklılık lince yol açmaz. Linci ortaya çıkaran unsur; farklılığın bir tehdit olarak algılanmasıdır. Bu tehditi şiddete çeviren ise ötekinin bir hak talebi ile ortaya çıkması, görünür olmasıdır. Siyasi iktidar tarafından farklı toplumsal gruplara verilen hakların yasal olarak güvence altına alınması, görünürlüğün önemli bir unsurudur. Görünürlük toplumsal yaşamda mevcudiyet veya tanınırlık biçiminde de olabilir. Bu meşruiyet zeminine ek olarak göç ile sağlanan toplumsal hareketlilik, mekansal anlamda bir karşılaşmaya yol açar. Lincin 2000’li yıllardaki artışında bir karşılaşma zemini olarak göç alan kentlerin mekan seçildiğinden daha

önce de bahsedildi. Ele alınan davalardan Kırşehir, İzmir ve Muğla'da yaşanan linçler bu bağlamda değerlendirilebilir. Dışarıdan gelip düzeni bozanlara karşı bir şiddettir linç. Etnik ya da mezhepsel bir fark ya da muhalif politik görüş, bunu benimseyen azınlık gruplarını kamu düzenine karşı bir tehdit haline getirmiştir. Azınlık olanın, farklılıkları ile birlikte kendisiyle eşit bir pozisyona gelebilmesi tehlikesine karşı bir tepki olarak ortaya çıkan linç, bu haliyle kolektif bir kimlik kurma aracı haline gelmektedir.

Mağdurun kendini ve faili nasıl değerlendirdiği ise bu toplumsal ilişki dengesinden bağımsız değildir. Mağdurların hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak şekilde maruz kaldıkları bu şiddet eyleminde hak arama mücadelesinde oldukları ve beş davanın tümünde bu talebi net olarak ortaya koydukları görülür. Çalışmaya konu edilen beş davada lincin farklı biçimleri ele alınmıştır. Linçler, ölüm ve yaralama yanında şiddetin yol açtığı psikolojik sorunlar ve travma, maddi kayıplar ve kişilerin yaşamını etkileyen uzun erimli sonuçları olan yerinden edilme, zorunlu göç gibi deneyimlere de yol açmıştır. Mağdurların büyük çoğunluğu mahkemeyi bu hak talebinin aracı olarak görmüş, bu durum ifadelerine de yansımıştır. Sanıklar açısından devletle kurulan ilişki bir duygudaşlık, yakınlık ya da aynı tarafta olmak şeklinde ifade edilirken mağdurlar söz konusu olduğunda kurulan ilişki yerini mesafeye ve çoğu zaman devleti suçlamaya bırakmaktadır. Mağdurlar, devleti söz konusu olaylar esnasında güvenlik güçleri ile etkin müdahale etmediği, doğrudan linci desteklediği ya da şiddete göz yumduğu için suçlamış; lincin olmasından ya da zararın bu boyutta olmasından da devleti sorumlu tutmuşlardır. Bu resmi ve mesafeli dil ile yapılan ise mağdurların hukuku çağırmasıdır. Mağdurlar ve lince maruz kalan grup ve siyasi oluşumların genel talebi bu bakımdan linci hukukileştirmektir. Bu talep, linç kitlesi ile devletin çoğu zaman yadsınan, görünmez bağına karşı da bir çözüm olarak düşünülebilir.

Mağdurların, sanıklara dair tanım ve talepleri de yine bu bağlamda kullanılmıştır. Yaşananları linç, saldırı, olay ya da yağma gibi kavramlarla tanımlayan mağdurlar, failleri de sanıklar, onlar, grup, kalabalık olarak adlandırmışlardır. Mağdurların hak talebi, gördükleri zararı mahkemede ayrıntısı ile anlatma ve bunun giderilmesi yolunu seçmek biçimindedir. Ancak genel olarak hem yaşadıkları şiddet hem de sonrasındaki süreci değerlendirdikleri ve çalışmanın son kategorisini oluşturan linçten toplumsala bütünsel değerlendirme kategorisinde ortaya konan temaların gösterdiği üzere lincin yarattığı mağduriyet çok boyutludur ve sadece yaşanan o olaydan ibaret değildir. Bu

kapsamda mağdurları, kendilerini değerlendirirken ele alan iki tema olayla ilgili mağduriyet ve mutlak mağduriyet adlarını taşımaktadır.

İlk etapta olayla ilgili mağduriyeti ele alalım. Bu durum, mağdurların somut ve maddi zararlarına odaklandıkları ve bunları tazmin taleplerini öne sürdükleri kısımdır. Zararın tespiti ardından lincin yarattığı etkileri linç öncesi, olay esnasında ve sonrasında biçiminde değerlendirdikleri görülür. Linç eylemi ve o esnada olaya sebep olan durumlara göz yummak, durdurmaya yönelik yeterli ve zamanında önlem almamak şeklinde bir ihmal ile ortaya çıkabildiği gibi, linç sonrası yasal süreci etkin yönetememek, yetersiz ceza vererek ya da ceza vermeyerek eylemi dolaylı olarak onaylamak şeklinde olmaktadır. Beş dava üzerinden ele alındığında, lince yol açan olayların hiçbiri bir anda olmamıştır. Selendi'de kahvehanede yaşanan kavga ile linçle sonuçlanan olayların arasında geçen zaman beş gündür. Muğla'da yaşanan linçte de mağdurun saldırıya uğrayacağı dair bilgiyi mağdura veren ve evde kalmasını tavsiye veren, jandarma ve muhtardır. Keza Kırşehir ve İzmir'de yaşanan linçlerde de kitleleri eylemi, o ille ve o günle sınırlı değildir. Tüm ülkede benzer biçimde düzenlenen protesto dizisinin bir parçasıdır. Kırşehir'de yaşanan linç eyleminde neredeyse tüm akşam ve geceye yayılan eylemler, birden çok yerin saldırıya uğradığı uzun sürece yayılmış bir eylem dizisi olarak öne çıkmaktadır. Bu hal mağdurlar açısından önlenebilir bir şiddetin önüne geçilmediği fikrini güçlendirmiştir. Hukuk devleti olmaya yönelik bir çağrı, zarar verenden mahkemede zararının tazminini talep etse de aslında istenen, eşit yurttaşlık zemininde, uğradığı haksızlığın devlet tarafından cezalandırılmasıdır. Meseleyi hukuki zemine çekmek, lincin şiddet tekeline hakim olan bir devletin mevcut olması durumunda gerçekleşmeyeceği görüşünün yansıması olarak da düşünülmelidir. Bu talep, meselenin mahkeme salonu ile sınırlı olmadığını göstermektedir.

Çalışmanın giriş bölümünde ön çalışmada bu konuya dair paylaşılan bilgiler, ceza-adalet sisteminde lincin seyrini anlamaya imkan vermiyor demiştik. Dava dosyalarının incelenmesi ile aşılına çalışılan bu eksiklik, lincin hukuk alanında nasıl ele alındığını göstermesi açısından bilgi verici olmuştur. Şöyle ki, lincin hukuk dairesine taşınmadığı gibi bir saptama yerini lincin hukuk dairesine taşındığı ile değiştirilmelidir. Linç eylemleri sonucu linç mahkemeye yansımaktadır. Ancak burada adına linç denmeyen linç, başka biçimlerde ifade edilip başka suçlar bağlamında tanımlanmış ve cezalandırılmıştır. Selendi Davası'nda yargılanan 85 sanıktan 46'sı

beraat etmiş, 37'si ceza almıştır. Kırşehir Davası'nda 88 sanıktan 35'i, İzmir Davası'nda dört sanıktan üçü, Köpekli Adam Davası'nda sanıkların tümü, Muğla'da ise yedi sanığın hepsi ceza almıştır. Yargılandıkları suçlardan ise ölüm ve yaralamanın olduğu hallerde verilen cezalar hariç, en çok ceza alınmasına yol açan suç, mala zarar verme suçudur. Hiçbir sanık, haklarında açılan davalarda suçlandıkları, halkı kin ve düşmanlığa alenen tahrik ve aşağılama, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, kanuna aykırı gösteri ve toplantı yürüyüşüne katılma suçlarından ceza almamıştır. Tüm bu suçlamalar beraatle sonuçlanmıştır. Ceza verilen durumlarda da para cezaları ve denetimli serbestlik gibi alternatif cezalar seçilmiştir.

Yaşananların yargı sürecine yansıdığı aşamada ise cezasızlığın etkin olduğu saptaması net olarak yapılabilir. Cezasızlık, mağdur açısından yargılama sürecini adaletsiz bulma, cezaları yetersiz bulma, zarar uğrama ve zararının tazmin edilmediğini düşünme temalarında vurgulanmıştır. Bu durumun sebeplerinden biri, linç eylemi olarak yaşanan şiddetin yasal düzenlemede bir karşılığının olmaması ve müstakil bir linç suçunun yasada tanımlanmamış olmasıdır. Ancak bu tek başına cezasızlığa yol açan etken değildir. Linç adı linç olarak anılmasa da bir biçimde mahkemeye taşınan bir olaydır. Ancak burada önemli nokta lincin ceza-adalet sisteminde nasıl ele alındığıdır. Linci iki tarafın kavgası ya da ithilafı olarak ele alan, bu bağlamda mağduru da sanık statüsü ile mahkemeye çıkaran sistem lincin eşitsiz ve orantısız şiddetini değerlendirmekten uzaktır. Bu durum ele alınan beş davanın üçünde de yaşanmıştır. Şiddete maruz kalan kişiler aynı zamanda çeşitli suçlarla suçlanmıştır. Hepsinin beraat ettiği bu davalar mağdurlar açısından çifte mağduriyet olarak tanımlanmıştır. Buna ek olarak yargılama sürecinin uzunluğu, yargılamanın çok davaya bölünmesi, yargılamanın başka şehre taşınıp yürütülmesi ya da lince maruz kalanların zorunlu göçü sebebiyle mağdurların mahkemeye erişiminde güçlük yaşanması gibi unsurlar da cezasızlık halinin önemli bileşenleri olmuştur. Son olarak zararın tazmininin nasıl sağlanacağı ve mahkemede adaletin nasıl tesis edileceğine dair talepler ve cezalar ise linç eyleminin şiddeti ve zararın büyüklüğü ile paralel değildir. Bu beş davada verilen cezalar (ölümlü linç eylemi hariç) oldukça düşüktür ve çoğu hapis cezasına alternatif yaptırımlar biçiminde olmuştur. Linç davalarında mahkeme sonucu en çok cezanın verildiği suç “mala zarar verme”dir. Maddi zararı tazminle ilgili yaptırımlar, linç ile sağlanan şiddet iklimini önemsizleştirerek var etmenin yanında,

linç gibi toplumsal yaşamı ve bir arada yaşama pratiklerini bozan bir şiddet edimini adi suç kategorisine indirgemektedir.

Cezasızlık rejiminin bir norm haline gelişi ve lincin artış eğilimi beraber düşünüldüğünde, buna zemin hazırlayan koşulların mağduru ve onun zararını da en baştan öngörülebilir bir hale getirmektedir. Böylesi bir sistem, hak arama mücadelesinin güçlüğü yanında linçte bir de hukukla mücadele etmeyi gerektirir. Lincin kaçınılmaz bir sonucu şöyle bir yol izlemektedir. Hukuk devletinde her linç yargılanır, ancak büyük oranda az sayıda kişinin düşük cezalar aldığı bir sonucu vardır. Yargılama işinin yapıyor olması hukuk devletinin varlığını tekrar tekrar hatırlatmanın yanında yargılamanın bu biçimde işliyor olması sebebiyle mağduru mağdur olarak sabitleme riski barındırmaktadır. Hangi sebeple mağdur olduğunu bilen mağdur, lince maruz kalıyor olma sebebini etnik kimliğine, politik görüşüne ya da toplumsal konumuna bağlayarak değerlendirir. Linç ele alındığında cezaların yetersizliği algısı, lincin bir biçimde meşru görülüyor olması ve toplumsal bir denetim mekanizması olarak uygulanması birbiriyle ilişki içindedir ve birbirinden etkilenmektedir (Berg ve Wendt, 2011). Tüm bunların bileşimi sonucunda bir ihlal durumu olarak linçten bahsetmek yerine aşına olunan, çok da yadırganmayacak bir olgu olarak linç toplumsal hayata dahil olmaktadır.

Çalışmanın en başına dönersek, linç medeniyetle ilgili midir, modern çağda bu barbarlık nasıl olabilmektedir sorusuna da yanıt verilmiş olur. Lincin medeni olamamakla ilgisi yoktur, bu hem medeniyetin niteliği hem de lincin karakteri ile ilgilidir. Linç, çeşitli iktidar biçimlerine, ideolojilere, ekonomik sistemlere ve zihniyet yapılarına eklenerek var olur. Her şiddet formu gibi de meşruiyet zeminini sadece yasallıktan almamaktadır. Yasal olmayan bir çoğunluk kuralı olarak gündelik yaşamda varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Lince dair çeşitli tanımlamalar yapılmışsa da bu çalışma kapsayıcı ve kısa bir tanımla linci, kolektif bir cezalandırma pratiği olarak düşünmüştür. Çalışma, linci modern ulus devletin güncel formu içinde ele almış, lincin temel dinamiğini anlamaya çalışmıştır. Bu temel dinamik, lince dair yapılan çeşitli ayrımları da önemsizleştirmektedir. Adi ve politik linç biçiminde yapılan ayırım, lincin hangi motivasyonla yapıldığı üzerinde yapılan bir ayırımdır. Ancak dava dosyaları üzerinden yapılan analiz, böylesi bir ayırımın yerine bir ortaklaşma zeminine işaret etmektedir. Adi linç olarak tanımlanan tek dava olan Köpekli Adam Davası, fail ve sanıklar açısından diğer davalarla çok benzer ifadelerin olduğu bir dava olmuştur.

Ele alınan beş davadan hareketle lincin en temel özelliğinin faile bir kimlik vermesi olduğu düşünülmektedir. Milli karakteri olan bu kimlik, linci de bir biz oluşturmak için kullanılan araçlarından biri olarak şiddet repertuarına katmaktadır. Tepki politik olabildiği gibi gündelik yaşamla ilgili sıradan bir konu da olabilmektedir. Performatif bir güç gösterisi olarak ortaya çıkan linç, bir tahakküm ve tasfiye aracı olarak kullanılırken, maruz kalan kitle açısından ise ayrımcı ve dışlayıcı bir mekanizma olarak var olmaktadır.

Lince dair yapılan bu çalışma, mahkeme tutanaklarını esas alan bir çalışma olsa da son olarak saha bulguları ve kuramsal tartışmalar etrafında bir linç mekanizması yapılmaya çalışılmıştır. Mekanizma olarak tanımlanan şey, lincin meydana gelişini hazırlayan sebeplerden, lincin taraflarına, devletin müdahalesinden, medyanın tutumuna kadar çok boyutu içine alan bir yapıdır. Özellikle politik linç eylemlerinin gelişim seyri bir akışa daha uygun gözükse de tüm linç eylemlerinde kendini gösteren bir işleyiş biçiminden bahsedilebilir.²¹

İlk aşama, lincin hedefi olan kişi ya da kişilerin karar alıcılar tarafından işaret edilmesi, onları tanıtan her tür bilginin ortaya konulmasıdır. Burada karar alıcılardan kast edilen çoğunluk adına konuşan, kendini o konumda tanımlayan resmi ya da sivil her tür otoritedir. Burada ortaya konulan söylem düşmanlaştırıcı ifadeler barındırır. Kamusal bu söylem, şiddete zemin hazırlarken şiddeti de meşrulaştırır. Mağdurun işi, toplumsal konumu, politik tercihleri, yaşam biçimi, inancı, mezhebi, ilişkileri gündeme getirilir. Düşmanlaştırıcı söylem linç edilmek istenen kişi ve grubun bir biçimde “suçlu” olduğunun ilanıdır. “Yıkıcı” ve “gizli” hedefleri ve bağlantıları olan bu kişi/gruplar devletin ya da milletin sahip olduğu “kutsal” değerleri hiçe saymaktadır. Bu boyutta olmadığında da linç edilenler mahallenin düzenini bozmakta, etrafın keyfini kaçırın hareketler sergilemektedir. Bir sonraki aşama hedefin görünür kılanmasıdır. Mağdura dair her tür enformasyonlar ortaya konulmaktadır. Bu medya yoluyla olur ve çoğu zaman gerçeği yansıtmayan haberler ile lincin hedefinde olan kişi ya da grup itibarsızlaştırılır. Medyada dolaşıma sokulan her tür bilgi, dışlama, ayırma ve işaretlemeyi içerir. Bu işaretleme işi, daha en başından bunu yapan kitleye “biz” olanın

²¹ Bu akış, Semelin’in (2002,2011) “katliam” değerlendirmeleri ve Şakar’ın (2016) lince dair değerlendirmeleri etrafında oluşturulmuştur.

kim olduğunu “öteki” üzerinden tanımlama imkanı sağlar. Yani lincin benzer kolektif şiddet biçimlerinde olduğu gibi biz ve onlar arasında kimliği tanımlayan bir işlevi olduğundan bahsedilmelidir. (Sémelin, 2002). Bu bağlamın izi tüm temsillerde, söylemde rahatlıkla görülebilir. Linç edilemek istenen kişi ve gruplar ayrıklıkçı, suçlu ya da bölücü faaliyet altında tanımlanır. Bu politik linçlerde sıklıkla devrede olan bir unsurdur. Politik olmayan linçler söz konusu olduğunda ise mağdura dair düşmanlaştırıcı söylemin devreye sokulması yerel ağlar ve organlar yoluyla olmaktadır. Linç dinamiğinin önemli işleticisi bu bakımdan dava dosyalarında da görülen bir takım “söylenti”lerdir. Bu söylentiler, kitlelere yayılan bir düşmanı işaret etmektedir. Mağduru düşman ilan ederken ona eşlik eden en temel unsur mağduru suçlu ilan etmektir. Bu suç lincin motivasyonuna göre farklılık arzetsede de suçluluk sabittir. Ele alınan beş linç davasında da mağdurun suça karıştığı iddiası hep dolaşımdadır. Buna eşlik eden bir sonraki aşama yurttaşın görev üstlenmesi ya da göreve çağrılmasıdır. Bu çağrı kimi zaman doğrudan kimi zaman dolaylı olurken ana çerçevesi, yurttaşın tehdite karşı öz savunma yapabileceğine, bu amaçla şiddete başvurabileceğine dair tolerans gösterilmesi bir nevi izinli sayılmasıdır. Bu izi 2000’li yıllar bağlamında düşünürsek ana referans noktasının “güvenlik” ve onu tehdit olduğu söylenebilir. Milli birlik ve beraberliği ya da mahallenin dirlik ve düzenine, asayişin sağlanmasına yönelik bir tür savunma “terörist” faaliyet olarak değerlendirilen eylemlerin kitle tarafından bastırılmasıdır. 15 Temmuz Darbe Girişimi sonrası sivillere yönelik şiddet gösterme izni bu çerçevede ele alınabilir. Çağrıya yanıt veren kitle devrededir. Kitle kendi içinde liderini de çıkarır, onun arkasında toplanarak mağdura yönelik şiddet gösterir. Bu noktada şiddetin tepeden organize edilen bir yönü olmaktan öte aşağıdan yukarıya örgütlenen olgular olarak düşünülmesi gereği esastır. Kitle katliamları ve soykırım deneyimlerinde olduğu gibi (Gerlach, 2010; Sémelin 2002, 2011) linçlerde de aşağıdan yukarıya örgütlenen bir yapıdan söz edilebilir.

Kitlenin kendi talep ve karşı çıkışları yanında şiddete katılmayan üçüncü tarafların kamuoyunun da tavrı bir ilişkinin bir parçasıdır. Bu noktada Sémelin’in dikkat çektiği husus önemlidir, kolektif şiddet deneyimine yol açan şey sadece devletlerin krizi olmaktan öte, toplumsal bağın çözülmüş ya da zayıflamış olmasıdır. (Sémelin , 2002). Lincin bir sonraki aşaması devletin güvenlik güçlerinin olaya müdahalesidir. Bu kısım linçle ilgili en problemlidir. Resmi olarak devletin görünür olduğu, devreye girdiği bu aşama davalar üzerinden düşünülürse mağdurlar açısından devletin hiçbir

zaman etkin ve yerinde müdahale edemeyen bir devlet imajı ile tanımlanmıştır. Geç, yavaş ve etkin olmayan bir müdahale, linci olanaklı kılan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Sanıklar açısından bu müdahale, onlara karşı “haksız” bir müdahaledir. Bir sonraki aşamada linç eyleminin, gösterinin tamamlanması ve devletin tekrar devreye girmesidir. Bu aşamada resmi söylemde linç eylemcisini olumlayan değerlendirmeler yapıldığı görülür. Bu kitleyi yatıştırılmaya yönelik söylemler olarak savunulsa da şiddet uygulayanı anlamaya ve onun şiddet içeren eylemini gerekçelendirmeye dönük bir perspektiftir. Linç tanımına tekrar dönülürse şu sorulabilir, linç kitlesi şiddeti durdurup ya görevi devlete devretmezse, resmi yetkilinin işaretine rağmen linç sona ermezse? Bu linç kitlesinin iki hedef seçtiği anlamına gelir; ilki linç edilen, diğer ise yetkilinin otoritesidir. Ancak teorik bu olasılık ikinci hedef açısından hiç olmamıştır. Linç kitlesinin şiddeti hiçbir zaman devletin resmi görevlilerinin kabulleriyle temelden bir çatışma ya da reddediş üzerinden inşa edilmemiştir, linç kitlesi devlete bir tehdit oluşturmamıştır. Takip eden aşama ise lincin taraflarının kamuoyunda tekrar değerlendirilmesidir. Bu aşamada hukuki süreç de işin içine dahil olur. Dava süreçlerinin bütünü linç kitlesi ile mağdurun devlet nezdinde nasıl değerlendirildiğinin görülmesi açısından önemlidir. Devlet görevlilerinin linç mağdurlarına yönelik yaklaşımları mağduriyeti onarmak yerine bu mağduriyeti artırmak yönünde olabilmektedir. Yaşadığı şiddet sonrası yaşadığı yerde barınmayan, yerinden edilme tehditi yaşayan mağdura yönelik yer değişikliğinin önerilmesi ya da desteklenmesi, mağdura kendisini bireysel olarak korumasına yönünde uyarılar verilmesi gibi girişimler olduğu gibi mağdurun maruz kaldığı şiddet eyleminde suçlanması ve yargılanması biçiminde de olabilmektedir. Lince dair genelleştirilmiş bu akış her linç eyleminde aynı sırayı izlememektedir. Ancak lince yol açan dinamiklerin çok çeşitli olduğu, bu çalışmanın da ele alıp göstermeye çalıştığı gibi dönemin sistem anlayışı ve politiklarından ekonomik düzene geleneklerden ideolojilere ve hukuki düzenlemelere aynı zamanda duygular, zihniyet yapıları, aidiyet ve milli kimlik gibi değişkenlere yaslandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkel, F. (1996). Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi. *Toplum ve Bilim*, 70, 153-198.
- Agamben, G. (2006), *İstisna Hali*. (K.Atakay, Çev.).İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Agamben, G. (2010), Olağanüstü Hal, *Şiddetin Eleştirisi Üzerine*. (F.B. Aydar, Çev.). s. 165-174. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ağdaş, Ö. (2013). *Ceza ve Adalet*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Ahıska, M., Kentel F. ve Genç, F. (2009), *Milletin Bölünmez Bütünlüğü: Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilikler*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Ahmed, F.(2016). *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, (Y. Alogan, Çev.), İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ahmed, S. (2004-a). Affective Economies, *Socail Text*, 22 (2 -79), 117-139. https://doi.org/10.1215=01642472-22-2_79-117
- Ahmed, S. (2004-b). *Duyguların Kültürel Politikası*, (S. Komut, Çev.). İstanbul: Sel Yayınları.
- Akal, C.B. (2014). *İktidarın Üç Yüzü*. Ankara: Dost Yayınları.
- Akalın, S. (2014), Güvenlik Güçleri ve Cezasızlık Kültürü <https://birikimdergisi.com/guncel/670/guvenlik-gucleri-ve-cezasizlik-kulturu>
- Akca, B.E. (2017). Siber Zorbalık Kavramı, Türleri ve İlişkili Olduğu Faktörler: Mevcut Araştırmalar Üzerinden Bir Değerlendirme. *Academic Journal of Information Technology*, 30, 2-20. doi: 10.5824/1309-1581.2017.5.001.x http://www.ajit-e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=285.
- Akça, İ. (2015), Devlet: Güvenlik merkezli siyaset ve otoriterleşme, *Saha Dergisi*, 2019/1, İstanbul , s..48-56

- Akça İ. ve Parker, B.E. (2013). Askerler, Köylüler ve Paramiliter güçler: Türkiye’de köy koruculuğu sistemi, *Toplum ve Bilim*, sayı 126, s.7-34, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Akçay, Ü. (2019), Türkiye’de neoliberal popülizm, otoriterleşme ve kriz, *Toplum ve Bilim*, sayı 147,s.48-70. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Akpınar, M.E. (2022). *Dijital aktivizm ve linç kültürü: Save Ralph örneği çerçevesinde hayvan hakları üzerine bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi) . İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Aksöz, C. (2019). *Sosyal medyada narsisizm ve linç kültürü*. (Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aloğlu, E. (2018). *Sosyolojik perspektiften linç ve toplumsal şiddet sarmalı*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Alpkaya, G, (2017). Uluslararası Ceza Yargılamaları, Cezasızlıkla Mücadele ve Hakikat Hakkı. *Dava İzleme: Duruşma Salonunda Devlet ve Yurttaş*, Hafıza Merkezi- Anadolu Kültür Yayınları, İstanbul, 10-20.
- Anderson Benedict. (1995). *Hayali Cemaatler*. (İ.Savaşır, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, H. (1997). *Şiddet Üzerine*. (B. Peker, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2009). *Kötülüğün Sıradanlığı* (Ö. Çelik, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Arı, O. (2019). *Yazılı basında Suriyeli sığınmacılara dönük linç eylemlerinin haberleştirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Artun Ü.(1996). Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi, *Cogito*, (6), 29-36.
- Aydın, B.(2022).Yerli ve Milli Bir Spor Olarak Türkiye’de Linç, *Punctum Dergi*.
www.Punctumder.com.
- Aydın,S. (2008), Etnisite ve Milliyetçiliğin Yanlış Kavranılmasına Dair, *Bilim ve Gelecek*, Sayı 49, Mart

- Ayktut, E. (2011). Ethnic Conflict, the Armenian Question, and Mob Violence in the Late Ottoman Empire, *Globalizing Lynching History: Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective* (eds.) Manfred Berg and Simon Wendt, Palgrave MacMillan, 119-135.
- Aysel Tuğluk'un annesinin cenazesini gömdürmediler: Cenaze gömüldü tekrar çıkarıldı, (2017, 14 Eylül). Hurriyet.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ayse-tuglukun-annesinin-cenazesini-gomdurmediler-40578158>
- Aytaç, A. M. (2011). *Kitlelerin Ruhunu*, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Baki, B. (2013). *Türkiye'de 1991-2011 döneminde gerçekleşen linç eylemlerinin analizi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baudrillard, J. (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde*, (O. Adanır, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve Holocaust*. (S. Serthabiboğlu, Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- BDP'den Yasa Önerisi: Linç İnsanlığa Karşı Suç Sayılsın, (2010, 15 Ocak).Bianet. (<http://bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/119464-bdp-den-yasa-onerisi-linc-insanliga-karsi-suc-sayilsin>)
- Bedirhanlıoğlu, P. (2019). Finansallaşma, Yeni Sınıfsal Çelişkiler ve Devletin Dönüşümü. *Çalışma ve Toplum*. sayı 1, s.371-387.
- Bedirhanlıoğlu, P. (2021). Kapitalizmin finansallaşması, AKP'nin kriz devleti ve Türkiye'de modern demokratik devlet yapısının çözülüşü. *Toplum ve Bilim*, sayı 155, s.181-202 İstanbul: Birikim Yayınları.
- Belge, M. (2006). *Linç Kültürünün Tarihsel Kökeni: Milliyetçilik*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Berg, M. (2011). *Popular Justice: A History of Lynching in America*, Ivan R. Dee, Chicago.

- Berg, Manfred. (2017). Linç: Küresel Bir Bakış Açısıyla, Amerika'nın Ulusal Suçu, *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, (Y.S. Şahin, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berg, M. ve S. Wendt. (2011). *Globalizing Lynching History: Vigilantism and Extralegal Punishment from an International Perspective*. New York.
- Berksoy, B. (2007). Neo-liberalizm ve toplumsalın yeniden kurgulanması:1980 sonrası Batı'da ve Türkiye'de polis teşkilatları ve geçirdikleri yapısal dönüşüm. *Toplum ve Bilim*, No: 109, 35-67.
- Bora,T. (2014). *Türkiye'de Linç Rejimi*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2011). *Medeniyet Kaybı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Bora, T. (2016). Olağanüstü, *Birikim*. (2016, 3 Ağustos)
<https://birikimdergisi.com/haftalik/7832/olaganustu>
- Bora, T. (2017). Mağdur. *Birikim*. (2017, 21 Kasım).
<https://birikimdergisi.com/haftalik/8618/magdur>
- Bora, T. ve Can, K. (2004). *Devlet, Ocak, Dergah*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Borch, C. (2017). Kalabalıklar ve Demokrasi: Kalabalıkların Siyaseti Üzerine Post-Liberal Düşünceler, *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, (E. Kozluca, Çev.) . İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 73-84.
- Bourdieu, P. (2012). *Devlet Üzerine*. (A. Sümer, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (D. Fırat ve G. Berkkurt.) Ankara: Nika Yayınları.
- Bozarslan, H. (2009). Bir “bölücü” ve “birleştirici” olarak şiddet. *Toplum ve Bilim*, 116, 6-20.
- Brown, W. (2020). *Neoliberalizmin Harabelerinde*. (B. Doğan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Brundage, F. W. (1993). *Lynching in the New South: Georgia and Virginia, 1880-1930*. Urbana: University of Illinois Press.

- Bufacci, V. (2018). Şiddetin İki Kavramı, (A. N. Kuriş Çev.). *Ayrıntı Dergi*, sayı 27.
<https://ayrintidergi.com.tr/siddetin-iki-kavrami/>
- Bull, M. (2017). Çokluğun Sınırları, *Kitleleri Yeniden Düşünmek*, (O.Güner, Çev.)
İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 3-24.
- Camide Kan ve Linç. (2006, 04 Eylül). Hürriyet.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/camide-kan-ve-linc-5025865#>
- Can, Y. İ. (2007). Sivil toplum, neo-liberal dönüşümler ve gönüllük. *Toplum ve Bilim*,
108, 15-51.
- Canetti, E. (2012), *Kitle ve İktidar*. (G. Aygen, Çev.).İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- CHP'den Kırşehir Raporu: Basiretsiz Bir Yönetim Anlayışı Hakim Oldu. 82015, 21
Ekim). Bianet. <https://m.bianet.org/bianet/print/168507-chp-den-kirsehir-raporu-basiretsiz-bir-yonetim-anlayisi-hakim-oldu>
- Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK)
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5271.pdf> (21/10/2022)
- Chamayou, G. (2012). *Manhunts: A Philosophical History*. Princeton University
Press.
- Clark, T. W. (2006). *Ordem e Progresso? A Structural Analysis of Brazilian Lynch
Mob Violence*, University of Minnesota, Unpublished Doctoral Dissertation.
- Cutler, J. E. (1905). *Lynch-Law: An Investigation Into the History of Lynching in the
United States*, Longmans, Green, and co, New York
- Çelebi, A. (2014). Teknik Yeniden Üretilbilirlik Çağında Kitle ve Kitlelilik: Walter
Benjamin Üzerine Bir Deneme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 69, 11-63.
- Çelik, A. (2014). 1990'lı Yılların Olağanüstü Hâl Rejimi ve Savaş: Kürdistan
Yerellerinde Şiddet ve Direniş, *Toplum ve Kuram*, Sayı 9, Bahar, s.99-145.
- Değirmencioğlu,S., (2006). Şiddet Sarmalı: Linç Girişimleri ve Türkiye.
<http://www.bianet.org/kadin/bianet/85571-siddet-batagi-linc-girisimleri-ve-turkiye.htm>.

- Değirmenci, O. (2008). Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukunda Mağdur Hakları, *TBB Dergisi*, Sayı 77, 33-86
- Deniz, B. (2022). *Yazılı basında linç saldırılarının temsili (2009-2019)*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Elias, N. (2005). *Uygarlık Süreci I*. (E. Ateşman, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elias, N. (2007). *Uygarlık Süreci II*. (E. Özbek, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ercan, D. S.(2020). *Nefret söylemi ve linç kültürünün sosyal medya üzerinden distopik incelemesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Ercan, F. (2004). Sermaye Birikiminin Çelişkili Sürekliliği: Türkiye'nin Küresel Kapitalizmle Bütünleşme Sürecine Eleştirel Bir Bakış, *Neoliberalizmin Tahribatı*, N. Balkan, S. Savran (der.), İstanbul: Metis Yayınları, 9-43.
- Ertuğrul, D. (2021). İtalyan Düşünür Daniele Giglioli: “Mağdur tanımı gereği pasiftir, eyleme geçerse savaşçı olur. (Kronos). <https://kronos36.news/tr/italyan-dusunur-daniele-giglioli-magdur-tanimi-geregi-pasiftir-eyleme-gecerse-savasci-olur/>.
- Fantini, B., Moruno, D. ve Moscoso, J. (2013). *On Redentment: Past and Present*, U.K.: Cambridge Scholars Publishing.
- Foucault, M. (2011). *Büyük Kapatılma*. (I. Ergüden ve F.Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, Toprak ve Nüfus*, (F.Taylan, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Freud, S. (2011). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (H. Barışcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Freud, S. (2014). *Kitle Psikolojisi*. (K. Şipal, Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fromm, E. (1985). *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri I*. (Ş. Alpagut, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları
- Gambetti, Z. (2007). Linç Girişimleri, Neo-Liberalizm ve Güvenlik Devleti. *Toplum ve Bilim Dergisi*. 109, 7-34.

- Gambetti, Z. (2009). İktidarın Dönüşen Çehresi: Neoliberalizm, Şiddet ve Kurumsal Siyasetin Tasfiyesi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 40, 143-164.
- Garland, D. (2005). Penal Excess and Surplus Meaning: Public Torture Lynchings in Twentieth-Century America. *Law & Society Review* Vol. 39, No. 4 (Dec., 2005), 793-833
- Gasset O.Y. (2017). *Kitlelerin Ayaklanması*. (N. G. Işık, Çev.). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Gebeş, M. (2017). Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Ceza Adaleti, *Dava İzleme: Duruşma Salonunda Devlet ve Yurttaş*, Hafıza Merkezi- Anadolu Kültür Yayınları, İstanbul, 22-30.
- Gellner, E. (2008). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (G. G. Özdoğan, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Gezi Eylemleri: Ali İsmail Korkmaz hayatını kaybetti. (2013, 10 Ocak). BBC Türkçe, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/07/130710_gezi_olum
- Gerlach, C. (2010). *Extremely Violent Societies: Mass Violence in the Twentieth-Century World*. Cambridge University Press, 1-14.
- Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. (Ersin Kuşdil, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Girard, R. (2005). *Günah Keçisi*. (I.Ergüden, Çev.). İstanbul: Kanat Kitap.
- Glesne, C. (2011). *Becoming qualitative researchers*. Pearson, Upper Saddle River, NJ.
- Godoy, S.A. (2002). Lynchings and the Democratization of Terror in Postwar Guatemala: Implication for Human Rights, *Human Rights Quarterly*. Cilt 24, The Johns Hopkins University Press.No. 6, 640-661.
- Godoy, A. S. (2003). When “Justice” Is Criminal: Lynchings in Contemporary Latin America, *Theory and Society*. , Published By: Springer , Vol. 33, No. 6 (Dec., 2004), 621-651.

- Goldstein, D. M. (2005). Flexible Justice: Neoliberal Violence and ‘Self-Help’ Security in Bolivia, *Critique of Anthropology* 2005; 25; 389-411. <https://doi.org/10.1177/0308275X05058656>
- Goldstein, D.M. (2003). *Laughter out of place*. University of California Press, Berkeley, CA.
- Gönen, Z. (2010). Neoliberal Dönemde Suçlulaştırma ve İzmir Asayışı’nin Yeniden Yapılandırılması, *Toplum ve Kuram*, Sayı 3, 55-79.
- Göral, S. Ö. (2013). Öldürme Eylemi- Act of Killing, <https://hakikatadalethafiza.org/oldurme-eylemi-act-of-killing/>
- Gürsel ,B. (2008). Yargıç Lynch’in Mirası: Amerikan Tarihinde Kolektif Şiddet, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 44, 239-248.
- Gürsel, F. A. (2014). *Türkiye’de sosyal bir olgu olarak linçin medyadaki temsili üzerine eleştirel bir inceleme*. (Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güven, S. (2001). *Toplumbiliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Hanioğlu, M. Ş. (2006), *Osmanlı ’dan Cumhuriyet’e Zihniyet, Siyaset, Tarih*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Hardt, M.& Negri, A. (2001). *İmparatorluk*. (Abdullah Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, M.& Negri, A. (2004). *Çokluk*. (Barış Yıldırım, Çev.).İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Heaney, J. (2013). Emotions and Nationalism: A Reappraisal, N.Demertzis. *Emotions and Politics,:The Affect Dimension in Political Tension*, s.243-263. Palgrave Macmillan.
- Heidelberg Üniversitesi ve Heidelberg Amerika Araştırmaları Enstitüsü’nün 2010 yılında linç hakkındadüzenlediği “Linçin Uluslararası Doğru” başlıklı konferans raporunun başlığından alınmıştır. http://www.uni-heidelberg.de/md/hca/forschung/hca_konferenzprogramm.pdf

- Hobbes, T. (2007). *Leviathan*, (S. Limi, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawn, E. J.(2005). *İmparatorluk Çağı 1875-1914*. (V. Aslan, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Hobsbawn, E. (2006). *1789'dan günümüze Milletler ve Milliyetçilik*. (O. Akınhay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hobsbawn, E. (2007). *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*. (İ. Yıldız, Çev.). İstanbul: Yordam Yayınları.
- İHD Raporu: 2005-2010 Yılları Arasında Geçekleşen Etnik Linç Olayları Raporu, İHD İstanbul Şubesi (2010, 23 Ağustos).<https://www.ihd.org.tr/ihd-istanbul-subesi-2005-2010-yillari-arasinda-gerceklesen-etnik-linc-olaylari-raporu/>)
- İnsanlığa karşı suçlar (<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>).
- Karakış, C. Ç. (2020). *Nefret söylemi linç ilişkisi: Türkiye'de nefret temelli linç*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Karataş, Z.(2022). *Sosyal medyada yaygınlaşan linç kültürünün twitter mecrası özelinde incelenmesi ve linç atlası uygulaması*. (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Kayaoğlu, G. A. (2003). Kitlenin Psikolojisi ya da Sosyal Psikolojisinin 'Kitle'si: Kitlede Yeni Bir Anlayışa Doğru. *Kurgu Dergisi*. Sayı 20, s. 205-215. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1497041>
- Kılıç, A. (2010), Tanıl Bora: Linçleri meşrulaştıran politikalara bakmak gerek. Birgün Söyleşi, 17 Ocak 2010. <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/turkiyersquonin-linc-rejimi>.
- Koçak, Z. (2022). Otobüsü kaçırmış bir milletin çocukları, (2022, 15 Temmuz), p24. <http://platform24.org/yazarlar/2303/otobusu-kacirmis-bir-milletin-cocuklari>
- Konrad, L.(2008). *İşte İnsan*. (V. Atayman ve E.T. Güney, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

- Korkmaz, S. (2021). *Türkiye'de linç kültürünün yeni medyada yeniden üretim.* (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Köprüde linç edilen askeri okul öğrencisinin ailesi: Sopalarla parça parça edilmiş. (2016, 15 Ekim), Cumhuriyet. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/koprude-linc-edilen-askeri-ogrencinin-ailesi-sopalarla-parca-parca-edilmis-616461>.
- Kulak, Ö. (2015). İstisna Hali Kavramına Bir Giriş. Vira Verita. (2015, 19 Ocak) <https://viraverita.org/yazilar/istisna-hali-kavramina-bir-giris>
- Kurban, D. ve diğ. (2008), *Zorunlu Göçle Yüzleşmek: Türkiye’de Yerinden Edilme Sonrası Vatandaşlığın İnşası*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Kurt, Ü. (2018). Gerlach'ın “Aşırı Şiddet Yanlısı Toplular” Kavramı: Şiddetin Toplumsallığı ve “Katılımcı” Karakteri, *Varlık Dergisi*, 60-66.
- Kutlu, M. (2022). *Sosyal medyada linç kültürü: Twitter'da örnek olay incelemesi.* (Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Lancaster, G. (2021) . American Atrocity: The Types of Violence in *Lynching.* University of Arkansas Press.
- Lerner, D. (2013). The Structure of Cyberand Traditional Agression: an Integrated Conceptualization, (Doktora Tezi). Arizona State University, ABD.
- Le Bon, G. (2014). *Kitleler Psikolojisi.* (H. İlhan, Çev.). Ankara: Alter Yayıncılık.
- Li, Q. (2007). New bottle but oldwine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior.* Volume 23, Issue 4, 1777-1791. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.520.3422&rep=rep1&type=pdf>
- Mağdurun tanımlanması, <https://magdurbilgi.adalet.gov.tr/234/Magdur-Kimdir?>

- Massumi, B. (1995). The Autonomy of Affect, *Cultural Critique No. 31, The Politics of Systems and Environments, Part II*, 83-109. <https://www.jstor.org/stable/1354446>
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Michaud, Y. (1991). *Şiddet*. (C. Muhtaroglu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mungan, M. (2009). Hiza, Halay, Haset. *Birikim*, Sayı 236-237, 8-14.
- Neocleous, M. (2013). *Toplumsal Düzenin İnşası*. (A.Bekmen, Çev.). İstanbul: h2o kitap.
- Nietzsche, F. (2008). *Ahlakın Soykütüğü Üzerine*. (A. İnam, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Nisbet, L. (2021). *Sosyal medyada linç kültürü*. (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Okur, A. (2021). *Sosyal medyada linç olgusu*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Oxford İngilizce Sözlük, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>.
- Ohal sona erdi: İki yıllık sürecin bilançosu. (2018, 17 Ağustos). BBC Türkçe. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-44799489>.
- Öncü, A. (2000). Elias ve Medeniyetin Öyküsü. *Toplum ve Bilim*. 84, Bahar, 8-17.
- Özbek, M. (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özbek, T. (2015). Manisa Selendi İlçesindeki Linç Girişimi Sonrasında Başka İlçelere Sürülen Romanların Ekonomik ve Psikolojik Durum Tespiti Araştırma Raporu, Roman Hakları Derneği, Ankara.
- Özdek, Y. (2000). Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler. *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 3, 4, 21-48. <https://docplayer.biz.tr/4412465-Kuresellesme-surecinde-ceza-politikalarindaki-donusumler.html>
- Özgür, A. (2007). *Türkiye 'de Linç Olgusu: Farklı Grupların Linç ve Toplumsal Şiddet*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Özkazanç, Alev, (2011). *Neoliberal Tezahürler*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Özsu, F. (2013). Geleneksel Yargı Şenlikleri, *Türkiye'de Yargı Yoktur*, Ankara: Nika Yayınları.
- Paker, B.E. (2010). Dış Tehditten İç Tehdide: Türkiye'de Doksanlarda Ulusal Güvenliğin Yeniden İnşası, Evren Balta Peker ve İsmet Akça (Der.), Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, s. 407-433, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Paker, M. (2007). *Psiko-politik Yüzleşmeler*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Parlak, R. (2022). Sosyal Medyada Bireyleri Linç Etmeye İten Etkenler Üzerine Nitel Bir Araştırma. (Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Punch, K.F. (2016). *Developing effective research methods*, Newbury Park: Sage
- Reemtsma, J. P.(1998). *Vahşeti Kavramak*. (E. Ateşman, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Riches, D. (1998). Şiddet Olgusu, *Antropolojik Açıdan Şiddet*. (D. Hattatoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Roche, R. S. (1996). Collective Violence as a Social Control. *Sociological Forum*. Vol.11, no.1, 97-128.
- Roche, R. S.(1997). The Sociogenesis of Lynching. *Under Sentences of Death: Lynching in the South*, Ed. F. Brundage, The University of North Carolina Press, 47-51.
- Ross, J. (1983). *At The Bar of Judge Lynch: Lynching and Lynch Mobs in America*, Lubbock.
- Rousseau, J. J. (2016). *Toplum Sözleşmesi*. (V. Günyol, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sağlam, B. (2021). *Conceptualization of social media lynching from the perspective of youth in Turkey*. (Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

- Saldana, J. (2022). *Nitel Araştırmalar İçin Kodlama El Kitabı*, (A.Tüfekçi ve S.H.Şad, ev.). İstanbul: Pegem Akademi.
- Sancar, M.(2001). Şiddet, Şiddet Tekeli ve Demokratik Hukuk Devleti. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 13, 25-45.
- Sancar, M. (2014). *Geçmişle Hesaplaşma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Saraçoğlu, C. (2014). *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Saraçoğlu, C. (2016) . Tank Paletiyle Neoliberalizm. *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, (Ed. Gökhan Atılğan vd.), İstanbul: Yordam Yayınları, s. 747-871.
- Saymaz, İ. (2013). *Sözde Terörist*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Scheler, M. (2004). *Hınç*. (Abdullah Yılmaz, ev.) İstanbul: Kanat Yayınları.
- Schmitt, C. (2016). *Siyasi İlahiyat*. Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm (A. E. Zeybekoğlu, ev.) Ankara: Dost Yayınları.
- Sémelin, J. (2002). Analyser le massacre. Réflexionscomparatives in Questions de Recherche, *Research in Question*. ev: Derya Fırat, No. 7 – Septembre 2002.
- Sémelin, J. (2011), *Arındırma ve Yok Etme*, (M. I. Durmaz, ev.). İstanbul: İletişim Yayınları
- Sevdiren, Ö. (2015). *Türkiye'nin Cezasızlık Mevzuatı*. İstanbul: Hakikat Adalet Hafıza Merkezi Derneği Yayınları, İstanbul.
- Shakespeare, W. (2019). *Julius Caesar*. (S. Eyyüpoğlu, ev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Shay, F. (2010). *Judge Lynch, His First Hundred Years*. New York: Nabu Press.
- Schmitt, C. (1996). *Siyasal İlahiyat* (E. Zeybekoğlu, ev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Silahla vurulan genci linç etmeye çalışmışlar. (2015, 08 Mayıs).Cumhuriyet.diler <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/silahla-vurulan-genci-linc-etmeye-calismislar-229075>
- Smith, A. D. (2004). *Milli Kimlik*. (B. S. Şener, ev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Sofsky, W. (2009). *Dehşetli Zamanlar*. (D. Zaptçioğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Solerno, D. (2015). Review of Daniele Giglioli, "Critica della vittima" (Roma: Nottetempo 2014).
https://www.academia.edu/17716753/D_Salerno_2015_Review_of_Daniele_Giglioli_Critica_della_vittima_Roma_Nottetempo_2014_HISTORIC_AL_DIALOGUES_JUSTICE_AND_MEMORY_NETWORK
- Somersan, S.(2004). Güney'in askeri darbelerinde insan hakları ihlalleri: Üç ülke, üç uygulama, *Toplum ve Bilim*, 99, 129-158.
- Steenkamp, C. (2005). The Legacy of War: Conceptualizing a 'Culture of Violence' to Explain Violence after Peace Accords. *The Round Table*, 94 (379), 253-267. <https://doi.org/10.1080/00358530500082775>
- Stockdale, K. (2013). Collective Resentment, *Social Theory and Practice*, 39 (3), 501-521.
- Swaan, A. (2009). *Kitle Katliamları*. (M. Karataş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şakar, M. (2016), Saltanat Kayığından Bugüne Devletin Güvenliği ve Yurttaşın Görevleri. *Birikim Dergisi*, Sayı 325, s. 58-65
- Tatlıcan, Ü. ve Çeğin,G. (2007). Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği. *Ocak ve Zanaat*. der. Güney Çeğin ve diğ. İstanbul: İletişim Yayınları. 330-366.
- Tekeli, İ. (2004). Türkiye'de siyasal Düşüncenin Gelişimi Açısından bir Üst Anlatı, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları. 19-42.
- Tilly, C. (2001). *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*. (K. Emiroğlu, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Tilly, C.(2010). *Kolektif Şiddet Siyaseti*. (S. Özel, Çev.) Ankara: Phoenix Yayınları.
- Tokdoğan, N. (2018). *Yeni Osmanlılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tolnay, S. E, Beck, E.M. (1995). *A Festival of Violence: An Analysis of Southern Lynchings, 1882-1930*, Urbana: University of Illinois Press.

- Türk, B. (2011). Türkiye’de Ulus Devlet Formasyonunun Ortaya Çıkış Sürecinin Habitus Kavramı Üzerinden Okumak. *BİLİG Dergisi*. Sayı 57 s. 201-225.
- Türk Ceza Kanunu (TCK). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf> (Görüntülenme 21/10/2022)
- Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (2006). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Araştırma Enstitüsü, Ankara.
- Türkiye İnsan Hakları Vakfı’nın (TİHV) İnsan Hakları Raporu. (2010). <https://tihv.org.tr/yillik-insan-haklari-raporlari/2010-yillik-insan-haklari-raporu/>
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (<https://sozluk.gov.tr/>)
- Uçarlar, N./DİSA (2015). *Hiçbir Şey Yerde Değil*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ulaş, H.A. (2021), Yargı Kararlarının Gerekçeli Olması Üzerine Bir Değerlendirme, Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(2), s. 1243-1283 DOI: 10.32957/hacettepehdf.958575
- Ünlü, B. (2018). *Türklük Sözleşmesi*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Virno, P. (2012). *Çokluğun Grameri*. (V. Kocagül ve M. Çelik, Çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Waldrep, C. (2002). *The Many Faces of Judge Lynch: Extralegal Violence and Punishment in America*. Macmillan.
- Waldrep, C. (2006). *Lynching in America : A History in Documents*. New York: University Press.
- Weber, M. (1993). *Sosyoloji Yazıları*. (T. Parla, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Williams, R.(2006). *Anahtar Sözcükler*. (S. Kılıç, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yardımcı, H. Ç. (2022). *Cumhuriyet ve Hissiyat*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yardımcı, S. (2009), Kuşatma altında gündelik hayat: Özel güvenlik, kent yaşamı ve yönetimsellik, *Toplum ve Bilim*, 115, 226-260.

- Yasin Börü cinayeti faillerine ağırlaştırılmış müebbet hapis istemi. (2015,11 Mart). Cumhuriyet. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yasin-boru-cinayeti-faillerine-agirlastirilmis-muebbet-hapis-istemi-230445>.
- Yaşlı F. (2008). *Milliyetçilik ve faşizm Türkiye'de ırkçı milliyetçilik üzerine bir inceleme*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yeğen, M. (2014). *Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa*. İstanbul: İletişim.
- Yentürk, N. (2015), Türkiye'de İç Güvenlik Harcamaları: 2006-20014. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi Raporu, 2-11.
- Yıldırım, A. (2004). *Ateşte Semaha Durmak*. Ankara: Piramid Yayınları.
- Yıldırım, A.& Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz Z.(2012). *Hukuki Açıdan Toplum Şiddet Olarak Linç*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yılmaz, B.(2018). *Tan Baskını'nın ulusal basında temsili üzerinden linç olaylarında basının konumlanması*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yiğenoğlu, Ç. (1994). *Şeriatçı Şiddet ve Ölü Ozanlar Kenti Sivas*. Ankara: Ekin Yayınları.
- Yonucu, D. (2018). Urban Vigilantism: A Study of Anti-Terror Law, Politics and Policing in Istanbul International Journal of Urban and Regional Research doi:10.1111/1468-2427.12611
- Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı. (2022). Tez Merkezi. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi Web Sitesi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden alındı.
- Zangrando, R.,L. (1991). "About Lynching", In Foner, E. ve Garaty, J.A.(ed.) The Reader's Companion to American History, Houghton Mifflin, York, http://www.english.illinois.edu/maps/poets/g_l/lynching/lynching.html.

EK 1- DEMOGRAFİK FORM

Tüm katılımcılar için

- Doğum tarihi?

-Doğum yeri?

- Cinsiyeti?

a) Kadın

b) Erkek

- Mesleği?

- İkameti?

- Akrabalık bağı var mı?

-Yargılama sürecine nasıl katıldı?

a) Yasal temsilcisi/avukatı ile

b) Kendi kendini temsil

Davada sanık statüsünde yargılanan katılımcılar için

-Eylemde simge/slogan kullanımı var mı?

-Şiddet eyleminde kullanılan bir araç var mı?

- Davada ceza aldı mı?

a) Beraat

b) Ceza

- Ceza aldıysa cezanın niteliği?

a) Ceza erteleme

b) Adli Para cezası

c) Hapis Cezası

- Hangi suçtan ceza aldı?

Davada mağdur statüsünde bulunan katılımcılar için

- Olayda şikayetçi oldu mu, davaya katıldı mı?

- Olay sonrası göç deneyimi/yer değişimi yaşadı mı?

**EK 2. TABLO 1. SANIK İÇİN OLUŞTURULAN
KATEGORİ-TEMA-ALT TEMALAR**

Kategori	Tema	Alt tema
Kendini değerlendirme	Suçlu Olarak Değerlendirme Duygusal Yatırımlar Şiddetli Sonuçlar	Tahrik
		Kendini Kaybetme
		Suç İşleme Farkındalığına Sahip Olmama
		Pişmanlık
		Alkol Etkisi
	Suçsuz Olarak Değerlendirme Münferit Olaylara Meşru Tepkiler	Haksızlığa Uğrama
		Zarar Vermediğini Düşünme
		Yanlış Anlaşılma
		Kendisinin Mağdur Olduğunu Düşünme
		Olayı Değerlendirme (Eylem/Taraf)
Eylemi Olumlu Değerlendirme		
Mağdura Dair Değerlendirme Tanışıklıktan Düşmanlığa	Adlandırma ve Dışlayıcı Değerlendirme	
	Mağduru Olumlu Değerlendirme	

Sanığın Eylemini Gerekçeleştirilmesi	Sorumluluğu İnkâr	
	Resmi Makamları Arkasına Alma	
	Zarar Verdiğini Düşünmeme	
	Karşı Tarafı Suçlama	Mağduru Suçlama
		Devleti Suçlama
	Duygularına Kapılma	
	Olayı Eşitler Arası Bir Kavga Olarak Tanımlama	
	Kutsal Değerleri Koruma İddiası	Bayrak
		Şehitlik
		Onur/ Gurur
Mahalle		
Namus		

**EK 3. TABLO 2. MAĞDUR İÇİN OLUŞTURULAN
KATEGORİ-TEMA-ALT TEMALAR**

Kategori	Tema	Alt tema
Kendini Değerlendirme	Suçsuz Olarak Değerlendirme “Benim ciğerime vurdular, patladı”	
	Mağdur Olarak Değerlendirme “Adaletle Bırakmak”	Olayla İlgili Mağduriyet
		Mutlak Mağduriyet
Linç Eylemini Değerlendirme	Eylem: Lince linç diyebilmek	Adlandırma ve Olumsuz Değerlendirme
	Taraf: Katli görev bilmek: Vatandaştan hassas vatandaşa	Adlandırma
		Sanığı Olumsuz Değerlendirme
Bütünsel değerlendirme	Yargılama Sürecini Adaletsiz Bulma	
	Cezaları Yetersiz Bulma	
	Zarara Uğrama ve Zararının Tazmin Edilmediğini Düşünme	
	Ayrımcılık ve Dışlanmaya Maruz Kaldığına İnanma	Etnik Kimliği Sebebiyle
		Politik Görüşü Sebebiyle
		Toplumsal Konumu Sebebiyle
Devlet Görevlilerini Suçlama/Sorumlu Tutma		

ÖZGEÇMİŞ

Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamladı. Ardından Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden yüksek lisans derecesini aldı. Yüksek lisans tezini Prof. Dr. Meral Özbek'in danışmanlığında Türk Edebiyatı'nda taşra üzerine yazdı. Araştırma alanları şiddet, kolektif şiddet, Türkiye'de modernleşme, ceza-adalet sistemi, suç ve suçluluktur. Sosyolog olarak çalışmaktadır.

